

E-ISSN : 2149-6544

DOI : 10.26809/joa

JOURNAL OF AWARENESS

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

ratingacademy.com.tr/ojs

Volume / Cilt : 5

Issue / Sayı : 2

Year / Yıl : 2020

JOURNAL OF AWARENESS

E-ISSN: 2149-6544

*International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi*

**Volume / Cilt: 5
Issue / Sayı: 2
April / Nisan 2020**

Web: <https://ratingacademy.com.tr/journals/index.php/Joa>

E-mail: joa@ratingacademy.com.tr ; journals@ratingacademy.com.tr

Address: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 119, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE

ABSTRACTING & INDEXING

	CEEOL (Central And Eastern European Online Library)		OPAC Plus
	Infobase Index		(DRJI) Directory of Research Journals Indexing
	(BASE) Bielefeld Academic Search Engine		<i>World Wide Science</i>
	Google Scholar		(TIB) German National Library of Science and Technology
	ASOS Index		Scilit
	AcademicKeys		Scipio.ro
	I2OR		OAJI
	Scientific World Index		Cite Factor
	(PBN) Polish Scholarly Bibliography		Journal Factor
	Cosmos Impact Factor		ScopeMed: Directory of Medical Articles
	Research Bible		Digital Object Identifier System
	Scholarsteer		CrossRef
	Root_Index		Budapest Open Access Initiative

	PKP Index		DIIF
	iThenticate		OCLC WorldCat
	Scientific Indexing Services (SIS)		German Journal Database (ZDB): Zeitschriftendatenbank
	ISIFI		Turkish Journal Park Academic
	(ISRA) International Society for Research Activity		Electronic Journals Library
	SOBIAD		The Library of Congress
	<i>Harvard Library HOLLIS</i>		(ESJI) Eurasian Scientific Journal Index
	Semantic Scholar		CNKI Scholar
	Euro Pub		Journal Index
	<i>Society of Economics and Development</i>		

JOURNAL OF AWARENESS

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

Journal of Awareness

(E-ISSN 2149-6544) is an international refereed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include works in such scientific branches as; Anthropology, Public Administration, History, Geography, Theology, Philosophy, Folklore, Psychology, Sociology, International Relations, Architecture, Archeology, Art History, Literature, Linguistics, Communication Sciences, Law

....
In this framework, high quality theoretical and applied articles are going to be published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October). Journal of Arts is a free of charge, electronic and open access journal. The DOI (Doi Prefix: 10.31566/joa) number is assigned to all the articles published in the Journal.

Papers are wellcomed both in **English** and **Turkish**.

Manuscripts are sent to online Manuscript Submission System. Send your manuscript to the editor at <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/joa/about/submissions> or joa@ratingacademy.com.tr

For any additional information, please contact with the editors at joa@ratingacademy.com.tr

Journal of Awareness

(E-ISSN 2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, Antropoloji, Kamu Yönetimi, Tarih, Coğrafya, İlahiyat, Felsefe, Halk Bilimi (Folklör), Psikoloji, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler, Mimarlık, Sanat Tarihi, Arkeoloji, Dilbilim, İletişim Bilimleri, Edebiyat ve Hukuk gibi bilim dallarındaki özgün, derleme ve çeviri içerikli bilimsel araştırmalar ile uygulama, araştırma, inceleme çalışmalarına yer vermektedir. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilmektedir. Beşeri bilimler alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; KIŞ (Ocak), BAHAR (Nisan), YAZ (Temmuz) ve GÜZ (Ekim) dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Journal of Arts, ücretsiz-açık erişimli elektronik bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası (Doi Prefix: 10.26809/joa) atanmaktadır.

Derginin yayın dili **Türkçe** ve **İngilizce**'dir.

Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir.

Makalelerinizi, <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/joa/about/submissions> adresinden online olarak yükleyebilir ya da joa@ratingacademy.com.tr adresine yollayabilirsiniz.

Ayrıntılı bilgi için: joa@ratingacademy.com.tr adresine mail atabilirsiniz.

JOURNAL OF AWARENESS

Owner / Sahibi

RATING ACADEMY

Ar-Ge Yazılım Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Organizasyon Ticaret
Limited Şirketi

Editors/Editörler

Prof. Dr. Turgay BERKSOY
Marmara University
(Editor)

Assoc. Prof. Dr. Birol AKGÜL
Çanakkale Onsekiz Mart University / TURKEY
(Editor)

Assist. Prof. Dr. Ahmet KAYAN
Harran University
(Co-Editor)

v

Managing Editor/Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cumali YAŞAR
Çanakkale Onsekiz Mart University

Contact / İletişim Bilgileri

Adress: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 119,
Çanakkale / TÜRKİYE
Tel: +90 536 423 59 38

Web : <https://ratingacademy.com.tr/journals/index.php/JoA>

E-mail : joa@ratingacademy.com.tr

EDITORIAL BOARD / EDITORYAL KURUL

Adrian RUNCEANU, Constantin Brancusi University from Targu Jiu, Romania

Agnieszka SZPLIT, The Jan Kochanowski University, Poland

Andrea QUINTILIANI, Pegaso Telematin University, Italy

Andreas YUMARMA, President University, Indonesia

Araz ASLANLI, Azerbaijan State Economics Üniversitesi, Azerbaijan

Francisco Fernando Ribeiro RAMOS, Coimbra Business School, Portugal

Goran PERIC, Business School of Applied Studies, Serbia

Hasan KAPLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Helena SANTOS-RODRIGUES, Instituto Politécnico de Viana do Castelo, Portugal

Irvan TRANG, Sam Ratulangi University, Indonesia

Lyudmila ZINCHENKO, Bauman Moscow State Technical University, Russian Federation

Mahmaod Ibrahim AL-RAWAD, Al Hussein Bin Talal University, Jordan

Mario J. PINHEIRO, Universidade de Lisboa- UL, Portugal

Michal CHMIELECKI, Clark University, United States

Mumtaz Hussain SHAH, University of Peshawar, Pakistan

Octavio REYES, Universidad Virtual del Estado de Guanajuato (UVEG), Mexico

Olayinka Idowu KAREEM, Philipps University of Marburg, Germany

Özge UYSAL ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Paola FERRETTI, Dipartimento di Economia e Management University of Pisa, Italy

Sameh AJLOUNI, Yarmouk University, Jordan

Slobodan Rajko ČEROVIĆ, Singidunum University, Serbia

Tuba KORKMAZ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

REFEREES IN THIS ISSUE / BU SAYININ HAKEMLERİ

[Prof. Dr. Celil ARSLAN](#), Erciyes University, TURKEY

[Prof. Dr. Cumhuri ASLAN](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Adem Erdem ERBAS](#), Mimar Sinan Fine Arts University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Aysen ŞİMŞEK KANDEMİR](#), Kocaeli University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Cenk ŞAHİN](#), İstanbul Univeristy, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Filiz Tufan EMİNİ KURTULUŞ](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Meryem Elif ÇELEBİ KARAKÖK](#), Akdeniz University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Murat AKSU](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Nuran MUHAXHERI](#), Priştine University, Kosova

[Assoc. Prof. Dr. Özge UYSAL ŞAHİN](#), Çanakkale Onsekiz Mart University

[Assoc. Prof. Dr. Öznur GÖKKAYA](#), Kocaeli University, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU](#), İstanbul Univeristy, TURKEY

[Assoc. Prof. Dr. Şeyda ERASLAN TAŞPINAR](#), Atatürk University, TURKEY

[Dr. Sc. Lendita GJIKOLLI](#), Fakulteti i Inxhinierise Mekanike, KOSOVO

[Assist. Prof. Dr. Engin ÇAĞLAK](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assist. Prof. Dr. Hanife AKGÜL](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assist. Prof. Dr. Mustafa MAYDA](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assist. Prof. Dr. Mustafa ŞİT](#), Harran University, TURKEY

[Assist. Prof. Dr. Nihal EMİNOĞLU](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

[Assist. Prof. Dr. Nilay KÖLEOĞLU](#), Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

WRITING AND PUBLISHING POLICIES

Journal of Awareness (E-ISSN 2149-6544) is an international refereed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include original papers in the main titles of humanities. In this framework, high quality theoretical and applied articles are going to be published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. **Journal of Awareness** is an **electronic and open access** journal. The [DOI](#) (Doi Prefix: 10.26809/joa) number is assigned to all the articles published in the Journal.

Manuscripts submitted to *Journal of Awareness* should be in line with ***the following publication policies and writing rules***. The evaluation process is not started for articles that are not prepared in accordance with the publication principles and the writing rules.

- 1. Journal of Awareness** (E-ISSN 2149-6544) is an international refereed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include original papers in the main titles of humanities. In this framework, high quality theoretical and applied articles are going to be published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. All articles submitted for publication are evaluated by the editors in chief, editorial board and referees.
- 2.** The journal accepts the studies written in **Turkish** and **English**. Original research papers, technical notes, letters to the editor, discussions, case reports and compilations are published in the journal.
- 3.** Only the original scientific researches are included. It is essential that the information created in scientific study needs to be new, suggest new method or give a new dimension to an existing information
- 4.** *Journal of Awareness* is an **open access electronic journal**. All articles published in the journal are assigned the **DOI number**. Researchers worldwide will have full access to all the articles published online and can download them with zero subscription fees.
- 5.** The editors-in-chief and the relevant editors have the authority not to publish the articles, to make regulations based on the format or to give back to the author for correction that do not comply with the conditions of publication within the knowledge of the editorial board. All studies submitted to *Journal of Awareness* are sent to at least **two referees** after the initial review of the editors in chief, and editors related to the study issue with respect to formatting and content. After having positive feedbacks from both of the referees, the manuscripts are published.

In case of having one positive and one negative feedback from the referees, the manuscript is sent to a **third referee**. Identities of authors are kept in the posts to be sent to the referees (Double-blind peer review). In addition, the authors are not informed about the referee

6. The referee process is carried out by the **editors in chief**. A study that the editors in chief does not find suitable or does not accept is not included in the journal, even though the referee process is positive. In this regard, authors can not create a liability for the journal and other boards of the journal.
7. The editors in chief have **7 days** for the appointment of the referees after the arrival of the manuscript. While they appoints the referees, they take the views of the other editors related to the study issue. The studies sent to the referees for evaluation are expected to be answered within **30 days**. In case this is overcome, the editor makes a new referee appointment and withdraws the request from the former referee.
8. Required changes must be made by the author within **15 days** after the decision of "Correction required" given in article acceptance decision.
9. The studies submitted for publication in the journal must have **not been published elsewhere** or have **not been sent another journal to be published**. The studies or their **summaries which were presented in a conference or published can be accepted** if it is indicated in the study. In addition, if **the work is supported by an institution or is produced from a dissertation**, this should be indicated by a footnote to the title of the work. Those who want to withdraw their publications for publication for some reason must apply to the journal management with a letter. The editorial board assumes that the article owners agree to abide by these terms.
10. All responsibility of the studies belong to the authors. Studies should be prepared in accordance with international scientific ethics rules also mentioned in the journal. Where necessary, a copy of the ethics committee report must be added.
11. The articles submitted to the *Journal of Awareness* are sent to the referees after they have been checked with the "iThenticate" plagiarism scanning program to see if they are partially or completely copied (plagiarism) from another study. Regulation is demanded from the author for the articles which are high in the plagiarism result (**20% and over**). If the required regulation is not made within **60 days**, the study is rejected.
12. Copyright of all published studies belongs to the *Journal of Awareness*.
13. **No copyright payment** is made.
14. No study has differentiation or superiority from another study. Each author and study has the same rights and equality. No privileges are recognized.
15. Studies submitted for publication in our journal must be prepared according to the rules of spelling of journal. Spelling and template are included in are included in the "Author Guidelines" heading
16. Articles submitted for evaluation must not exceed 25 pages after they are prepared according to the specified template. Article summary should not exceed 300 words and minimum 3 and maximum 7 keywords should be written.

STYLE REQUIRMENTS

1. The text must be written **single spaced** by using standard Microsoft Office Word format. Margins should be 2,5 cm for all sides of the page.
2. The total length of any manuscript submitted must not exceed **25 pages** (A4).
3. The manuscript, which does not show the names of the authors, must include the followings: Title, Abstract, Keywords near the abstract, **JEL (Journal of Economics Literature) codes**, introduction, main text, conclusion, references and appendix.
4. No footer, header or page numbers required.
5. The manuscript language can be **Turkish** or **English**
6. Each manuscript must include abstract, no more than **150 words**.
7. At most **5 key** words must be written below the abstract.
8. **Abstract**, key words and JEL codes must be written in Times New Roman 10 font size and single spaced. It also should be in italic letters.
9. **The main text** should be written in Times New Roman 12 font size and single spaced. The first line of the paragraph should be shifted by 1,25 cm from the left margin. Paragraph spacing after a single paragraph (6 nk) should be given.
10. All the headlines, set in the midst, should be written in bold, in Times New Roman 12 font size and 1,5 spaced.
11. Headings and subheadings must be numbered 2., 2.1., 2.1.1. as etc decimally with bold letters. All headings should be written in bold but only the first letters of the subtitles should be capital. Spacing before and after a heading (6 nk) should be given.
12. **All the tables, figures and graphs** must beheadlined and sequentially numbered. The titles of the tables and figures should be placed above the table or figures, and references belonging to table or figure should be under them. The headline must be written in Times New Roman 12 font and with bond letters. References for the tables (figure of graph) must be below the table (figure or graph) with a font size of 11 font.
13. Equations should be numbered consecutively and equation numbers should appear in parentheses at the right margin.
14. Citations in text must be done according to the HARWARD REFERANCE TECHNIQUE. In text citations, the author's last name and the year of publication (and page number of the publication if necessary) for the source must appear in the text
  - i. If the last name of the author is used , the publication date should be written in parenthesis.

Gürkaynak (2002) agree that chemical solutions ...

- ii.** If the last name of the author is not used, the last name of the author, the publication year and page number of the publication must appear .

The last studies (Pınar 2003: 12)...

- iii.** If there are two authors, last names of both of the authors should be written.

Cinicioglu and Keleşoğlu (1993) mention about the soft paddings...

- iv.** If there are more than two authors, cite only the surname of the first author followed by “et al.”

...asserted by Öztoprak et al.. (1999)

- v.** If an author has more than one publishment in the same year, different symbols (i.e. a,b,c..) must be used with the years.

...result of the studies made by Bozbey et al (2003a)

- vi.** If the resource is anonymous the word “anon” must be used.

...the realities spoken in recent times (Anon 1998: 53) ...

- vii.** if a newspaper article with an unknown writer is used, name of the newspaper, date of publication, page number should be written.

The floods occured in the region effect the structural features (Atlas, 1998: 6)

- viii.** The studies made use of thesis, alphabetically ordered according to the surnames of the writers. The name of the magazine, book or booklet , etc. should be in italic and bold letters.

- ix.** For Internet resources, the name of the writer should be shown as mentioned before. If no writers name, the name of the resources and the date must be given

Some knowledge takes place about the bazaar (İMKB, 23.06.2003)

- x.** For the internet resources with unknown writers URL-sequence number and year should be written as follow:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

15. References must be prepared as below:

Books :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Book, Publishing, Place of Publication, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Journals:

SURNAME, NAME , Publication Year, Name of Article, Name of Journal, Volume Number and Page Numbers.

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

Conferences:

SURNAME, NAME , Publication Year , Name of Report, Name of Conference Bulletin, Date and Conference Place, Place of Publication : Publishing , Page Numbers

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990, London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Thesis :

SURNAME,NAME , Publication Year, Name of Thesis, Master's Degree/Doctorate, Name of Institute

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Maps:

SURNAME, NAME , Publication Year, Title, Scale, Place of Publication: Publishing.

MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web Pages:

SURNAME, NAME, Year, Title [online], (Edition), Place of Publication , Web address: URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University, http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html, [Date Accessed: 4 November 2002].

YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

Journal of Awareness (E-ISSN:2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, beşeri bilimler alanlarında özgün bilimsel çalışmalara yer vermektedir. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makaleler yayınlamaktadır. Beşeri bilimler alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak)**, **BAHAR (Nisan)**, **YAZ (Temmuz)** ve **GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Journal of Awareness **ücretsiz-açık erişimli elektronik** bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere [DOI numarası](#) (Doi Prefix: 10.26809/joa) atanmaktadır.

Değiye gönderilecek yazılarda yazarların **yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uyması gerekmektedir**. Yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmayan yazılar için değerlendirme süreci başlatılmaz.

YAYIN İLKELERİ

1. *Journal of Awareness* (E-ISSN 2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, *beşeri bilimler* alanlarında özgün bilimsel çalışmalara yer vermektedir. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makaleler yayınlamaktadır. Beşeri bilimler alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak)**, **BAHAR (Nisan)**, **YAZ (Temmuz)** ve **GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Yayınlanmak üzere gönderilen bütün makaleler, baş editörler, editöryel kurul ve hakemlerce değerlendirilir.
2. Dergi dili **Türkçe** ve **İngilizce** olup, orijinal araştırma makalesi, teknik not, editöre mektup, tartışma, vaka takdimi ve derleme türünde bilimsel çalışmalar yayınlanır.
3. Yalnızca özgün niteliği olan bilimsel araştırma çalışmalarına yer verilir. Bilimsel çalışmada üretilen bilginin yeni olması, yeni bir yöntem öne sürmesi ya da daha önce var olan bilgiye yeni bir boyut kazandırmış olması gibi niteliklerin aranması esastır.
4. **Açık erişimli elektronik** bir dergi olan *Journal of Awareness*'te yayımlanan tüm makalelere **DOI numarası** atanmaktadır. Dergide yayımlanan makalelere dünya çapında tüm araştırmacılar, tam erişime sahip olmakta ve herhangi bir abonelik ücretleri ödemededen indirebilmektedir.
5. Baş editörler ve ilgili editörlerin bilgisi dahilinde, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, baş editörler ve konuyla ilgili olan editörlerin uygun gördüğü en az iki hakem tarafından değerlendirildikten sonra yayımlanması uygun görülürse dergide basılır. Bir hakemin olumlu diğer hakemin olumsuz görüş verdiği makaleler üçüncü bir hakeme gönderilir. Hakemlere gönderilecek yazılarda yazarın kimliği

saklı tutulur. Kör hakemlik uygulaması geçerlidir. Ayrıca, hakemler hakkında da yazarlara bilgi verilmez. Çalışmalar sıraya alınmak koşulu ile yayınlanır.

6. Hakem sürecine dair işleyiş baş editörlerin kontrolünde gerçekleştirilir. Hakem onayından geçse bile, baş editörlerin uygun bulmadığı ya da kabul etmediği bir yayın dergide sürece dahil edilmez. Bu konuda yazar ya da yazarlar dergi ile diğer organlar üzerinde bir yükümlülük oluşturamaz.
7. Baş Editörlere konuyla ilgili olan diğer editörlerin görüşünü alarak hakem ataması için verilen süre 7 gündür. Değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilen makalelere 30 gün içinde hakem tarafından yanıt verilmesi beklenir. Bu sürenin aşılması durumunda editör yeni hakem ataması yaparak eski hakemden isteği geri çeker.
8. Makale kabul kararında verilen "Düzeltilme gerekli" kararından sonra 15 gün içinde gerekli değişiklikler yazar tarafından yapılmalıdır.
9. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış olması veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması** gerekir. Daha önce **konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar**, bu durum belirtmek üzere kabul edilebilir. Ayrıca, çalışma **bir kurum tarafından destek görmüşse veya tezden üretilmişse** çalışmanın başlığına verilecek dipnotla bu durumun belirtilmesi gerekir. Yayın için gönderilmiş çalışmalarını herhangi bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile dergi yönetimine başvurmaları gerekir. Yayın kurulu, gönderilmiş yazılarda makale sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.
10. Eserlerin tüm sorumluluğu ilgili yazarlarına aittir. Eserler dergimizde belirtilen uluslararası kabul görmüş bilim etik kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Gerekli hallerde, Etik Kurul Raporu'nun bir kopyası eklenmelidir.
11. *Journal of Awareness*'e sunulan makaleler, başka bir çalışmadan kısmen ya da tamamen kopyalanmamış (plagiarizm) olup olmadıkları "iThenticate" intihal yazılım tarama programı ile kontrol edildikten sonra hakemlere yollanır. Plagiarizm sonucu yüksek çıkan makaleler (**%20 ve üzeri**) için yazardan düzenleme talep edilir. Gerekli düzenlemenin **60 gün** içerisinde yapılmaması durumunda makale reddedilir.
12. Yayınlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir.
13. Dergiye gönderilen yazılara **teelif hakkı ödenmez**.
14. Hiçbir çalışmanın bir başka çalışmadan farklılığı veya üstünlüğü yoktur. Her bir yazar ve çalışma aynı hak ve eşitliğe sahiptir. Herhangi bir ayrıcalık tanınmaz.
15. Dergimizde yayımlanmak üzere gönderilen eserler dergi yazım kurallarına göre hazırlanmalıdır. Yazım kuralları ve ilgili şablon "Yazım Kuralları" başlığı içerisinde yer almaktadır.
16. Değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler belirlenen şablona göre hazırlandıktan sonra 25 sayfayı geçmemelidir. Makale özeti 300 kelimeyi aşmamalı ve en az 3 en fazla 7 olmak üzere anahtar kelime yazılmalıdır.

YAZIM KURALLARI

1. Makalelerin, A4 kâğıt boyutunda ve standart Word formatında, kenar boşlukları; üst:2,5 alt: 2,5 sol: 2,5 ve alt: 2,5 cm **tek satır** aralıklı ve **iki yana yaslı** şeklinde yazılması gerekir.
2. Makalelerde sayfa sınırlaması olmamakla birlikte, üst limit olarak **25 sayfanın** aşılması beklenmemektedir.
3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin yanında anahtar kelimeler, JEL kodları ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.
4. Üstbilgi, altbilgi ya da sayfa numarası eklenmemelidir.
5. Makaleler, **Türkçe ya da İngilizce** olarak hazırlanabilir.
6. Yazının başına **150 sözcüğü geçmeyen özet** (abstract) eklenmelidir. Yazı dili Türkçe ise, mutlaka İngilizce özet ve İngilizce Başlık eklenmelidir.
7. Özetten sonra makalenin içeriğini belirten **en fazla 5 anahtar kelime** (Türkçe ve İngilizce) ve 3'ü geçmeyecek şekilde **Journal of Economic Literature (JEL) Kodu** belirtilmelidir.
8. Özetler, anahtar kelimeler ve JEL Kodları Times New Roman 10 Punto, italik, tek satır aralığında ve iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır.
9. Ana Metin, Times New Roman, 12 Punto, tek satır aralığında, iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1,25 cm içeriden başlamalıdır.
10. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları ise 2., 2.1., 2.1.1. gibi ondalıklı şekilde, giriş başlığından başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle yazılmalı, alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.
11. **Tüm şekil, tablo ve grafiklere** bir başlık verilmeli ve başlıklar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortalı Times New Roman, 12 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 11 punto olarak verilmelidir.
12. Dipnotlar (açıklama içeren) metin içinde numaralanmalı, ayrı bir sayfada numara sırasına göre "Notlar" başlığı altında Times New Roman 11 punto ile yazılmalı ve metnin arkasına konmalıdır.
13. Makalede matematiksel denklem ve formüller numara verilerek sıralanmalıdır. Numaralandırma satırın en sağında parantez içinde yapılmalıdır.
14. Metin içinde atıfları belirtmek için **Harvard referans tekniği** kullanılmalıdır. Bu tekniğe göre metin içinde geçen atıflar, yazar soyadı ve parantez içinde yer alan yayının yılı ile belirtilir. Konuyla ilgili örnekler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

- i.** Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmışsa yayın yılı parantez içinde;
Gürkaynak (2002) kimyasal çözeltiler üzerinde yapmış olduğu ...
- ii.** Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmamışsa yazar adı, basım yılı ve sayfa sayısı şeklinde olmalıdır;
En son çalışmalar (Pınar, 2003: 12) uygulamanın ...
- iii.** İki yazarın bulunması durumunda, her iki yazarın soyadı da kullanılır.
Cinicioglu ve Keleşoğlu (1993) yumuşak dolgular üzerinde ...
- iv.** İkiyden fazla yazar olması durumunda ilk yazarın soyadını “ve diğ.” ifadesi takip eder.
Öztoprak ve diğ. (1999) tarafından öne sürülen ...
- v.** Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna alfabetik bir karakter ilave edilir.
Bozbey ve diğ. (2003a) tarafından yapılan çalışmalar bu sonucu ...
- vi.** Eğer anonim bir kaynak kullanılmışsa “anon” ifadesi kullanılır.
Son zamanlarda konuşulan gerçekler (Anon 1998: 53) ...
- vii.** Eğer yazarı belirsiz bir gazete yazısı kullanılacaksa gazete adı, basım yılı ve sayfa no;
Bölgede görülen sel baskınları yapısal özellikleri etkilemektedir (Atlas, 1998: 6)
- viii.** Tez çalışmasında faydalanılan yayınlar yazar soyadlarına göre alfabetik sırayla sıralanır. Yayının basıldığı derginin, kongre kitapçığının, kitabın vb. adı eğik (italik) olarak gösterilir
- ix.** İnternette alınan kaynaklara atıf yapılırken, yazar adı varsa daha önce belirtildiği şekilde gösterilir. Yazar adı yoksa kaynağı sunan kurumun adı ve tarih kullanımı aşağıdaki şekilde gösterilir.
Pazar hakkında bilgiler yer almaktadır (İMKB, 23.06.2003) veya
- x.** Yazarı belli olmayan internet kaynaklarına atıf yapılırken, büyük harflerle URL-sıra numarası, yıl şeklinde yazılmalıdır. Örneğin:
(URL-1, 2003), (URL-1 ve URL-2, 2003
URL-1’e (2003) göre ...

15. **Kaynakça** *Times New Roman*, 12 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sırayla ve aslı biçimde çalışmanın sonunda bulunmalıdır. Her kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın/ların aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasına atıf yapılmışsa ise bu çalışmaların yayın yılı sonuna (a,b,c,..) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Makale ve bildirimlerde dergi ve sempozyum/Kongre adı, kitap ve tezlerde ise kitap ve tez adı italik olarak yazılmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir.

Kitap referansı için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Kitap adı*, Yayınevi, Basım Yeri, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, *Private Viewdata in the UK*, 2

Dergilerdeki makaleler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Makalenin adı, *Derginin Adı*, Cilt no ve (bölüm)

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, *Information Processing and Management*, 7 (2), 147-168.

Konferans bildirileri için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Bildiri Adı, *Konferans Kitapçığının Adı*, Tarih ve Kongre Yeri, Basım Yeri: Yayınevi, sayfa numaraları

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, *9th International Online Information Meeting*, 3-5 December 1990 London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Tezler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Tezin Adı*, Yüksek Lisans/Doktora, Enstitü Adı

AGUTTER, A.J., 1995, *The Linguistic Significance of Current British Slang*, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Haritalar için gösterim

SOYADI, ADI., Yayın Yılı, *Başlık*, Ölçek, Basım Yeri:Yayınevi.

MASON, James, 1832, *Map of The Countries Lying Between Spain and India*, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web sayfaları için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yıl, Başlık [online], (Edition), Yayın Yeri, Web adresi:URL

HOLLAND, M., 2002, *Guide to Citing Internet Sources* [online], Poole, Bournemouth University, http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html [Erişim Tarihi: 4 Kasım 2002].

ETHICAL GUIDELINES

Journal of Awareness is committed to meeting and upholding standards of ethical behaviour at all stages of the publication process. It strictly follows the general ethical guidelines provided by the Committee on Publication Ethics (COPE) and the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA). Depending on these principles and general publication requirements, editors, peer reviewers, and authors must take the following responsibilities in accordance to professional ethic and norms. The proper and ethical process of publishing is dependent on fulfilling these responsibilities.

1. The Responsibilities of Editors

1.1. The General Responsibilities

- Editors should be accountable for everything published in their journals.
- The editor should make the efforts to improve the quality of and contribute to the development of the journal.
- The editor should support authors' freedom of expression.

1.2. Relations with Readers

- Readers should be informed about who has funded research or other scholarly work and whether the funders had any role in the research and its publication and, if so, what this was.
- The editor should ensure that the non-peer-reviewed sections of the journal (letters, essays, announcements of conferences etc.) are clearly identified.
- The editor should make efforts to ensure that the articles published align with the knowledge and skills of the readers.

1.3. Relations with Reviewers

- The editor should match the knowledge and expertise of the reviewers with the manuscripts submitted to them to be reviewed ensuring that the manuscripts are adequately reviewed by qualified reviewers.
- The editor should require reviewers to disclose any potential competing interests before agreeing to review a submission.
- The editor should provide necessary information about the review process to the reviewers about what is expected of them.
- The editor must ensure that the review process is double blind and never reveal the identities of the authors to the reviewers or vice versa.
- The editor encourage reviewers to evaluate manuscripts in an objective, scientific and objective language.

- The editor should develop a database of suitable reviewers and update it on the basis of reviewer performance and timing
- In the reviewer database; It should be attentive to scientists who evaluate the manuscripts objectively, perform the review process on time, evaluate the manuscript with constructive criticism and act in accordance with ethical rules.

1.4. Relations with Authors

- The editor should provide clear publication guidelines and an author guidelines of what is expected of them to the authors and continuously review the guidelines and templates.
- The editor should review the manuscript submitted in terms of guidelines of the journal, importance of the study, and originality and if the decision to reject the manuscript is made editor should explain it to the authors with clear and unbiased way. If the decision is made that the manuscript should be revised by the authors in terms of written language, punctuation, and/or rules in the guidelines (spacing, proper referencing, etc.) the authors should be notified and given time to do the corrections accordingly.
- The authors should be provided with necessary information about the process of their review (at which stage is the manuscript at etc.) complying with the rules of double blind review.
- In the case of an editor change, the new editor should not change a decision taken by the previous editor unless it is an important situation.

1.5. Relations with Editorial Board Members

- Editor should provide publication policies and guidelines to the editorial board members and explain what is expected of them.
- Editor should ensure that the editorial board members have the recently updated publication guidelines and policies.
- Editor should review the editorial board members and include members who can actively contribute to the journal's development.
- Editorial board members should be informed about their roles and responsibilities such as
  - Supporting development of the journal
  - Accepting to write reviews in their expertise when asked
  - Reviewing publication guidelines and improving them consistently
  - Taking responsibility in journal's operation

2.The Ethical Responsibilities of Reviewers

- The reviewers must only agree to review manuscripts which align with their expertise.
- The reviewers must make the evaluation in neutrality and confidentiality. In accordance with this principle, they should destroy the manuscripts they examine after the evaluation process, but use them only after they are published. Nationality, gender, religious belief, political belief and commercial concerns should not disrupt the neutrality of the assessment.
- The reviewers must only review manuscripts which they do not have any conflict of interests. If they notice any conflict of interest they should inform the editor about it and decline to be a reviewer to the related manuscript.
- Reviewers must include the Manuscript Evaluation Form for the manuscripts they evaluate without indicating their names to protect the blind review process. And they should include their final decision about the manuscript whether or not it should be published and why.
- The suggestions and tone of the reviews should be polite, courteous and scientific. The reviewers should avoid including hostile, disrespectful, and subjective personal comments. When these comments are detected they could be reviewed and returned to the reviewer to be revised by the editor or editorial board.
- The reviewers should respond in time when a manuscript is submitted to them to be reviewed and they should adhere to the ethical responsibilities declared hereby.

3.The Ethical Responsibilities of Author(s)

- Submitted manuscripts should be original works in accordance with the specified fields of study.
- Manuscripts sent for publication should not contradict scientific publication ethics (plagiarism, counterfeiting, distortion, republishing, slicing, unfair authorship, not to mention the supporting organization).
- The potential conflicts of interest of the author(s) should be stated and the reason should be explained
- The bibliography list is complete and should be prepared correctly and the cited sources must be specified.
- The names of the people who did not contribute to the manuscript should not be indicated as an authors, they should not be suggested to change the authors order, remove the author, or add an author for a manuscript that is submitted for publication. Nevertheless, they should identify individuals who have a significant share in their work as co-authors. A study cannot be published without the consent of all its authors.
- Author(s) are obliged to transmit the raw data of the manuscript to the editor upon request of journal editors.

- The author(s) should contact the editor to provide information, correction or withdrawal when they notice the error regarding the manuscript in the evaluation and early view phase or published electronically.
- Author (s) must not send manuscripts submitted for publication to another journal at the same time. Articles published in another journal cannot be resubmitted to be published in the Journal of Awareness.
- In a manuscript that has reached the publication stage, the authors should fill in the "Copyright Transfer Form" and forward it to the editor.

4. The Ethical Responsibilities of Publisher

- The publisher acknowledges that the decision making process and the review process are the responsibility of the editor of Journal of Awareness
- The publisher is responsible for protecting the property and copyright of each published article and keeping a record of every published copy.
- The publisher is obliged to provide free access to all articles of the journal in electronic environment.

Plagiarism and unethical behavior

All manuscripts submitted to Journal of Awareness are reviewed through [iThenticate](#) software before publishing. The maximum similarity rate accepted is **20%**. Manuscripts which exceed these limits are analyzed in detail and if deemed necessary returned to the authors for revision or correction, if not they could be rejected to be published if any plagiarism or unethical behavior is detected.

Following are some of the behaviors which are accepted as unethical:

- Indicating individuals who have not intellectually contributed to the manuscripts as authors.
- Not indicating individuals who have intellectually contributed to the manuscripts as authors.
- Not indicating that a manuscript was produced from author's graduate thesis/dissertation or that the manuscript included was produced from a project's data.
- Salami slicing, producing more than one article from a single study.
- Not declaring conflicting interests or relations in the manuscripts submitted.
- Unveiling double blind process.

YAYIN ETİK KURALLARI

Journal of Awareness, yayın sürecinin her aşamasında etik davranış standartlarını benimsemeyi ve bunları yerine getirmeyi taahhüt etmektedir. Yayın Etik Komitesi (Committee on Publication Ethics - COPE) ve Açık Erişim Akademik Yayıncılar Derneği (Open Access Scholarly Publishers Association - OASPA) tarafından sağlanan genel etik yönergelerine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu yönergelerde belirtilen ilkelere ve genel yayın şartlarına bağlı olarak, mesleki ve etik standartlara göre editörler, hakemler ve yazarlar aşağıdaki sorumlulukları almalıdır. Yayın sürecinin düzgün ve etiğe uygun şekilde işlemesi bu sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır.

1. Editörlerin Sorumlulukları

1.1. Genel Sorumluluklar

- Editör, dergide basılan tüm makalelerden sorumludur.
- Editör derginin niteliğinin iyileştirilmesine katkıda bulunmak için çaba sarf etmekle yükümlüdür.
- Editör, yazarların ifade özgürlüğünü desteklemelidir

1.2. Okuyucularla İlişkiler

- Okuyucular, eğer varsa, araştırmaya veya diğer bilimsel çalışmalara kimin finansman sağladığını ve fon sağlayıcıların araştırmada ve yayınlanmasında herhangi bir rolü olup olmadığı ve rolün ne olduğu hakkında bilgilendirilmelidir.
- Editörün, dergide hakem değerlendirmesinin gerekli olmadığı bölümlerin (editöre mektup, davetli yazılar, konferans duyuruları vb.) açıkça belirtildiğinden emin olması gerekmektedir.
- Editörün yayımlanan makalelerin dergi okuyucularının bilgi ve becerileriyle uyumlu olmasına dikkat etmelidir.

1.3. Hakemlerle İlişkiler

- Editör, hakemlere bilgi ve uzmanlıklarına uygun makaleleri göndermelidir. Böylece makalelerin alanında uzman kişilerce uygun bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Editör, hakemlerin bir makaleyi değerlendirmeden önce makaleye ilişkin çıkar çatışmaları bulunmadığının onayını almakla yükümlüdür.
- Editörün hakem değerlendirme sürecine ilişkin gerekli tüm bilgileri ve hakemlerden yapması beklenenleri hakemlere iletmesi gerekmektedir.
- Editör, hakem değerlendirme sürecinin çifte körleme ile devam ettiğinden emin olmalı ve yazarlara hakemleri, hakemlere de yazarları ifşa etmemelidir.

- Hakemleri tarafsız, bilimsel ve nesnel bir dille çalışmayı değerlendirmeleri için teşvik etmelidir.
- Editör, hakemlere ilişkin bir veri tabanı oluşturmalı, hakemlerin zamanlama ve performansına göre veri tabanını güncellemelidir.
- Hakem veri tabanında; makaleleri objektif değerlendiren, hakemlik sürecini zamanında yerine getiren, makaleyi yapıcı eleştirilerle değerlendiren ve etik kurallara uygun davranan bilim insanlarının olmasına özen göstermelidir.

1.4. Yazarlarla İlişkiler

- Editör, yazarlara kendilerinden ne beklendiğine ilişkin yayım ve yazım kuralları sürekli güncellemelidir.
- Editör dergiye gönderilen makaleleri dergi yazım ve yayın kuralları, çalışmanın önemi, özgünlüğü, anlatım dili açısından değerlendirerek olumlu ya da olumsuz karar vermelidir. Eğer, makaleyi ilk gönderim sürecinde reddetme kararı alırsa, yazarlara bunun nedenini açık ve yansız bir şekilde iletmelidir. Bu süreçte, makalenin dilbilgisi, noktalama ve/veya yazım kuralları (kenar boşlukları, uygun şekilde referans gösterme, vb.) açısından tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine karar verilirse, yazarlar bu konuda bilgilendirilmeli ve gerekli düzeltmeleri yapabilmeleri için kendilerine zaman tanınmalıdır.
- Yazarların makalelerinin durumuna ilişkin bilgi talebi olduğunda çifte körleme sürecini bozmayacak şekilde yazarlara makalelerinin durumuna ilişkin bilgi verilmelidir.
- Editör değişikliği durumunda, yeni editör önceki editör tarafından alınan bir kararı önemli bir durum olmadığı sürece değiştirmemelidir.

1.5. Editörler Kurulu ile İlişkiler

- Editör, yeni editörler kurulu üyelerine derginin yayın ve yazım kurallarını iletmeli ve kendilerinden beklenenleri açıklamalıdır.
- Editör, editörler kurulu üyelerini değerlendirmeli ve derginin gelişimine aktif olarak katılım gösterecek üyeleri editörler kuruluna seçmelidir.
- Editör, Editörler kurulu üyeleri ile sürekli iletişim halinde bulunmalı ve gelişmelerden haberdar etmelidir.
- Editör, editörler kurulu üyelerini aşağıda yer alan rolleri ve sorumluluklarına ilişkin bilgilendirmelidir
  - Derginin gelişimini desteklemek
  - Kendilerinden istendiğinde uzmanlık alanlarına ilişkin derlemeler yazmak
  - Yayın ve yazım kurallarını gözden geçirmek ve iyileştirmek
  - Derginin işletiminde gerekli sorumlulukları yerine getirmek

2. Hakemlerin Etik Sorumlulukları

- Hakemlerin yalnızca uzmanlık alanlarına ilişkin makalelere hakemlik yapmaları gerekmektedir.
- Hakemler, değerlendirmeyi yansızlık ve gizlilik içinde yapmalıdır. Bu ilke gereğince inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmeli, ancak yayımlandıktan sonra kullanılmalıdır. Uyruk, cinsiyet, dinsel inanç, siyasi inanç ve ticari kaygılar, değerlendirmenin yansızlığını bozmamalıdır.
- Hakemler, çıkar çatışması-çıkarcı birliği olduğunu anladıklarında, makaleyi değerlendirmeyi reddederek, editörlere bilgi vermelidir.
- Hakemlerin değerlendirdikleri makalelere ilişkin Hakem Değerlendirme Formunu doldurmaları gerekmektedir. Hakemlerin değerlendirdikleri makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ile kararlarına ilişkin gerekçelerini de bu formda belirtmelidirler.
- Hakemler, değerlendirmeyi akademik görgü kurallarına uygun biçimde, yapıcı bir dille yapmalı; hakaret ve düşmanlık içeren kişisel yorumlardan kaçınmalıdır. Hakemlerin bu tür bilimsel olmayan yorumlarda buldukları tespit edildiğinde yorumlarını yeniden gözden geçirmeleri ve düzeltmeleri için editör ya da editörler kurulu tarafından kendileriyle iletişime geçilebilmektedir.
- Hakemlerin kendilerine verilen süre içerisinde değerlendirmelerini tamamlamaları gerekmekte ve burada belirtilen etik sorumluluklara uymaları beklenmektedir.

3. Yazar(lar)ın Etik Sorumlulukları

- Gönderilen makaleler belirtilen çalışma alanlarına uygun özgün çalışmalar olmalıdır.
- Yayımlanmak amacıyla gönderilen makaleler bilimsel yayın etiğine (intihal, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayın, dilimleme, haksız yazarlık, destekleyen kuruluşu belirtmemek) aykırı olmamalıdır.
- Yazar(lar)ın potansiyel çıkar çatışmaları belirtilmeli ve nedeni açıklanmalıdır.
- Kaynakça listesi eksiksiz olup doğru hazırlanmalı ve alıntı yapılan kaynaklar mutlaka belirtilmelidir.
- Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adı, yazar olarak yazılmamalı, yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makalenin yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme önerilmemelidir. Bununla beraber, Çalışmalarında önemli derecede payları olan şahısları ortak yazar olarak belirtmelidirler. Bir çalışma, yazarlarının tümünün rızası olmadan yayımlanamaz.
- Yazar(lar) dergi editörleri talep ettiği takdirde makalenin ham verilerini editöre iletmekle yükümlüdür.
- Yazar(lar), değerlendirme ve erken görünüm aşamasındaki ya da elektronik ortamda yayımlanmış makalesiyle ilgili hatayı fark ettiklerinde bilgi vermek, düzeltmek ya da geri çekmek için editörle iletişime geçmesi gerekir.

- Yazar(lar) yayınlanması amacıyla gönderilen makalelerini aynı anda başka bir dergiye gönderemezler. Başka bir dergide yayınlanan makaleler **Journal of Awareness**'e yayınlanmak maksadıyla tekrar gönderilemez.
- Yayın aşamasına gelmiş bir makalede yazarlar “Telif Hakkı Devir” formunu doldurmalı ve editöre iletmelidir.

4.Yayıncının Etik Sorumlulukları

- Yayıncı, makale yayınlama sürecinin tüm aşamalarında karar merciinin editörün sorumluluğunda olduğunu kabul etmelidir.
- Yayıncı, yayınlanmış her makalenin mülkiyet ve telif hakkını korumakla ve yayınlanmış her kopyanın kaydını saklamakla yükümlüdür.
- Yayıncı, derginin tüm sayılarındaki makalelere ücretsiz olarak elektronik ortamda erişimini sağlamakla yükümlüdür.

İntihal ve Etik Dışı Davranışlar

Journal of Awareness 'e gönderilen tüm makaleler basılmadan önce [iThenticate](#) yazılım programı ile taranmaktadır. Kabul edilen en yüksek benzeşim oranı **%20'dir**. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir, intihal ya da etik dışı davranışlar tespit edilirse yayımlanması reddedilebilir.

Aşağıda etik dışı bazı davranışlar listelenmiştir:

- Çalışmaya fikren katkıda bulunmayan kişilerin yazar olarak belirtilmesi.
- Çalışmaya fikren katkıda bulunan kişilerin yazar olarak belirtilmemesi.
- Makale yazarın yüksek lisans/doktora tezinden ya da bir projeden üretilmişse bunun belirtilmemesi.
- Dilimleme yapılması yani, tek bir çalışmadan birden fazla makale yayımlanması.
- Gönderilen makalelere ilişkin çıkar çatışmalarının bildirilmemesi.
- Çifte körleme sürecinin deşifre edilmesi.

JOURNAL OF AWARENESS

(JoA)

E-ISSN: 2149-6544

Volume / Cilt: 5
Issue / Sayı: 2
April/Nisan 2020

xxvi

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

THE PHENOMENON OF CALENDAR LYRICAL POETRY AND ITS GENESIS

Atdhe HYKOLLI & Seniha KRASNIQI 77-84

KÜRESELLEŞEN YÜZYILDA BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE NİTELİKLİ YAŞAM MODELİ OLARAK SAKİN ŞEHİR KAVRAMI: GÖKÇEADA ÖRNEĞİ

SLOW CITY CONCEPT: A MODEL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND HIGH-QUALITY LIFE IN THE GLOBALIZING WORLD: IN CASE OF GÖKÇEADA

Erman ÖZDEMİR & Çiğdem KAPTAN AYHAN 85-102

MEKÂNSAL PLANLARIN YARGI DENETİMİ VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR, BEYOĞLU (İSTANBUL) ÖRNEĞİ

JUDICIAL SUPERVISION OF SPATIAL PLANS AND THE CHALLENGES; BEYOGLU (ISTANBUL) CASE

Adem Erdem ERBAŞ 103-118

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNDE ARKEOLOJİNİN TEMSİLİYETİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

REPRESENTATION OF ARCHEOLOGY IN THE UNESCO WORLD HERITAGE LIST: CASE OF TURKEY

Şehnaz ERASLAN 119-134

LİBERALİZME KÜLTÜREL FARKINDALIK AÇISINDAN ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

A CRITICAL VIEW OF LIBERALISM IN TERMS OF CULTURAL AWARENESS

Aybike CAN 135-146

ECONOMIC ASPECTS OF THE CITY OF PRIZREN XIII – XV CENTURY

Bedri MUHADRI 147-158

EXAMINING THE IMPACT OF INDUSTRY 4.0 ON EDUCATION

Hanife AKGÜL & Zeynep AYER 159-168

KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞI VE AHİLİK KURUMU

CORPORATE RESPONSIBILITY AWARENESS AND AHI ORGANIZATION

Öykü GÜL 169-178

İDEOLOJİK KÖRLÜĞÜN SİYASİ PARTİ ÜYELERİ ÜZERİNDE YANSIMASI

THE REFLECTION OF THE IDEOLOGICAL BLINDNESS IN THE POLITICAL PARTY MEMBERS

Yusuf ACAR & Assiye AKA 179-200

KENTSEL GÜVENLİK İHTİYACININ TOPLUMSAL VE MEKÂNSAL YANSIMASI: KAPILI TOPLULUKLAR

SOCIAL AND SPATIAL REFLECTION OF THE NEED FOR URBAN SECURITY: GATED COMMUNITIES

Demet ONUR 201-212

SOSYAL MEDYADA SİYASAL İLETİŞİM: 31 MART 2019 YEREL SEÇİMLERİNDE SİYASİ LİDERLERİN TWİTTER KULLANIMI ÖRNEĞİ

POLITICAL COMMUNICATION ON SOCIAL MEDIA: EXAMPLE OF POLITICAL LEADERS ' TWITTER USE IN LOCAL ELECTIONS MARCH 31, 2019

Gökhan GÖKULU & Deniz KILIÇ 213-236

Journal of Awareness

Cilt / Volume 5, Sayı / Issue 2, 2020, pp. 77-84

E - ISSN: 2149-6544

URL: <https://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/joa>

DOI: <https://doi.org/10.26809/joa.5.007>

Araştırma Makalesi / Research Article

THE PHENOMENON OF CALENDAR LYRICAL POETRY AND ITS GENESIS

Atdhe HYKOLLI* & Seniha KRASNIQI**

* Assoc, Prof. Dr., University of Prishtina, Faculty of Education,
KOSOVO, e-mail: atdhe.hykolli@uni-pr.edu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9362-3607>

** (Corresponding author) Ass. Prof. Dr., University of Prishtina, Faculty of Filology,
KOSOVO e-mail: seniha.krasniqi@uni-pr.edu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9737-8429>

Received: 1 April 2020; Accepted: 26 April 2020

ABSTRACT

In accordance with the title itself, this paper deals with a study that aims not only to appreciate the Albanian folk cultural heritage included in the ritual calendar songs but also to evaluate and synthesize the scientific and evaluative thinking of the studies on the subject. Folk poetry, that is, lyrical calendar poetry, is a mouth-to-mouth creation from generation to generation. We can rightly say that these creations overcame the tragic ruins of centuries, always renewing, enriching, many of them, fading, nevertheless constantly in harmony with the development of the people's life and social circumstances.

Ancient as the people themselves, Albanian oral creativity in general, ritual lyrical songs in particular, and especially lyrical songs of calendar rites, are still fresh, wherever used, exclusively in rural settings, where part of human life consists of livestock and agriculture. Regardless of their intense developments, this creativity is constantly transformed.

Keywords: *ritual calendar songs, winter cycle songs, summer cycle songs.*

---

1. INTRODUCTION

The point we have considered here is the fact that Albanian lyrical calendar poetry is part of folk rites, some of which are still living rituals to this day; hence they continue to live in a syncretic form. Undoubtedly, part of the difficulty of studying these rituals today presents an objective difficulty due to the level of their realization under today's conditions, and on the other hand, the study of the texts of these rituals is very complex, as those texts appear along with music, various ritual acts, dancing or accompanying performances, with different masks, etc.

It is of particular importance to emphasize the fact that today's ritual folk songs appear to be connected to the three main beliefs among the Catholic, the Muslim, and the Orthodox Albanians. The layer of religious coloring is strong and is placed over a foundation that must have been from earlier than these and which was the basic, popular belief.

In this paper we have addressed issues of the phenomenon of lyrical calendar poetry and its genesis, aiming to address and discuss the main aspects of these phenomena. A critical reading of other authors who have dealt with Albanian calendar songs has likewise been carried out.

In Albanian studies, which have originally attended renown European schools in the study of folk culture, the author notes that the issues of this ancient tradition have been examined as constituting part of pagan antiquity, very present in the life of the Albanian people, though at different periods of time, under the influences of the three major religions were present.

2. THE PHENOMENON AND ITS GENESIS

Our oral creativity in the lyrical calendar poetry preserves the great variety of ancient rites and cults associated with various songs, dances, and games, the tracing of which is very important. For scholars of this part of oral poetry, which can be compared to a wealthy mine, where are studied the various layers of paganism, animism, magic, totemism, fetishism, the examination and systematization are among the important problems that arise during the research. In this part of the oral creativity even today during different celebrations songs are heard, games are played, in which layers of former pagan and pre-pagan rituals are preserved. The presence of such elements in today's life, of high technology and the amazing daily inventions in human life, proves for the seventh time the thought that the source of all human knowledge and the way of life confronting the phenomena of nature is first manifested, expressed and shaped in such creations of the oral creativity of the people. It is not an easy task to gather, systematize and examine all these customs, along with the multitude of variants and their versatility. The researcher sometimes finds himself in a difficult situation when it seems that every material gathered in the field and systematized on file has priority. Which one of them should he deal with first: Colendrums and Night of Buzmi, or Lazars (from St. Lazarus) and Shakers of St. George (similar to trick-or-treat), Rusics and Vangelism, or Dajlinats and Dordolec.

Winter cycle calendar songs make synchronous units, they are songs and rites related to the end of the year and the beginning of the year. This phase of the year was of particular importance in the lives and beliefs of the pagan man, of the tribes, which were predominantly farmers. Arguments for this are found in the songs that were sung and played, hence they had words and movements to understand that hunting was just a form of war. This song cycle begins in the second half of autumn, ie from late October and beginning of November. That is when most of the fieldwork is completed, but it is also the time when livestock returns from the stables.

From here one should search for the songs and rites of St. Mitri's day. This day was celebrated in for the gratitude for the goods that the crops had brought, as well as the prosperity of the livestock, wishing there were more crops and livestock for the year to come. The cycle then continues with the songs related to the end of the year, the Buzmi songs, the Colendrums songs, as well as the New Year songs. They are characterized by the same sign of gratitude for the past good year, expressing the desires for more prosperity and opulence in the coming year.

St. Miter's Day is a kind of organization of all ages precisely at the height of winter and is likewise associated with the legend of the old woman petrified with the flock of sheep when it is known that her being tricked by the good weather, a month before spring arrived goes to the mountain with her sheep. Such a legend is preserved in the region of Opoja (south of Kosovo) and a series of rites are performed around it described by humorous, moralizing and satirical tones about the harsh winter in the Sharr Mountains. For all this, the guilty are held the old woman who brings winter with snowflakes and thick plates, because as an old person she wants winter to be over. These satirical verses are also sung by young girls addressing an elder neighbor.

Who brought us malice ahead of time

"Uncle Smail who got old"

"Uncle Smail who got old

Whose ax drags"

"Uncle Smail who is disgraced

Who led us all in vain"

Among the main Christian celebrations are the Christmas holidays on December 25th. Although Christmas is treated by the church as a religious celebration, it is nonetheless celebrated by devotees with various nonreligious customs, most notably the "Night of Buzmi" (the celebration of this holiday, December 24th).

Many foreign authors dealing with the study of folk culture of various Balkan people, as well as, with Albanian folk culture, have addressed issues of this ancient tradition, describing it as ancient elements of the spiritual culture of the patriarchal environment (Sako, 1984).

Such conclusions have been made by the well-known albanologist J. Hani, then Nopca, Shtajnmec, and others. Similar conclusions have also been made by scholars of the cultures of various Balkan people, such as Vojislav Djuric, with Serbians, Tvertko Cubelic, Josip Kekez and Maja Boskovic-Stuli with Croatians and others. In Albanian studies, which have originally attended renown European schools in the study of folk culture, the issues of this ancient tradition have been examined as constituting part of pagan antiquity, very present in the life of the Albanian people, though at different periods of time, under the influences of the three major religions were present. Such very interesting materials have been noted in the mountain areas of the North, especially in relation to Buzmi, and their study has likewise included Albanian authors such as Eqrem Çabej, Rrok Zojzi, Anton Çeta, Ali M. Ahmeti, Aferdita Onuzi, Mark Tirtja, Adem Jakllari, and others, who have made valuable contributions to the scientific study of rites.

Night of Buzmi is celebrated in almost all areas inhabited by Albanians, in political Albania, especially in its Highlands, in Kosovo, among Albanians living in Montenegro, as well as other areas. This celebration falls, according to records, on December 24th according to the new calendar, which coincides with the time of the winter soloist, when the Sun's power is renewed. The word itself, in its first meaning, has the usual meaning of Christmas trunk (of the

tree), the generous Buzmi, which is an all-Albanian word, because the word is also from Southern Tuscany. In Gjirokastra we find it literally as a tree trunk; in Himara in the meaning “thick” (like a tree trunk), in Vlora, as an edge. Therefore, it can be said that for these cults and rites, songs for and in honor of trunk, for all the acts of a magical character, and for the role of the ‘mythical being of the guest’ in the family bosom during this night, are aware most of the Albanians. At the center of this ritual celebration, which seems to be the most ancient of the festivities among Albanians, are rituals such as choosing, cutting, carrying and placing Buzmi (the tree trunk) at home, placing it in your nest with all the devotion. and the sacrifices of food and drink that are made for it, and finally the other magical acts applied to the cattle, on the lam of the grain, and on the trees, are ritual acts performed with the utmost care. Therefore, in the place called Kokkoda of Puka, on Buzmi Night, after the host places the trunk, according to the recorded gathered thus far, the people of the house come and congratulate loudly:

Buzmi generous!

The host replies:

Welcome to sheep, goats, cows,

With men, berets and all the best!

After this blessing, the dinner is served, putting on top of a little of all the food that is cooked for that night, then the host prays to the trunk:

I pray for Buzmi generous!

Christianity presents the birth of Christ, to distinguish him from the common man and to depict him as a supernatural being, as god-like. In spite of the fact that Christianity has attempted to present both the birth of Christ and himself as God and distinguish him from humans, some of the traces of the pagan life of the creators of this rite, in its very beginning, have not only been preserved, but they are still present in the core of these rites, now with that layer of religious affiliation. This has been a legend, therefore, well-known, many centuries before Christianity, even widespread among pagans. The birth of gods by the “immaculate virgin” - parthenogenesis, which in Greek means the birth of a daughter without the participation of the male, but with the participation of gods or plants and magic. There have been such beliefs in the religions of many people (Tirta, 2004). An interesting phenomenon observed in the celebration of these holidays is that many religions and beliefs related to Buzmi vary not only among different people but also within ethnic boundaries, from tribe to tribe and province to province. Thus, for instance, among the Catholic Albanians in Mirdita, there was a celebration of Christmas with Buzmi, which a thick trunk of the tree which continued to burn all night long. When Buzmi is brought into the room, as the well-known Austrian albanologist J. Hahn writes, “Welcome, dear Buzmi, burn in the fire”, it is seen that in this is preserved the blessing for Buzmi. Buzmi gets special honors by throwing a little of all food and drink prepared (Kekez, 1983: 236).

A part of the Albanian people, after the acceptance of the Christian religion, began to participate in the rites of the celebration of Christ’s birth. These rites were performed with fellow pagan citizens. Nonetheless, the church decided to celebrate Christmas on this day, therefore inviting believers to “not celebrate the Sun but the creator of the Sun” (Tirta, 2004). Christmas has been celebrated since ancient times. Its traces are found among many people in the world. But they vary from country to country, from one tribe to another, even within one ethnic group to another. There are times when these also vary within an area. Many of these rituals, however, have similarities among people living far apart. Today they are celebrations of Christianity, inherited from the pagan era when they were widespread. Christmas rituals are many and various, depending on the people and places they are celebrated. But inwardly they

have everywhere layers of origin, that is, the pagan meaning and sense. It means they are shaken in the cradle of paganism.

Christmas rituals are a multitude of customs that come up with different purposes and explanations due to the influence of certain religious systems. Consequently, it cannot be ascertained which system previously existed of one or another people, nor can it be said precisely what the exact meaning of this or that rite was (Skëndi, 2007: 307- 338). Their commonality is that they all relate to an unreal world, to “that world” or “this world”, to the worship and reverence of unknown superhuman powers, which, according to rites, influence the development and the well-being of the home, of its people, its livestock and of the field where the Christmas is celebrated. Some of these rituals were intended to tame or push away the “evil spirits” as not to endanger the people of the house and the harvest. Others are dedicated to imagined souls and creatures with the aim to gain their friendship and protection, hence have auspiciousness at home and work. Christmas trees, as an analogy to the old pagan Sun religion, are celebrated on December 23-25, when “the good times return”, when the day begins to extend when the period of the revival of nature begins.

3. CLASSIFICATION OF ORAL LYRIC POETRY

Colendrum holiday, or Christmas, is the biggest holiday of end-of-year and begins on December 24th, according to today’s calendar. This is the day when the power of the Sun is renewed. Albanians celebrate this holiday with two names: Colendum (Kolendra) in the south of the country and Kullona (Kudhona and Kellena) in the north. However, this name derives from the Latin word *Calendae*, from which derives the word calendar itself. This pagan celebration of Christianity was associated with Christmas as early as the 4th century. The celebration, as such, was held in Rome in 354, and in 379 it was celebrated in Istanbul, and in 386 in Antioch. Earlier Christmas was celebrated on January 6, in remembrance of Christ’s crucifixion. Therefore, the church placed this celebration on December 25th. In this way, it replaced the great celebration of the ancient solar creed (*Dies Natalis Solis Invicta* - the birth of the invincible sun deity). By identifying this pagan holiday with that of Christianity, the church wanted Christ in the future to be a light-shining Sun. Then the holiday, as such, spread to Europe. Albanians of the Catholic and Orthodox religion, for this holiday, prepare a cake called colander or kullona.

Like all other holidays of the winter cycle, Christianity tried to make the old pagan New Year’s Eve, its own celebration, by baptizing the feast of St. Basil. In different regions and different places, this holiday is celebrated in different ways. For instance, in Calabria, they light fires and spend the night talking around it. In Zagori, for the New Year’s Eve, they make a pie and divide it for each person as well as each animal. They put a coin into the pie and whoever finds is believed to be lucky that year. This fateful search for luck throughout the cities can be said to have degenerated into gambling. On this occasion, all members of the family should be around the table creating a joyful atmosphere and everyone is struggling to find the coin. After that, when they gather the table, everyone sings the song:

*Let the heavy abundance, spring,
like seawater, like oil, like a grinder,
Like blessed water, cheers for many years!*

Similar to the winter cycle songs, the summer cycle calendar songs are about the start of the New Year. Nevertheless, now the beginning is of a practical nature, as it relates to the melting of snow, or, to the coming of spring. This is the new agricultural year, which preserves many folk beliefs, rites and practices of magical character, doctrines, customs, and mythical rituals. The songs of the summer calendar cycle are rites and songs of the resurrection of nature,

its greenery, the risings and movements of nature, the actions and events related to the life of the farmer and the livestock. As such, they create the unique set of marked days that, by magical ritual deeds, have become taboo, which man, powerless to nature, was obliged to observe. Thus, he tried to make the most of his hard work, which was unprotected, since agriculture and farming were always “roofless houses”. Therefore, everything was at the mercy of fate. Following this logic in all the songs and rites of these creations that also mark the resurrection of life, man must face the dilemma that has to do with the mentality of the people of the time when these rituals were created. He was powerless, so he surrendered to the inexplicable phenomena of nature, or as always in human life at all times, there is always something inexplicable, unuttered, which remains a mystery. How else can one explain the many facts found in these creations, which speak, whether of the joy of life when nature brings them prosperity or of their disappointment, which come despite their prayers or plans?

Further, how can one explain the fact that in these creations one always finds a great desire to change for the better, in particular, in life related to agriculture and livestock, as two of the main aspects that man of those times dealt with? The calendar songs of this cycle begin with the Summer Day songs which are celebrated at the end of March. These rites and songs are characterized by wishes for a prosperous, fertile year and full barns. It continues with the songs of the First Swallow, those of Evangelism, or Nev-Ruz, the songs for Lazarus, the Easter songs, the songs of St. George, then the songs of Pagan May, the songs for Rusica, ending with songs of the Dordolec.

In the Albanian rituals and customs, besides the songs of St. George, the songs of the Summer Day are considered as the rites and songs dedicated to the most important celebration. This holiday is celebrated on March 1, according to the old calendar, or on March 14, according to the new calendar. In some places where Albanians live, it is celebrated on another day as well, according to the new calendar. In the magical rites and deeds of this holiday, there are thews and customs in common with other calendar holidays. It may, therefore, be said that the wishes for prosperity, for riches, for wellness, and the increase in the family and the tribe, for good health and other wishes, are the same.

Spreading the demands for prosperity, for wealth, and for the family, these rites reveal that fundamental aspect of human life is the urge to change different aspects of life in order to move forward. The character of the social consciousness of these demands cannot be further revealed here, but it can be said to be the first attempt of man to change the life for the good of the home, that is, of the family and the entire collectivity, even if by magical acts. Either way, this holiday has some special features. First, on the day of this celebration, people perform ritual actions to dispel the evils brought about by the change of time periods, to protect them, and to testify that new work and actions are beginning. They perform these rituals and magical acts with utmost devotion and guarding every element of them with the utmost care. Second, they perform ritual actions that seek out all the good that the new season brings with the resurrection of nature, while also putting certain signs, such as white and red, that express the momentum of youth, that reveal dexterity and complete health, endurance, and strong will, as well as dreams of love. Generally speaking, they reveal all the aspects that make life enjoyable.

The celebration of Evangelism is on March 25, according to the new calendar, and according to the Ottoman tradition, on March 1. This too is a spring holiday that is characterized by remaining habits of protecting livestock and crops from spring harms. Thus, the elderly “bind” the mouth of the beasts, the wolf, the fox, and especially the snakes. The children, hitting the tins in fields, vineyards, gardens, meadows, as well as near fences, scare the harmful living creatures with noise. Such rituals, as survivors of ancient pagan beliefs, are also accompanied by occasional songs:

*Run away snakes, run away drain
When the Vangelism comes, he will kill you,
He will Wait for you, with scimitar and gun.*

(Mitko, "Albanian Bee" 1890)

The songs of the summer cycle calendar are also interesting because they have a great motivational variety within the different types of Albanian oral creativity. This celebration, in some parts of Central Albania, is said to be a sign of spring. For other celebrations as well as for Lazarus, after lunch, children, adorned with baskets, go door-to-door singing.

The biggest Christian celebration is Easter. This word comes from the Hebrew *pesah*, which in turn is associated with a passage, which means 'go beyond'. The Easter was to be celebrated every year on the 14th of the first month (Abib or Nisan) at dusk, to commemorate the liberation from Egypt.

Acts and rites make the festival the largest Christian one, because, according to religious teaching, Christ resurrected this day and so has Life triumphed over Death. According to this belief, Jesus Christ is regarded as the son of God, who is at the same time the second person of the Holy Trinity - of which the Holy Trinity is composed. These divine triumvirates are formed by the Father, the Son, and the Holy Spirit. The origin of the Father and the Holy Spirit is not known, but Christ was sent by the Father to the earth to spread the Christian faith among men and to save mankind from sin.

St. George (Shëngjergjit) feast is one of the most popular celebrations. This holiday which is celebrated in different ways by different people is greeted in the spring. For this celebration, there is a multitude of songs and rites, as well as variations of them, but also dances which are very special. St. George is a celebration of paganism that survives centuries-old tradition in Albanian culture and is at the same time a popular holiday with no religious ethnic differences (Siceca, 1990).

Spring is a season of the year, which in addition to the revival of nature in this part of the globe, has created the rite of coming of something new in the spiritual life of humans, unlike what it was, so it is more cherished. Among the calendar celebrations of the summer, the cycle is Pagan May, whose songs and rites relate to ritual actions for the fertility of the cattle and the fertility of the crops during the coming summer. Pagan May feast is celebrated on May 1, and Christianity later baptized it with the name of the feast of St. Jeremiah.

According to the folklore and ethnological data and materials collected in the field, the Albanians call both Saint Jeremiah and Saint Dilli, guarding saints of the outcomes of their work. That is why in the songs and rites of this feast, the names of these saints are uttered.

Rusicas are celebrations for which different songs and rites are created, celebrated somewhere before and somewhere after Easter. Unlike some other festivals of summer cycle calendar songs, women and children are mainly present at Rusicat.

One of the ancient feasts of pagan origin is the Dordolec Carnival, which is associated with the cult of the goddess of fertility. The celebration symbolizes man's attempt to provide the rain needed for the crops, for the cattle grazing, evoking the fall of rain by imitation that may be considered a trace of the magical ruins of ancient calendar song rites. The Dordolecs are held before the Pentecost, beginning with St. Lazarus, when the crops need rains the most.

4. CONCLUSION

The folk genius, with all the uninterrupted historical seasons that have played a part in his historical life, has found time, and evoked his creative muse, even for the calendar ritual songs that have accompanied him since the ancient time joint with the rite, which was a collective act of magical productive character. In very small things, in very small demands, it became magnificent, turning into an important monument to the life of the individual, but also to social life, in particular, when agricultural affairs, during the changing seasons, sometimes grew rapidly, sometimes sparingly, thus, it is understandable that in these types of oral art, the concerns and wishes of the farmers were best reflected. It can be said, therefore, as in the lyrical songs of labor, as well as in the ritual calendaric songs, one reflects the love of man for work, for nature and the prosperity of the ancients, for the riches.

REFERENCES

- ÇABEJ, E. (1975), *Language Studies V*, Prishtina: Rilindja.
- ÇUBELIQ, T. (1982) works cited; Group of authors, *Various Popular Songs*, Prishtina, IAP.
- KEKEZ, J. (1983), *Introduction to Literature*, Zagreb: Globus.
- Letërsi popullorë (1986), *Këngët e motmotit ndër shqiptarë*, Prishtina, Rilindja.
- MITKO, T. (1890), *Albanian Bee*, Ed. Gjergj Pekmezi. Vienna: Rabeck.
- PLLANA, S. (2004), *Studies in the field of folklore*, Prishtina: Rilindja.
- SAKO, Z. (1984), *Studies on folklore, ASH and RPS of Albania*, Tirana: IKP.
- SIÇECA, S. (1990), *Gjurmët e kultit të Shëngjergjit ne Prizren*. Prishtina: Instituti Albanologjik.
- SKËNDI, S. (2007), *Epic Oral Poetry of Albanians and Southern Slavs*, Tirana: Botimet IDK.
- TIRTA, . (2004), *Inter-Albanian Mythology*, Albanian Academy of Sciences, Tirana: Institute of Folk Culture.

KÜRESELLEŞEN YÜZYILDA BİR SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE NİTELİKLİ YAŞAM MODELİ OLARAK SAKİN ŞEHİR KAVRAMI: GÖKÇEADA ÖRNEĞİ ¹

SLOW CITY CONCEPT: A MODEL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND HIGH-QUALITY LIFE IN THE GLOBALIZING WORLD: IN CASE OF GÖKÇEADA

Erman ÖZDEMİR* & Çiğdem KAPTAN AYHAN **

* Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama ABD, TÜRKİYE, e-mail: ermanozdemir.8@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5196-2590>

** (Sorumlu Yazar) Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım
Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, TÜRKİYE, E-mail: cigdemayhan@yahoo.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5148-4162>

Geliş Tarihi: 6 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 29 April 2020

Received: 6 January 2020; Accepted: 29 April 2020

ÖZET

Dünyada, küreselleşmenin olumsuz etkileriyle beraber; kentlerde ve kırsal alanlarda çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Sakin Şehir hareketi, 1999'da küreselleşme ve kapitalizme tepki olarak doğmuştur. Kentlerin yerelliğini ve özgünlüğünü kaybetmeden sağlıklı kalkınmasını ve daha yaşanabilir bir yaşam inşa edilmesini amaçlamaktadır. Gökçeada, uluslararası Sakin şehir ağının bu unvana sahip ilk ve tek adasıdır. Çalışmada; bu unvanın Gökçeada'nın doğal ve kültürel peyzaj özelliklerine etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, adanın sakin şehir ilan edilme sürecinden itibaren 72 alt ölçüt çerçevesinde yapılan çalışmalar, bir puanlama sistemiyle değerlendirilmiştir. Böylece çeşitli konulara yönelik politikaları içeren 7 ana ölçütün Gökçeada özelinde ne derece uygulanabildiğine yönelik bir skala oluşturulmuştur. "Çevre Politikaları" üst başlığı; yüksek, "Altyapı Politikaları", "Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları", "Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar", "Sosyal Uyum" ve "Ortaklık" üst başlıkları; orta, "Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar" üst başlığı ise düşük değer almıştır. Çalışmada ayrıca Gökçeada'nın yerel değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sakin Şehir, Sürdürülebilir Kalkınma, Doğal ve Kültürel Peyzaj, Gökçeada, Çanakkale.

¹Bu makalenin yazımında, Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem KAPTAN AYHAN'ın danışmanlığında Erman ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Küreselleşen Dünyada Sakin Şehir Kavramının Doğal ve Kültürel Peyzaja Etkisi: Gökçeada Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.

ABSTRACT

In the world, with the negative effects of globalization; various problems have arisen in cities and rural areas. The slow city movement was born in 1999 in response to globalization and capitalism. It aims to ensure the healthy development of cities without losing their locality and originality and to build a more livable life. Gökçeada is the first and only island in the cittaslow international network. In this study; the effect of this status on the natural and cultural landscape features of Gökçeada was tried to be determined. For this purpose, works conducted within the framework of 72 sub-criteria since the island was achieved the slow city status were evaluated with a scoring system. Thus, a scale was developed to determine the extent to which 7 main criteria of slow city movement were applied in Gökçeada. "Energy and Environmental Policies"; high value, "Infrastructure Policies", "Quality of Urban Life Policies", "Agricultural, Touristic and Artisan Policies", "Social Cohesion" and "Partnerships"; middle value and "Policies for hospitality, awareness, and training" received low value. In addition, recommendations were made for the sustainability of the local values of Gökçeada.

Key Words: Globalizing, Slow city, Sustainable Deveelopment, Natural and Cultural Landscape, Gökçeada, Çanakkale.

1.GİRİŞ

Küreselleşme, çeşitli bilim dalları ve bakış açıları tarafından farklı şekillerde tanımlanan oldukça geniş bir kavramdır. Ancak tüm tanımlardaki ortak nokta; teknolojik gelişmelerin etkisiyle dünyadaki mekânsal ve toplumsal sınırların ortadan kalktığıdır. Jones'a (2010) göre; küreselleşmeyle beraber toplumun tüm yönlerinin birbirleriyle ilişkileri ve bağlantılı olma durumu artmıştır.

Ortaya çıkan/artan bu ilişkiler ağı üretim ve tüketim mekanizmalarında da büyük değişimlere neden olmuştur. Çiftçi Yeşiltuna, (2016); teknolojik ilerlemenin katkısıyla gelişmiş ülkelerin güçlü ekonomileriyle, geri kalmış ülkelerin yerel ekonomileri arasında üretim ve tüketim bağlantısı kurulduğunu ve küreselleşmenin; yerel ekonomileri, çok uluslu güçlere bağımlı hale getirdiğini ifade etmektedir. Bu durum yerel ekonomilerin ayakta kalabilmek için talebe göre şekillenmesine ve kendi özgün kimliklerini zaman içinde kaybetmesine neden olmuştur/olmaktadır. Küreselleşmenin zorunlu kıldığı bu gelişim çabası, kentsel alanlarda da etkilerini göstermiştir. Kimliksiz yapılaşma, hayatın her alanındaki hız olgusu ve bununla beraber kontrolsüz tüketim anlayışı ve her "moda" olana ulaşma isteği çok ciddi boyutlara varmıştır. Kiper'in (2007) de belirttiği gibi kentlerin pek çoğunda görülen bu değişim ve dönüşümler sonucunda kentler birbirinin kopyası haline gelmiştir. Özdemir'e, (2018) göre de kentlerde fiziksel ve mekânsal olarak görülen bu aynılaşıma kırsal alanlara da sirayet etmiştir.

Temelinde küresel sistemin neden olduğu bu tek tipleşmeye karşı 1989'da İtalya'da başlayan Yavaş Yemek "Slow Food" hareketi (Ekincek, 2014:8), kendisinden sonra gelen Sakin Şehir "Slow City" akımına öncülük etmiştir. Bu hareket 1999 yılında İtalya'da ortaya çıkmıştır ve simgesi yavaş yemek hareketi gibi salyangozdur. Pink (2009), sakin şehirleri homojenleşmiş ve hızlı zamana bir cevap olduğunu; küreselleşme bağlamında farklılıkları ortaya koyan ve yerel yaşam kalitesini artırma arayışında olan bir hareket olarak tanımlamıştır.

Sakin şehir kentsel ve kırsal alanlarda kaybedilen yerellik ve kültürel üretim gücüne, kırılğan sosyal adalet zincirinin eklenmesiyle, bunların insan üzerindeki olumsuz etkisi üzerine bir tartışma yürütmüştür. Sakin şehrin felsefesi temelde bu problemlerin insana ve ekosistemine yansımamasına yönelik bir felsefeyi içerir. Hayatı anlamaya, zamanı doğru kullanmaya ve

sakinliğe dayanmaktadır. Tüm bunların yanında Donat ve Savaş Yavuzçehre'nin (2016) da belirttiği gibi sakin şehir, küreselleşme karşıtı değildir, küreselleşmeyi reddetmemektedir. Ancak küreselleşmeyle beraber oluşan ve özgün değerleri hızla tüketen yaşam şekline ve hayatın her alanında görülen tektipleşmeye karşı bir duruş sergilemektedir.

Sakin Kentlerin oluşturduğu kurumsal yapının resmi adı 'Yaşamın Kolay Olduğu Kentlerin Uluslararası Ağı' olarak geçmektedir ancak 'birlik' (association) statüsündedir ve kısaca Sakin Kentler Birliği (Cittaslow Association) olarak ifade edilmektedir. Birlik, kar amacı gütmeyen bir yapıya sahiptir. Bu birliğe katılmak isteyen belediyelerin 50.000 nüfusun altında ve il/eyalet merkezi olmaması gerekmektedir (Donat ve Savaş Yavuzçehre, 2016). Ayrıca 7 ana ölçüt ve bazıları başvuru sırasında yerine getirilmiş olması gereken 72 alt kriterden (cittaslowturkiye.org) oluşan manifesto da aday yerleşimler tarafından kabul edilmelidir. Sakin şehir manifestosu Mayer ve Knox'un, (2006) da belirttiği gibi sürdürülebilirliğin üç "E" (Environment=Çevre, Economy=Ekonomi, Equity=Eşitlik) kuralıyla ifade edilebilir. Hava ve ışık kirliliklerinin kontrolü, katı atık yönetimi ya da alternatif enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi vb hedefler, çevre ilkesiyle direkt olarak ilgilidir. Yerel ürünlerin üretiminin artırılması ve yerel parazalar kurulması yönündeki kriterler de ekonomi başlığı altında değerlendirilebilir. Böyle yerel halkın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan kalkınması da eşitlik ilkesiyle bağdaşmaktadır.

Tüm dünyada sakin şehirler ağı üye sayısı 2019 yılı itibarıyla 30 ülke ve 264 şehirdir (cittaslow.org). Türkiye, bu ağa ilk olarak 2009 yılında Seferihisar ilçesinin başvurusuyla katılmasının ardından bugün itibarıyla 17 ilçeyle sakin şehirler birliğinin aktif üyesidir (cittaslowturkiye.org). Araştırma alanı olarak seçilen Gökçeada ise 2011 yılında sakin şehir ağına katılmıştır. Bu ağda yer alan ilk ve tek ada olma özelliğini halen taşımaktadır.

Bu çalışmada küreselleşme olgusuyla beraber sakin şehir kavramı irdelenmiştir. Gökçeada'nın sakin şehir olma süreciyle beraber başlayan faaliyetler ve bu faaliyetlerin ilerleyen süreçte ne ölçüde devamlılık gösterdiği ve adanın doğal ve kültürel peyzaj özellikleri üzerindeki etkisi, çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Sakin şehir manifestosunda yer alan 72 alt kriter temelinde değerlendirmeler yapılmış ve 7 ana ölçüt açısından adanın sakin şehir hedeflerine ne ölçüde ulaşabildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca adanın sürdürülebilir kullanımına yönelik çeşitli öneriler getirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

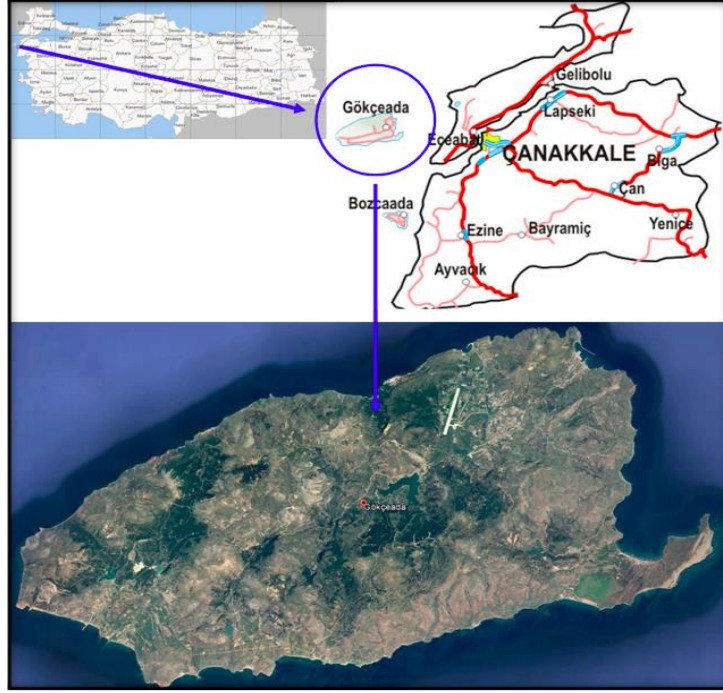
2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyali; Çanakkale İli Gökçeada ilçesidir. Ayrıca, çalışma konusu ve alanıyla ilgili yazılı kaynaklar, alana ait çeşitli ölçeklerdeki planlar ve plan raporları, yazılı ve görsel basında Gökçeada'ya ilişkin yayınlanmış haberler de araştırma materyalleri arasındadır. Araştırma konusuyla ilgili adadaki çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ve çalışma alanında yapılan gözlemler, alınan notlar ve çekilen fotoğraflar da çalışma materyalleri arasında yer almıştır.

2.1.1. Araştırma Alanının Doğal Peyzaj Değerleri

Gökçeada Türkiye'nin en büyük (290 km²) adası olup; Türkiye'nin en batısında, Saros Körfezi'yle, Çanakkale Boğazı'nın arasında, Ege açıklarında yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma alanının coğrafi konumu

Ada'nın toplamda dokuz tane köyü bulunmakta olup, 5'i Rum Köyü olup 4'ü iskan köyüdür (Şahin, 2015: 285). TÜİK verilerine göre adanın 2019 yılı nüfusu 9440 kişidir. İklim özellikleri olarak Marmara Geçiş İklimi'nin hakim olduğu adada Akdeniz iklimi baskınken, yüksek kesimlerde karasal iklimin etkisi de gözlenebilmektedir. Yaz- kış sert rüzgarlara açık bir konumdadır (Hüryılmaz 2006:17)

Bozbay, (2002: 35) Gökçeada'daki hakim vejetasyonun orman, maki ve garig olduğunu belirtmektedir. Ormanların yüksek kesimlerinde karaçam (*Pinus nigra*), biraz daha aşağı seviyelerde kızılçam (*Pinus brutia*), meşe (*Quercus* sp.) hakim türleri bulunmaktadır. Orman alanlarının haricinde, arazi maki ve garig (fakirleşmiş maki) toplulukları ile kaplıdır veya Akdeniz otsu bitkilerinin seyrek bir şekilde görüldüğü çıplak alanlar şeklindedir (Erinç ve Yücel, 1978: 22). Adada; zeytin (*Olea europaeae*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), böğürtlen (*Rubus fruticosus*), geven (*Astragalus* sp.), kekik (*Thymus* sp.), ahlat (*Pyrus elaeagnifolia*) ve ılgın (*Tamarix* sp.), sandal (*Arbutus andrachne*), laden, (*Cistus creticus* ve *Cistus salviifolius*), funda (*Erica manipuliflora*), dikenli ardıç (*Juniperus oxycedrus*), zakkum (*Nerium oleander*), karaçalı (*Paliurus* ssp. *Dasyphylla*), kuşburnu (*Rosa canina*), böğürtlen (*Rubus sanctus*), katırtırnağı (*Spartium junceum*), hayıt (*Vitex agnus-castus*), asma (*Vitis sylvestris*) gibi türlere rastlanmaktadır (Atabay ve Özügül, 2001: 54; Bozbay, 2002: 46). Ayrıca; 2000 yılında Gökçeada'dan toplanan Lamiaceae familyasına ait *Satureja icarica* bitki türünün Türkiye için yeni bir tür olduğu tespit edilmiştir (Tümen, Satıl, Duman ve Başer 2000:211).

Fauna varlığı açısından Gökçeada'daki sulak alanlar oldukça önemlidir. Bu alanlar, birçok tür için beslenme, barınma ve üreme olanağı sağlamaktadır. Sevim'e (2007: 209) göre, Gökçeada, Bozcaada ve Karayer adalarında Şubat 2006-Mart 2007 tarihleri arasında yapılan arazi çalışmalarında 43 familyaya ait toplam 143 kuş türü saptanmıştır. Bu türlerin arasında alacabalıkçıl (*Ardeola ralloides*) ve büyük akbalıkçıl (*Casmerodius albus*) türleri sadece Tuz Gölü'nde gözlenmiştir. Göl geçmişte flamingo (*Phoenicopterus ruber*) için de önemli bir beslenme ve kışlama alanı olmakla beraber göldeki çeşitli antropojen etkiler nedeniyle bu türün artık gözlenmediği belirtilmektedir (Sevim, 2007:213). Gökçeada'da, denizaltı yaşamı açısından da birçok farklı türe ev sahipliği yapmaktadır. Kuzey sahilinde yapılan çalışmalarda 13 sünger türü saptanmıştır (Topaloğlu, 2001: 97). Gökçeada'nın balık türü sayısını; Keskin ve

Ünsal (1998: 299) 59 familyaya ait 76 tür; Keskin (2004: 190) 59 tür; Karakulak, Erk ve Bilgin (2006: 274) 37 familyaya ait 83 tür olarak belirtmişlerdir. Aslan-Cihangir ve Cihangir (2013'ten aktaran Akyol ve Ceylan, 2014:93) ise çalışmalarında sadece 300 m² 'lık alanda ve 5-10 m derinlikte görsel sayımla toplam 337 tür içerisinde 62 tür balık olarak tespit etmişlerdir. Gökçeada'da 1980-2013 yılları arasında yapılan amfibi ve sürüngenleri belirlemeye yönelik çalışmalar sonucunda ise; 17 amfibi ve sürüngen tipi tespit edilmiştir. Bunlardan üç tanesi kurbağa (*Anura*), 3 tanesi kaplumbağa (*Testudinate*), 3 tanesi kertenkele (*Lacertilia*) ve 8 tanesi yılanlar (*Ophidia*) grubuna dahildir (Tok vd., 2014: 127).

Gökçeada'nın tarihine bakıldığında birçok farklı medeniyete ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bu durum adanın doğal bitki örtüsünün yoğun şekilde tarhip edilmesine ve erozyona maruz kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle ada genelinde horizonlaşmış derin bir toprak örtüsü gelişme gösterememiştir (Kapsız, 2004: 98). Cengiz ve diğ., (2009: 27); Gökçeada'nın topraklarının büyük bir bölümünün VII. sınıf olduğunu, işlemeli tarıma uygun olmayan alanların (V, VI, VII ve VIII. Sınıf) işlemeli tarıma uygun (I, II, III ve IV. Sınıf) alanlardan çok fazla olduğunu belirtmişlerdir. Adada; alüvyal ve kolüvyal toprak grubu, kahverengi orman toprakları ve kireçsiz kahverengi toprak grupları bulunmaktadır (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1999: 65). Gökçeada, su varlığı açısından dünyada genelindeki adalara kıyasla oldukça zengindir (Atabay ve Özügül 2001: 54). Adanın en önemli akarsuları; Büyükdere, Ballıdere ve Değirmendere'dir (Kapsız, 2004: 93,94).

2.1.2. Araştırma Alanının Kültürel Peyzaj Değerleri

Tarihi açıdan Gökçeada'daki ilk yerleşimin M.Ö. 3000-2000 arası olduğuna belirtilmektedir (Özözen Kahraman, 2006: 27). Adaya en eski yerleşenlerin Pelasglar (Akalar) olduğu (Özbek, 2008: 60) ve adanın tarih boyunca farklı birçok medeniyete de ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Gökçeada'nın Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katılması 22 Eylül 1923'te Lozan Antlaşmasıyla olmuştur (Çapa, 2017: 93). Rum nüfus 1946 yılına kadar ağırlıkta olmuş, 1960 sonrasında ise büyük bölümü Yunanistan'a göç etmiştir. Adanın, 1970'e kadar İmroz olan ismi bu tarihte Gökçeada olarak değiştirilmiştir. Çeşitli nedenlerle adadan ayrılan Rumlar, çeşitli festival, şenlik veya dini günlerde adayı ziyaret etmektedir. Bir bölümü ise emekliliklerini takiben tekrar adaya yerleşmişlerdir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2012: 11). Rumların adadaki izleri özellikle köylerdeki mimari yapılarda gözlenmektedir (Duran, 2009: 140). Köyler, güvenlik ve verimli arazileri korumak amacıyla tepelere ve iç kesimlere kurulmuştur. Taş evler, Arnavut kaldırımlı sokaklar, kiliseler, çamaşırhaneler, kahve ve çeşitli dükkânların toplandığı meydanlar köylerin mimari dokusunu oluşturmaktadır. Gökçeada'nın geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğundan dolayı bir çok yerleşim yerinde ve kırsal alanda bugün büyük ölçüde bakımsız ve harabe durumda olan bağ evleri bulunmaktadır. Ancak bu bağ evleri adanın mekansal kimliği açısından oldukça önemlidir (Gökçeada Kentsel Tasarım Rehberi, 2016: 26). Sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj özellikleri çerçevesinde Gökçeada'nın yaklaşık %54'ü çeşitli statülerde (doğal, arkeolojik, kentsel sit, su altı milli parkı) koruma altındadır.

Ekonomik yapı içinde en önemli sektörler hizmet sektörü ve tarım sektörüdür. Avcı (2008: 86)'ya göre adadaki en önemli tarımsal faaliyet zeytincilik ve tahıl üretimidir. Özellikle adaya özgü *Ladolia* zeytin çeşidi yağ kalitesi ve kendine has aromasıyla ünlüdür (Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2015). Konyalı ve diğ. (2004) adaya özgü olan İmroz koyunu, tarımsal ekonomide önemli yer tuttuğunu belirtmektedir. Ada'ya özgü bir diğer özellik ise; "Yabani" olarak tanımlanabilecek koşullarda sürdürülen yetiştiricilik sistemidir. Hem gen kaynağı olarak spesifik bir özelliğe sahip olan hem de korunması gereken tür kapsamında yer alan İmroz Koyunu ve yetiştirme şekli Ada ekonomisi için son derece önemlidir (Konyalı ve diğ., 2004). Avcı (2008: 86), bağcılığın Rum nüfusun yoğun olduğu dönemlerde önemli bir faaliyetken bugün daha kısıtlı olduğunu ifade etmektedir. Gökçeada'da her geçen yıl aratan

turizm faaliyetleri de ada ekonomisi açısından önemlidir. Ekoloji temelli turizm hareketleri ve bağlantılı olarak organik tarım girişimleri devlet tarafından da çeşitli teşviklerle desteklenmektedir.

Ada'da aralarında özel Rum ilkokul, ortaokul ve lisesinin de bulunduğu her kademedeki eğitim kurumu mevcuttur (Gökçeada İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2017). Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversite'sine bağlı Gökçeada Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu ve Gökçeada Meslek Yüksekokulu da eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.2.Yöntem

Araştırma yöntemi; sakin şehir kriterlerinin (<http://www.cittaslow.org/content/how-become>) Gökçeada özelinde sayısal olarak değerlendirilmesi temeline dayanmaktadır. Yöntemde Gökçeada'nın sakin şehir kriterleri açısından nasıl bir farklılık ve ilerleme gösterdiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, sakin şehir manifestosunda yer alan 72 alt kriterin her biri, o kriterle ilgili ada özelinde yapılmış çalışmalara göre 1-5 değer aralığında puanlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Alt kriter değerlendirme tablosu

Değerlendirme Ölçütleri	Puan
A: Konuya/soruna yönelik herhangi bir çözüm veya gelişme yok	1
B: Konuya/soruna ilişkin çalışmalar kısıtlı düzeyde	2
C: Konuya/soruna yönelik çalışmalar orta düzeyde	3
D: Konuya/soruna yönelik çalışmalar yüksek düzeyde	4
E: Konuya/soruna yönelik herhangi bir sorun yok / çalışmalar tamamlanmış	5

Ana ölçüt altındaki kriterlere verilen değerler, ölçüt dahilinde toplanıp, puanlandıktan sonra Gökçeada özelinde ne derece sağlanabildiğinin “yüksek”, “orta” ve “düşük” olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflamada ise, alınabilecek en yüksek puan ve en düşük puan sınır olarak değerlendirilip, aritmetik ortalaması alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Değer skalası

Sakin Şehir Ana Ölçütleri	Olası En Düşük Puan	Olası En Yüksek Puan	Değer Skalası
Çevre Politikaları	12	60	12-28 Düşük
			29-45 Orta
			46- Yüksek
Altyapı Politikaları	9	45	9-21 Düşük
			22-34 Orta
			35- Yüksek
Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları	17	85	17-39 Düşük
			40-62 Orta
			63- Yüksek
Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar	10	50	10-23 Düşük
			24-37 Orta
			38- Yüksek
Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar	10	50	10-23 Düşük
			24-37 Orta
			38- Yüksek
Sosyal Uyum	11	55	11-25 Düşük
			26-40 Orta
			41- Yüksek
Ortaklıklar	5	15	5-8 Düşük
			9-12 Orta
			13- Yüksek

3. BULGULAR

3.1.Çevre Politikaları

Ada'nın doğal yapısı itibariyle bünyesinde bulundurduğu doğal peyzaj özellikleri çevre politikaları ana ölçütü için anahtar rol oynamıştır. Birinci ve ikinci kritere bakıldığında, Ada şu ana kadar zehirli gazlar vb. kirleticiler tarafından tehdit altında bırakılmamıştır. Bu nedenle su kaynakları bakımından zengin olan Ada'nın, zehirli atıklara maruz kalmaması son derece önemlidir. Bununla birlikte belediyenin son dönemde yaptığı çalışmalarla içme suyu hatları yenilenmiş ve halka ulaşan su kalitesi artmıştır. Bu iki kritere bu nedenle 5 puan verilmiştir. Üçüncü kriter ele alındığında; içme suyu Ada'daki göletler, barajlar ve doğru altyapı sistemleri vasıtasıyla kent sakinlerine ulaşmaktadır. Ada su varlığı ve tüketimi açısından rahatlıkla kendine yetebilmekte ve bir sorun yaşamamaktadır. Bu değerlendirilmelerin sonucunda bu kriter 5 puan almıştır. Dördüncü kriter kapsamında Ada'da katı atık ayrıştırma irdelemiştir. Çalışma alanında iki tane katı atık tesisinin bulunması nedeniyle bu kritere 5 puan verilmiştir. Çevre politikalarında Gökçeada'nın en zayıf yönlerinden biri; daha az maliyetle üretimi hedefleyen 5. kriterdir. Belirtilen kriterde konuyla ilgili bir çalışma veya bir gelişme saptanamamıştır ve 1 puan verilmiştir. Ada'da bulunan bir adet atık su arıtma tesisinin varlığı ve tesisin aktif olması sakin şehrin zorunlu olan altıncı kriterine olumlu cevap vermektedir ve bu kriter 5 tam puan almıştır. Yedinci kriter kapsamında kentte kamusal binalar yüksek katlı değildir, buna ek olarak enerji tüketimi konusu göz önünde bulundurulduğunda gereksiz enerji tüketimine ve enerji kaynaklarının kötüye kullanımı saptanamamıştır. Bu sebeple bu kriterde sorunlar büyük ölçüde çözümlenmiştir ve 4 puan verilmiştir. Çevreyle bütünleşik, temiz ve doğal enerjiyi amaçlayan sekizinci kriter kapsamında olumlu kullanım; kamuda yenilebilir enerjiye katkı sağlayan güneş enerjili ışıklandırma sistemi uygulamasıdır. Mutdoğan (2010) yaptığı çalışmada Seferihisar'ın Atatürk Caddesi'ndeki sokak lambalarının güneş enerjili kullanımını tespit etmiştir. Bu olumlu uygulama kapsamında sakin şehrin Türkiye başkenti olan Seferihisar'la, Gökçeada paralellik göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu kullanım belirtilen kriterin 5 puan almasını sağlamıştır. Dokuzuncu kritere bakıldığında; Gökçeada'da bir araç yoğunluğu ve buna bağlı olarak da bir trafik gürültüsünden söz edilmemektedir. Ancak aynı kriter görsel algıyı etkileyen kirliliği de kapsamı altına almıştır. Özellikle bu açıdan değerlendirildiğinde Kaleköy ve Tepeköy'de elektrik tellerinin ve direklerinin neden olduğu görsel kirlilik ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bunun yanında; kent merkezinden arka sokaklara doğru gidildikçe çevrenin bakımsızlığı artmaktadır. Doğal peyzajın tamamlayıcısı olan dokuya uygun konstrüksiyonel malzeme kullanımı (kaldırım, yürüyüş yolu, vb.) belirtilen lokasyonlarda kesik kesik ve özensizdir. Ayrıca bu malzeme kullanımı, mimari anlayışa uygun tasarım ve estetik kavramından yoksundur. Bu sebeple bu kriter kapsamında Ada 3 puan almıştır. Onuncu kriterin değerlendirilmesine gelindiğinde; ışık kirliliği, yoğun nüfusa sahip yerleşimlerde özellikle akşam saatlerinde kenti şekilsiz bir ışık yığına dönüştürmekte ve kent sakinlerinde fiziksel yorgunluğa neden olmaktadır. Ada sakinleri yoğun kent ışıklarına, yani yüksek katlı plazaların, büyük reklam panolarının ışık kirliliğine maruz kalmamaktadır. Bu nedenle belirtilen kritere 5 tam puan verilmiştir. On birinci kriterle ilgili olarak toplumsal bir politikadan ziyade bireysel ölçekte yaklaşım söz konusudur ve Ada'da elektriğin hane başına düşen tüketimiyle ilgili net bir bilgilendirme veya çalışma yoktur ve bu kriter 2 puan almıştır. On ikinci kriter türlerin çeşitliliği, sürdürülebilirliği ve ekolojik denge açısından kritiktir. Ada'ya son dönemde organik tarım ve hayvancılık faaliyetleri için devlet tarafından verilen teşvikler, organik ada ilan etme çalışmaları, kaliteli tarım uygulamaları türlerin korunması anlamına gelmektedir. Bu durum biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğini destekler niteliktedir. Ayrıca birinci ve ikinci kriterlerde belirtilen durumlar biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır ve bu nedenle on ikinci kritere 5 puan verilmiştir.

3.2. Altyapı Politikaları

İkinci ana ölçüt, sakın şehir manifestosunda teknik belediyeciliğin pratiğe yansıdığı ana ölçüttür. Çalışma alanında birinci kriter incelendiğinde; bir sakın şehirde bir lokasyondan başka bir lokasyona bisikletli ulaşımın güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi gerekmektedir. Ancak Ada'da bu gereği sağlayan bisiklet yolu bulunmamaktadır ve bu sebeple bu kriterin puanı 2 olarak belirlenmiştir. İkinci kriterde; Ada'da bir bisiklet yolunun bulunmaması sebebiyle bir karşılaştırma yapılması mümkün olmamıştır ve bu kriter 1 puan almıştır. Üçüncü kriter; kent içinde kullanılan motorsuz araçların yani bisikletlerin park yerleriyle ilgilidir. Otobüs durakları ve diğer kamusal mekanlarda bisiklet park yerinin sınırlı ve yetersiz olduğu görülmektedir. Bu yüzden belirtilen kritere 2 puan verilmiştir. Buna ek olarak dördüncü kriterde; Gökçeada'da özel taşıt kullanımına alternatif eko ulaşım planlaması dahilinde bir girişim tespit edilememiştir. Bu kriter bu nedenle 1 puan almıştır. Bir diğer alt yapı yetersizliğine beşinci kriterde rastlanmaktadır. Kamu kurumlarına girişlerde engelli kullanımına olanak tanıyan tasarım, aynı dikkat ve özenle bina içlerine yansımamaktadır. Bu sebeple Ada engelli bireylere kolaylık sağlayacak uygulamalarda sakın şehir normlarını karşılayamamış ve 3 puan almıştır.

Altıncı kritere gelindiğinde sakın şehir için aile hayatının ve yeni nesillerin önemi görülmektedir. Ada'da komşuluk ilişkileri sıkı bir şekilde devam etmektedir. Aile hayatına ve hamile bireylere pozitif ayrımcılık Ada kültüründe eskiden beri yer almaktadır. Çalışma alanında bu kriterin gereği yerine getirilmekte olup, 5 tam puan almıştır. Diğer bir yandan kent içinde sağlık merkezlerine ulaşım kolay bir şekilde özel halk otobüsleri, taksi ve özel araçlarla yapılabilmektedir. Bu sebeple yedinci kritere de 5 puan verilmiştir. Sekizinci kriter kent dokusunu ve sit alanlarının önemini vurgulayan bir maddedir. Gökçeada kent merkezine motorsuz araçlarla ulaşım ve mal dağıtımını mümkün olsa da aynı durum Dereköy, Kaleköy ve Zeytinliköy gibi kentsel sit alanlarında ve turizm lokasyonlarında sokakların dar, eğimli ve engebeli olması nedeniyle geçerli değildir. Benzer sebeple bazı kafe ve restoranlara yaz aylarında ulaşım da problemler yaşanmaktadır. Yakın zamanda bu probleme yönelik kesin çözümler (bisiklet ve elektrikli taşıt kullanımı) mümkün gözükmediği ve değerlendirme alanı tüm Ada olduğu için söz konusu kritere 1 puan verilmesi uygun bulunmuştur. Dokuzuncu kriter irdelendiğinde; Gökçeada'ya gününbirlik gidiş – geliş ortalama 4 saate yakın bir zaman sürmektedir. Gemi seferleri günde 4 kez yapıldığından dolayı ana karadan Ada'ya gününbirlik ulaşım ilk tercih değildir. Bu sebeple dokuzuncu kritere 3 puan verilmiştir.

3.3. Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları

Birinci kriter kentin özellikle ekonomik olarak ve kentsel sürdürülebilirlik açısından gücünü ifade etmektedir. Kentin herhangi bir kriz (hava kirliliği, enerji yetersizliği vb) yaşama ihtimaline karşın onu ayakta tutabilecek kentsel planlamaların yapılmış olması gerekmektedir. Bu bazen özel binaların elektrik tüketiminin azaltılmasına ya da evsel kompostların olumlu kullanılmasına teşvik de olabilir. Ada'da kentsel ve kırsal planlamaya yönelik çalışmalar son yıllarda artmıştır. Güney Marmara Kalkınma Ajansı ve Gökçeada Belediyesinin Kentsel Tasarım Rehberi'nde kent sosyolojik ve mimari temeller ekseninde ele alınmış ve öneriler ortaya konulmuştur. Bu, Ada'nın kentsel yaşam politikası, tarımsal faaliyetleri ve çevre politikaları için oldukça olumludur. Kent direnci için kent merkezi ve Gökçeada'nın köylerinde restorasyon çalışmalarına, turizm sirkülasyonu gelişimine ve kaliteli gıda üretimine yönelik çalışmalar mevcuttur. Bunlar ekonomiyi doğrudan etkileyen etmenlerdir ve bu kriter için Ada'ya 4 puan verilmiştir.

İkinci kriter açısından çalışma alanı değerlendirildiğinde; uluslararası çapta sakın şehirlere bakıldığında kamu binalarının (belediye binası, müze vb.) spesifik şekilde tasarlandığı ve kentsel dokuya paralel bir şekilde restore edildiği görülmektedir. Gökçeada'da herhangi bir kamu kurumunun bu hususu sağladığı söylenememektedir. Gökçeada'nın kent merkezi ve

kamu binalarında Ada dokusuyla paralel olmayan yapılaşma tespit edilmiştir. Ayrıca kent peyzajındaki donatı elemanları; levhalar ve sokak mobilyaları nicelik ve nitelik açısından yetersizdir. Bu bağlamda ikinci kriter için Ada'ya 2 puan verilmiştir. Öte yandan üçüncü kriterde verimli bitkiler ve meyve ağaçları kullanılarak yeşil alan oluşumu değerlendirildiğinde bu kriterlere yönelik uygulamalarının yetersiz durumda olduğu gözlenmiştir. Her ne kadar Ada'nın bazı bölümlerinde (Kaleköy) bitkilendirme çalışmaları yapılsa da özellikle kent merkezinde yeşil alanlarda doğru bitkisel tasarım örneklerine rastlanmamaktadır. Aynı durum Eşelek, Şirinköy, Şahinkaya, Uğurlu köyleri için de geçerlidir ve bu yüzden üçüncü kriter 3 puan verilmesi uygun bulunmuştur. Dördüncü kriter ele alındığında; kentte yaşamı zorlaştıran trafik ve ulaşım gibi problemler Ada'nın nüfusuna ve araç yoğunluğuna bakıldığında bir sorun teşkil etmemektedir. Bu sebeple bu kriter 5 tam puan verilmiştir.

Marjinal alanlar; verimli toprak arazileri dışında kalan ve bölgenin ihtiyacına göre şekillendirilmesi gereken toprak parçalarıdır. Ada'da bununla ilgili detaylı bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Ancak Gökçeada Tasarım Rehberi'nde ve çalışma alanı Gökçeada olan tezlerde bu alanlarla ilgili öneri ve düşünceler belirtilmiştir. Mevcut durumda genellikle bu alanlar yapılaşmaya açılmaktadır. Beşinci kriter bağlamında Ada'ya yönelik çalışmalarda spesifik bir fikrin varlığı söz konusu değildir. Bu yüzden bu kriter 3 puan verilmiştir.

Altıncı kriter gelindiğinde; teknolojik bir internet merkezinin olmayışı, turistlere ve vatandaşlara yönelik interaktif iletişim ve bilgi akışı sağlayacak bir hizmetin mevcutta bulunmaması önemli problemlerdendir. Kent bu açıdan değerlendirildiğinde 3 puan almıştır. Sakin şehir manifestosunun zorunlu maddelerinden biri olan yedinci kriter çalışma alanı olumlu yanıt vermemektedir. Sürdürülebilir mimarinin sağlanması için bir ekip ve görevlendirilen bir birim bulunmamaktadır ve bu kriter 1 puan verilmiştir. Sekizinci kriter ele alındığında Gökçeada verimli bir internet ağına sahiptir. Bu kriter bağlamında çalışma alanı 5 tam puan almıştır.

Genellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında rastlanılan gürültü kirliliği Gökçeada'nın yapısı gereği mevcut değildir. Bir kentin fiziksel estetiğini belirleyen en önemli unsurlardan biri peyzaj elemanlarının doğru kullanımı ve onların estetik anlayışa uygun pratikleme yöntemidir. Ada'nın kent merkezi ve Rum köylerinde yer alan elektrik sistemleri (direkler, kablolar vb.) peyzaj normlarına ters düşen tasarım anlayışıyla, estetikten yoksun, Ada dokusundan uzak, tehlikeli ve fonksiyonel olmayan şekilde yerleştirilmiştir. Aslında bu sistemlerin yeraltına alınması en doğru seçimdir. Ada gürültü yönünden sorun yaşamasa da bu görsel kirliliğin yoğun olması sebebiyle dokuzuncu kriter kapsamında 2 puan almıştır.

Onuncu kriter evden çalışmayı mümkün kılmayı ön plana çıkaran bir maddedir ve Ada'nın çalışma koşullarında bu mümkün olduğundan dolayı belirtilen kriter 5 tam puan almıştır. On birinci ve on üçüncü kriterler değerlendirildiğinde; Ada'da sürdürülebilir kamusal veya bireysel kentsel planlama teşvikiyle yapılmış bir uygulamanın söz konusu olmadığı saptanmıştır. Ancak Gökçeada Belediyesi'nin internet sitesinde bu hususla ilintili fikir ve öneri bölümü olduğu görülmektedir. Bu sebeple on birinci ve on üçüncü kriterlere 2'şer puan verilmiştir. On ikinci kriter kapsamında ise, Ada'da hastane, üniversite, lise gibi kamu binalarının varlığından bahsedilebilir. Fakat sinema salonlarından, spor alanlarından ve kültür hizmet tesislerinden bahsetmek pek mümkün değildir. Bu nedenle çalışma alanının bu kriter kapsamında ortalama bir pozisyonda olduğuna karar verilmiştir ve belirtilen kriter; 3 puan almıştır.

Gökçeada'nın kent merkezinde bulunan yeşil alanlarının verimli bitkilerle değerlendirildiğini tam anlamıyla söylemek mümkün değildir. Ancak nitelikli olmasa da bazı çalışmaların yapıldığı daha önceki manifesto ölçütlerinde bahsedilmiştir ve çalışma alanı on dördüncü kriterden 3 puan almıştır.

On beşinci kriter ele alındığında; Gökçeada'da var olan şirketlerin nitelikli organik tarım yapması, Ada ürünlerinin pazarda yer alabilmesini sağlamıştır. Gökçeada'nın tarıma elverişli toprakları ve su potansiyeli göz önüne alındığında var olan ticari ürünlerin pazarda daha fazla pay sahibi olması beklenmektedir. Sakin şehir manifestosunda yer alan ve yerel ürünlerin değerini ve kullanımını arttırmak amacıyla ürünlerin ticarileşmesini sağlayan pazarlama alanı; Earth Market olarak isimlendirilmiştir. Yani, yavaş yemek hareketinin bütün kazanımının kente ve halka ulaştığı, kent dokusuna uygun tasarlanmış kamusal bir mekan olarak manifestoda yer almıştır. Gökçeada'da gerçekleştirilen Earth Market projesi güncelliğini korumaktadır. Ancak çalışma alanında Earth Market projesi yeterli ölçüde sahiplenilmemiş, proje için kent merkezinde ve Kaleköy'de ayrılan alanın, işlevsellikten ve estetik tasarımdan uzak kaldığı görülmüştür. Bu bağlamda çalışma alanına 3 puan verilmiştir.

Çalışma alanı on altıncı kriter açısından değerlendirildiğinde; on beşinci kriter yaklaşımlarıyla paralellik göstermektedir. Ada'da çeşitli atölyelerin oluşturulması ve bunların korunmasıyla ilgili çalışmalar beklenen düzeyde değildir. Ancak yine Earth Market projesi göz önüne alındığında bu proje için Ada'da belirli noktaların belirlenmesinden dolayı orta düzey bir çalışmanın varlığından söz edilebilir. Bu nedenle on altıncı kritere 3 puan verilmesi uygun bulunmuştur. On yedinci kriter irdelendiğinde; yeşil alanların sayısal olarak beton miktarının ölçülmesi mümkün olmadığı gibi tasarım açısından da belirgin bir ayırt edici özelliği bulunmamaktadır. Bu nedenle bu kritere 3 puan verilmiştir.

3.4. Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar

Ada'da agroekolojinin uygulanması ve geliştirilmesiyle beraber şaraptan peynire kadar mümkün olduğunca doğal bir üretim süreciyle birçok ürün elde edilmektedir. Bu da birinci kriter değerlendirildiğinde çalışma alanının 4 puan almasını sağlamaktadır. Bunun yanında, Gökçeada'da gerek yerel ve kültürel etkinliklerin korunması gerekse el yapımı ve etiketli ürünlerin değerinin artırılması açısından önemli bir yol kat edilmiştir. Rum ve Türk mutfağının ortak paydalarda birleşmesi bunu kolaylaştırmıştır. Bu nedenle ikinci kritere 4 puanın verilmesi uygun bulunmuştur. Üçüncü kriter ele alındığında; GMKA'nın ve Tarım Reform Genel Müdürlüğü'nün Gökçeada Raporu'nda da ifade edildiği üzere çalışma alanında geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatlarının tespit edildiği belirtilmiştir. Ancak Ada'yla ilgili yapılan araştırmalarda bununla ilgili özellikli ve sürdürülebilirlik amaçlı bir çalışmaya veya projeye rastlanmamıştır. Bu sebeple bu sakın şehir kriteri kapsamında çalışma alanına 3 puan verilmiştir.

Kırsal alanın değerini arttırmaya yönelik dördüncü kriterde ise; Gökçeada Belediyesi Ada içinde ulaşımı sağlayacak özel halk otobüsü bulundurmaktadır. Aydıncık, Uğurlu, Merkez, Kaleköy, Kuzu Limanı gibi lokasyonlara hafta içi ve hafta sonu, yaz ve kış ayları sıklığı değişmek üzere ulaşım sağlanmaktadır. Ayrıca Gökçeada Belediyesi, sorumluluk alanı dışında olmasına rağmen kent merkezi dışındaki köy sakinlerine de çöp toplama hizmeti vermektedir. Turistlere ve köy sakinlerine yönelik bu hizmet anlayışı da son derece önemlidir. Bu bağlamda çalışma alanında problemlerin büyük ölçüde çözümlendiği görülmüştür ve söz konusu kritere 4 puan verilmiştir. Okul kantinlerinde, kamu kurumlarında ve bireysel kullanımlarda organik üretimli ürün kullanımının zorunlu olmadığı görülmektedir. Beşinci ve altıncı kriterin içeriğine yönelik bu durum inisiyatife bırakılmıştır ve kriterin gerekliliğini karşılamamaktadır. Fakat diğer bir taraftan Yavaş Yemek Gökçeada Convivium ve ÇOMÜ Gökçeada Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi Bölümü iş birliğiyle yapılan, beslenme ve tat eğitimleri ilkokullarda verilmiştir ve söz konusu kriterlere bu nedenle 3'er puan verilmiştir. Yedinci kritere gelindiğinde; Aslan ve Güneş (2016) çalışmalarında sakın şehir olan Taraklı'nın yerel ve kültürel değerler bakımından 12.yy'da başlayan ve giderek önem kazanan durumunu vurgulamışlardır. Ancak Taraklı'da İpekyolu'nun seneler içinde kaybolmasıyla birlikte yerel sanatlarla ve zanaatkarlara talep azalmış, kentin ekonomik gücü zayıflamıştır. Gökçeada ise; Ada

kültürü ve sakın şehir temelli yazılan kitaplar, tanıtıcı broşürler, yerel zanaatların belirlenmesi ve yapılan etkinlikler (Earth Market açılışı, tat eğitimleri vb) yerel kültürün korunmasına ve değerinin artırılmasına katkı vermiştir. Bu özellikler göz önüne alındığında yedinci kriter 4 puan almıştır. Sekizinci kriter değerlendirildiğinde çalışma alanına turistik talepler son yıllarda artmıştır. Kent merkezi, Yeni bademli, Kaleköy, Dereköy, Zeytinliköy gibi destinasyonlara butik oteller açılmaktadır ve Ada'nın yatak kapasitesi artmaktadır. Bunun yanında pansiyon hizmeti veren ve evlerini kiralayan ev sahipleriyle birlikte Yıldız Koyu'nda bulunan çadır kampı da Ada ziyaretçilerinin konaklayabileceği bir alan haline gelmiştir. Bu nedenle çalışma alanına 4 puan verilmesi uygun görülmüştür.

GDO kullanımını Ada'da asgari koşullara indirilmiştir, fakat yasaklanmamıştır. Bununla ilişkili olarak Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Gökçeada'yı "organik ada" ilan etme çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı Gökçeada İlçe Müdürlüğü'nde yapılan sözlü görüşmelerde Ada üzerinde üretilen her ürünün doğal ve organik olmasıyla ilgili çalışmaların devam edeceği aktarılmıştır. Ada'da GDO'nun tam olarak kullanılmadığı ifade edilemese de (münferit GDO kullanımına rastlandığı belirtilmektedir) probleme yönelik çalışmaların büyük ölçüde tamamlanmak üzere olduğu saptanmıştır ve dokuzuncu kriter 4 puan verilmiştir.

Gökçeada Belediyesi'nin yönetim kararları incelendiğinde son yıllarda alınan imar kararlarının ağırlıkla arazilerin turizme ve yapılaşmaya açılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu kararlarda tarım için kullanılmış alanlarla ilgili imar planlarını etkileyecek spesifik bir fikir hazırlığı ya da örneği tespit edilmemiştir. Bu sebeple manifestodaki onuncu madde 2 puan almıştır.

3.5. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitimler İçin Planlar

Birinci kriter ele alındığında; bir sakın şehirde zorunlu olan kriterlerden biri iyi karşılamadır. Kente gelen ziyaretçilerin Ada'ya varış noktası olan Kuzu Limanı'nda herhangi bir hizmet masası, sakın şehir levhası, sakın şehir ağına bağlı bir görevli bulunmamaktadır. Bu belirtilen esaslar Gökçeada'nın sakın şehir unvanıyla ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı, dolayısıyla turistik hareketleri için önemlidir. Bu eksikler nedeniyle iyi bir karşılamadan söz etmek mümkün değildir ve bu kriter 1 puan verilmiştir. Sakin şehir pratiğinde 2013 yılına kadar sık bir şekilde yapılan farkındalık eğitimlerinin (Tat ve beslenme eğitimleri, halkı yavaş yemek ve sakın şehir hakkında bilinçlendirmek için kitap ve broşür dağıtımı, ulusal veya uluslararası sakın şehir toplantıları vb.) sözü edilen yıldan sonra yapıma sıklığında azalma tespit edilmiştir. Bu yüzden çalışma alanına ikinci kriter bağlamında 3 puan verilmiştir. Öte yandan çalışma alanında yavaş güzergah bulunmamaktadır. Bununla ilgili bir çalışma da plan dahilinde yoktur. Sakin şehir kapsamında üçüncü kriter 1 puan almıştır. Önemli yönetsel kararların verilmesi için tavandan tabana oluşması gereken aktif kitle hareketi sistemi de Gökçeada konumu ve demografik yapısı temelinde bakıldığında eksiklik olarak görülmektedir. Sakin şehrin sosyal demokratik anlayışını baz alan dördüncü kriter bağlamında Ada'ya 3 puan verilmiştir. İkinci kriterle benzer bir yön taşıyan beşinci kriter değerlendirildiğinde; esnafa ve halka yapılan farkındalık eğitimlerinde azalan sıklık, eğitimciler ve yöneticiler bazında da geçerlidir ve söz konusu kriter 2 puan verilmiştir. Diğer bir taraftan Gökçeada'da sağlık eğitimlerine yönelik çalışmalar 2 puan verilmesi uygun bulunmuştur. Yine ikinci ve beşinci kriterde olduğu gibi, halka sakın şehirle ilgili kalıcı bilgiler verilmesi, sürdürülebilir ve planlı sıklıkta devam etmemiştir. Bu yüzden yedinci kriter 3 puan verilmiştir. Buna ek olarak devlet kurumlarında sakın şehir hareketiyle ilgilenen ayrı bir ofis veya sakın şehir hareketini kolektif bir çalışmayla yönetecek eğitimli kişi sayısı az sayıdadır. Bunun yanı sıra bu hareketi destekleyen dernek veya sivil toplum kuruluşu bulunmamaktadır. Söz konusu sekizinci kriter bu sebeple 1 puan verilmiştir. Dokuzuncu kriter değerlendirildiğinde ise; Ada'da sakın şehir kampanyalarının desteklenmesi sakın şehir temelinden çok "organik ada" çalışması dahilinde

uygulanmaktadır. Yani bu çalışma Ada için gerekli olan kampanyaları (sürdürülebilir kalkınma, turizmin geliştirilmesi vb.) dolaylı yoldan yerine getirmektedir ve 3 puan verilmiştir. Öte yandan problemlerden biri de; sakin şehir logosuna belediyenin internet sitesinde veya antetli kağıtlar üzerinde rastlanmayışıdır ve son kritere bu nedenle 1 puan verilmiştir.

3.6. Sosyal Uyum

Rum ve Türk vatandaşların birlikte yaşadığı Gökçeada'da birinci ve ikinci kriterler birlikte düşünüldüğünde geçmiş yıllara göre daha pozitif ve daha yapıcı politikaların benimsendiği görülmektedir ve bu iki kritere 4 puan verilmiştir. Ancak toplumda farklılıklar ele alındığında Gökçeada'da engellilerin entegrasyonu ile ilgili sorunlar vardır. Kamu kurum ve kuruluşlarında, kentsel tasarımda ve sosyal yaşamda engellilere yönelik çeşitli kolaylaştırıcı mekanizmalara gereken hassasiyetin gösterilmediği saptanmıştır. Bu sebeple üçüncü kritere 2 puan verilmiştir.

Gökçeada Belediyesi yeni doğan çocukların ailelerine yardımda (doğum paketi) bulunmaktadır ve çalışma alanı dördüncü kriterden 4 puan almıştır. Buna ek olarak; genç neslin istihdamı için iyi niyetli girişimler olsa da (turizm hareketleri, tarım hareketleri ve buna bağlı olarak iş sahası), yıllık ölçekte bakıldığında sürdürülebilir iş kolunun bulunmaması ve desteklenememesi Ada'nın olumsuz yönleri arasındadır. Bu yüzden beşinci kritere 2 puan verilmesi uygun görülmüştür. Altıncı kriter bağlamında Ada'da belirgin bir yoksulluktan bahsedilemez, fakat refah için var olan potansiyelin (turizm ve tarım faaliyetleri) de yeteri kadar efektif kullanılmadığı ortadadır. Bu yüzden altıncı kritere 3 puan verilmiştir. Bir önceki ana ölçütün 8. kriterinde ifade edildiği gibi Gökçeada'da sivil toplum kuruluşu bulunmamaktadır. Bu yüzden yedinci kriter kapsamında çalışma alanı 1 puan almıştır. Birinci ve ikinci kriterlerde bahsedildiği üzere Ada'da Rum ve Türk vatandaşların sorunsuz yaşamaları sekizinci kriter ele alındığında 4 puan almasını sağlamıştır. Dokuzuncu kriter kapsamında gençlerin ağırlıklı olarak faaliyet gösterdiği gençlik merkezinin mevcutta var olmaması Ada'da belirlenen zayıf konumlardan biridir ve belirtilen kriter 2 puan almıştır.

Gökçeada'da politikaya katılımı ile ilgili bir yönelim saptanamamıştır. Politikadan bağımsız bir yerellik söz konusu olmadığından onuncu kriter değerlendirildiğinde bu kriterin 2 puan almasına karar verilmiştir. Bunun yanında Gökçeada'da belediyenin kamusal bir konut yatırımı mevcutta uygulanmaktadır ve on birinci kritere bu nedenle 4 puan verilmiştir.

3.7. Ortaklıklar

Gökçeada'da yavaş yemek aktiviteleri ve kampanyaları için daha önceden belediyenin hazırladığı hizmet bülteni, hayata geçirilen Earth Market projesi, ÇOMÜ Meslek Yüksekokulu'nun çalışmaları, özellikle yavaş yemek perspektifinde yaptığı konferanslar önemli bir yer teşkil etmiştir ve birinci kriterin gereği büyük ölçüde yerine getirilmiştir. Bu sebeple bu kriter değerlendirme kapsamında 4 puan almıştır. Ancak sakin şehir hareketinin yayılması, gelişmesi, daha iyi anlaşılıp uygulanabilmesi için organik olarak bir kurumla ortak bir imaj çalışması yapılmadığı görülmüştür. Buna rağmen Gökçeada'nın "organik ada" ilanı çalışmalarıyla, sakin şehrin yavaş yemek eksenindeki kriterleri örtüşmektedir. Böylelikle ikinci kritere 3 puan verilmesi uygun bulunmuştur.

Sakin şehrin eşleştirme projelerini desteklemek, gelişmekte olan ülkelerde sakin şehir ve yavaş yemek felsefelerinin yayılmasını da sağlayacak gelişmeler için işbirliği oluşturmak yönünden bakıldığında son yıllarda uluslararası bir iş birliği, ziyaret ve kampanya söz konusu değildir. Pajo ve Uğurlu (2015) yaptıkları çalışmada sakin şehir hareketinin özellikle gelecek nesillere sağlıklı ve doğru bir şekilde aktarılması için çocuklara yönelik yavaş yemek aktivitelerinin artması gerektiğini vurgulamışlardır. Gökçeada için bu durumun da gerçekleştiği söylenememektedir ve bu yüzden üçüncü kritere 2 puan verilmiştir.

Yapılan tüm değerlendirmeler sonucunda 7 ana ölçütün içerdikleri alt kriterler çerçevesinde Gökçeada’da ne ölçüde uygulanabildikleri ortaya konmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Ana Ölçütler Uygulanma Yeterlilik Durumu

Sakin Şehir Ana Ölçütleri	Değerlendirme Toplam Puanı	Uygulanma Yeterlilik Durumu
Çevre Politikaları	50	Yüksek
Alt Yapı	23	Orta
Kentsel Yaşam Kalitesi	53	Orta
Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair	35	Orta
Misafirperverlik, Farkındalıkve Eğitim için Planlar	20	Düşük
Sosyal Uyum	32	Orta
Ortaklıklar	9	Orta

4. DEĞERLENDİRME

Geleceğini koruma altına almak ve sürdürülebilir kentlerde yaşamak her bireyin hakkıdır. Sakin şehir hareketi kendi felsefesi ve kriterleriyle bunu bir yaşam sistemi ve üretim metodu haline getirmiştir. Yedi ana ölçüt ve 72 kriter kentsel ve kırsal alanlarda doğru planlamalar yapmak için manifesto niteliğindedir.

Gökçeada’nın bu manifesto kapsamında güçlü yönleri olduğu kadar, zayıf ve mutlak geliştirilmesi gereken yönleri de bulunmaktadır. Çalışma alanı perspektifinde sakin şehrin en güçlü olduğu ana ölçüt “Çevre Politikaları”, en zayıf olduğu ana ölçüt ise; “Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar”dır.

Gökçeada’da evsel ve endüstriyel kompostlamanın mutlaka değerlendirilmesi, buna yönelik girişimler ve politikalar geliştirilmelidir. Çalışma alanı eko ulaşım, bisiklet yollarına ve kullanımına uygun bir hat ve iklime sahip olmasına rağmen gerekli çalışmalar yapılmamıştır. Kısa zamanda uygun rota çizilip, güvenli bir ulaşım olanak verilmelidir. Duraklarda ve kamusal mekanlarda (belediye binası çevresi, devlet hastanesi bahçesi vb.) bisiklet park yerleri kent dokusuna uygun bir şekilde tasarlanmalı ve sayısı artırılmalıdır.

Kamusal alanlara ulaşımlarda ve kent mimarisini oluşturan çevresel tasarımlarda sağlıklı bireylerin bu alanlara ulaşım kadar, engelli bireylerin bu alanları kullanımı için de daha doğru planlamalar ve tasarımlar yapılmalıdır. Kent içinde engelli bireylerin her kamusal destinasyona erişebilir olması sağlanmalıdır. Belirli noktalara sesli uyarıcılar ve yönlendiriciler koymak da kalıcı bir çözüm olarak sunulabilir. Bununla birlikte tekerlekli sandalye kullanıcılarının erişimi için gerekli mimari çözümler uygulanmalıdır. Yine kamu binalarında söz konusu bireyler için asansör veya rampa uygulamaları pratiğe geçirilmelidir.

Kentsel sit alanlarına ve doğal sit alanlarına özellikle araştırma bulgularında belirtilen destinasyonlara (Kaleköy, Dereköy vb.) ulaşım zor ve engebeli olduğu için bu noktalara kalıcı bir çözüm getirmek oldukça maliyetli olmaktadır. Bu noktada hem kentsel doku hem de çözüme yönelik elektrik enerjisi kullanımı iyi hesaplanmalıdır. Belli bir noktaya konumlandırılan yürüyen merdivenler ve taşıma liftleri restoranlarla oteller için iyi bir çözüm olabilir. Ayrıca elektrikli ve minimal araçların kullanımı hava kirliliği yaratmamak için çözümler arasında yer almalıdır.

Bir kentin yaşam kalitesini ve yaşanabilirliğini arttıran en belirgin etmen kentin planlama politikalarıdır. Bu aşamada çalışma alanında önemli eksiklikler mevcuttur. Özellikle turizm sirkülasyonu perspektifinde Ada’nın en değerli özellikleri doğal ve kültürel dokusudur. Adanın sahip olduğu bu değerlerin sürdürülebilir kullanımı için bilimsel temelli ve konunun

uzmanlarınca hazırlanmış bir yol haritası oluşturulması gerekmektedir. Hem planlama hem de tasarım ölçeğinde öncelikli hedef koruma-kullanım dengesinin gözetilmesi olmalıdır. Yapılaşmaya yönelik tüm kararlarda; adanın ekonomik gücünü ve direncini sağlayan gelir ayağının tarımsal faaliyetler olduğu dikkate alınmalıdır.

Özellikle ilçe merkezinde doğru bitkisel tasarımlar yapılması, kentsel peyzaja önemli katkı sağlayacaktır. Ek olarak ilçe merkezi ve köylerde bireysel bahçelerde de adaya özgü ve uyumlu türlerin kullanılması yönünde bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Gastronomi Gökçeada için son derece önemlidir. Ulusal ve uluslararası tanıtımlarda adanın bu özelliği sahin şehir unvanıyla paralel olarak mutlaka kullanılmalı ve geliştirilmelidir. Yerel ürünlerin ticarileşmesine yönelik yerel ve ulusal çapta mutlaka reklam çalışmaları yapılmalıdır. Küreselleşmenin doğurduğu sonuç olan benzer marka kullanımı ve aynı niteliksiz tüketim kültürünün önüne ancak bu şekilde geçilebilecektir. Dolayısıyla bu; sosyal adaleti, kırsal üretimin değerini ve böylece Gökçeada'nın ekonomik direncini artırır. Aksi halde yaygın tüketim algısı her zaman daha önde olacak ve yerel ürünlerin üretimi için yeni sahaların açılması mümkün olmayacaktır.

Gökçeada organik tarım üretimi açısından pilot bölgedir. Bugüne kadar kamu kurumlarının, mevcut Ada yönetiminin ve özel şirketlerin "organik ada" bünyesinde yaptığı çalışmalar olumlu şekilde sürmektedir. Devlet tarafından verilen teşviklerin artarak sürmesi ve mevcut politikalarda da ısrarın devam etmesi gereklidir. Ancak üreticilerin, esnafın ve Gökçeada sakinlerinin, sakın şehrin tarım politikaları hakkında daha sık bilgilendirilmesi mutlaka sağlanmalıdır ve üreticilerin ürünlerinde münferit GDO kullanımı, kriterlerde belirtildiği üzere engellenmelidir. Ada için sakın şehir gibi uluslararası çok kıymetli bir unvan varken tarım faaliyetlerinin söz konusu unvana dayandırılması etkiyi artıracaktır. Ayrıca, tarımsal ve hayvansal ürünlerin üretimine yönelik teşvik uygulamaları aynı ölçüde bu ürünlerin ada içinde tüketimi için de geçerli olmalıdır. Gökçeada etiketli yerel ürünlerin ada esnafınca kullanılması yönünde bilinç oluşturulmalıdır. Coşar (2014) Seferihisar bağlamında yaptığı çalışmada turizm sirkülasyonunun Seferihisar'da yoğunlaşmasıyla ticari kaygının giderek yükseldiğini ve yerellik vurgusunun da bir tür endüstrileşmeye yol açtığını belirtmiştir. Gökçeada'da böyle bir olumsuz dönüşümün yaşanmaması için gereken önlemler alınmalıdır.

Çalışma alanının özel konumu ve özellikleri nedeniyle turizm faaliyetleri önemli bir ekonomik unsurdur. Adanın çeşitli turizm türlerine uygunluğuna yönelik bilimsel çalışmalar yapılmalı ve sakın şehir unvanını da içine alan tanıtım faaliyetleri yürütülmelidir. Doğru turizm planlaması, kırsal kalkınma ve beraberinde özgün değerlerin korunması yönünde oldukça önemlidir.

Bir sakın kentin öncelik alması ve uygulaması gereken pratiklerden biri iyi bir karşılamadır. Araştırma bulgularında belirtildiği üzere kamu kurum ve kuruluşlarında ya da Kuzu Limanı'nda bir hizmet masası veya bir görevli yoktur. Söz konusu durumun Kuzu Limanı'nda, kent merkezinde veya turizm destinasyonu olan Rum köylerinde mutlaka uygulanması gerekmektedir.

Ada bütününde ilgili kurumlar ve yerel yönetimlerin işbirliğiyle, çağın önemli sağlık sorunlarına yönelik bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca çeşitli alanlarda sivil toplum örgütlerinin kurulması yönünde çalışmaları yapılmalıdır. Bu konular, sakın şehir politikalarının sosyal ve katılımcı anlayışı içerisinde yer almaktadır. Bu durum aynı zamanda bir kriz anında yerel yönetimle ortak hareket etmeyi de kolaylaştıracaktır.

Engellilerin yaşama entegrasyonu bu bireylerin ada ekonomisine katkı vermelerini sağlayacaktır. Sakın şehir kriterlerinde yer alan erişebilirlik ilkesi Gökçeada özelinde de gözetilmelidir. Tarımsal faaliyetleri de içine alacak agro turizm uygulamalarıyla adanın turizm

sezonunun yılın daha geniş bir zamanına yayılması sağlanabilecektir. Bu; genç nüfusun adada istihdamı açısından da önemlidir. Ayrıca kıyı alanlarındaki turizm baskısının azaltılması amacıyla ada bütününde “yavaş rotalar” oluşturulmalıdır.

Sakin şehir hareketinin oluşmasına öncülük eden yavaş yemek hareketi başta belediye olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları tarafından mutlaka desteklenmeli ve yaygın bir uygulama haline getirilmelidir. Çerçi (2013) çalışmasında; Seferihisar sakinlerine, sakin şehirle ilgili kalıcı bilgilerin verildiğini ifade etmiş ve halkın bu konuda farkındalığının yüksek olduğunu belirtmiştir. Gökçeada’da ise son yıllarda bu durumun tam aksi görülmesi de, yeterli ölçüde olmadığı saptanmıştır.

5. SONUÇ

Küreselleşmeyle beraber tüm dünyayı etkisi altına alan ve giderek artan hızlı tüketim alışkanlıkları ve tektipleşme gibi negatif etkilere tepki olarak ortaya çıkan sakin şehir ve yavaş yemek hareketi, henüz yerelliğini ve özgünlüğü muhafaza eden yerleşimler için sürdürülebilir politikalar içermektedir.

Gökçeada çok özel ada ekolojisine ve kültürel peyzaj değerlerine sahiptir. Sakin şehir başvuru süreci öncesi ve devamında yapılan çeşitli çalışmalar adanın özgün değerlerinin korunması ve geleceğe aktarılması konusunda oldukça önemlidir. Ancak bu çalışmada; sakin şehir manifestosunda yer alan kriterlerin sağlanması yönünde daha önce gerçekleştirilen faaliyetlerin ciddi oranda azaldığı sonucuna varılmıştır. Ada için bir süredir yerel-merkezi yönetimler ve ilgili kurumların da işbirliğiyle tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi ve adanın organik tarım konusunda marka haline gelmesi yönünde çeşitli projeler geliştirilmektedir. Buna paralel olarak ada etiketli ürünlerin pazar payının artırılması için özel girişimler de mevcuttur. Bu gelişmeler, adanın ekonomisi ve tarımı için ümit vericidir. Ancak yukarıda bahsedilen tarımsal gelişmeleri ve turizm sektörünü destekleyebilecek ve ek olarak adanın sürdürülebilir kullanımını sağlayacak pek çok politika sakin şehir manifestosunda mevcuttur. Bu sebeple; eğer merkezi ve yerel yönetimler sakin şehir manifestosunda belirtilen kente ve kırsala yönelik politikaları hayata geçirebilirlerse Gökçeada, doğal ve kültürel peyzaj değerlerini koruyarak yaşam kalitesi son derece yüksek bir yerleşim haline gelecektir.

KAYNAKLAR

- AKYOL, O. ve CEYLAN, T., (2014), Gökçeada Balıkçılığı, Bayram Öztürk ve Yüksel Pazarkaya (ed.) *Gökçeada Doğa ve Kültür Varlıkları*. Cem Yayınevi, İstanbul.
- ASLAN, E., ve GÜNEŞ, S.G., (2016), Sakin Şehirler için Sürdürülebilir Turizmin Önemi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 3 (3), 1-17.
- ATABAY, S. ve ÖZÜGÜL, M.D., (2001), Gökçeada Örneği Özelinde Ekolojik Temelli Mekan Organizasyonu. *Ulusal Ege Adaları 2001 Toplantısı*, 48-58.
- AVCI, N., (2008), Gökçeada Organik Tarım ve Organik Ada, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları*, 26-27 Ağustos 2008, Çanakkale, 85-89.
- BOZBAY G.A., (2002). *Gökçeada Örneğinde Ekolojik Planlama Çerçevesinde Peyzaj Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- CENGİZ, T., ÖZCAN H., BAYTEKİN, H., ALTINOLUK, Ü., KELKİT, A., ÖZKÖK F., AKBULUT C., KAPTAN AYHAN, Ç., (2009). Gökçeada Arazi Kullanım Planlaması. TUBITAK Projesi, Çanakkale.
- CITTASLOW TÜRKİYE, (2018), <https://cittaslowturkiye.org/>
- CITTASLOW, (2019), http://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/files/246/cittaslow_list_november_2019.pdf
- COŞAR, Y., (2014). Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2), 226-240.
- ÇAPA, M., (2017), Lozan Antlaşması'ndan sonra (1923-1928) İmroz (Gökçeada) ve Bozcaada'da Türk Egemenliğinin Yeniden Kurulması: Adalar Hakkında Bir Rapor. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 11(22), 91-108.
- ÇERÇİ, A., (2013). *Destinasyon Markalama ve Yavaş Şehir Seferihisar'ın Destinasyon ve Markalama İmajı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- ÇİFTÇİ YEŞİLTUNA, D., (2016), *Küreselleşme ve Kırsal Dönüşüm, Komşu Mahalleden "Butik Site" ye Sandalye Marketten "Slow Food"a*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- DONAT, O., ve SAVAŞ YAVUZÇEHRE P., (2016), Sakin Kent (Cittaslow) Üyeliğinin Kamusal Mekânlara Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35: 115- 126.
- DURAN, E., (2009), *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- EKİNCEK, S., (2014), *Sakin Şehir (Cittaslow) Yöneticilerinin Sakin Şehir Hareketine ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Değerlendirmeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.
- ERİNÇ S. ve YÜCEL T., (1978), *Ege Denizi-Türkiye ile Komşu Ege Adaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- GÖKÇEADA İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ, (2017), <https://gokceada.meb.gov.tr/>
- GÖKÇEADA KENTSEL TASARIM REHBERİ, (2016). Atelye 70 Planners & Architects.
- GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSI, (2012). Bozcaada ve Gökçeada Değerlendirme Raporu. Çanakkale.

- HÜRYILMAZ, H., (2006). *Kuzey Doğu Ege Denizi'nin Rüzgarlı Bahçesi: Gökçeada*, Gökçeada Belediyesi Yayınları, Çanakkale.
- HÜRYILMAZ, H., (2007), Gökçeada -Yenibademli Höyük: 5000 Yıllık Bir Yerleşmede Sosyal Yaşam. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 85-97.
- JONES, A., (2010), *Globalization: Key Thinkers*, Polity Press, UK, ISBN:978-0-7456-4321-2
- KAPSIZ, A., (2004), *Gökçeada'da Fiziki Coğrafya Araştırmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- KARAKULAK, F.S., ERK, H. ve BİLGİN, B., (2006), Length-Weight Relationships for 47 Coastal Fish Species From the Northern Aegean Se, Turkey. *Journal of Applied Ichthyology*, 22 (4), 274-278.
- KESKİN, Ç. ve ÜNSAL, N., (1998), The Fish Fauna of Gökçeada Island, NE Aegean Sea, Turkey. *Italian Journal of Zoology*, 65, 299-302.
- KESKİN, Ç., (2004), Composition of Species and Biomass of Coastal Fish Around Gökçeada Island (NE Aegean Sea), *Journal of the BlackSea/Mediterranean Environment*, 10 (3), 187-200.
- KİPER, P., (2007), "Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler Yitirilen Değerler" Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, İmge Yayınevi, Ankara.
- KONYALI, A., DAŞ, G., SAVAŞ, T. ve YURTMAN, İ.Y., (2004), Gökçeada'da İmroz Koyunu Yetiştiriciliği: Organik Hayvancılık İçin Potansiyel, *I. Uluslararası Organik Hayvansal Üretim ve Gıda Güvenliği Kongresi*.
- KÖY HİZMETLERİ ÇANAKKALE İL MÜDÜRLÜĞÜ, (1999), Çanakkale İli Arazi Varlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları İl Rapor No: 17, Ankara.
- MAYER, H. and KNOX, P.L., (2006), Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World, *Journal of Urban Affairs*, 28(4), 321-334.
- MUTDOĞAN, S., (2010), Seferihisar Örneğinde Sakin Şehir Hareketi, *1st International GreenAge Symposium*, 1-10
- ÖZBEK, Ç., (2008), Antik Çağda Gökçeada. *Çanakkale İl Değerleri Sempozyumu*, 59-68.
- ÖZDEMİR, E. (2018), *Küreselleşen Dünyada Sakin Şehir Kavramının Doğal ve Kültürel Peyzaja Etkisi: Gökçeada*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- ÖZÖZEN KAHRAMAN, S., (2006), Geçmişten Günümüze Gökçeada'da Yerleşmelerin dağılışında etkili Olan Faktörler. *Coğrafya Dergisi*, 14, 25-42.
- PAJO A., ve UĞURLU K., (2015), Cittaslow Kentleri İçin Slow Food Çalışmalarının Önemi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5 (6), 65-73.
- PINK, S., (2009), Urban Social Movements and Small Places-Slow Cities as Sites of Activism, *City*, 13(4), 451-465.
- SEVİM, İ., (2007), *Çanakkale Adaları Kuş Popülasyonları ve Habitat İlişkileri Üzerine Gözlemler*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- ŞAHİN, Ç., (2015), *AB Bölgesel Politikası Adalar ve Gökçeada*, Beta Yayınları, İstanbul.
- TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2015). Gökçeada Master Planının Amacına Uygun Olarak Hayatıyet Bulması ve İcraate Geçebilmesi İçin Tarım ve Agroturizm Potansiyellerinin İncelenmesi, Hedeflerin Önündeki Problemler ve Tıkanıkların Tespiti, Çözümler ve Gelişme Eksenli Programının Belirlenmesi. Gökçeada Raporu.

- TOK, C.V., ÖZKAN, B., GÜRKAN, M., (2014). Gökçeada'nın Karasal Omurgalıları. *Gökçeada Doğal ve Kültür Varlıkları*. Cem Yayınevi, İstanbul. 127-155.
- TOPALOĞLU, B., (2001), Gökçeada Kuzey Sahili Sünger Faunası Üzerine Bir Ön Çalışma. *Ulusal Ege Adaları 2001 Toplantısı* , 97-102
- TUİK, (2019), 2019 Yılı Gökçeada Nüfus Verileri, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim Tarihi: 25.04.2020)
- SATIL, F., DUMAN H. ve BAŞER, K.H.C., (2000), Two New Records for Turkey: Satureja icarica P.H. Davis, Satureja pilosa Velen. *Turkish Journal of Botany*, 24 (3), 211-214.

MEKÂNSAL PLANLARIN YARGI DENETİMİ VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR, BEYOĞLU (İSTANBUL) ÖRNEĞİ¹

JUDICIAL SUPERVISION OF SPATIAL PLANS AND THE CHALLENGES; BEYOGLU (ISTANBUL) CASE

Adem Erdem ERBAŞ*

* Doç. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
TÜRKİYE, e-mail: erdem.eras@msgsu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5979-3047>

Geliş Tarihi: 1 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 16 Nisan 2020
Received: 1 January 2020; Accepted: 16 April 2020

ÖZET

İstanbul gibi bir metropol kentte, küreselleşmenin de etkisi ile alınan göç nüfusuna bağlı olarak kentsel hizmetlerin görülmesinde eksiklikler oluşmaktadır. Ülkemizde kentleşme sürecinin bir plan disiplini altına alınmasına yönelik çalışmalar önce 1956 tarihli 6785 sayılı İmar Kanunu, daha sonra da çeşitli değişikliklerle bugüne gelen 1985 tarihli 3194 İmar Kanunu çerçevesinde mevzuatta karşılığını bulmuştur. İmar mevzuatı ile mekânın üretim süreci arasında etkileşimi yönlendiren önemli bir etken de idari yargı kararları olmuştur. Düzensiz ve kontrolsüz kentleşme sürecinin mekânda yarattığı uyumsuzluklar, idari yargı kararları ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu makalede imar planlarının yargı denetiminde karşılaşılan zorluklar, örnekler üzerinden tartışılacaktır. Özellikle İstanbul Beyoğlu İlçesi'nde son dönemde yargı denetimine konu olan, Beyoğlu, Perşembe Pazarı ve Okmeydanı koruma amaçlı imar planlarının, planlama esasları, şehircilik ilkeleri ve plan yapım yöntem ve teknikleri kavramları üzerinden karşılaştırmalı bir inceleme ve değerlendirmesi yapılacaktır. Yargı denetiminin imar planı sürecine etkisi, plancılarının yanı sıra karar vericiler için de önemli farkındalıklar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal Plan, İdari Yargı Denetimi, İstanbul Metropolü

¹ Bu çalışma 5-7 Aralık 2019 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE' de gerçekleşen III. Uluslararası Farkındalık Konferansı'nda sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir

ABSTRACT

In the Istanbul metropolitan city, there are deficiencies in the providing of urban services depending on the immigration population received with the effect of globalization. In our country, the efforts to put the urbanization process under a plan discipline were found to be equivalent in the legislation within the framework of the Zoning Law no.6785, an important factor directing the interaction between the zoning legislation and the production process of the space was the administrative judicial decisions. The conflicts created by the irregular and uncontrolled urbanization process in the space have been tried to be solved by administrative judicial decisions. In this paper, the difficulties encountered in the judicial supervision of spatial plans will be discussed through examples. A comparative examination and evaluation of the zoning plans for the protection of Beyoğlu, Perşembe Pazarı and Okmeydani, which are the subject of the judicial review in the Beyoğlu District of İstanbul in the last period, will be made on the basis of planning principles, urbanism principles and plan construction methods and techniques. The impact of judicial supervision on the spatial plan process provides important awareness for planners as well as for decision makers.

Key Words: Spatial Plan, Administrative Judicial Supervision, İstanbul Metropolis.

1. İDARİ YARGI VE PLANLAMA İLİŞKİSİ

Plan kademelenmesi içinde yer alan, uygun ölçek ve içerikteki planların onay sürecinin, yerel yönetimler ve merkezi yönetim ve arasında nasıl işleyeceği imar mevzuatımız içinde tanımlanmıştır. 5216 sayılı ve 2004 tarihli Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda belediyelerin imar planları açısından görev, yetki ve sorumlulukları madde 7/b kısmında açıklanmaktadır. Ülkemizde Çevre Düzeni Planlarının yapımı ve onayı ile ilgili olarak da yasal mevzuatta tanımlamalar ve açıklamalar getirilmiştir. 30474 sayılı ve 10.07.2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nden önce 4856 sayılı ve 2003 tarihli Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında Çevre ve Orman Bakanlığı'nca çevre düzeni planı hazırlama, hazırlatma ve onaylama yetkisi düzenlenmektedir. Bununla birlikte yerel yönetimler olarak İl Özel İdaresi ile Belediyelerin İl Çevre Düzeni Planı yapma yetkileri bulunmaktadır. 26226 sayılı ve 12 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5638 sayılı Kanun'un 26. ve 29. maddeleri kapsamında, 5302 sayılı ve 2005 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesi a bendi ile 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun, 2006 yılında kabul edilen ek cümleleri de içerecek şekilde, 18.madde c bendinde; 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yapma yetkisi, il sınırı belediye sınırı olan Büyükşehir Belediyelerine verilmiştir.

Ancak imar planlarında Bakanlığın yetkisi bulunmaktadır ve bu durum 3194 sayılı ve 1985 tarihli İmar Kanunu madde 9'da açıklanmaktadır;

“Madde 9 – Bakanlık gerekli görülen hallerde, kamu yapıları ve enerji tesisleriyle ilgili alt yapı, üst yapı ve iletim hatlarına ilişkin imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin, birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir.

Yine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görev ve yetkilerini düzenleyen Cumhurbaşkanlığı 1 Sayılı Kararnamesi'nin 97. Maddesinde Bakanlığın plan yapma yetkisi şu şekilde belirlenmiştir;

Görevler

MADDE 97 – (1) Çevre ve Şehircilik Bakanlığının görev ve yetkileri şunlardır::

ç) Her tür ve ölçekteki fiziki planlara ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak, Cumhurbaşkanınca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, mülkiyeti kamuya ait arsa ve araziler üzerinde yapılacak her türlü yapı, milli güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler, genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesislerine ilişkin etütleri, harita, her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini resen yapmak, yaptırmak, onaylamak ve başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarelerce ruhsatlandırma yapılmaması halinde resen ruhsat ve yapı kullanma izni vermek,

d) Mekânsal strateji planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle hazırlamak ve mahalli idarelerin plan kararlarının bu stratejilere uygunluğunu denetlemek,

Diğer yandan, inceleme konusu alan, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları açısından 2863 sayılı yasa kapsamındadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun madde 3 tanımlar başlığı altında, koruma amaçlı imar planı tanımı yer almaktadır.

Bu kapsamda inceleme konusu alanın 2863 sayı ve 1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında korunması gerekli sit alanı statüsünde bulunduğu, bu nitelikteki alanlarda koruma amaçlı imar planları düzenlemeler öngörüldüğü açıktır. Bu nedenle koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasında Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik başta olmak üzere ilgili mevzuata uyulması zorunludur.

İmar planları ile kentlerimizin fiziki yerleşme kararlarının İmar Mevzuatı ile oluşturulmasında ilgili kurumlara yetki verilmiştir. İlgili kurumlarca geliştirilen plan kararları ile yerleşmenin fiziki düzenine ilişkin kararlar alınmakta, kentsel altyapı ve donatı hizmetlerinin uygun dağılması, kentlinin yaşamını kolaylaştırmasına özen gösterilmektedir. Özellikle dönemsel olarak incelendiğinde Mülga 1930 tarihli Belediye Kanunu, 1933 tarihli Yapı ve Yollar Kanunu, 1934 tarihli Belediye İstimlak Kanunu gibi Cumhuriyetin ilk döneminde çıkarılan yasalar yeni bir kentsel yönetim çerçevesini oluşturmaktaydı (Tekeli 1993).

Diğer yandan Danıştay'ın imar planlarının amacına dönük olarak plan yapımında hangi esaslara uyulması gerektiği hakkında içtihadı bulunmaktadır. Danıştay'ın imar planlarının amacı ilgili yaklaşımı şu şekildedir;

“İmar planlarının, planlanan yörenin bugünkü durumunun, olanaklarının ve ilerideki gelişmesinin gerçeğe en yakın şekilde saptanabilmesi için coğrafi veriler, beldenin kullanılışı, donatımı ve mali bilgiler gibi konularda yapılacak araştırma ve anket çalışmaları sonucu elde edilecek bilgiler ışığında, çeşitli kentsel işlevler arasında var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözüm yollarını bulmak, belde halkına iyi yaşama düzeni ve koşulları sağlamak amacıyla kentin kendine özgü yaşayış biçimi ve karakteri, nüfus, alan ve yapı ilişkileri, yörenin gerek çevresiyle ve gerekse çeşitli alanları arasında olan bağlantıları, halkın sosyal ve kültürel gereksinimleri, güvenlik ve sağlığı ile ilgili konular göz önüne alınarak

hazırlanması gerekmektedir.”(Danıştay 6. Daire 03.4.2009, E: 2007/4056 K: 2009/3367)

“İmar planı insan, toplum, çevre ilişkilerinde kişi ve aile mutluluğu ile toplum hayatını yakından etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, yatırımların yer seçimlerini ve gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın koruma kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirlemek amacıyla hazırlanır.” (Danıştay 6. Daire 08.12.2009 E: 2009/10541K: 2009/11645)

Bu haliyle ele alındığında imar mevzuatındaki kurallara uygun olarak üst plan ile uygulama imar planı arasında uyum bulunması gerekli şartlardan birisidir.

İmar mevzuatına göre ilgili kurumların görüşleri alınır ve yapılan ön değerlendirmeler bilgi edinmek ve karar oluşturmak üzere karar mercii olan ilgili idareye aktarılır. İmar mevzuatı ve Danıştay’ın içtihadından anlaşılacağı üzere imar planı ve değişikliklerinde karar mercii ilgili idare olup, ilgili kurum görüşleri ve gerekli analizlere göre yapılan değerlendirmeler çerçevesinde kararlar alınmaktadır.

İmar planları, yapıldıkları bölgelerin farklı niteliklerini, plan notları ve plan hükümleri ile özelleştirerek, yasa ve yönetmelikle getirilemeyen birçok kararı, belirlenen ilkeler çerçevesinde ve ayrıntılı bir biçimde açıklığa kavuşturan hükümleri içerir.

İmar planları ile kentin çeşitli bölgelerindeki kentsel hizmet ve kullanışlar için bölgenin özelliklerine göre ayrıntılı kararlar üretilir. Bu kararlar ile bölgenin topografik yapısı, jeolojik-jeoteknik yapısı, çevresel özellikler, korunması gerekli alanların ekolojik yapısı, yerleşmelerin kimliği ve özelliği, altyapı ve üst yapı özellikleri, taşınmazların konum, geometri, büyüklük ve yol ilişkileri, ulaşım bağlantıları, çevre ilişkileri, çevre kullanımları öncelikle değerlendirilir. İlgili kararların bu özelliklerin mevcuttaki ve gelecekteki hallerine dair gerekçelerle donatılması esastır.

Ancak imar planından beklenen tüm bu özellikler, tek bir planlama ölçeğinden ziyade plan sürecinde yer alan, diğer plan ölçekleri ile birlikte ele alınmalıdır. Ayrıca plan sürecinden sonra, plan kararlarının uygulanmasına yönelik olarak Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde tanımlı “kentsel tasarım projesi” ile imar uygulamasına yönelik hazırlanan imar parselasyon planları ve şuyulandırma cetvelleri gibi imar uygulama araçları da planlama sürecinin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Planlama ve yapılanma alanını ilgilendiren mevcut mevzuat, planların kademeli birlikteliği ilkesine benzer bir şekilde, geçerli kurallar bütününde oluşmaktadır. Aynı alan birden fazla özel kanun kapsamında kalabilmekte ve birden fazla mekânsal ve sektörel planlar aynı alanlar için hazırlanabilmektedir. Bazı durumlarda bu husus idari yargıda çekişme konusu olsa da, kademli birliktelik ilkesi çerçevesinde inceleme ve değerlendirmeler yapılabilmektedir (Tekinbaş 2008:7).

Keza ülkesel kalkınma planları ve bölge planlarından gelen bir üst düzey yatırım kararının tartışılması çevre düzeni planı aşamasında yapılabilecekken, yatırımın niteliğine göre örneğin tarihi bir çevrede koruma kullanma dengesi içinde arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi ve işlevlerin belirlenmesi, çok detaylı çalışmalara göre yapılması gerekeceğinden, 1/1000 ölçekli imar uygulama planı ve sonrasında alanın sahip olduğu özelliklere göre hazırlanacak kentsel tasarım projesi, vaziyet planı ile mimari projeler çerçevesinde değerlendirilebileceği mevzuat gereğidir (Öngören 2017:13).

Dolayısıyla bir yere özgü imar planları hazırlanırken, üst plan ilkelerinin yönlendirmeleri, yerin konuşlanması nedeniyle sahip olduğu özellikler; geometrisi, büyüklüğü, konumunun bölge ve çevresi içindeki anlamı ile plana konu olan “yer”in plan kullanım kararları ile sosyal ve/veya ekonomik yönden topluma sağlayabileceği katkının “nesnelleştirilmesi” gibi hususlar bir düzen içinde ele alınır.

Planlama, idarenin bir faaliyeti olarak somutlaştığında, planlar ekonomik hayatın idarece düzenlenmesinde kamu hukukunun bir aracı olarak öne çıkmaktadırlar. Planların hukuki işlem olarak incelenmesinde sebep, yetki, şekil, konu ve maksat açısından değerlendirmeler yapılmaktadır (Gök 1983:14). Planlar ile idare hukuku arasında önemli bir ilişki oluşmakta, idare hukukunun yeni bir yönü olarak “planlama idare hukuku” gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Tan 1976:9).

Sonuç olarak; inceleme konusu alana yönelik olarak yapılan imar planları içerik bakımından İmar Planları ile getirilen işlevlerin ve kullanım kararlarının gerekçeleri, planlanan yörenin “yer”e özgü özellikleri açısından çevresel etkiler, yapılaşma ve yoğunluk kararları, teknik altyapı ve ulaşım ilişkileri gibi unsurlar yönüyle irdelenmiştir.

Bununla birlikte, imar planı inceleme ve değerlendirmelerinde, konunun uzmanlık gerektiren hususları bulunmaktadır. Şöyle ki; bir planlama çalışması yapılırken, planlama alanı ve yakın çevresinin, içinde bulunduğu bölge veya kent bütünü açısından özelliklerini irdelemek üzere; bilimsel araştırma ve yöntemlere dayalı, eldeki imkanlar dahilinde, ekolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, politik, tarihi, sektörel ve teknolojik araştırmalar yapılır. Ayrıca ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınır. Dolayısıyla söz konusu tüm bu konuların belirli uzmanlıklar gerektirmesi nedeniyle, plan çalışmalarını yapacak belirli uzmanlıklara sahip bir ekip ile oluşturulması gerekmektedir. Bu husus 26046 sayılı ve 7 Ocak 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelik ile güncellenen “Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik” çerçevesinde, plan hazırlık süreçlerinin konunun niteliğine göre özel uzmanlık alanlarını içerecek şekilde bir ekip tarafından yapılacağı yer almaktadır.

Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanmasına ait yönetmelik hükümlerine göre Kentsel sit alanlarında hazırlanacak imar planı hazırlık ekibinde aranacak uzmanlık alanları tanımlanmıştır.

Madde 19 — (Değişik: RG-5/1/2017-29939)

Koruma amaçlı imar planı yapımı ekiplerinde plan müellifi dışında asgari;

a) Kentsel sit alanları için, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısı, restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar, peyzaj mimarı, sanat tarihçisi, sosyolog,

Bu nedenle, inceleme konusu Beyoğlu kentsel sit alanı 2863 sayılı yasa kapsamında kaldığından, imar planının yargı denetimi açısından incelenmesi aşamasında, plan hazırlık ekibinin uzmanlıklarına benzer uzman bir heyet tarafından incelenmesi ve değerlendirilmesi beklenmektedir. Bu çerçevede söz konusu uzman ekip tarafından incelenmesi ve değerlendirilmesi beklenen planlama esasları şehircilik ilkeleri ve plan yapım yöntem ve teknikleri kavramlarından anlaşılan hususların açıklanmasında yarar bulunmaktadır. Bununla birlikte planlama esasları ile şehircilik ilkelerini bilimsel temellere ve ölçütlere göre incelemek ve değerlendirmek önemlidir (Ersoy, Keskinok 2000:16).

1.1 Planlama Esasları

Ülkemiz planlama pratiğinde, plan değişikliklerinde, plan revizyonlarında veyahut yeni plan yapım sürecinde gözlenen temel ilkelere biri üst plan ile getirilen hükümlere uygunluğun aranmasıdır. Bu husus “Planlama Esasları” olarak idari yargı içtihatları içinde kavram olarak yerini almıştır. Yüksek mahkeme içtihatlarına göre Planlama Esasları kavramını üst plana uygunluk yönü ile değerlendirilmektedir. Örneğin bir nazım imar planı, plan paftaları, plan notları ile plan açıklama raporu bir bütün olarak irdelendiğinde üst ölçekli planın temel veri ve kararlarına uygunluk gösteriyor ise - planlama esaslarına uygunluk gerçekleşmiştir.

Genel olarak bir alanda yeni bir plan yapılması, plan değişikliğine gidilmesi ya da plan revizyonu gibi geniş bir alanın yeniden planlanması gibi durumlar, teknik, bilimsel, nesnel zorunluluklara dayanmalıdır. Kuşkusuz imar planlarında öngörülen işlevlerin projeksiyon yılı içinde ortaya çıkan yeni gereksinimler doğrultusunda kullanım kararlarının yeniden değerlendirilmesi söz konusu olabilir. Kent planlama bilimi açısından yeni plan çalışmalarında, arazi kullanım kararlarının değiştirilmesine yönelik gerekçeli etütlerin yapılması gerekmektedir. Buna göre, Nazım imar planı çalışmalarında, üst planda belirlenen amaç, hedef, strateji, uygulama hükümleri doğrultusunda nazım imar planı plan paftalarının, plan notlarının ve plan açıklama raporunun bir bütün olarak, öngörülen kullanımlar yönüyle değerlendirilmesi yeterli olacaktır.

Üst planlara uygunluk yönü aynı zamanda “Planların kademeli birlikteliği ilkesi”ne dayanmaktadır. Alt ölçekli planlar ile üst ölçekli planlar arasındaki ilişkinin, uygunluk koşulunun hangi düzeyde olması gerektiğini belirlemektedir. Bu husus İmar Kanunu’nun 6. Maddesi’nde “Mekansal Planlama Kademeleri” başlığı altında düzenlenmiştir.

Diğer yandan mülga Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik hükümlerinde “Tanımlar” başlığı altında verilen imar planlarının “varsa üst ölçek planlara uygun olarak hazırlanması” gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca meri Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde tanımlar kısmında imar planları için “*Mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak*” düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Belirtilen bu hükümler çerçevesinde planların üst ölçekten başlayarak birbirleri ile uyumlu olması gerekmektedir.

Farklı ölçek ve türdeki planların, verilen arazi kullanım kararları ve planlama yaklaşımları ölçeğinin gerektirdiği ayrıntıda yapılma zorunluluğu bulunmaktadır. Üst ölçekli planlar, alt ölçekli planların yapılmasına ilişkin arazi kullanım çerçevesini ve sektörel yaklaşımlara ilişkin kuralları belirlemektedir. Bu nitelikteki bir ilişki düzeyinde, üst ölçekli planların alt ölçekli planları yönlendirmesi söz konusu olmaktadır. Alt ölçekli planların üst ölçekli planlara uygunluğu hususunda üst ölçekli planlarda verilmiş arazi kullanım kararlarının alt ölçekli planlara birebir şekilde aktarılması şeklinde değil, alt ölçek planların gerektirdiği içerik ve ayrıntıda aktarılması gerekmektedir. Buna göre alt ölçek planlar üst ölçek planların birebir büyütülmüş kopyaları değildir. Her plan, ilgili yönetmelik hükümlerince tanımlandığı üzere, tür ve ölçeğinin gerektirdiği detayda hazırlanmalıdır.

Bu anlamda alt ölçekli planların üst ölçekli planlarla tanımlanmış bölge için “hakim arazi kullanım türü”nü içerecek şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak alt ölçekli planların, plan bütünlüğü içindeki durumunun üst plan ilişkileri ile planların üst ölçek alt ölçekli ilişkileri ve rapor açıklamaları ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.2 Şehircilik İlkeleri

İmar mevzuatımıza göre; “*imar planları, ülke bölge ve kent verilerine göre konut, çalışma ulaşım gibi kentsel işlevle ile sosyal ve kültürel gereksinimleri var olan yada sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi biçimde yerine getirmek üzere ve bölge halkına en iyi yaşama düzeni ve koşulları sağlamak amacıyla kentin gelişmesi de göz önünde tutularak hazırlanır ve koşulların zorunlu kılındığı biçimde ve zamanda yasalarda öngörülen yöntemlere uygun olarak değiştirilebilir*” denilmektedir.

Buna göre şehircilik ilkeleri olarak, genelde çağdaş planlama eğitiminde ele alınan kavramlar ve uygulamalar ile plan notlarında getirilen uygulama araçlarının, kentsel yerleşmenin mevcut ve gelecekteki durumuna uygunluğu yönünden değerlendirmesi

yapılmaktadır. İmar planlarının yargısal denetiminde genel olarak taşınmazın konumu, yeri, büyüklüğü, geometrisi, sahip olduğu işlevler yönüyle imar planında ayrıldığı amacın, kentsel yerleşmenin mevcut ve gelecekteki durumu açısından şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarına uygun olup olmadığının incelenmesi gerektiği yüksek yargı tarafından hüküm altına alınmıştır.

Bu haliyle ele alındığında imar düzenine ilişkin kararlarda temel husus, ilgili taşınmazın konumu, geometrisi, büyüklüğü ve çevre ile olan ilişkileri ile verilen kentsel işlevin uygun olup olmadığı hususunun değerlendirilmesine ilişkindir. Plan bütünü veya bir plan parçasına yönelik imar davalarında da değerlendirme bu çerçevede yapılmaktadır.

İmar mevzuatındaki kurallara uygun olarak üst plan ile uygulama imar planları arasında uyum bulunması gerekli şartlardan birisidir. Bu amaçla imar yasası kapsamındaki plan ve plan değişikliklerinde, kentsel yerleşmenin mevcut dokusu ve gelişme eğilimleri dikkate alınarak, yerleşmenin şu anki ve gelecekteki kullanımı yukarıdaki Danıştay kararında da hüküm altına alındığı gibi *“kentsel işlevler arasında var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde”* ve *“belde halkına iyi yaşama düzeni ve koşulları sağlamak amacıyla, kentin kendine özgü yaşayış biçimi ve karakteri nüfus alan ve yapı ilişkileri, yörenin gerek çevresiyle ve gerekse çeşitli planlar arasında olan bağlantıları, halkın sosyal ve kültürel gereksinimleri, güvenlik ve sağlığı ile ilgili konular göz önüne alınarak”* düzenlenmeye çalışılır.

Sonuç olarak şehircilik ilkeleri yönüyle, kentsel yerleşmenin mevcut ve gelecekteki durumu açısından *“var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde”* bir değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

1.3 Plan Yapım Yöntem ve Teknikleri

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği incelendiğinde planlama ilkeleri ve esasları madde 14, İmar planı ilkeleri madde 21 ve Koruma amaçlı imar planı hazırlama ilkeleri ise madde 27 kapsamında açıklanmaktadır. Söz konusu açıklamalar daha çok planlama ilke ve esasları üzerine olup, plan yapım yöntem ve tekniklerini, imar mevzuatında tanımlanan hükümler çerçevesinde ele almak uygun olacaktır. Diğer yandan ülke düzeyinden başlayarak, bölge, kent, kır gibi ölçekler çerçevesinde yapılan planlama çalışmalarının, bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Ülkemizde bugün plan kavramının sadece “İmar Kanunu” ile sınırlı olmadığı, ölçek yanı sıra konunun özelliğine göre diğer yasal çerçevenin bir bütün olarak değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Özellikle Kalkınma Planı, Bölge Planı, Strateji Belgesi, Eylem Planları gibi yönlendirici belgelerin de plan yapım sürecince ele alınması beklenmektedir.

2. BEYOĞLU YERLEŞMESİ, KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI

İnceleme alanı olarak seçilen Beyoğlu yerleşmesi, 1924 yılında ilçe olmuştur. Beyoğlu İstanbul’un en eski yerleşim bölgelerinden birisini içermektedir. İlçeye adını veren Beyoğlu, daha çok Tünel-Taksim arasında uzanan İstiklal Caddesi ile tanımlanır. Bu caddeye bağlanan sokaklarla bütünleşerek oluşan Beyoğlu’nun eski adı Pera’dır (Erbaş 2018a). Özellikle Tanzimat sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’nun dışa açılımla başlayan sürece bağlı olarak boyutlanan ve gelişen Beyoğlu (Pera) İstanbul’un geleneksel merkezi yanı sıra yeni bir merkez olarak doğmuştur. Daha çok Batı kültürünün izlerini dokularına yansıtan Beyoğlu, 19. yy içinde mimarisıyla, mağazalarıyla, eğlence mekanlarıyla, elçilik binalarıyla İstanbul’un geleneksel merkezi işlevlerinden ve öğelerinden farklı karakteri yansıtır (Cezar 1991). İstanbul’un eğlence- kültür ve sanat merkezi niteliğini koruyan Beyoğlu, özellikle bu niteliğiyle İstanbul’un “Merkezi İş Alanı” kademelenmesinde birincil merkez konumundadır (Erbaş et al 2013). Beyoğlu’nun konut bölgeleri, bir yandan tarihsel nitelik taşıyan diğer yandan geleneksel dokuyla uyumluluk göstermeyen yeni konutlarla biçimlenmiştir.

2.1 Beyoğlu ve Kültürel Miras İlişkisi

Beyoğlu yerleşmesi geçmişi eskilere dayanan, zengin tarihi geçmişi olan, sosyal ve ekonomik yönleri ile içinde bulunduğu dönemin izlerini yansıtan, bir çok alanda yenilikçi ve ilk olma özelliklerine sahip olan, sadece İstanbul için değil aynı zamanda ulusal ve uluslararası ortama ait birçok unsuru içinde barındırmaktadır (Erbaş 2018b). Bu bağlamda eşsizdir. Yaşamın bizati içinde şekillenen yerleşmenin fiziki mekân ve sosyo-ekonomik özellikleri; “kimlik”, “aidiyet” “yer”e özgü koşullar bağlamında, korunması, kullanılması ve geliştirilmesi hususunda göz önüne alınması gerekli önemli birçok referans noktası bulunmaktadır (Erbey et al 2017)

Beyoğlu sınırları içinde kalan Galata, Tarihi Yarımada, Beyoğlu ve Golden Horn girişinde yer alan, önemli bir Ceneviz ticaret kolonisi yerleşmesidir. Galata Kulesi Konstantinople’in surları dışındadır ve MS 6. yy’da inşa edilmiştir. 11.yüzyıldan sonra, Akdeniz’de ticaretle meşgul olan Venedik, Cenova, Piza gemicileri Bizans’ın meskûn olmayan sahillerine hakim olmaya başlamışlardır. Galata ve etrafına iskeleler yapmışlar, buraları bir ticaret merkezi haline getirmişlerdir (Erbaş 2008). Birçok Venedikli ve Cenevizli bu bölgenin ticaretinde önemli rol oynamışlardır.

Matrakçı Nasuh’a ait minyatürde de gözlenebileceği gibi, 16. yüzyılda Galata Kulesi ve çevresi ile Galata Surları dışında kalan alan içinde az sayıda yapı yer almakta ve bağ bahçe nitelikli bir alanı oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk kez Fransızlarla 1535 yılında başlayan ülkeler arası sürekli elçi bulundurma uygulaması sonucu yapılan Fransız elçilik binası bölgenin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Diğer elçiliklerin de Beyoğlu’na yerleşmesi ardından 17-18.yy’da, elçilik görevlilerine ek olarak yabancı uyruklu ve gayrimüslim azınlıkların yerleştiği önemli bir semt haline gelmeye başladığı gözlenmektedir. Elçiliklerle birlikte oluşturulan saraylar yanı sıra görkemli konutlar, yabancı gezgin ve konukları ağırlayan oteller, postane, telgrafhane gibi yapılar önemli gelişmeler sağlamıştır. Ayrıca tiyatrolar, kahvehaneler, pastaneler, pasajlar, hanlar, mağazalar, basımevleri, gazete büroları, gibi Batılılaşmanın önemli örnekleri bu bölgede kümelenildiği görülmektedir. Özellikle bu büyük zenginliğin bugünkü adıyla İstiklal Caddesi ve ona açılan sokaklarda kümelenildiği bilinmektedir.

Özellikle 19. yy’da ulaşım sistemlerinin gelişmesine bağlı olarak, yeni ulaşım araçları sayesinde iki yakayı birbirine bağlayan köprüler, tramvay hatları, tünel işletmesi vb Beyoğlu’nun gelişmesini önemli ölçüde etkilemiştir. 19. yüzyılda giderek gelişen Beyoğlu bölgesinde, İstanbul’daki kozmopolit yaşamın önemli yapıtaşlarından “Levanten”lerin de bu bölgede oturdukları görülmektedir (Akın 1998). Böylesine bir toplumsal yapı ve mekânsal gelişmenin arkasında Beyoğlu’nun çok önemli bir “liman kenti” olma nitelikleri bulunmaktadır. Gerek Osmanlı Donanmasına ait birçok yapının (tersaneler, top döküm yapıları vb) gerekse de deniz ticaretine bağlı olarak rıhtım ve antrepo yapılarının yapılması, bölgede limana bağlı olarak gelişen pek çok diğer işlevi de içinde barındırır hale getirmiştir. Yerleşme karakterini belirleyen liman ve liman işlevlerinin yerleşmenin iç kısımları ile bütünleşebilecek şekilde değerlendirilmesi, birbirlerinin etkileşiminin sağlanması gerekmektedir. Eğer uygun bir şekilde değerlendirilebilirse, Beyoğlu’nun kıyı kesimlerini oluşturan Boğaziçi ve Haliç bölgesinin önemli bir “liman mirası”na ev sahipliği yaptığı kolaylıkla anlaşılabilir (Erbaş 2018c).

Beyoğlu’nda ticaretin gelişmesi, elçiliklerin 16.yy’dan sonra bölgeye yerleşmesi ile birlikte, camilerin yanı sıra kilise, sinagog gibi diğer dini yapıların, bu yapıları kullanan Rum, Ermeni, Musevi gibi azınlıkların da bu bölgede yerleşmelerine yol açmıştır. Galata’da ticaret alanlarının daha çok gelişmesi ile tüccarların, bankerlerin konutları genellikle Beyoğlu bölgesinde yer almıştır. Hanlar, pasajlar, okullar, kültür merkezleri, tiyatrolar, konser salonları ile son derece zengin bir kültürel ortam sunmaktadır. Böylesine bir sosyo-ekonomik yapının

varlığı, dönemin Avrupa Kentlerini aratmayacak nitelikte, yeme-içme, kültür ve eğlence mekânlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Kışın büyük bir zamanı burada geçiren Beyoğlu'nun ileri gelenleri, yaz dönemi ile birlikte Boğaz'a ve Adalar'a yazlık konutlara giderlerdi. Beyoğlu dini ve yönetim yapılarına ek olarak, elçilik yapıları, tiyatro yapıları, oteller restoran, kafe, taverna, pasaj, modern konutlar gibi kendi alanında ilk olan pek çok yapı ve işlevi içinde barındırmaktadır. Bu nedenle Beyoğlu'na "ilk"lerin mekânı demek yanlış olmaz. Örneğin İstanbul'da yangınlardan sonra ahşap yapıların dışında kâgir yapılaşmanın öne çıktığı alanlar Galata ve Beyoğlu bölgesinde yer almaktadır. .

Diğer bir ilk gelişim ise Belediye örgütünün kurulmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk belediye örgütü yalnız İstanbul'da kurulmuştu. Bu da, 1874 yılında kurulan ve Belediye memurunun işi ve dairesi demek olan "Şehreminliği" idi. İlk belediye, Beyoğlu tarafındaki "Altıncı Daire" oldu. Daha çok Batı kültürünün izlerini dokularına yansıtan Beyoğlu'nda 1870 Beyoğlu yangınıyla ilişkili olarak Şişli istikametine yönelik artmıştır. Bu dönemde özellikle Levantenler ve gayrimüslimler Kurtuluş, Feriköy, Şişli istikametinde yerleşmeye başlamıştır (İBB 2009).

Yukarıda açıklanan söz konusu bu gelişmelerin oluşturduğu çok katmanlı kent dokusu, Beyoğlu'ndaki somut ve somut olmayan mirasın temellerini oluşturmaktadır.

2.2 Beyoğlu, Okmeydanı ve Perşembe Pazarı Sit Alanları

Beyoğlu ilçesi sahip olduğu çok katmanlı kültürel yapısı sayesinde tarihi ve kentsel sit alanlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar;

- Ok Meydanı Bölgesi Tarihi Sit Alanı

8885 sayı ve 10.01.1976 tarihli Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından "Okmeydanı'nın spor meydanı olarak ok nişan ve ayak taşları ile belgesel, merasim ve dua meydanı olarak manevi, halk için mesire yeri olarak doğal nitelikleri ile aynen korunması gerekli Tarihi Sit Alanı olduğuna" kararı verilmiştir.

- Beyoğlu Sadabad Tarihi ve Kentsel Sit Alanı'nın Etkileşim Geçiş Alanı

975 sayılı ve 18.04.2007 tarihli İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla Etkileşim Alanı belirlenmiştir.

- Beyoğlu Kentsel Sit Alanı

4720 sayı ve 07.07.1993 tarihli İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu kararıyla Kentsel Sit Alanı belirlenmiştir (İBB 2008a).

- Beyoğlu Tersaneler Bölgesi Tarihi Sit Alanı

6482 sayı ve 22.03.1995 tarihli İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun kararıyla Tarihi Sit Alanı belirlenmiştir.

- Beyoğlu - Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı

3418 sayı ve 05.02.1992 tarihli İstanbul I. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararında "Ön çalışması Kurulumuzda mevcut Beyoğlu, Galata Tersane caddesi günündeki Karaköy ve Unkapanı köprüleri arasındaki sınırlar içinde kalan alanın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 17. maddesi gereğince sit alanı ilan edilmesine" denilerek sit alanı sınırı belirlenmiştir.

Bu çalışmada yukarıda söz edilen sit alanlarından, Beyoğlu Kentsel Sit Alanı, Ok Meydanı Tarihi Sit Alanı ve Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı'na yönelik hazırlanan koruma amaçlı imar planları örnek konu olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2.2.1 Beyoğlu Kentsel Sit Alanı

4954 sayı ve 29.09.1993 tarihli İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararıyla geçici yapılaşma koşulları belirlenmiş olup söz konusu alan için 1/5000 ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı çalışmaları başlatılmıştır. Beyoğlu Belediye Meclisi'nin 07.07.1993 gün, 37 sayılı kararı ile 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar planı yapım yetkisinin Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na devri uygun görülmüş ve 15.02.1994 gün, 105 sayılı Büyükşehir Belediye Meclis'inin kararıyla kabul edilmiştir.

Bu kararlar çerçevesinde, 1/1000 ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ile 1/5000 ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı hazırlanarak koruma bölge kuruluna gönderilmiştir. İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 19.09.2007 gün, 1254 sayılı kararı ve 07.01.2009 gün, 2302 sayılı kararları çerçevesinde koruma amaçlı imar planlarında revizyon, düzeltme, ekleme yapılmıştır. Buna göre inceleme konusu 1/5000 ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı 2009 tarihinde, 1/1000 ölçekli Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ise 2011 tarihinde onaylanmıştır. Planların onaylanmasının ardından sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve yerel halk tarafından planlara karşı itirazlarda bulunulmuş ve yüksek yargıda davalar açılmıştır. Söz konusu davalar halen devam etmektedir.

Beyoğlu İlçesi sınırları içinde inceleme konusu edilen 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planları ile belirlen plan sınırları dikkate alındığında, planlama alanı ise 320 ha büyüklüğünde olup, ilçe alanının yaklaşık %39'unu kapsamaktadır. Plan raporlarında, plan nüfusu olarak yaklaşık 100.000 kişi olduğu belirtilmektedir.

Buna göre Beyoğlu'nda plan ile birlikte arazi tespitlerine göre belirlenen nüfusa karşılık plan nüfusu ile yaklaşık on bin kişilik bir artış öngörülmektedir. İstihdam olanaklarında ise planın 2010 durumuna göre herhangi bir artış öngörmediği anlaşılmakta, mevcut istihdam sayısının planlama alanında yaşayan nüfusun yaklaşık iki katı olduğu tespit edilmektedir.

Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı raporları incelendiğinde "Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Arazi Çalışma Bölgeleri"nin beş farklı doku özelliği yansıtan bölgelere ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölgeler; Galata-Karaköy-Tünel ve çevresi, İstiklal Caddesi-Çukurcuma-Tophane ve çevresi, Cihangir-Gümüşsuyu-Taksim Meydanı ve çevresi, Talimhane-Tarlabaşı ve çevresi ve Haliç Tersanesi ve çevresi olarak belirlenmiştir.

Gerek analiz ve sentez çalışmalarında gerekse de planlama çalışmalarında Beyoğlu'nun yakın çevresi içinde kalan Perşembe Pazarı ve Galata Limanı ve Rihtımı bölgelerinin, inceleme konusu plan sınırları dışında kaldığı görülmektedir. Söz konusu bu alanlar ile planlama alanının etkileşimine dönük herhangi bir sentez çalışmasının plan raporlarında bulunmadığı tespit edilmektedir.

Beyoğlu koruma amaçlı imar planı süreci dışında tutulan bu alanlarda üretilecek plan kararlarının, Beyoğlu'nun bütününe etkilemesi kaçınılmazdır. Özellikle Galata bölgesindeki yeni yolcu limanı ve ilgili tesislere (Galataport Projesi) bağlı olarak Beyoğlu koruma amaçlı imar planı genelinde önemli arazi kullanım değişimleri yaşanacaktır. Bununla birlikte, Perşembe Pazarı ile Haliçport olarak bilinen diğer kıyı kesimindeki projelerin ayrı ele alınması ise planların bütünselliğini zedeleyerek, planlama sürecinde parçalanmışlık oluşturmaktadır.

2.2.2 Perşembe Pazarı Kentsel Sit alanı

Perşembe Pazarı bölgesi, 3418 sayı ve 05.02.1992 tarihli İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararıyla kentsel sit alanı ilan edilmiştir (İBB 2008b).

Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı kabul edilen bu sit sınırlarına göre hazırlanmıştır. Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı yaklaşık olarak 8.5 hektar olup 830 hektar olan ilçe alanının %1'ini kaplamaktadır. Geniş bir zaman dilimi içinde ve çok değişik kültürlerin egemen olduğu bölgede bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının tespit ve tescilli uzun bir zaman süresinde gerçekleştirilebilmiştir. Halen de bölgede, tescil edilmemiş ve ortaya çıkarılmamış eserlerin varlığı bu konudaki bilgi, bulgu ve belgelerden bilinmektedir. Tespit edilen eserler kadastro paftaları üzerinde gösterilmiş ve plan raporunda yer almıştır. Tescilli eserlerin yerlerinin belirlendiği ve imar uygulamalarında kullanılmak ve işlevlendirilerek değerlendirilmek üzere plan kararlarının geliştirildiği nazım imar planı hükümlerinde yer almaktadır. Haliç bütününde yer alan ve üzerinde farklı dönemlere ait sivil mimari ve kamusal yapılardan ve dini yapılardan oluşan bir yapı stokunun araştırmalar ile ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Bölgenin sit alanı ilan edilmesiyle birlikte uzun bir zaman süresi içinde ayrı ayrı tescil edilmiş olan yapılar bir koruma planı içine alınmıştır. Üst plan ilkelerine uygun gelişmeler, İstanbul Metropolitan Alan planlaması ile getirilen düzenlemeler uzun yıllardan beri kirlenen Haliç kıyılarının toplum sağlığını tehdit eden koku ve görünüşü değişime zorlamıştır. Bu gün ise Haliç kıyısında sanayi tesislerinin varlığından ve kirlenici etkilerinden söz etmek mümkün değildir.

Plan sınırları Unkapanı ve Galata Köprüleri ile Tersane Caddesi ve Haliç sahili arasında kalan yaklaşık 83,6 ha'lık bir alanı kapsamaktadır. Çalışma alanında Galata Surları gibi anıtsal eserlerle ve tescilli birçok sivil mimarlık örneği ile tescilli ve tescilsiz bir çok kayıp anıtsal ve sivil mimari örnekleri bulunmaktadır.

Haliç kıyısında bulunan Perşembe Pazarı, sit alanı olarak ilan edilmeden önce, İstanbul'un önemli sorunlarından birini teşkil eden ve 1985 yılından itibaren çeşitli plan kararları ve uygulama araçları ile çözümlenmeye çalışılan Haliç bölgesinde kalmaktadır. Bu bölgenin planlarının temel niteliği bölgeyi topluma açık hale getirerek kent merkezi alanı içinde hem Haliç kenarında kirlenici sanayi tesislerini kaldırmak ve bu bölgedeki kentsel işlevlerin yer değiştirmesini sağlamak ve kentin merkezi alanındaki kıyı bandını toplum kullanımına açmaktır. Üst ölçekli planlarda görülen bu temel politikaların alt ölçekli planlardaki hükümler ile uygulandığı görülmektedir. Perşembe Pazarı'nın kentsel sit ilan edilmesi ve bölgeye koruma amaçlı imar planı yapılması hususu kabul edildikten sonra Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı içindeki planlama 2863 sayılı Yasa kapsamına girmiştir.

2.2.3 Ok Meydanı Tarihi Sit Alanı

İnceleme konusu Ok Meydanı 1/5000 Ölçekli Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı ve Etkileşim Geçiş Sahası Nazım İmar Planı 12.01.2012 tarih ve 133 sayılı kararı Büyükşehir Belediye Meclisi'nce kabul edilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 12/10/2012 tarihli, 2138 sayılı kararıyla 1/1000 ölçekli Okmeydanı Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı ve Etkileşim Geçiş Bölgesi Uygulama İmar Planı onaylanmıştır (İBB 2012).

Planlanan bölgenin tarihi sit alanı kapsamında kalan alanları içindeki yapıların kaldırılmasına ilişkin koruma kurula kararlarının bulunması, yine planlanan alanın içinde vakıflara ait hayrat vasfında bulunan taşınmazlar nedeniyle, bu alanlar üzerindeki yapı sahiplerine tapularının verilemediği belediye meclisi karar sürecinde açıklanmıştır.

Söz konusu planlama alanın için yapılmış ıslah imar planları ile tapu tahsis belgelerinin bulunduğu, ancak, bölgede, vakıf, belediye, hazine ve hisseli tapular üzerinde oluşan yapıların nitelikleri itibarıyla ortaya çıkan sorunların, mülkiyet yönü ile çözüme kavuşturulması, tarihi sit alanında kalan yapıların yer değiştirebilmeleri için bölge içinde imar affı yasalarında gösterilen hükümlerden farklı olarak, uygulamaya yönelik çözümler getirebilmek amacı ile plan hazırlandığı görülmektedir. Planlama bölgesinin tümünü kapsayan bir nazım imar planı yapılması ve bu plan kapsamında yapılabilecek 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ile, gerek

mülkiyet sorunlarının gerekse koruma amaçlı alanlarda yapılacak mülkiyet transferlerinin gerçekleşmesini sağlamak üzere nazım imar planının hazırlandığı, imar komisyonu raporu kapsamından anlaşılmaktadır.

Bölgede hayrat vakıf arazilerinin üzerindeki yapılara tapu verilemediğinden, çıkarılan bir yasa ile vakıf arazileri, hazine mülkiyetindeki arazilerle takas edilmiştir. Böylece Hayrat vakıf arazileri maliye hazinesi arazileri ile takas edilmiştir. Böylece Bölgede vakıf mülkiyetindeki yapılar, hazine mülkiyetindeki taşınmazlar üzerindeki yapı niteliği kazanmıştır.

Bu yasa kapsamında yapılan çalışmalar ile bölgedeki her yapı sahibinin tapusunun hazır bulunduğu Beyoğlu Belediye Başkanı tarafından açıklanmıştır. Diğer bir deyişle planlı alan içindeki her yapı sahibine ait tapunun hazır olduğu ve mal sahiplerine verilebileceği beyan edilmiştir.

Büyükşehir Belediye Meclisi'nde Beyoğlu Belediye Başkanı tarafından, nazım imar planı kabul edilir ise, yapı sahiplerine nazım imar planının eşliğindeki imar uygulama planında gösterilen alanlarda mevcut tapu hisselerine ilişkin tapuların verileceği, böylece, ıslah imar planında donatı alanlarına kalan yapı sahiplerinin mağduriyetinin önleneyeceği açıklaması yapılmıştır.

Sonuçta, bölgede, tapu sahibi olmaya hak kazananlara ait tapuların, ıslah imar planındaki yerlerinde değil, imar uygulaması ile belirlenen yerlerde verilmesine imkân sağlayacak, nazım imar planının kabul edildiği izlenmektedir.

İmar Planı Raporu'na göre, planlama alanı içinde 901 adet Ticari, 472 adet imalat, 547 adet depolama, 37 adet ticaret+imalat işlevine sahip yapı bulunmaktadır.

Kentsel çalışma alanı içindeki 2023 adet bina Okmeydanı planlama alanı içindeki yapıların %29.88 ini kapsamaktadır. Bu yapıların planlama alanı içinde 32.6 hektar yer kapladığı, bu kentsel çalışma alanı toplamının bütün alandaki bina alanlarının %42.09'u olduğu görülmektedir.

Okmeydanı konumu itibarıyla, kent merkezi bölgesi ile çok yakın ilişkide bulunması nedeniyle ile, metropoliten alana hizmet eden ve tekstil –moda ağırlıklı bir imalat türünün bölge insanına istihdam sağlayan alanlar olarak bölgede yer aldığı, bu imalat ürünlerinin depolama ve dağıtım hizmetlerinin de bu bölgede yer almıştır.

Bu çerçevede nazım imar planında üst planda belirtilen gündüz-gece nüfusunun dengeli olması ilkesinden hareket ederek, bölge insanına hizmet eden ve istihdam yaratan işyerlerinin planlama alanı içinde korunması gerekmektedir. Planlama alanı önemli derecede eğimli arazi yapısı içermektedir. Bu alan içinde gelişen yerleşme dokusu, birinci bodrum katların bir kısmını imalat, depolama alanı olarak kullanılmaktadır.

Analizlerde yer alan 219 binanın birini bodrum katı (planlama alanındaki yapıların %25.67 sinde birinci bodrum katı) imalat alanı olarak kullanılmaktadır. Yerinde yapılan incelemede, birçok tekstil atölyesi ve diğer tekstil hizmetlerinde bu bölge halkının istihdam edildiği görülmüştür. Yine bölgede imal edilen veya metropoliten merkezi alanına ulaştırılmak istenilen tüketim mallarının da yine bölgedeki çalışma alanlarının birinci bodrum katlarında yer bulduğu görülmektedir.

Nazım İmar Planı Raporu incelendiğinde, bölgedeki mülkiyet durumunun İstanbul'un diğer bölgelerinden farklı olarak geliştiği, yapıların büyük bir kısmının, hazine mülkiyeti, belediye mülkiyeti, vakıf mülkiyeti üzerinde konuşlandığı görülmektedir. Gerek imar affi yasaları ile getirilen hükümler, gerek sit alanlarında imar hakkı ve mülkiyet hakkına ilişkin transfer değerlendirmelerinin, mevcut yasal mevzuatla uygulanabileceği anlaşıldığından ve

4709 sayılı yasa gereği mevcut yapı sahiplerine tapu verilmesi hüküm altına alındığından mülkiyetteki sorunların imar planı ile ilişkilendirilmesi gerekmemektedir.

Nazım İmar Planı'nı Büyükşehir Belediye Meclisi kararı sürecinde, bölge insanının mülkiyet hakları üzerinde önemli tartışmalar yapılmıştır. BMK'nın 12.01.2012 tarihli karar içeriği incelendiğine; Okmeydanı'nın macerasının, 50 yıl önce buraya gelmiş, vakıf arazisi hayrat olarak tanımlanmış alanda, ıslah imar planları ile tapu tahsislerin verildiği ancak vakıf hayratlarının vatandaşlara satışının mümkün olmadığı belirtilerek, Hükümet tarafından çıkarılan bir yasa ile bölgedeki hayrat vakıf arazilerinin, hazine arazileri ile takas edildiği, böylece 160 hektarlık vakıf arazisinin hazine mülkiyetine geçirildiği, bu durumda tapu tahsis almış olan kişilerin tapu tahsislerine uygun olarak mülkiyetleri kendilerine tahsis edilecek durumda olduğu görülmektedir. 4706 sayılı yasa ile hazineye ait taşınmazların hak sahiplerine satılmasına ilişkin kanun kapsamında, hazine mülkiyeti üzerindeki hak sahipleri tapularını alabilecek durumdadır.

1/5000 ölçekli planın kabulü aşamasında mülkiyet sahiplerine tapuları verildiği takdirde ileride hazırlanacak imar planında, arazisi donatı alanında kalan mülkiyet sahiplerinin, mağdur olabileceğine ilişkin bir görüş ileri sürülerek hak sahiplerinin tapularının imar planı sonuçlandırıldıktan sonra, donatı alanlarına gelmeyecek şekilde dağıtılmasına ilişkin bir görüş Büyükşehir Belediye Meclis Kararı'nda gerekçe olarak ileri sürülmüştür. Nazım İmar Planı ile getirilen diğer husus ise, bölgedeki yaşam biçimine yapılan müdahaledir. Bölgede çalışanlara mevcut alanları içinde çalışma imkânı verilmediği gibi, ayrıca bölgedeki mülkiyetlerin kiracıları için herhangi bir değerlendirme yapılmamaktadır. Bu nitelikli sosyal sorunların nazım imar planı kararlarında yer almadığı görülmektedir.

Koruma amaçlı bir imar planlarında kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla koruma esasları ve kullanma şartlarının yer alması beklenir. Buna karşın Okmeydanı bölgesinde mülkiyet sorununu çözmek uyumsuzluk konusu imar planlarının amacı haline geldiği sonucuna erişilmektedir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihi ve kentsel sit alanları, içerdikleri tescilli yapılar, kent dokusu, silüet, kamusal açık alanlar, kentsel ve doğal peyzaj değerleri ile bir bütündür. Kültürel ve çevre unsurlar teker teker taşıdıkları değerlerinin ötesinde, birlikte olmalarından dolayı daha fazla değer taşımaktadırlar. Kültürel mirasa ait birçok unsurun bir yerde kümelenmesi önemli fırsatlar yaratmaktadır. Beyoğlu'nun sahip olduğu üstün evrensel değer, İstanbul'un somut ve somut olmayan mirasına yaptığı katkı ile doğru orantılıdır. Beyoğlu sahip olduğu sivil mimari ve anıtsal yapılarla birlikte, toplumsal hafızaya ait edebiyat, gelenekler, inanç, efsaneler gibi sosyal ve kültürel değerlere, geleneksel müzik, dans ve tiyatro gibi sahne sanatlarına, ritüeller, şenlikler, festivaller gibi sosyal olaylara, geleneksel üretime yönelik bilgi ve becerilere ev sahipliği yapmaktadır.

Kültürel miras koruma yaklaşımları, yapı ölçeğinde koruma anlayışından kentsel dokuların bütüncül korunmasına yönelik yaklaşımlara doğru evrilmektedir (ICOMOS 1987).

Günümüzde kültürel miras koruma; ekonomik, toplumsal, çevresel, politik ve fiziksel boyutları ile birlikte ele alınmaktadır. Ülkemizde koruma amaçlı imar planları; halihazır haritalar üzerinde, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştirilen, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de

içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları plan raporuyla bütün olan planlardır.

Diğer yandan Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi çerçevesinde özellikle sit alanı olarak belirlenmiş bölgeler ile bu sit alanlarının etkileşim içinde oldukları yakın çevrenin bir bütün olarak ele alınmasını içermektedir. Bu kapsamda madde 7’de sit alanlarının düzenlenmesine ilişkin açıklama yer almaktadır. Madde 10’da ise koruma politikalarının içinde şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına bu koruma koşullarının dahil edilmesi de ifade edilmektedir.

Bununla birlikte Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 04.10.2006 Tarih ve 720 Sayılı Kararı, 25.01.2017 tarihinde 736 sayılı ilke kararı ile değişmiştir. Koruma amaçlı imar planlarının yapılmasında etkileşim ve geçiş alanlarının da göz önüne alınarak birlikte değerlendirilmesi ve içinde bulunduğu yerleşme ile ilişkilerinin kurulmasının esas olduğu anlaşılmaktadır. Ancak genelde inceleme konusu koruma imar planlarında etkileşim ve geçiş sahası gibi yakın çevre ile bütünleşebilecek nitelikte kullanım alanları belirlenmediği görülmektedir.

16.01.2014 tarih ve 271 sayılı Yüksek Kurul İlke Kararı’nın da Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları üzerine olduğu görülmektedir. Bu kararda tarihi sit şu şekilde tanımlanmaktadır; “Tarihi Sit: Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır.”

Bu alanlarda yapılacak plan düzenlemelerinde “c) Alanın tescil tarihi öncesi doğal dengeyi bozucu yapılmış her türlü uygulamanın zaman içinde islahı için kamu kuruluşlarınca gerekli çalışmanın yapılmasına” ilişkin hususların yer alması gerektiği açıktır. Buna göre gerek tarihi sit alanı gerekse sit alanı ile etkileşim içinde bulunan bölgenin koruma kullanma koşulları yönüyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak yapılan koruma amaçlı imar planı çalışmasında korunması gerekli tarihi sit alanları ile plan sınırları içine dahil edilen etkileşim ve geçiş alanları arasında sadece mülkiyetin yeniden düzenlenmesine yönelik hükümler geliştirildiği görülmektedir. Tarihi sit alanları ile etkileşim ve geçiş alanı içinde kalan bölgenin bir bütünsellik içinde koruma kullanma kararlarının geliştirilmediği, etkileşim ve geçiş bölgesinin daha çok 3194 sayılı yasa ve 18 madde gibi yönetmelikler üzerinden plan kararları geliştirildiği görülmektedir. Örneğin Ok Meydanı Tarihi Sit Alanı’nda, inceleme konusu koruma amaçlı imar planı ile sadece mülkiyetin yeniden dağıtımını ve mülkiyet sorunun çözümüne yönelik hükümler geliştirilmesinin, gerek Avrupa Mimari Miras Sözleşmesine, gerek yüksek kurul ilke kararlarında yer alan kentsel, tarihi sit alanı koruma kullanma koşullarına uygun bir düzenleme değildir.

İnceleme konusu olan Beyoğlu Kentsel Sit Alanı, Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı ve Ok Meydanı Tarihi Sit Alanı koruma amaçlı imar planları, ağırlıklı olarak fiziki mekana ilişkin yapı ölçeğinde koruma anlayışını benimsemiştir. Buna karşın korumanın finansmanı, ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin herhangi bir değerlendirme yer almadığı tespit edilmektedir. Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanmasına ait yönetmelik hükümlerince belirtilen;

- Kentsel sit alanı içinde faaliyette bulunan işyerlerinin sosyal ve ekonomik yapılanmasını iyileştiren ve katma değer yaratan stratejiler
- Koruma ve kullanım esasları
- Yapılanma sınırları
- Hedef amaç strateji planlama kararı
- Sağlıklaştırma
- Uygulamanın finansmanı
- Yenileme alan ve projeleri

- Katılımcı alan yönetim modeli
- Uygulama etap ve projeleri

konularında kısıtlı ve eksik incelemeler yapıldığı tespit edilmektedir.

Sonuç olarak, koruma planlarında işlevsel bir bütünlüğe sahip olmak ve kültürel mirasa ait kullanım amacını korumak esastır. Beyoğlu bölgesindeki çok katmanlı kültürel miras, yıllar içinde edinilen deneyim birikimiyle birlikte bir sinerji yaratmaktadır. Bölgenin sahip olduğu kimlik, yüklendiği anlam ve işlev, tarihsel referans noktaları göz önünde bulundurularak bütünsel bir şekilde korunmalı, kullanılmalı ve geliştirilmelidir. Bu konuda koruma planlarını hazırlayan planlama ekipleri yanı sıra, yerel halk ve karar mekanizmasındaki yöneticilerin de kültürel mirasın korunmasına yönelik farkındalıklarının geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKIN, N., 1998, 19. yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayınları, No:24, İstanbul,
- CEZAR, M., 1991, 19. Yüzyıl Beyoğlusu, Akbank Yayınları: İstanbul
- ERBAŞ, A. E., 2008, Galata and Haydarpaşa Ports Port Regeneration and Sustainable Development after 2000. *Urbanistica Pvs*, 21–28.
- ERBAŞ, A. E., 2018a, İstanbul Metropolitan Alanı'nda 1980 Sonrası Kentsel Gelişme Dinamikleri Ve İdari Coğrafyada Sınır Değişiklikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 17-38.
- ERBAŞ, A. E., 2018b, Cultural Heritage Conservation and Culture-Led Tourism Conflict Within The Historic Site In Beyoğlu, İstanbul. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 217, 647-659.
- ERBAŞ, A. E., 2018c, Challenges To Urban Planning For The Galata – Persembe Bazaar Waterfront, İstanbul, *Studia KPZK, Polska Akademia Nauk*, 188, 147-167
- ERBAŞ, A. E., ve ERBİL, T., 2013, Neoliberal challenges and practices of urban regeneration projects in İstanbul. In *Real Corp Conference*, “Planning Times, You Better Keep Planning or You Get In Deep Water, For the Cities They are a-changing”, 843-852
- ERBEY, D., ve ERBAŞ. A. E., 2017, The Challenges on Spatial Continuity of Urban Regeneration Projects: The Case of Fener Balat Historical District in İstanbul. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 12(3), 498-507
- ERSOY, M. ve KESKINOK. Ç., 2000, Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Yargı Yayınevi, Ankara
- GÖK, T., 1983, İmar kararları ve yargı denetimi. ODTÜ. Ankara
- ICOMOS, 1987, Charter on the Conservation of Historic Towns and Urban Areas: (The Washington Charter).
- İBB, 2008a, 1/5.000 ölçekli, Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul
- İBB, 2008b, 1/5.000 ölçekli, Beyoğlu Perşembe Pazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul
- İBB, 2009, 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Plan Raporu, IMP, BIMTAS, İstanbul
- İBB, 2012, Okmeydanı 1/5000 Ölçekli Tarihi Sit Alanı Koruma Amaçlı ve Etkileşim Geçiş Sahası Nazım İmar Planı Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul
- ÖNGÖREN, G., 2017, Yargı Kararları Işığında İmar Hukuku, Öngören Hukuk Yayınları, İstanbul
- TAN, T., 1976, Planlamanın Hukuki Düzeni, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, (154), Ankara
- TEKELİ, İ., 1993, İcabında Plan, İstanbul Dergisi, Sayı 4, Tarih Vakfı, İstanbul
- TEKİNBAŞ, B.B., 2008, Yargı Kararlarında Planlama. TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNDE ARKEOLOJİNİN TEMSİLİYETİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

REPRESENTATION OF ARCHEOLOGY IN THE UNESCO WORLD HERITAGE LIST: CASE OF TURKEY

Şehnaz ERASLAN*

* Arkeolog, Dr. Şehnaz ERASLAN, Kültür ve Turizm Bakanlığı
TÜRKİYE, e-mail: eraslansehnaz@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1874-9488>

Geliş Tarihi: 26 Mart 2020; Kabul Tarihi: 30 Nisan 2020

Received: 26 March 2020; Accepted: 30 April 2020

ÖZET

UNESCO Dünya Miras Listesi'nin oluşturulmasındaki temel amaç, dünya genelinde 'üstün evrensel değer' niteliği olan kültürel ve doğal mirası korumak ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlamaktır. Ancak mevcut liste tematik, coğrafi ve kronolojik olarak eşit olmayan bir dağılım içermektedir. Listenin belli bir temsil dengesinde ilerlemesini sağlamak üzere 1994 yılında, Dünya Miras Komitesi'nin kabul ettiği 'Temsili, Dengeli ve Güvenilir bir Dünya Miras Listesi için Küresel Strateji // Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List" taraf devletlere rehberlik etmektedir.

Bu makalede, UNESCO'nun belirlediği stratejilere katkıda bulunmak üzere, Türkiye'nin Dünya Miras Listesi ve Geçici Listesi'nde yer alan arkeolojik mirasın temsiliyeti değerlendirilmiştir. Konuyu daha iyi irdelemek için Dünya Miras Listesi hakkında özet bilgilere yer verildikten sonra, söz konusu listede yer alan miraslar, arkeoloji biliminin alt ana bilim dalları göz önünde bulundurularak temsiliyet oranları incelenmiş ve daha dengeli bir dağılımın sağlanmasına yönelik çeşitli öneriler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, Dünya Miras Listesi, Arkeoloji

ABSTRACT

The main purpose of the UNESCO World Heritage List is to preserve the cultural and natural heritage considered to be of 'outstanding universal value' throughout the world and to transfer it to future generations. However, the current list includes thematic, geographical and chronologically unequal distribution. Since 1994 "Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List)", adopted by the World Heritage Committee, has guided the states parties to improve the list in the balance of representation.

In this article, in order to contribute the strategies of UNESCO, Turkey's Archaeological heritage represented in World Heritage List and Tentative List were evaluated. After providing brief information about the World Heritage List, the representation rates of heritage in the both list were examined considering sub-disciplines of archaeology and various suggestions were discussed in order to achieve a more balanced distribution.

Key Words: UNESCO, World Heritage List, Archaeology.

1.GİRİŞ

UNESCO Dünya Miras Listesi (DML), “üstün evrensel değer” (ÜED) niteliğine sahip kültürel ve doğal miras alanlarının bir envanteri niteliğinde olup her yıl düzenli olarak yenilenmektedir. Listede yer alan miras alanları tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmekte ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak amacıyla uluslararası düzeyde korunması hedeflenmektedir.

UNESCO tarafından kültürel ve doğal mirasın uluslararası düzeyde korunması fikri, I.ve II. Dünya savaşının her iki miras üzerinde bıraktığı tahribat sonucunda gelişmiştir. Bu konudaki ilk somut örnek, 1954 yılında Lahey’de “Silahlı Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunması Sözleşmesi” ile hayata geçmiştir. Böylelikle, kültürel mirasların önemi ve korunması, ilk kez uluslararası camiada uygulamaya konulmuştur. Doğal mirasın korunması yönünde ise, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN), 1950'lerden başlayarak önemli doğal yerleşimlerin korunmasında etkin rol oynamıştır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik girişimlerden biri de UNESCO’nun 8 Mart 1960 tarihinde Mısır ve Sudan Hükümetleri Aswan (Asvan) Barajı’nın inşaatı nedeni ile sular altında kalacak olan anıtların kurtarılmasına yönelik yaptığı kampanyadır. UNESCO tarafından yürütülen kampanyanın oluşturduğu bilinçle, ilk defa dünya ülkeleri ortaklaşa bir koruma girişiminin parçası olmuş ve uluslararası camiada mirasın korunmasını sağlamak için birlikte hareket edilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, ihtiyaç duyulan işbirliğini oluşturmak için 1972 yılında UNESCO’nun 17. Genel Konferansı’nda “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” (Bundan sonra kısaca Sözleşme) kabul edilmiştir (UNESCO 1972).

Sözleşme, 1975 yılında yirmi ülkenin onaylaması ile etkin bir duruma gelmiş, 1976 yılında ise taraf devletlerin katılımıyla ilk Dünya Miras Komitesi (Bundan sonra Komite) seçilmiştir. Komitenin 1977 yılındaki toplantısında, sözleşmenin uygulanmasına yönelik işlevsel ilkeleri belirleyen “Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Rehberi // Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention” (Bundan sonra Uygulama Rehberi) kabul edilmiştir (UNESCO 1977). Komitenin ikinci toplantısında Sözleşmenin Uygulama Rehberi esas alınarak seçilen ilk DML 1978 yılında oluşturulmuştur.¹

Bugüne değin kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasına yönelik uluslararası işbirliğini teşvik eden en etkili yasal araç olma özelliğini elinde bulunduran sözleşme, ÜED niteliğine sahip kültürel ve doğal mirasların tüm insanlığın ortak mirası olduğunu kabul ederek “Dünya Mirası” kavramını oluşturmuştur (Slatyer 1983:138–140; Strasser 2002:215). Sözleşme kapsamında oluşturulan Komitenin en önemli görevi de dünya mirası olarak nitelendirilebilecek miras alanlarını DML adı altında yayınlanmasını sağlamaktır. Birincil amaç, miras alanlarını hem ulusal hem de uluslararası boyutta korunması ve yaşatılmasını güvence altına almaktır. Bu amaç doğrultusunda, ÜED niteliği olan kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasının, sadece bulunduğu ülkenin değil, tüm dünyanın sorumluluğu altında

olduğu kabul edilerek, uluslararası bilgi ve kaynak konusunda iş birliği yapılmaktadır. Komite tarafından kültürel ve doğal mirasın karşı karşıya kaldığı tehditler sürekli izlenerek ilgili devletler uyarılmakta, daha iyi koruma ve yönetim için tedbirler alınmaktadır.

DML’nde yer almanın olumlu bir diğer yönü, miras alanlarının turistik cazibe merkezi haline gelmesidir. Bu durum, dünya mirası alanlarına gelen ziyaretçi sayısının artmasına neden olmakta ve böylece ülke ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır. Örneğin, 2018 yılında Komite Toplantısı’nda alınan 42.COM.8B.34 sayılı karar ile DML’ne kaydedilen “Göbeklitepe Arkeolojik Alanı” hem ulusal hem de uluslararası arası boyutta tanınırlığı artarak ziyaretçi sayısında önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir.

DML’ne aday olabilme şartlarını sağlamanın ilk esası, miras alanlarının Sözleşmede tanımlanan kültürel ve doğal miras tanımına uyması gerektirir. Sözleşmenin birinci maddesi, kültürel mirası Anıtlar, Yapı toplulukları ve Sitler olarak üç kategoride değerlendirmektedir. Bu tanımlara göre;

Anıtlar: “*Tarih, sanat veya bilim açısından üstün evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri*”,

Yapı toplulukları: “*Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından üstün evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları*”,

Sitler: “*Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan üstün evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarda yer alan “üstün evrensel değer” ÜED terimi ise kültürel ve doğal mirasın DML’ne girmesi için belirleyici bir esastır.

ÜED, Uygulama Rehberi’nde “*kültürel ve/veya doğal önemi olan ulusal sınırların ötesine geçen, istisnai ve insanlığın şimdiki ve gelecekteki nesiller için yaygın öneme sahip olmak*” şeklinde tanımlanmaktadır (UNESCO 2019, Parag.49). Bu nedenle sözleşmenin uygulanmasında önemli bir kilit noktasıdır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ‘Üstün’ kelimesinin anlamını, en iyiye ait olan veya en iyiyi temsil eden ‘evrensel’ kelimesini ise bu olağanüstü değerlerin dünya çapında kabul görmesi şeklinde değerlendirmektedir (Jokilehto 2008: 8).

Bugün itibariyle 193 üye ülke tarafından onaylanan sözleşme her ne kadar DML’ne gösterilen ilgin bir göstergesi olarak kabul edilse de çeşitli eleştirilere konu olmaya devam etmektedir (Cameron ve Rösslér 2013). En dikkate değer eleştiri Frey ve Steiner (2011:561) tarafından da dile getirildiği gibi, DML için adaylık seçiminde politik kaygıların olması ve listede miras dağılımının eşit dengede olmaması yönündedir. Komite tarafından, listenin ilk yıllarından itibaren süregelen bu tarz eleştirilerin giderilmesi adına aşağıda detaylıca değineceğimiz “Temsili, Dengeli ve Güvenilir bir Dünya Miras Listesi için Küresel Strateji // *Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List*” (Bundan sonra kısaca Küresel Strateji) kabul etmiştir. Öte yandan, DML’nde gün geçtikçe artan miras sayısı ve mirasın korunması üzerine gelişmekte olan yeni uygulamalar, sözleşmenin Uygulama Rehberi’nin birçok defa revize edilmesine sebebiyet vermiştir. Bunlardan en önemlisi DML’nde gün geçtikçe artan miras alanları sayısı için bir dizi sınırlamalar getirilmesidir. Bu sınırlamalar, özetle; her yıl incelenecek adaylık dosya sayısının kırk beşe indirilmesi ve her taraf ülkenin, biri doğal veya kültürel peyzaj olmak üzere azami iki aday sunabilecek olmasıdır, alınan bu kararlara müteakip, 2016 yılında taraf devletlerin sunacağı dosya sayısı sınırı konusu tekrar gündeme gelmiş ve değişiklik yapılması önerilmiştir. Bu öneriler doğrultusunda, Komite’nin 40 COM 11 sayılı kararı ile Uygulama Rehberi’nin atmış birinci maddesinde

değişiklik yapılarak Komitenin genel olarak inceleyeceği dosya sayısı otuz beş ile sınırlandırılmış, taraf devletlerin sunacağı adaylık dosyası sayısı ise ikiden bire düşürülmüştür (UNESCO 2019: Parag. 61).

Taraf devletin DML için göndereceği aday miras alanı her devletin kendi ulusal envanteri niteliği olan Geçici Liste (GL) arasından seçilmektedir. DML ve GL'nin kültürel ve karma kategorisi Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü rehberliğinde ilgili kurumlar arasında işbirliği sağlanarak hazırlanmaktadır. Doğal miras alanlarına yönelik çalışmaları ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü yürütmektedir. Türkiye'nin taraf devlet olarak 1983 yılında sözleşmeyi kabul etmesiyle birlikte, bugün itibarıyla GL'sinde 83 (77 kültürel), (3 karma), (3 doğal), DML'nde 18 (16 kültürel), (2 karma) miras alanı yer almaktadır.

Türkiye'nin DML ve GL'sindeki kültürel ve karma kategorisinde yer alan arkeolojik miraslar bu makalenin temel konusunu içermektedir. Öncelikle konuyu oluşturmak için DML ve GL'deki arkeolojik miraslar tespit edilerek kronolojik sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflandırmayı yapmaktaki amaç, arkeolojik mirasın kapsadığı dönemleri belirlemek ve temsiliyet oranlarını değerlendirerek öneriler sunmaktır.

2. DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİDEN SÜREÇ

Dünya genelinde ÜED niteliği olan kültürel, doğal ve karma (kültürel/doğal) miras alanlarının DML başlığı altında listelenmesi için taraf devletlerin izlemesi gereken bir süreç vardır. İlk olarak taraf devletin, kendi sınırları içerisindeki DML'ne aday olarak sunmak istedikleri ÜED niteliğine sahip kültürel ve doğal miras alanlarının bir envanteri olan GL oluşturması gerektiğidir. Sözleşme'nin on birinci maddesi ile Uygulanma Rehberi'nin on beşinci maddesi (i) bendinde "Sözleşmeye Taraf Devletlerin DML'ne kaydedilmesi uygun olan varlıklara ilişkin envanterlerini (Geçici Liste) Dünya Miras Merkezi (DMM)'ne sunmalarına yönelik sorumlulukları bulunduğu" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm doğrultusunda, Uygulama Rehberi'nde yer alan GL başvuru formu hazırlanarak DMM'ne gönderilmekte ve burada değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler sonucu uygun bulunan miras alanları taraf devletin GL'ni oluşturmaktır.

Güvenilir bir GL'nin ve adaylık dosyalarının bilimsel süreçle geliştirilmesi tüm adaylık sürecinin temel bir ön koşuludur. Bu nedenle Komite, 2008 yılındaki 32. toplantısında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) tarafından sunulan "Dünya Miras Sözleşmesi'nin Geleceğine Yönelik Değerlendirmeler // *Reflection on the Future of the World Heritage Convention*" çerçevesi içinde "upsteam process" adıyla bir süreç başlatmıştır (ICOMOS 2008). Bu süreç, Komite'nin danışma organları olan ICOMOS ve IUCN tarafından bir adaylığın hazırlanmasından veya sunulmasından önce, doğrudan taraf devletlere tavsiye, danışma ve analiz şeklinde önceden destek vermesi açısından önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bu sayede özellikle ICOMOS ve IUCN gibi danışma organlarının GL'nin gözden geçirilmesinin yanı sıra DML adaylık dosyalarının hazırlık aşamasında taraf devlet ile birlikte çalışılmasının adayların değerlendirme sürecinde karşılaşılan önemli sorunları azaltacağı hedeflenmektedir². Rao (2010:164)'nın da belirttiği gibi sürecin ilk aşamasında danışma organları da dâhil olmak üzere uluslararası işbirliği ve desteğin GL için Küresel Strateji'nin belirlediği analizler göz önünde bulundurularak düzenlenmesi açısından önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Sürecin ikinci aşamasında, GL arasından seçilen bir miras alanının DML'ne adaylığı kapsamında yürütülen çalışmalardır. Bu aşamada en önemli adım, Uygulama Rehberi'nde belirtilen formata uygun olarak hazırlanan adaylık dosyasında ÜED niteliklerini doğru bir şekilde kanıtlayabilmektir (UNESCO 2019: 96). Jokilehto (2006:5)'ya göre, miras alanının

ÜED'inin anlaşılması sahip olduğu ilgili temaların tanımlanmasıyla başlamalı, ardından uygun kültürel ve tarihsel bağlamı içinde diğer alanlarla karşılaştırılması ile mümkün olmaktadır. Karşılaştırma analiziyle öne çıkan temaların, Komite tarafından belirlenen on kriterden³ en az birini veya bir kaçını karşılama durumunun yanı sıra özgünlük/bütünlük ve korunmuşluk durumunu da belgeleyebilmesi gerekmektedir.

Aday miras alanı için hazırlanan dosyanın DMM'ne gönderilmesinden sonraki süreçte, ICOMOS kültürel alanları, IUCN doğal alanları değerlendirmektedir. Bu kuruluşlar, miras alanlarının DML için tüm gereklilikleri karşıladığından emin olmak adına öncelikle aday alanın dosyasını incelemekte ardından çalışmalar yürütebilmek için aday miras alanlarını yerinde incelemektedir. Danışma organlarının Komiteye sunduğu değerlendirme ve tavsiyeler, aday mirasın "Dünya Mirası" statüsünü alıp almayacağı konusunda önemli bir yer edinmektedir. Yirmi bir taraf devletin temsilcilerinden oluşan Komite, her yıl düzenlenen Komite toplantılarında aday dosyalar hakkında nihai karar mercii konumundadır⁴. Önemle belirtmek gerekir ki, GL'den farklı olarak olabildiğince ayrıntılı hazırlanan adaylık dosyasının değerlendirilmesi ve Komite tarafından karara bağlanması yaklaşık on sekiz ay gibi uzun bir süreci kapsamaktadır.

3. KÜRESEL STRATEJİ

DML'ndeki miras alanlarının coğrafi ve kategorileri arasında eşit olmayan bir dağılım söz konusudur. Örneğin, Rao (2010: 161-72), bu eşitsiz dağılımın nedenini, adayların değerlendirilmesi yöntemine bağlamaktadır⁵. Fakat Cleere (1996:229) ve Meskell (2002:569) gibi bazı yazarlar, dünya miras kavramının Avrupa kaynaklı olduğunu ve bu nedenle Avrupa mirasına karşı pozitif bir tutum geliştirdikleri yönünde çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştirileri gidermek adına çeşitli tedbirler alınarak, DML için bir takım öneriler, stratejiler ve planlar uygulamaya konulmuştur.

Bunlardan en çok ses getireni ICOMOS önderliğinde 1987 ve 1993 yılları arasında gerçekleştirilen küresel çalışmalarıdır. ICOMOS, söz konusu çalışmaların kültürel kategorisindeki araştırmaları neticesinde; Hristiyanlık haricindeki diğer dini anıtların, endüstriyel alanların, mezarların, sembolik şehirlerin, kültürel peyzajların %1 ya da daha az oranda temsil edildiğini, buna karşın Klasik dönemin (Greko-Romen) %34 gibi yüksek bir oranda olduğu tespit edilmiştir (Cleere 1996: 229- 230). Bir diğer yüksek oran, listenin neredeyse yarıya yakın bölümünü oluşturan tarihi kent ve Hristiyanlık anıtlarıdır. Bu çalışmalar neticesinde, Komite süregelen eşitsiz dağılımı gidermek adına 1994 yılında Küresel Strateji'yi kabul etmiştir.⁶ Küresel strateji'nin temel amaçlarından biri, dünyanın ÜED'ine sahip kültürel ve doğal çeşitliliğini yansıtmalarını sağlamak diğer ise taraf devletleri hem GL'lerini hem de DML için hazırlayacakları adaylık dosyalarını temsili az olan miras alanları doğrultusunda hazırlamaları için teşvik etmektir.

Küresel stratejinin yanı sıra, Komite'nin 2000 yılındaki 24. oturumunda Cairns'te (Avusturya) aldığı kararlar⁵ ve 2005 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan "Dünya Miras Listesi için Eylem Planı // *Filling the Gaps - an Action Plan for the Future*" taraf devletlere mevcut durum hakkında net bir genel bakış açısı sunarak, kategorilere yönelik tematik, kronolojik ve tipolojik bir analiz gerçekleştirmiştir⁶.

Tüm bu çalışmalar sonucunda, kültürel kategoride tematik çeşitlilik artırılarak, sözleşmenin birinci maddesinde belirtilen kültürel miras (sitler, anıtlar ve yapı topluluğu) kapsamı altında kültürel peyzajlar, kültür yolları, endüstri mirası, kaya resimleri, insan evrimi, modern miras, tarihi kentsel peyzaj, astronomi, tarih öncesi gibi tematik başlıklara öncelik verilmesi hususu gündeme gelmiştir.

4. DÜNYA MİRAS LİSTESİ VE GEÇİCİ LİSTEDE TÜRKİYE'DEKİ ARKEOLOJİK MİRASIN TEMSİLİYETİ

Bu başlık altında Türkiye'nin DML ve GL'sindeki kültürel ve karma kategorilerinde yer alan arkeolojik miras alanları belirlenerek sınıflandırılması yapılmış ve her iki listedeki temsiliyet oranları değerlendirilmiştir. Arkeolojik alanların belirlenmesi ve sınıflandırılması, Türkiye'de Arkeoloji Bilim Dalının alt ana bilim dalları olan (Prehistorya, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, Klasik Arkeoloji)'nin kültür mirasları için izlediği kronolojik sistem temel alınarak yapılmıştır⁷. Bu sınıflandırmayı yaparken her iki listede yer alan arkeolojik mirasın yanı sıra, Sanat Tarih Bilim Dalı kapsamına giren diğer kültürel miraslar da bir tablo içinde sınıflandırılmıştır. Fakat liste fazlasıyla uzun olduğundan elde edilen veriler, aşağıdaki Dünya Miras Listesi ve Geçici Listede Prehistorya, Protohistorya ve Önasya, Klasik Arkeoloji olarak belirttiğimiz üç ana başlıkta değerlendirilmek üzere grafiklere yüzde oranı olarak (Grafik1-2) yansıtılmıştır.

Türkiye'nin DML ve GL'sinde yer alan kültürel kategorisindeki miraslar, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bilim Dallarının inceleme alanına girmektedir. Türkiye'deki üniversitelerde bu iki bilim dalı kültür miraslarını, kültürel, sanatsal ve tarihsel yönden ele alırken, izledikleri kronoloji farklıdır. Arkeoloji Bilim Dalı, Prehistorik dönemden başlayarak Roma Uygarlığı'nın son dönemlerine kadar olan geniş bir zaman dilimini kapsayan kronolojiyi incelemektedir. Bu tarihten sonra kültürel mirasın kronolojik tespiti için Sanat Tarihi Bilimi devreye girmektedir. Bu bilim dalı, Bizans Uygarlığı'ndan başlayarak (M.S 395-1453) başta Selçuklu Uygarlıkları (M.S. 1037- 1308) ve Osmanlı Uygarlıkları'nın (1299-1922) yanı sıra Avrupa sanatı, Türk-İslam ve Hristiyanlık sanatına ait kültürel mirasları incelemektedir.

4.1. Dünya Miras Listesi ve Geçici Listede Prehistorya Arkeolojisi (Tarih Öncesi Arkeolojisi)

Tarih öncesi olarak adlandırılan Prehistorik dönem insanlık tarihinin başlangıcını oluşturan ve henüz besin üretiminin olmadığı avcı-toplayıcı, konar-geçer yaşam biçiminin izlendiği dönemdir. Günümüzden önce 2,6 milyon yıl ile 12. bin yılları arasında kapsayan Prehistorya Arkeolojisi, Paleolitik, alt-orta- üst ve Epi-paleolitik dönemlerine dair maddi ve manevi tüm gelişmeleri incelemektedir. Prehistorya Arkeolojisi'nin izlediği kronolojik sistemi, DML ve GL'de yer alan kültürel ve karma miras üzerinde uyguladığımızda, sadece Antalya'da bulunan Karain Mağarası'nın GL'de yer aldığı anlaşılmaktadır. DML'nde bu döneme ait arkeolojik bir miras bulunmadığından uyguladığımız grafikte (Grafik -1) yer almamaktadır.

DML'nde Prehistorya Arkeolojisine ait bir miras alanının olmaması durumu dikkat çekicidir. Aslında bu durum, Türkiye'de yapılan arkeolojik mağara kazılarının sayısı ile doğru orantılıdır diyebiliriz. Türkiye'de yaklaşık 10.000 civarında mağara olduğu, ancak bu mağaraların sadece %1'i civarında kazısının yapıldığı üzücü bir gerçektir. Özellikle, Paleolitik döneme ait Prehistorik mağaralardan elde edilecek insanoğlunun kültürel ve biyolojik evrimine ait buluntuların yanı sıra, dönemin fauna, flora ve iklim koşullarına ilişkin kanıtların ortaya çıkarılması sadece ülkemiz için değil, dünya çapında dikkate değer veriler olacaktır. Örneğin, Türkiye'nin GL'sinde yer alan M.Ö. 160.000 tarihine ait Karain Mağarası, Prehistorik Arkeolojiyi temsil eden tek miras alanıdır. Alanın önemi, Türkiye'de Paleolitik dönemin tüm dönemlerini veren, Türkiye'nin Paleolitik dönem kronolojisinin oluşturulmasında önemli bir görev üstlenen temel mağara yerleşimi olmasından kaynaklanmaktadır (Taşkiran 2018). Burada yapılan arkeolojik kazı sonuçlarına göre, bu dönemin insanları olan Homo Neanderthalensis'e ait fiziki kalıntılara da rastlanmıştır. Türkiye'de Neanderthalensis fosil insanlarına ilişkin kanıtlar sunan tek mağara yerleşimi olması nedeniyle de Karain Mağarası'nın özel bir ayrıcalığı

vardır⁸. Bu tür buluntular Prehistorik Arkeoloji açısından mağara kazılarının ne kadar önemli olduğunun en güzel kanıtlarıdır (Kökten 1963:17-27; Yalçınkaya vd. 2007:539-558). Örneğin, 1985 yılında sözleşmeye taraf olan Çin, 1987 yılında DML'ne ilk olarak Prehistorik Arkeolojinin Fosil Hominid alanlarından 'Pekin Adamı' olarak adlandırılan Homo Erectus'un örneğinin bulunduğu Zhoukoudian mağarasını kayıt ettirmiştir. Benzer mağara alanları özellikle Homo Sapiens'in kalıntılarının bulunduğu Sangiran (Endonezya) ve Atapuerca (İspanya), Syerkfontein, Swartrans, Kromdraai (Güney Afrika) mağaraları UNESCO DML'nde yer almaktadır (ICOMOS 2011:1-17).

Karain Mağarası 1994 yılında GL'ye alınan ilk miras alanı olmasına rağmen bugün hala DML için beklemektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de Karain Mağarası kadar önemli ve her iki listeye girmeye hak eden fazlasıyla mağara bulunmaktadır. Bunlar arasında Yarımburgaz (İstanbul), Öküzini (Antalya), Suluin, Direkli (Kahramanmaraş) mağaraları, Antalya'da Beldibi kaya altı sığınağı, Hatay'da Merdivenli Mağarası, Kanal Mağarası, İncili Mağara (Büyük Mağara) ve Üçağızlı Mağarası (Şenyürek 1949) Paleolitik dönemin önemli veriler elde edilen diğer önemli mağaralarındandır. Bu alanlardan sadece Karain Mağarası, Üçağızlı Mağarası ve Direkli Mağarası'nda sistemli kazı çalışmaları yürütülmektedir (Aytek 2017: 20).

4.2. Dünya Miras Listesi ve Geçici Listede Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi (Ön Tarih Arkeolojisi)

Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, tarım üretiminin ve hayvan evcilleştirilmesinin başladığı Neolitik Çağ'dan (yaklaşık olarak M.Ö. 10.000 ortaları) başlayarak sırasıyla Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5.000- 3.000), Tunç Çağları (M.Ö. 3.000-1.200) ve Demir Çağı (M.Ö. 1.000-500) sonuna kadar olan zaman diliminde başta Anadolu olmak üzere tüm Önasya'ya yayılan kültürleri ve uygarlıkları incelemektedir. Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi'nin izlediği kronolojik sistemi, DML ve GL'de yer alan kültürel ve karma miras üzerinde uyguladığımızda; DML'nde üç tane Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi dönemini kapsayan miras alan⁹, GL'de sekiz tane Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi dönemini kapsayan miras alanın¹⁰ yer aldığını tespit etmekteyiz.

Türkiye'nin miras alanları 1985 yılından itibaren DML'nde temsil edilmeye başlamıştır. Prehistorik dönem miras alanlarını DML'ne dahil olma yıllarını incelediğimizde arkeoloji alanında Uluslararası boyutta tanınırlığı olan Hattuşa'nın, 1986 yılında listeye giren ilk miras alanı olma özelliğini elinde bulundurduğu anlaşılmaktadır. ICOMOS'un 1986 yılında Komite'ye sunduğu raporunda da, Hattuşa'nın evrensel değerdeki öneminden bahsedilerek, DML'ne dahil edilmesi durumunda, DML'nin dünya çapında güvenilirliğini ve temsil edilebilirliğini güçlendirmeye yardımcı olacağı gerçeğini vurgulanmıştır (ICOMOS 1986:3). Uzun bir aradan sonra tekrar Prehistorik bir alanın Listeye sunulmasına karar verilmiş ve nihayetinde Çatalhöyük, 2012 yılında DML'ne dâhil olmayı başarmıştır. Dünya çapında Neolitik dönemin en önemli antik kenti olan Çatalhöyük Kenti, kalıntıların boyutu, Neolitik dönemde yaşayan toplumun yoğunluğu, güçlü sanatsal ve kültürel gelenekler ve zaman içindeki sürekliliğin benzersiz bileşimi ile ÜED taşımaktadır. Benzer bir durum 2018 yılında DML'ne giren Göbeklitepe için de söylenebilir. ICOMOS'un nihai değerlendirme raporunda, Göbeklitepe'nin megalitik yapılarındaki mimari unsurların orijinal formunu ve tasarımını, dönemin toplum yaşam tarzına dair bir fikir sağlayan çok sayıda dekoratif unsur ve bezeme ile birlikte büyük ölçüde korunduğunu ve özgünlüğünü karşıladığı belirtilmiştir. Ayrıca, Göbeklitepe'de yirmi yılı aşkın süregelen arkeolojik kazı ve sonuçlarının da tüm bu kanıtların doğruluğunu belgelediğini dile getirerek DML'ne dahil edilmesini tavsiye etmişlerdir (ICOMOS 2018:266).

Protohistorik dönem miras alanları içerisinde 2012 yılında GL'ye dahil edilen Gordion, antik dönemin en önemli yerleşimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. MÖ 1. Binin erken dönemlerinde orta Anadolu'da hüküm sürmüş olan Friglerin politik ve kültürel başkenti olarak bilinmektedir. Gordion, anıtsal Frig mimarisi, MÖ 800'e tarihlenen Frig kraliyet ailesine ve aristokratlarına ait zengin mezarları ile Frig uygarlığı için başlıca arkeolojik yerleşim yer olması nedeniyle gelecek yıllarda DML'ne aday olma konusunda önem sergilemektedir. Öte yandan 2014 yılında GL'ye dâhil edilen Arslantepe, aristokrasinin doğduğu ve ilk devlet şeklinin ortaya çıktığı resmi, dini ve kültürel merkez olma özelliğiyle de DML'ne aday olma yarışında yine ön sıralarda yer almaktadır.

DML'nde Protohistorya ve Önasya Arkeolojisinin temsiliyetini incelediğimizde Anadolu'da bu döneme ait yerleşkelerin sayısı karşısında oldukça az olduğunu anlamaktayız. Türkiye'de en az Hattuşa, Çatalhöyük ve Göbeklitepe kadar önemli çok sayıda miras alanı bulunmaktadır. Bunlar arasında, özellikle DML'ne girmeyi hak eden ÜED niteliklerini karşılayan Çayönü (Diyarbakır), Körtik Tepe (Diyarbakır) Halan Çemi (Batman), Aşıklı Höyük (Aksaray) gibi birçok yer bulunmaktadır. Bu yerleşkeler, Anadolu'da Neolitik köy yerleşmelerinin en önemlileri arasındadır. Benzer şekilde, Anadolu'nun Kalkolitik döneminin en iyi araştırılmış yerleri arasında Hacılar (Burdur), Canhasan (Karaman) bulunmaktadır. Diğer taraftan Tunç çağının Alaca Höyük (Çorum), Alishar (Yozgat), Acemhöyük (Aksaray), Limantepe (İzmir), Tell Tayinat (Hatay), Demir çağının Ayanis (Van), Kargamış (Gaziantep), Zincirli (Gaziantep), Altintepe (Erzincan) önemli merkezlerinden bazılarıdır.

DML'nde Avrupa'dan da bu dönemine ait önemli yerleşmeler yer almaktadır¹¹. Örneğin, Neolitik döneme ait yerleşmelerden Stonehenge, Avebury (İngiltere), Spiennes (Belçika), Choirokhoitia (Kıbrıs), Bronz çağa ait Sammallahdenmaki (Finlandiya), Demir çağa ait Hallstatt (Avusturya) önemli yerleşmelerden bazılarıdır.

4.3. Dünya Miras Listesi ve Geçici Listede Klasik Arkeoloji (Grek-Roma)

Klasik Arkeoloji daha çok Antik dönem diye adlandırılan Yunan ve Roma Uygarlıklarını kapsayan bir dönemi içermektedir. Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Girit'teki Minos Uygarlığı (M.Ö. 2800 – 1050), Kıta Yunanistan'daki Miken Uygarlığı (M.Ö. 1600-1200) ile başta Batı Anadolu olmak üzere Ege Uygarlıklarının Protogeometrik – Geometrik dönem (M.Ö.1050-700), Arkaik dönem (M.Ö.650-480), Klasik dönem (M.Ö.480-330), Hellenistik dönem (M.Ö.330-30), Roma İmparatorluk dönemini (M.Ö.30 – M.S. 395) ve Geç antik çağ olarak bilinen M.S. 4-6. yüzyıllar arasını incelemektedir. Klasik Arkeolojinin izlediği kronolojik sistemi DML ve GL'de yer alan kültürel ve karma miras üzerinde uyguladığımızda yedi tane Klasik Arkeoloji dönemine ait miras alanı¹² DML'nde, yirmi üç tane Klasik Arkeoloji dönemine ait miras alanı¹³ GL'de yer aldığı tespit edilmektedir.

DML'nde Klasik Arkeoloji dönemine ait alanların sayısı Prehistorik ile Protohistorik dönemine ait alanların sayısından oldukça fazladır. Bu durum Türkiye'deki Klasik Arkeoloji dönem kazılarıyla doğru orantılıdır diyebiliriz. Türk Bilim Heyetlerince gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu kararlı 122 kazıdan yarıya yakını, Müze Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilen 50 kazıdan yine yarıya yakını Klasik dönem kazıları oluşturmaktadır¹⁴.

Türkiye'den 1987 yılında DML'ne dahil edilen Nemrut Dağı, Klasik Arkeoloji dönemini kapsayan ilk miras alanıdır. Nemrut Dağı yamaçlarında hükümdarlık yapmış olan Kommagene Kralı I. Antiochos'un tanrılara ve atalarına minnettarlığını göstermek için yaptırdığı mezarı, anıtsal heykelleri ve benzersiz manzarası ile Hellenistik dönemin en görkemli kalıntılarından biri olarak kabul edilmektedir. Anıtsal heykellerin form, malzeme ve tasarımı

açısından özgünlüğünü ve bütünlüğünü koruması ÜED'inin önemli bir parçası olarak yer edinmektedir.

GL'de yer alan Klasik Arkeoloji dönemini kapsayan alanlar arasında yine dünya çapında ünlü birçok alan yer almaktadır. Bunlar arasında 2012 yılında GL'ye dâhil olan Zeugma'da, çoğu M.Ö. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenen mitolojik ve günlük yaşam sahneleriyle betimlenmiş pek çok mozaik bulunmaktadır. Roma evlerinin zemin döşemelerini süsleyen bu mozaikler, Asya coğrafyasında en iyi bilinen örnekler olması nedeniyle, ÜED niteliklerini kapsamakta ve DML için seçilebilecek güçlü bir aday olarak nitelendirilebilmektedir.

Türkiye'den Klasik Arkeoloji dönemini kapsayan DML ve GL'de yer alan miras alanlarımızın sayıca fazla olması nedeniyle her iki liste için de yeni bir öneri getirmekten ziyade, bundan sonra DML'ne aday olarak sunulabilecek alanların seri aday olarak değerlendirilmesi bir çözüm önerisi olarak düşünülebilir. DML'ne dünya genelinde baktığımızda, özellikle Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin Klasik Arkeoloji dönemine ait mirasın yüksek oranda temsil edildiği anlaşılmaktadır. Kuzey Afrika'da Leptis Magna (Libya), Kartaca ve Dougga (Tunus), Tipasa (Cezayir), Timgad ve Volubilis (Morocco), Güney Avrupa'da Merida ve Tarragona (İspanya), Arles ve Nimes (Fransa), Agrigento, Aquileia, Pompeii, Piazza Armerina (İtalya) Atina Acropolis, Delos, Delphi, Epidauros, Knossos, Mycenae, Olympia (Yunanistan) ve Hadrian Duvarı (İngiltere) bu alanlardan bazılarıdır.

Türkiye'de Klasik Arkeoloji dönemine ait kültürel miras alanlarının yanı sıra DML'nde ve GL'de Sanat Tarihi Bilimi inceleme kapsamında değerlendirilen (Cami, Medrese, Külliye, Manastır, Kilise, Saray, Abide, Tarihi kent vb.) alanların yüksek oranda temsil edildiği anlaşılmaktadır. Sanat Tarihi Biliminin izlediği kronolojik sistemi, DML ve GL'deki kültürel ve karma miras üzerinde uyguladığımızda, yedi miras alanı¹⁵ DML'nde, kırk sekiz miras alanının¹⁶ GL'de yer aldığı görülmektedir.

Bu alanlar arasında, Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi'nin 1985 yılında Türkiye'den DML'ne giren ilk eser olma özelliği onu ayrıcalıklı kılmaktadır. Külliye, Divriği'nin 13.yüzyıldaki yerleşimine hakim bir noktada kenti kucaklayacak bir terasta konumlandırılmıştır. Planı, yüksek kabartma teknikli kozmik şemalı bezeme tasarım ve örgeleri, birbirini tekrar etmeyen bezeme ayrıntıları, biri diğerinden tamamen farklı taç kapıları ile Türk –İslam uygarlığının 13.yüzyıldaki mimarlık, yontu sanatlarında ulaştığı düzeyi temsil ederek, üslubu ve evrensel boyutta tekliğiyle ÜED niteliklerini taşımaktadır.

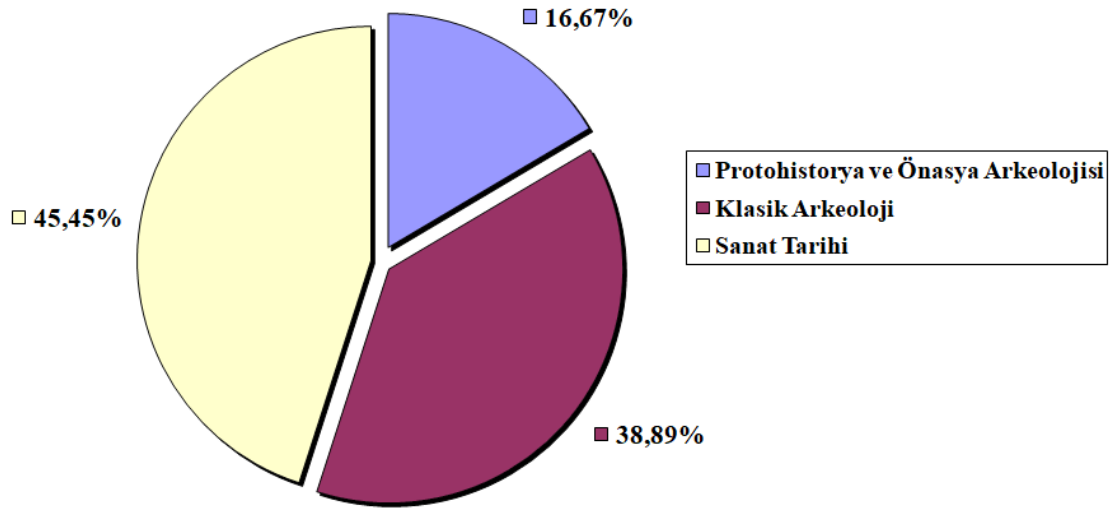
GL'de yer alan seksen üç miras alanı içerisinde kırk sekiz gibi yüksek bir oranda temsil edilen Sanat Tarihi Bilimi inceleme kapsamındaki miras alanlarımız için akla en yakın öneri bu alanlar arasında uygun olanların seri aday olarak hazırlanması seçeneği olabilir. Örneğin, 2000 yılında GL'ye alınan Selçuklu Kervansarayları (Denizli-Doğubayazıt Güzergahı), öneri güzergahta yer alan önemli hanlar seri aday olarak hazırlanmıştır. Bu sayede, birbiriyle kronolojik olarak bağlantılı bir çok Kervansaray tek başlık altında listeye dahil edilme şansını yakalamıştır.

5. Değerlendirme ve Sonuç

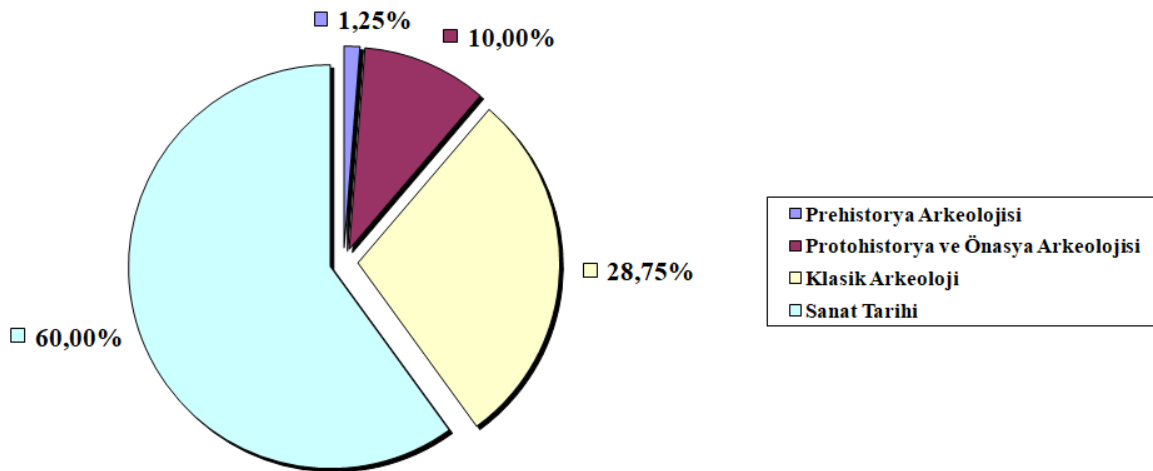
Yukarıda yaptığımız analizler neticesinde, Türkiye'nin DML'ndeki arkeolojik miraslarından Klasik Arkeoloji dönemine ait alanlarının temsiliyetinin %38,89 (Grafik-1.) gibi yüksek bir oranda olduğu göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, Prehistorik döneme ait arkeolojik miras bulunmazken, Protohistorik dönem %16,67 (Grafik-1.) oranında temsil edilmektedir. Klasik Arkeoloji dönemi miras alanları listede en fazla temsil edilen kültürel kategorilerden biri olup bu kategorideki adaylıkların listeye dâhil edilmesi sürecinde alanın ÜED'inin ve benzerleri arasındaki istisnai öneminin bilimsel olarak ispatlanması oldukça güç hale gelmektedir.

Bu durum, Küresel Strateji'nin belirlediği hedefleri gerçekleştirme konusunda sorun teşkil edebilmektedir. ICOMOS tarafından yürütülen bilimsel ve teknik değerlendirme süreci bu sorun nedeniyle son yıllarda daha zorlayıcı hale gelmiştir. Bundan kaynaklanan zorluklar, 2017 yılında DML'ne giren Klasik Arkeoloji dönemine ait olan Aphrodisias'ın adaylık sürecinde ICOMOS'un değerlendirme raporuna da yansımıştır. Söz konusu raporda, Grek ve Roma kentlerinin Türkiye ve dünya genelindeki DML'nde iyi derecede temsil edildiği, bu nedenle ICOMOS'un ÜED'in gerekçelendirilmesinde daha fazla hassasiyet gösterdiği ve aday gösterilen alanın mevcut listede bulunan kentlerden tarihi ve mimari özelliklerini istisnai bir şekilde açıkça ayırt edebilecek kanıtlar aradığı dile getirilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin GL'nde yüksek oranda Klasik Arkeoloji dönemi (Greko-Romen) kentinin bulunduğu, bu varlıklardan herhangi birinin aday gösterilmesi durumunda, farkının anlaşılması için detaylı bir şekilde karşılaştırmalı analizinin yapılması gerektiği belirtilmiştir (ICOMOS 2017: 261–262).

Grafik 1: Dünya Miras Listesinde Arkeolojik Mirasın Temsiliyet Oranları (Türkiye)

Grafik 2: Geçici Listede Arkeolojik Mirasın Temsiliyet Oranları (Türkiye).

ICOMOS'un dünya genelinde 2005 yılında mevcut DML ve GL için yaptığı analiz, her iki liste için dengesiz dağılımın sert önlemler almadıkça devam edebileceğini göstermiştir. Ayrıca DML'ndeki eşitsiz dağılım uzun yıllar uzmanlar tarafından da tartışılan bir konu olmuştur. Örneğin, Jokilehto (2006: 4) tüm insanlığın ortak mirası kabul edilen kültürel ve doğal mirasın DML'ne eşit şekilde sağlanmaya çalışılması gerektiğini belirtmektedir. Bandarın (2007: 193), net bir ifadeyle, alınan önlemlerin DML'ndeki dengesizliği düzeltmek için cevap veremediğini dile getirmekte ve bir dizi eylem önerisinde bulunmaktadır.

Türkiye'nin bundan sonraki aday alanları için akla en uygun çözümün, farklı alanlarda birbirleriyle kronolojik olarak bağlantılı adayların bir bütün olarak ÜED'e sahip olması durumunda, seri aday olarak sunulabilmesi yönündedir. Özellikle GL'de yer alan Klasik Arkeoloji dönemine ait miras alanlarının temsiliyetinin %28,75 (Grafik-2.) gibi yüksek oranda olması, bu önerinin olumlu sonuç verebileceğini kanıtlar niteliktedir. Adaylık dosyalarının seri sunulması hem daha fazla miras alanımızın DML'nde yer almasını sağlaması hem de GL'deki miras alanı sayısını azaltması bakımından önemli bir adım olarak düşünülebilir¹⁷. Seri adaylıklar konusunda İspanya tarafından 1998 yılında aday gösterilen İber yarımadasının Katalonya'dan Endülüs'e kadar 1000 kilometrelik sahili boyunca, Prehistorik döneme ait kaya resimlerin bulunduğu 758 alanın¹⁸ dâhil edilmesi önemli bir örnektir.

Türkiye'nin DML'nde yer alan 18 alan içerisinde arkeolojik miras alanları (Klasik ve Protohistorya) %55,56 (Grafik-1.) oranında, buna karşın Sanat Tarihi Bilim Dalının inceleme kapsamına giren miras alanlarının %45,45 (Grafik-1) gibi daha düşük bir oranda yer aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, ICOMOS'un 1994 Küresel Stratejisi ve 2005 Eylem Planını geliştirmesindeki amaçlarından biri de DML'nde yeterince temsil edilmeyen tarih öncesi mirasın (Prehistorik dönem) artmasını sağlamaktır. Ancak, Türkiye'nin DML'nde bugün itibarıyla Prehistorik döneme ait miras alanı yer almamaktadır.

Diğer taraftan GL'nin yaklaşık % 60,00 (Grafik-2) gibi yarısından fazlası, dönem olarak Sanat Tarihi Bilim Dalının inceleme kapsamına giren miras alanları, % 40'ı (Grafik-2) arkeolojik miras alanlarından (Prehistorik, Protohistorik ve Klasik Arkeoloji) oluşmaktadır. Bunlar arasında son yıllarda Arslantepe ve Gordion gibi Protohistorik döneme ait miras alanlarının GL'ye dahil olduğu ve Küresel Strateji doğrultusunda aday dosyaların hazırlanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, GL için atılacak en önemli adım, Protohistorik miras alanlarının yanı sıra, Prehistorik miras alanlarının özellikle fosil insan kalıntılarının bulunduğu mağaraların dahil edilmesiyle olacaktır.

DML'nde miras alanı sayısı bakımında karşılaştırıldığında, Çin ve İtalya'nın 55, İspanya'nın 48, Almanya'nın 46, Fransa'nın 45 tane miras alanı olmasına karşın, Türkiye'nin miras alanı sayısı 18'dir. Oysaki Türkiye'nin sahip olduğu kültürel ve doğal mirasın çeşitliliği sayılara sığdırılmayacak kadar zengindir. DML adaylığı için arkeolojik alanların seçimi konusu için Küresel Stratejinin belirlediği hedefler doğrultusunda ilerlediğimiz takdirde, diğer bir deyişle Prehistorik ve ya Protohistorik alanların adaylık başvurularında öncelikli sıraya alınması, adaylık sürecinde ve kabulünde önemli bir avantaj edineceği kanaatini doğurmaktadır.

Ayrıca, Türkiye'de kültürel kategori için arkeolojik alanlar haricinde birçok miras alanının var olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Küresel Stratejinin tavsiye ettiği gibi, aday seçimlerinde tematik çeşitlilik artırılarak, kültürel peyzajlar, kültür yolları, endüstri mirası, kaya resimleri, insan evrimi, modern miras, tarihi kentsel peyzaj, astronomi gibi tematik başlıklara öncelik verilmesinin fayda sağlayacağı göz ardı edilmemelidir. Diğer taraftan, doğal miras alanlarının DML'nde bugüne değin yer almaması dikkat çekicidir. Bu durumu gidermek

adına öncelikle GL’de bulunan doğal miras alanlarının sayısının arttırılarak DML için adaylık dosyalarının hazırlanması konusu önem arz etmektedir.

Önemle belirtmek gerekir ki, Komite 2016 yılında 40 COM 11 sayılı aldığı karar doğrultusunda Uygulama Rehberi'nin altmış birinci maddesinde değişiklik yaparak 1 Şubat 2018 tarihinden itibaren sunulacak adaylık dosyası sayısını ikiden bire düşürmüştür. Bu durum adaylık seçiminin çok dikkatli yapılması gerektiğini bir kez daha hatırlatmaktadır.

KAYNAKÇA

- AYTEK, A.H., (2017), “Paleolitik Dönem Anadolu Fosil İnsan Buluntuları” AÜDTCF, *Antropoloji Dergisi*, Sayı:34:19–30.
- BANDARİN, F., (2007), “Looking ahead: the World Heritage Convention in the twenty-first century”. In: S. Labadi (director). *World heritage – Challenges for the millennium*. Paris: UNESCO World Heritage Centre, 192–196.
- CAMERON, C - RÖSSLER, M., (2013), *Many Voices, One Vision: The Early History of the World Heritage Convention*. Farnham, Surrey, UK: Ashgate.
- CLEERE, H., (1996), “The Concept of 'Outstanding Universal Value in the World Heritage Convention” *Conservation and Management of Archaeological Sites* (1996) Volume 1:227-233.
- FREY, B & STEİNER, L., (2011), “World Heritage List: Does it make sense?” *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 17, No. 5 (2011): 555–573.
- ICOMOS (1986) , UNESCO World Heritage Center “Advisory Body Evaluation” (ICOMOS) <https://whc.unesco.org/en/list/377/documents/> Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019.
- ICOMOS (2005), “The World Heritage List: Filling the Gaps-An Action Plan for Future”, www.international.icomos.org/world_heritage/whlgaps.htm.adresinden Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019.
- ICOMOS (2008), “Submission by ICOMOS, Reflection Workshop on The Future of The World Heritage Convention” <http://www.icomos.no/wp-content/uploads/2014/04/WHC-reflection-workshop.pdf> Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019.
- ICOMOS (2011),” World Heritage Hominid Sites”, Prepared and edited by UNESCO-ICOMOS Documentation Centre. Updated by Francesca Giliberto. UNESCO-ICOMOS Documentation Centre.Paris.
- ICOMOS (2017), UNESCO World Heritage Center “Advisory Body Evaluation” (ICOMOS) <http://whc.unesco.org/en/list/1519/documents/> Erişim Tarihi: 15 Aralık 2019.
- ICOMOS (2018), UNESCO World Heritage Center “Advisory Body Evaluation” (ICOMOS) <https://whc.unesco.org/en/list/1572/documents/> Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019.
- JOKİLEHTO, J., (2006), “World Heritage: Defining the outstanding universal value”. *City & Time* 2 (2): 1-10.
- JOKİLEHTO, J., (2008), “The World Heritage List: what is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties” Paris: An ICOMOS study compiled by Jukka Jokilehto, with contributions from Christina Cameron, Michel Parent and Michael Petzet. International Secretariat of ICOMOS, Paris.
- KÖKTEN, İ.K., (1963), “Karain’in Türkiye Prehistoryası’ndaki Yeri”, *Türkiye Coğrafya Dergisi*, XVIII – XIX, sayı 22-23:17-27.
- LABADİ, S., (2005), “A review of the Global Strategy for a Balanced, Representative and Credible World Heritage List, 1994–2004”. *Conservation and Management of Archaeological Sites* 7:89–102.
- MESKELL, L., (2002), “Negative Heritage and Past Mastering in Archeology”. *Anthropological Quarterly*, 75: 557–574

- POSHYANANDANA, S., (2019), “Serial Cultural Heritage: Concept, Applications, Categorization and Its Roles in Present Day Contexts”, *Journal of Environmental Design and Planning* Volume 16, 69-84.
- RAO, K., (2010), “A New Paradigm for the Identification, Nomination and Inscription of Properties on the World Heritage List”. *International Journal of Heritage Studies*, 16: 161–72.
- SHACKLEY, M., (2006), *Visitor Management: Case Studies from World Heritage Site*. Oxford,England: Butterworth-Heinemann
- SLATYER, R.O., (1983), “The Origin and Evolution of the World Heritage Committee”. *Ambio*, 12 (3/4), 138–140.
- STRASSER, P., (2002), “Putting Reform Into Action– Thirty Years of the World Heritage Convention: How to Reform a Convention without Changing Its Regulations”. *International Journal of Cultural Property* 11:215-266.
- ŞENYÜREK, M., (1949), “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karain Kazısında Bulunan İki Fosil Dişe Dair Kısa Ön Rapor”, *Bellekten*, 52, 833–837.
- TAŞKIRAN, H., (2018), “Prehistorik Arkeoloji ve Mağaralar” *Mavi Gezegen* 24: 63-68.
- TITCHEN, S., (1996), “On the Construction of 'Outstanding Universal Value' Some comments on the Implementation of the 1972 UNESCO World Heritage Convention” *Conservation And Management of Archaeological Sites*, Volume 1 Pages 235-242
- UNESCO (1972), <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> Erişim Tarihi: 4 Aralık 2019.
- UNESCO (1977), <http://whc.unesco.org/archive/opguide77a.pdf> Erişim Tarihi: 4 Aralık 2019.
- UNESCO World Heritage Centre, “*Global Strategy*” <http://whc.unesco.org/en/globalstrategy/> Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019.
- UNESCO (2019), UNESCO World Heritage Centre “*Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*”. <http://whc.unesco.org/en/guidelines> Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019.
- YALÇINKAYA, I., TAŞKIRAN, H., KARTAL, M., ÖZÇELİK, K., KÖSEM, M.B., KARTAL, G., (2007), “2005 Yılı Karain Mağarası Kazıları”, 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1.Cilt, Dösimm Basımevi, Ankara: 539-558.

NOTLAR

- ¹ 1978 yılında ilk DML'ne oniki miras alanı kayıt olmuştur. Bu alanlar: Almanya'dan Aachen Katedrali, Ekvator'dan Quito Şehri ve Galapagos Adaları, Polonya'dan Krakow'un Tarihi Merkezi ve Wieliczka ve Bochnia Kraliyet Tuz Madeni, Senegal'den Gorée Adası, Kanada'nın L'Anse aux Meadows Millî Tarihi Alanı ve Nahanni Millî Parkı, ABD'den Mesa Verde Millî Parkı ve Yellowstone Millî Parkı, Etiyopya'dan ise Lalibela Kaya Oyulmuş Kiliseleri ve Simien Millî Parkı'dır
- ² Kriterler için Bkz. UNESCO 2019: Parag.77
- ³ 2015 yılındaki 39. oturumda, Komite, “upstream süreci”nin Uygulama Rehberi'ne eklendiğini ve böylece pilot projelerin ötesine geçerek birçok taraf devlet için yararlı olduğu düşünülen bir ana süreç haline geldiğini belirtmiştir. Bkz. UNESCO 2019: Parag.71
- ⁴ Komite, ayrıca, aday dosyalar hakkında “defer” erteleme kararı veya “refer” daha fazla bilgi talep kararı da verebilmektedir. Bununla birlikte, DML'nde kayıtlı olan mirasın korunma durumlarını açıklayan raporları (SOC) incelemekte ve taraf devletten mirasın yeterli korunmaması durumunda, önlemler alması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Mirasın korunması için yeterli önlemlerin alınmaması durumunda “Tehlike Altındaki Dünya miras Listesi”ne girebilmekte veya tamamen listeden çıkarılabilmektedir.
- ⁵ Erken dönemlerde DML'ne aday gösterilen miras alanlarının küresel karşılaştırmalı analiz sürecine ilişkin bir tematik değerlendirme olmaması, listedeki dengesizliğin artmasına neden olmuş olabilir. Daha fazla bilgi için Bkz. Rao 2010 :161-72.
- ⁶ Küresel Stratejinin 1994-2004 yılları arasındaki uygulanmasına yönelik analizler için Bkz. Labadi 2005: 89-102.
- ⁷ 2000 yılında Cairns'te (Avustralya) Komite, 24. oturumunda, DML'nin temsil dengesini arttırmayı hedefleyen bir dizi kararlar almıştır. Bu kararlar, DML'nde temsil edilmeyen veya daha az temsil edilen doğal ve kültürel kategorilerin artırılması yönünde atılmış önemli adımlardandır.
- ⁸ ICOMOS, küresel stratejinin belirlediği hedeflere katkıda bulunması amacıyla eylem planını yayınlamıştır.
- ⁹ Türkiye'de Arkeoloji Bilim Dalı kürsüsü olan üniversitelerin Prehistorik dönem ve Protohistorik dönem için izledikleri kronolojide bazı farklılıklar olduğu bilinmektedir. Örneğin İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı Neolitik dönem yerleşkelerini de incelemekte ve Prehistorya dönemine dahil etmektedir. Diğer taraftan, Ankara Üniversitesi Neolitik Dönemi Protohistorya Arkeoloji Ana Bilim Dalı içinde değerlendirmektedir. Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bilim Dalının Arkeolojik dönemler üzerinde uyguladığı kronoloji esas alınarak hazırlanmıştır.
- ¹⁰ Orta Paleolitik insanı olan “Homo Neanderthal”e ait bir çocuğun süt azı dişi, Türkiye'deki ilk fosil insan ve Neanderthal adamı örneğidir. Bkz: Şenyürek, S.M., 1949. Ayrıca bir kafatası parçası ile üst Paleolitik kültürlerin yaratıcıları olan fosil Homo Sapiens'e ait ırplı bir kafatasının da ele geçtiği kaydedilmektedir.
- ¹¹ Hattuşa (Boğazköy)-Hitit Başkenti (Çorum)- Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)- Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa).
- ¹² Gordion (Ankara)- Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep)- Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya)- Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri)- Eflatunpınar: Hitit Su Anıtı (Konya)- Dağlık Frigya Vadisi (Kütahya-Afyon-Eskişehir)-İvriz Kültürel Peyzajı (Konya)-Karatepe Aslantaş Arkeolojik Alanı (Osmaniye).
- ¹³ Avrupa Prehistorik Dönemi, Paleolitik , Mezolitik ve Neolitik dönemlerinden oluşmaktadır.
- ¹⁴ Nemrut Dağı (Adıyaman-Kahta)- Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) -Troya Antik Kenti (Çanakkale) -Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir),- Efes (İzmir) - Afrodiasias (Aydın) -Hierapolis (Denizli)
- ¹⁵ .Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya-Muğla) , -Perge Antik Kenti (Antalya) , -Sagalassos Antik Kenti (Burdur),- Aizanoi Antik Kenti (Kütahya) , -Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) , -Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep),- Laodikeia Antik Kenti (Denizli) , -Sardes Antik Kenti ve Bintepeleler Lidya Tümülsleri (Manisa),- Anavarza Antik Kenti (Adana) , -Kaunos Antik Kenti (Muğla) , Korykos Antik Kenti (Mersin) , -Vespasianus-TitusTüneli (Hatay) ,Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) , -Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) , -Kibyra Antik Kenti (Burdur) , -Assos Arkeolojik Alanı Çanakkale) , -Justinianus Köprüsü (Sakarya) , -Priene Arkeolojik Alanı (Aydın) , -Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat)-Termessos (Antalya)- Kekova (Antalya)- Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya)- Zerzevan Kalesi ve Mithraeum (Diyarbakır).
- ¹⁶ Bkz: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/61601,2018-bakanlarkurulukararlikazitpdf.pdf?0>

- ¹⁷ İstanbul, Safranbolu şehri, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı imparatorluğunun Doğuşu, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri, Ani.
- ¹⁸ Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları , Alahan Manastırı, Alanya, Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri , İshakpaşa Sarayı, Konya Selçuklu Başkenti, Mardin Kültürel Peyzaj Alanı , Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt GüzergâhıSelçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı, St. Nicholas Kilisesi , St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi, Sümela Manastırı , Beyşehir Eşrefoğlu Camii , St. Pierre Kilisesi , Beçin Ortaçağ Kenti, Birgi Tarihi Kenti, Hacı Bektaş Veli Külliyesi, Niğde'nin Tarihi Anıtları, Mamure Kalesi , Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi, Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimler, Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları¹ ,İzmit , Mahmutbey Camii, Ahi Evran Türbesi, Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi, Anadolu Selçuklu Medreseleri , Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi), Yıldız Saray Kompleksi, Uzunköprü, Eshab-ı Kehf, Mudurnu Tarihi Ahi Kenti, İsmail Fakirullah Türbesi , Sultan II. Beyazıt Han Külliyesi, Nuruosmaniye Külliyesi , Van Kalesi , Yivli Minare Camii, Sivrihisar Ulu Camii , Bodrum Kalesi , Silvan Malabadi Köprüsü , Hacıbayram Camii, Ayvalık Endüstriyel Peyzajı, Harput Tarihi Kenti, Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler , Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar, Anadolu Türk Mirasının Erken Dönemi: Niksar, Danişmend Hanedanının Başkenti. , İzmir Tarihi Liman Şehri (İzmir), Koramaz Vadisi (Kayseri), Beypazarı Tarihi Kenti (Ankara) yer almaktadır.
- ¹⁹Seri adaylık tanımları ve aday olabilme koşulları hakkında Bkz. UNESCO 2019: Parag. 137,138. Ayrıca Poshyanandana'nın bu konuda detaylıca hazırladığı çalışması için Bkz. Poshyanandana 2019:69-84
- ²⁰Bunlar altı özerk Topluluk – Endülüs, Aragon, Kastilya- La Mancha, Katalonya, Murcia ve Valensia'da bulunan 758 alanı içermektedir.

LİBERALİZME KÜLTÜREL FARKINDALIK AÇISINDAN ELEŞTİREL BİR BAKIŞ¹

A CRITICAL VIEW OF LIBERALISM IN TERMS OF CULTURAL AWARENESS

Aybike CAN*

* Dr., İstanbul Üniversitesi,
TÜRKİYE, e-mail: aybike.can@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5587-7385>

Geliş Tarihi: 12 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 6 Mart 2020
Received: 12 January 2020; Accepted: 6 March 2020

ÖZET

Bu çalışmada çağdaş liberalizmin kültürel farkındalık açısından katkıları nelerdir sorusu araştırılmıştır. Söz konusu araştırma sorusu, çağdaş liberalizmin önemli isimlerinden John Rawls'ın dağıtıcı adalet teorisi ve Will Kymlicka'nın çokkültürlülük yaklaşımı üzerinden incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden kavram analizi yöntemi kullanılmıştır. Makalede Rawls'ın dezavantajlı bireylerin hakları açısından, Kymlicka'nın azınlık gruplarının hakları açısından farkındalık oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Kültürel Farkındalık, Çokkültürlülük, John Rawls, Will Kymlicka.

ABSTRACT

In this study, the question of what are the contributions of contemporary liberalism in terms of cultural awareness is investigated. The subject of the study is examined through John Rawls's theory of distributive justice and Will Kymlicka's theory of multiculturalism, who are the important names of contemporary liberalism. In the study, concept analysis method, one of the qualitative research methods, is used. In the article, it was concluded that Rawls created awareness in terms of disadvantaged individuals and Kymlicka created awareness in terms of the rights of minority groups.

Key Words: Liberalism, Cultural Awareness, Multiculturalism, John Rawls, Will Kymlicka.

¹ Bu çalışma 5-7 Aralık 2019 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE' de gerçekleşen III. Uluslararası Farkındalık Konferansı'nda sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir

1. GİRİŞ

Kültürel farkındalık, toplumdaki diğer kültürel grupların ve bireylerin varlığını kabul etmeyi, saygı göstermeyi, ötekileştirmemeyi ve birey ve grup hakları ekseninde varlıklarının devamı için gerekli düzenlemeleri yapmayı ifade etmektedir.

Kültürel farkındalığı liberal perspektiften ele aldığımız bu çalışmada, ilk olarak klasik liberalizmi toplumsal / kültürel farklılıklara duyarlılığı açısından sorgulayacağız. Bu amaçla, klasik liberal öğretinin temel ilkeleri ve ona yöneltilen eleştirileri ele alacağız. Ardından kültürel farkındalığın tanımı üzerinde durduktan sonra modern liberal teorinin farkındalık açısından katkılarını inceleyeceğiz. Bu amaçla, modern liberalizmin temsilcilerinden John Rawls ve Will Kymlicka'nın yaklaşımları üzerine odaklanılacaktır.

Adam Smith, David Hume, F. A. Hayek, Robert Nozick gibi düşünürler klasik liberaller arasında sayılırken, modern liberalizm (yüksek liberalizm, ince liberalizm, refah devletçi liberalizm) T. H. Green, Ronald Dworkin, Martha Nussbaum, John Rawls ve Will Kymlicka gibi düşünürlerin görüşleriyle oluşmuştur (Brennan ve Tomasi, 2012: 116). Bu çalışmada klasik liberalizmin genel hatları ele alındıktan sonra liberalizmin kültürel farkındalık ekseninde dönüşümü - modern liberalizm- başlığı altında Rawls ve Kymlicka'nın yaklaşımlarına yer verilecektir. Bu seçimin yapılmasının sebebi, Kukathas'ın belirttiği gibi (2013: 5), liberalizmin içinden çıkan ve yine liberalizmi dönüştürmeye yönelik eleştirilerin en önemlilerinin Rawls ve Kymlicka'dan gelmiş olmasıdır.

Liberalizmin kültürel farkındalık açısından sorgulanması ve bu anlamda tarihsel süreçte gösterdiği gelişmelerin kavram analizi yöntemiyle teorik olarak incelenmesi, aynı zamanda teorinin mevcut eksiklikleri ve dönüşüm potansiyelleri üzerine odaklanılmasını da sağlayacaktır. Diğer yandan teorideki eksiklikler, gelişmeler ve dönüşümlerin incelenmesinin önemi, toplumsal yaşamda doğru politikalar izlenmesinin de önünü açarak kültürel açıdan hoşgörüsü yüksek, farklılıklara saygı gösteren, onları dışlamayan pratiklerin gelişmesini de sağlamasında yatmaktadır.

2. KLASİK LIBERALİZM VE TOPLUMSAL FARKLILIKLAR

Klasik liberalizm toplumun tüm üyelerini yasalarca desteklenen eşit haklara ve eşit özgürlüğe sahip bireyler olarak görmektedir. Klasik liberalizmdeki bu eşitlik fikri, başlangıçtaki bir eşitliği ifade etmekte, bireylerin toplum içerisindeki konumlarından, devlet politikaları ve toplumun diğer üyelerinin sonuçlarından doğan eşitsizlikleri doğal olarak kabul etmektedir (Conway, 1995: 26). Klasik liberalizm, özerk bireylerin eylemlerinin kendi seçimleri ve amaçları doğrultusunda şekillendiğini, bu eylemlerin toplumun toplam refahını maksimize ettiğini savunmaktadır. Söz konusu eylemleri veya sonuçlarını düzenleme çabaları ise, bireylerin özgürlüğüne, özerkliğine ve toplam refaha saldırı olarak nitelendirilecektir (Barry, 1987: 4). Kısaca refah devleti uygulamaları olan dezavantajlı bireylere, gruplara yönelik planlı uygulamalar kabul edilemezdir. Klasik liberaller, devleti de gece bekçisi, minimal devlet olarak kabul ettikleri için, devletin eşitlikçi politikalar uygulamasını bireye birer müdahale olarak görmektedirler.

Ekonomik ve sosyal imkanların dezavantajlı bireyler ve gruplar arasında eşit olarak dağıtılmasını sağlamaya çalışmak bir düzenleme ve kontrol mekanizmasını gerektirdiği için ve ahlaki seçimler yapmayı gerektirdiği için klasiklerce kabul edilemeyecektir (Barry, 1987: 4). Bu tür düzenlemeler, piyasanın işleyişine müdahale ve bireyin seçimlerine ve haklarına saldırı olarak görülmektedir. Bu durumda toplumdaki farklı kültürel, sosyal grupların ve bu gruplara dahil bireylerin sahip oldukları eşitsizlikler doğal kabul edilmekte ve piyasa kuralları dahilinde rasyonel olarak oluştukları varsayılmaktadır.

Diğer yandan liberal teori devletin farklı kültürel tercihler ve kültürel topluluklar karşısında yansız olması gerektiğini savunmaktadır. Bunun sebebi ise, liberal teorinin bireylere kendi çıkarlarını, iyi hayat planlarını takip etmede özerklik tanınmasıdır. Siyasal ve sosyal düzenin kendisini herhangi bir tikel doktrin veya iyi hayat görüşüyle tanımlaması, nötr olmaması, bu özerkliğin kısıtlanması olarak görülmektedir. Bu durumda liberal teoride tüm bireylerin kendi farklılıklarına rağmen ortak ve yine nötr temel ilkelerde buluşmalarını sağlayacak ve böylece devletin meşruluğu sorununa çözüm bulacak ilkeler gerekmiştir. Ortaya çıkan yansız devlet ilkesinin meşrulaştırılması ise yine liberalizmin insan doğası tasarımıyla mümkün olmuştur (Tomasi, 2001: 4). Buna göre birey özgür, rasyonel ve evrensel yasalara tabi bir varlık olarak bu özelliklerini kısıtlayacak herhangi bir yapıdan korunması amacıyla haklarla donatılmıştır.

Liberalizm bireyi hakların taşıyıcısı olarak görmüş, tarihsel süreçte hakları tüm toplumsal kesimlere yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. Böylelikle eşit vatandaşlık düşüncesi ortaya çıkmış ve sırayla medeni, siyasal ve sosyal haklar toplumdaki tüm vatandaşlara yaygınlaştırılmış, farklı toplumsal gruplar arasında nötr devlet, evrensel adalet ve eşit vatandaşlık ilkeleri ile toplumsal adalet ve eşitlik sağlanacağı düşünülmüştür. Ancak liberalizmin haklar konusundaki gelişimi uzun bir tarihi sürece yayılmıştır. Bu süreçte kadınların medeni ve siyasi haklara kavuşmaları, tüm yurttaşların siyasal haklardan yararlanmaları ve sosyal güvenliği sağlayan hakların yaygınlaşması ise uzun bir zaman gerektirmiştir (Marshall, 2006: 22-32). Söz konusu gelişmeler, aynı zamanda klasik liberalizmden refah devletçi liberalizme geçişi de işaret etmektedir. Ancak örneğin sosyal haklar konusundaki tartışma liberalizm içerisinde devam etmekte, klasik liberal gelenek liberteryen düşünürler tarafından günümüzde de savunulmaktadır.

Klasik liberalizmin eşit yurttaşlık, tarafsız devlet, evrensel adalet ilkeleri ve topluma öncel birey ilkelerinin toplumsal farklılıklar açısından her zaman kapsayıcı olmadığı, aksine sürekli dışlananlar grubu oluşturduğu ileri sürülmüştür. 20. yüzyılın ortasından itibaren ise kültürel haklar konusunda taleplerin arttığına ve liberal ilkelerin kültürel farkındalık konusunda yetersiz kaldığı eleştirilerinin yükseldiğine tanık olunmaktadır.

Liberalizme kültürel farkındalık açısından getirilen eleştirileri dört temel başlık altında toplamak mümkündür (Can, 2019: 116):

- *Tikellik*: Liberal teori, tikel kültürlerin çıkarlarını yansızlık ilkesi ile görmezden gelmektedir.
- *Ortak İyi*: Liberal teorinin birey tasarımı ve yansızlık ilkesi, farklı kültürel toplulukların “ortak iyi” kavramını dikkate almamaktadır.
- *İyinin Adalet Önceliği*: Liberal adalet teorisi, adalet ilkelerini evrensel olarak düşünerek ve akıldan türeterek farklı toplumsal ve kültürel pratikleri dışlayıcı karakterde olup, adalet ve eşitliği dezavantajlı gruplara yaymada zayıf kalmaktadır.
- *Toplumsal Benlik*: Liberal birey ve benlik, toplumdan soyut, kendi çıkarı peşinde koşan, rasyonel ve özerk varlık olarak düşünüldüğü için kültürel farkındalık ve sosyal sorumluluk açısından yetersiz niteliktedir.

Aşağıda liberalizmin birey, adalet, tarafsız devlet ve eşit vatandaşlık ilkeleri toplumsal farkındalık açısından tek tek ele alınıp değerlendirilecektir.

2.1. Liberalizmin Birey Tasavvuru

Liberalizmde birey, hakların taşıyıcısı ve siyasal toplumsal düzenin temeli olarak görülmektedir. Bunun anlamı insan hakları, adalet teorisi ve toplum-devlet ilişkisindeki temel birimin kolektiviteler yerine bireyler olmasıdır. Bireycilik bireyin topluluk üzerinde ahlaki bir

önceliği olduğunu savunmaktadır. Birey diğer tüm sosyal gruplardan, toplum ve millet gibi sosyal yapılardan ontolojik olarak önce gelmekte ve sosyal sözleşmeler yoluyla toplum ve devleti oluşturmaktadır. Böylelikle bireyler, daha büyük toplumsal yapılardan önce gelen ve onlardan bağımsız olarak var olan varlıklardır (Karagöz, 2002: 277; Haklı, 2017: 37).

Liberalizmin topluma öncel birey ve benlik anlayışı, insanların birarada yaşayabilmeleri için gerekli toplumsal bağları ve ahlaki kültürü üretmekten uzak, atomist bir yapıyı öngördüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir. Kendi çıkarı peşinde koşan ve toplumsal bir iyi fikrinden uzak bireyin, siyasal ve toplumsal cemaate katılımının azalacağı, topluluğa karşı bağlılığının kalmayacağı ve topluluk içerisindeki diğer insanların desteklenmesi konusunda duyarsız kalacağı savunulmuştur (Tüzen, 2017: 522).

Liberalizmin birey tasarımı toplumdaki farklılıkları rasyonel seçim ve özerklik ilkeleri çerçevesinde değerlendirmiş ve çoğulculuğu hoşgörü ilkesiyle savunmuştur (Erdoğan, 2009: 6-10). Ancak liberalizm, bireyi toplumsal ve kültürel farkındalık konusunda eksik bıraktığı, bireyin topluluğa ve diğer insanlara yönelik sorumluluğunu yok saydığı yönünde eleştirilere uğramıştır. Liberalizmin birey anlayışı ve bu anlayıştan yola çıkarak oluşturulan çoğulculuk ve hoşgörü ilkeleri de, bireyi atomist bir varlık olarak düşünmekle, toplumsal yapıdan ve belirli bir kültürden kopuk kurgulamakla itham edilmiştir.

2.2. Liberalizmin Tarafsız Devlet ve Eşit Vatandaşlık İlkesi

Liberal teoriye göre devlet, çoğulculuk ilkesi gereğince, herhangi bir hayat tarzı, iyi yaşam tanımını benimseyip bunu dayatamaz. Aksine farklı hayat tarzları ve kültürler karşısında tarafsız bir konumda bulunmalıdır. Devletin bir “iyi yaşam” görüşü, ahlaki veya dini inancı benimsemesinin bu tanıma uymayan gruplar karşısında baskı oluşturacağı varsayılır (Bal, 2012: 145).

Kymlicka (1989: 883) devlet tarafsızlığının iki farklı anlamı olduğunu vurgulamaktadır. Devletin eylemleri, farklı yaşam tarzlarını eşit şekilde destekleyebilir veya engelleyebilir. Böylece devletin eylemlerinin sonuçları eşit olacaktır. İkinci alternatif ise devlet eylemlerinin belirli bir yaşam tarzı üzerinde olumlu sonuçları olabileceğini kabul etmekle birlikte devletin eylemleriyle herhangi bir grubu diğerlerine göre desteklemesi gerektiğini reddetmektedir. Tarafsızlık, devletin hangi yaşam biçiminin diğerlerine göre daha değerli olduğunu belirleyemeyeceğini işaret etmektedir.

Fakat liberal devletin herhangi bir iyi anlayışı gözetmemesi gerektiği anlayışının bizzat kendisinin yanlış bir “iyi” kavrayışı olduğu ve hakim kültürün lehine işleyerek diğer kültürleri dışladığı şeklindeki eleştiriler özellikle Michael Sandel, Alasdair MacIntyre ve Charles Taylor gibi komüniteryen düşünürler tarafından ileri sürülmüştür.

2.3. Liberalizmin Adalet Teorisi

Herhangi bir toplumun değişik istekleri, ihtiyaçları ve iyi yaşam fikirleri olan insanlardan oluştuğunu düşündüğümüzde ve maddi güç, çeşitli fırsatlar, eğitim, sağlık gibi öğeler açısından kıt kaynaklara sahip olduğu göz önüne alındığında bu kaynakların ne şekilde dağıtılacağı sorusu önem kazanmaktadır. Bu soru aynı zamanda adalet kuramlarının da temelini oluşturmaktadır (Barry, 2002: 31).

Adalet teorilerini prosedürel adalet teorileri ve sosyal adalet teorileri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Hume, Kant, Hayek ve Nozick gibi klasik liberallerin adalet teorileri prosedürel adalet teorisi içerisinde yer almaktadır. John Rawls’ın adalet teorisi sosyal adalet teorileri arasında bulunmaktadır (Yayla, 1999: 333, 339). Bu iki tür arasındaki ayırım, negatif ve pozitif hak / özgürlük düşüncesine dayalı olarak gelişmiştir.

Isaiah Berlin (2007: 62-72), negatif özgürlüğü başkalarının müdahalesine uğramadan hareket edebilme olarak tanımlamaktadır. Din, kanaat, ifade ve mülkiyet özgürlüğü açısından negatif özgürlüğü savunan Locke, Smith, Mill, Hobbes, Constant gibi klasik liberal düşünürlerin “asgari bir kişisel özgürlük alanını muhafaza etmek” amacı güttüklerini belirtmektedir. Pozitif özgürlük ise, bireyin kendi eyleminin rasyonel karar vereni olduğunu savunur. Bu özgürlük türü bireyin daha büyük bir bütünün (ırk, kabile, millet, devlet, sınıf) parçası olduğunu ve bireyin iyiliği ile daha büyük bütünün iyiliğinin paralel olduğunu benimsemektedir. Pozitif özgürlüğü savunanlar bireyin, daha büyük yapının idealini takip ederken kendi yaşam idealini de gerçekleştirdiğini savunmaktadırlar. Kişi bu ortak ideal çerçevesinde özgürdür.

Klasik liberalizm tarafsız devlet anlayışıyla da paralel olarak bireylere müdahale etmemeyi anlatan negatif hak kavramını benimsemiştir. Liberal teorinin haklar anlayışı, bireylerin kendi yaşam planları olduğunu ve rasyonel bir şekilde kendi idealleri çerçevesinde yaşamsal amaçlarının peşinde koşacaklarını varsaymaktadır. Kişinin kendi amaçları ırk, ulus gibi daha büyük bir bütünün amaçlarından önce gelmektedir (Lomasky, 2007: 28).

Dağıtıcı adalet teorileri veya refah liberalizmi ise, negatif hakların yanı sıra bireylere yardım etmeyi gerekli gören pozitif hak kavramını da benimsemiştir. Refah liberalizmi de denilen modern liberalizm ise, haklar konusunda müdahalesizliğin önemiyle birlikte bireylerin hayati çıkarları konusunda negatif hakların yeterli olmadığını savunmaktadır. Toplumsal kesimler açısından farkındalığı daha yüksek olan bu teori, asgari yaşam hakkı için gerekli para, iş, konut, sağlık hizmeti, eğitim gibi imkanlara sahip olmayan bireyler için temel hakların da söz konusu olamayacağını ifade etmektedir. Çünkü yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı gibi haklar, sayılan şartlardaki olumsuzluk durumlarında anlamsız kalmaktadır (Lomasky, 2007: 28, 35). Dolayısıyla bireylerin varoluşsal bir takım hakları olduğu gibi bu haklara erişmeleri ve bu hakları kullanmaları için de gerekli olan zemini elde etme hakları bulunmaktadır.

Bu bölümde kısaca bahsedilen klasik liberalizmin toplumdaki soyutlanmış bireyciliği, devletin ve politikalarının nötr olması gerektiğini savunan tarafsız devlet anlayışı ve negatif özgürlükleri savunan prosedürel adalet anlayışının sosyal ve kültürel farklılıklar karşısında farkındalığı yüksek politikalar geliştiremediği ortaya çıkmaktadır. Aşağıda kültürel farkındalığın tanımını netleştirdikten sonra, liberalizmin kültürel farkındalık ekseninde dönüşümünü ele alacağız.

3. KÜLTÜR VE KÜLTÜREL FARKINDALIK

Hofstede kültürü “kolektif zihinsel programlama” olarak kavramlaştırmakta ve insanların gerçekliği ve bu gerçeklik içinde kendi yerlerini algılama süreci olarak tanımlamaktadır. Bu programlama, dil, gelenek, değerler, kanunlar ve davranış normlarını içermektedir (Nicholson ve diğ. 1994: 24). Söz konusu davranış kodları ve değerler ise bir kültürün kendi içinde veya kültürler arasında farklılaşabilmektedir. Dünya üzerinde iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler sonucu, kültürler diğer kültürlerle etkileşime girmekte, kültürel farklılıklar daha görünür olmakta, kültürel bilinç artmaktadır. Oluşan bu kültürel bilinç veya kültürel farkındalık, kültürel farklılıkların farkına varmayı, kendi kültürünün yanında diğer kültürleri tanımayı ve farklılıklarına saygı göstermeyi içermektedir (Sığırı ve Tıgılı, 2006: 329, 340).

Kültürel farkındalık, kültürel bilinçlilik, siyasal bilinçlilik ve diğer kültürlerin farkında olmayı gerektirmektedir. Kültürel izolasyonun zıddı olarak da ifade edebileceğimiz kültürel farkındalık, azınlık topluluğunun üyelerinin kendileri ve diğerleri arasındaki farklılıkların farkına varması olarak tanımlanabilmektedir. Bu süreçte azınlık grubu üyeleri, diğerlerinin farkına varırken aynı zamanda kendilerinin ve kendi grubunun üyelerinin diğerlerinden farklı

niteliklerinin de ayırına varmaktadır (Connor, 1994: 22, 36-7). Dolayısıyla kültürel farkındalığın bu iki farklı yüzünün, yani kendi grubuna ve diğerlerine yönelik artan bilincin, iki farklı sonuca yol açması mümkündür. Bunlardan ilki, kendi topluluğunu aşırı yüceltme ve diğerlerini ötekileştirerek yok sayma hatta yok etme biçimindeki faşist ve narsist eğilimdir. Benzer şekilde kültürel öz farkındalığın artması, azınlık gruplarının etnik ayrılıkçı hareketlere girişmelerine de yol açabilmektedir (Connor, 1972: 328). Fakat bu yazıda konu edilecek olan ve kültürel farkındalığın artmasının beklenen ve istenen etkisi olan diğer alternatif ise, diğer kültürlerle de kendi kültürü gibi saygı ve hoşgörü çerçevesinde davranma ve birlikte yaşama bilinci edinme konusunda artan duyarlılık kazanmaktır. Böylelikle kültürel farkındalık, aynı kültürdeki kadınlar, düşük gelirli, dini azınlıklar gibi farklı grupların haklarının farkına vararak saygı ve hoşgörü ilkeleri geliştirmeyi sağlayacaktır.

4. LİBERALİZMİN KÜLTÜREL FARKINDALIK EKSENİNDE DÖNÜŞÜMÜ: MODERN LİBERALİZM

Modern liberalizm refah devleti ve uygulamalarını savunarak klasik liberalizmden ayrılmaktadır. Buna göre fırsat eşitliği, eğitim ve işe almalarda ayrımcılığın azaltılması, dezavantajlı birey ve grupların desteklenmesi gibi politikalar modern liberaller tarafından savunulmaktadır (Conway, 1995: 26). Klasik liberalizm mülkiyet hakkı başta olmak üzere bireysel haklar üzerine odaklanırken modern liberalizm bireysel hakların yanı sıra sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi sosyal hakları da vazgeçilmez kabul etmektedir (O'Connor ve Robinson, 2008: 29). Hatta sosyal haklar bireysel hakların kullanılabilmesinin de ön koşulu olarak görülmektedir.

Benzer şekilde kültürel haklar da toplumu bireyci bakış açısıyla analiz eden klasik liberalizm için anlaşılamazdır. Liberalizmin klasik biçiminde topluluk bağları, topluluk çıkarları, topluluğa sadakat, azınlık kültürlerinin hakları gibi grup hakları ve değerleri, üzerinde fazla durulmayan niteliklerdi (Kukathas, 1992: 105-7). Klasik liberalizmden farklı olarak modern liberal düşünürler sosyal ve kültürel haklar üzerinde kafa yormuşlardır. Sosyal haklar konusunda özellikle Rawls'ın katkısı tartışmasıdır. Will Kymlicka ise kültürel haklara liberal bir perspektif üretmeye çalışan başlıca düşünürlerdendir.

Klasik liberalizmden farklı olarak çağdaş liberal teori, iyi bir toplum, adil bir toplumsal düzen ve farklı grupların eşitliği için devletin ve toplumun izlemesi gereken ilkelerin ne olduğu sorusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kısaca klasik liberalizm ve çağdaş liberalizm arasındaki görüş ayrılıklarından en önemlisi, devletin iyi bir yaşam tasarımı ve ilkeleri konusunda tarafsız kalması gerektiğini savunan görüşler ile bir iyi yaşam/toplum tasarımı olması gerektiğini savunan görüşler etrafında şekillenmektedir (Kukathas, 2003: 5). Liberalizmi dönüştürmeye yönelik çabaların önemli bir kısmı, toplumdaki azınlık grupların, farklılıkların, eşitsiz durumda bulunanların şartlarını iyileştirmeye; toplumsal adalet ve eşitliği sağlamaya yöneliktir. Böylelikle liberalizme yukarıda ele aldığımız kültürel farkındalık yönünde önemli eleştiriler getirilmiş ve düzeltme çabalarına girilmiştir.

Kukathas'a göre (2013: 5), liberalizmin içinden çıkan ve yine liberalizme yönelik eleştirilerin en önemlileri kültürel toplulukların grup haklarını savunan Will Kymlicka ve adalet ilkelerini araştıran ve toplumdaki dezavantajlı gruplara eşitlik ve adalet ilkeleri geliştirmeyi amaçlayan John Rawls'dır. Aşağıda Kukathas'ın bu sınıflandırmasına dayanarak önce Kymlicka ve sonra Rawls'ın teorisini ele alacağız. Aynı zamanda bu iki düşünürün teorisini kültürel farkındalık açısından değerlendirmeye çalışacağız.

4.1. John Rawls ve Adalet Teorisi

John Rawls liberal adalet teorisinin dağıtıcı nitelikte olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre dağıtıcı adalet bireysel hakları, özerklik ve farklılıkları da koruyacaktır. Aksi durumlarda, örneğin ekonomik ve sosyal eşitsizlik halinde, bireyin kendini geliştiremeyeceği ve kendi iyi yaşam anlayışını gözetemeyeceği durumlarda bireysel haklar da tehdit altında olacaktır (Kocaoğlu ve Altundal, 2017: 72).

Bu durumdan yola çıkan Rawls tarafsızlık, evrensellik, özerklik, rasyonel birey gibi Kantçı ilkeleri kullanarak farklı özelliklere ve çıkarlara sahip vatandaşlardan oluşan toplumun adalet ve eşitlik ilkelerine göre yaşayabilmesinin yolunu araştırmıştır. Toplumdaki gelir, refah, fırsatlar, özgürlükler, siyasal güç gibi tüm değerlerin adil dağıtımını sağlamayı; toplumsal farklılıkların kutuplaşmasını engellemeyi amaçlamıştır. Teorisinde bireylerin toplumdaki en dezavantajlı kesimin yararını gözetecek şekilde makul bir görüş birliğine, toplumsal mutabakata varmasını gerçekleştirmek için tarafsız ilkeler oluşturmaya ve evrensel adalet ilkeleri geliştirmeye çalışmıştır (Erdağ, 2013: 36-38; Kocaoğlu, 2015: 28-32).

Rawls teorisini oluşturmaya ilk olarak, adalet ilkelerine ulaşmak için farklı sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklere sahip insanların bu özellikleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarında, avantaj ve dezavantajlarını bilmediklerinde hangi ilkelere uzlaşma sağlayabilecekleri sorusunu sorarak başlar. Adalet ilkelerini oluşturmak üzere bireyleri başlangıç durumunda ve cehalet peçesi (veil of ignorance) arkasında konumlandırır. Rawls'ın geliştirdiği "cehalet peçesi", başlangıç durumundaki bireylerin toplum içerisindeki konumları ve diğer ayırt edici özellikleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını varsaymaktadır. Buna göre bireyler, ırk, cinsiyet, sınıf, maddi durum, zeka, güç gibi özellikleri, yaşam planları ve amaçları hakkında bilgi sahibi değildirler (Sandel, 2013: 170).

Rawls'ın adalet ilkelerini cehalet peçesi arkasında tasarlamasının amacı, bireyin toplumdaki pozisyonu hakkında bilgi sahibi olmadığında kendisinin en dezavantajlı konumda olabileceğini düşünerek baskıcı, sömürücü, eşitsizliği devam ettiren ilkeleri seçmeyecek olmasıdır. Örneğin etnik ve dinsel olarak azınlıkta olabileceğini, yoksul olabileceğini düşünen birey adalet ilkelerini buna göre seçecektir. Bu durumdaki birey, her halükarda temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanamayacağı sonucuna ulaşacak; sosyal ve ekonomik eşitsizlikler hakkında ise fark ilkesini savunacaktır. Bu durum, gelir ve refahı eşit dağıtmak yerine eşitsizliğe en dezavantajlı kesimin fayda sağlayacağı şekilde izin vermeyi belirtmektedir (Sandel, 2013: 181).

Ancak orijinal pozisyondaki bireyler, bir takım birincil yararlar hakkında bilgi sahibidirler. Rawls teorisini geliştirirken doğrunun iyi karşısında öncelikli olduğunu ve rasyonel bireyi teorisinin temeline koyarak tüm toplumsal tarafların kabul edeceği tarafsız birincil değerleri tanımlamaktadır. Buna göre birincil değerler, orijinal pozisyonda ve cehalet peçesi arkasında duran bireylerin akılla isteyebilecekleri şeylerdir. Bunlar gelir, hak, özgürlük, refah, yetenek, fırsat gibi değerlerdir. Rawls bu birincil değerlere dayanarak adaletin ilkelerine ulaşacaktır (Sandel, 2014: 45-47).

Rawls (2009: 60-5) adaletin ilk ilkesi olarak, her bireyin diğerleriyle benzer eşit temel özgürlüklere sahip olmada eşit hakları bulunduğunu savunmaktadır. Söz konusu temel özgürlükler siyasal özgürlük, ifade ve toplanma özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü ve keyfi tutuklanmadan korunma özgürlüğüdür. Adaletin ikinci ilkesi iki alt kriter içermektedir. İlk olarak sosyal ve ekonomik eşitsizlikler toplumdaki en dezavantajlıların lehine olacak şekilde dağıtılmalıdır. Rawls bu ilkeyi fark ilkesi olarak adlandırmaktadır. İkinci kritere göre ise, tüm pozisyonlar toplumdaki herkese açık olmalıdır.

Rawls'ın teorisi modern liberalizm içerisindeki en eşitlikçi teori olarak nitelendirilmektedir. Onun adalet ilkelerini klasik liberalizmden ayıran ve farkındalığı yüksek

bir teori haline getiren ikinci ilkedir. Klasik liberaller ile Rawls ilk ilke konusunda hemfikir olmakla birlikte ikinci ilke Rawls'ın teorisini klasik teoriden ayırmaktadır (Conway, 1995: 28).

Söz konusu ilkelere ulaşan Rawls liberal ilkeleri ve liberal bireyi, toplumdaki diğer kesimleri de düşünecek şekilde yeniden formüle etmiştir. Rawls'ın bu katkısı liberalizmi toplumsal adaletsizlikler ve eşitsizlikler karşısında, toplumdaki dezavantajlı gruplar açısından farkındalığı ve duyarlılığı daha yüksek bir teori haline getirmiştir.

4.2. Will Kymlicka ve Çokkültürlülük

Will Kymlicka (2012: 302,3) çokkültürlülüğü, çeşitli etnik ve ırksal toplulukların birarada, saygı çerçevesinde yaşamasını sağlayan insan hakları reformunun vazgeçilmez bir unsuru olarak tanımlamaktadır. Ona göre, liberal çerçevedeki çokkültürlü hareketler, tarihsel olarak dışlanmış ve eşitsiz görülen grupların mücadelesini sunmakta, insanların, ırkların ve halkların eşitliği fikrini ifade etmektedir.

Kymlicka (1991: 135-43) çokkültürlülük (kültürel çoğulluk) ve azınlık kültürüne mensup bireylerin kültürel hakları konusunda liberal düşünürlerin fikir yürütmemiş olmalarını sorgulamakta ve liberal ilkelere bireycilik ve eşitlikçiliğin hiçbir kolektif hak talebiyle uyuşmadığının düşünüldüğünü belirtmektedir. Kymlicka'ya göre (1998: 27-31) klasik liberal teori, azınlık kültürlerini korumak ve azınlık kültürleri ile çoğunluk kültürü arasındaki fikir ayrılıklarını çözüme kavuşturmak amacıyla örgütlenme, düşünce ve inanç özgürlüğü gibi birey haklarının ve dinsel hoşgörüyü etnik / kültürel farklılıklara genişletmenin yeterli olacağını düşünmektedir. Ancak ona göre, geleneksel insan hakları ilkelerinin yerel özerklik, dil hakları, vatandaşlığa kabul gibi konularda yetersiz kalması bir azınlık hakları teorisini zorunlu kılmaktadır.

Liberal otonomi ilkesinden yola çıkan Kymlicka teorisini geliştirirken, azınlık gruplarına yönelik kolektif hakların iki farklı anlamı bulunduğunu belirtmektedir. Kolektif hakların ilk çeşidini azınlık grupları çoğunluğa karşı korumaya yarayan dış korumalar oluşturmaktadır. Diğer türünü ise, azınlık grubun kendisini korumak amacıyla üyelerine karşı kullanacağı baskıları anlatan iç kısıtlamalar oluşturmaktadır. İç kısıtlamalar, grubun, kendi homojenliğini sağlamak üzere muhalif görüşleri bastırması, temel hak ve özgürlüklerini sınırlandırması olarak da algılanabilecektir. Kymlicka kolektif haklardan dış korumaları kendi teorisini kurarken kullanmakta ve azınlık grupların çoğunluk grupla eşitliği açısından gerekli görmektedir. Kolektif hakların diğer kullanımını ise, bireysel özerklik başta olmak üzere liberal ilkelerle bağdaşmadığı için reddetmektedir (Uslu, 2012: 92, 93).

Kymlicka (1998: 32, 62-68), çokkültürlülük teorisini geliştirirken, etnik ve ulus arasındaki ayrıma bağlı olarak çoketniklilik ve çokulusluluk arasında da ayırım olduğunu belirtmekte ve teorisini bu ayrıma göre kurmaktadır. Buna göre, kültürel farklılığın bilinen iki kaynağı "ulusal azınlıkların bünyeye dahil edilmesi ve göç"dür. Kymlicka daha önce kendi kendini yöneten kültürlerin başka bir devletin bünyesine dahil edilmesiyle oluşan devleti "çokuluslu" devlet olarak, bireysel veya daha büyük göçlerle şekillenen devleti ise "çoketnikli" devlet olarak tanımlamaktadır. Kymlicka'nın teorisinde azınlık hakları bu gruplardan ulusal azınlıklara tanınmaktadır. Başka bir ifadeyle, azınlık hakları, daha önce kendi kendini yönetme yetkisi olan gruplara, o grupları dahil eden devletin vermesi gereken hakları belirtmektedir. Söz konusu haklar ise, özyönetim hakları, çoketniklilik hakları ve özel temsil haklarından oluşmaktadır.

Kymlicka çokkültürlülük teorisine, azınlık gruplarının toplumdaki çoğunluk grup karşısında adaletsizliğe uğramasını engellemeye çalışmış, liberal ilkelere yola çıkarak toplumsal adalet ve eşitliği sağlamaya çalışmıştır. Bu durum, liberal teoriyi farklı kültürel gruplar karşısında farkındalığı daha yüksek bir teori haline getirmiştir.

5. SONUÇ

Klasik liberalizmin bireyi dini, etnik, sınıfsal, kültürel farklılıklarından bağımsız olarak gören eşitlikçi yaklaşımı ve bireylerin farklılıklarını görmezden gelen devletin tarafsızlığı ilkesi, sosyal devletin gelişimi ve kültürel azınlıkların kolektif hak talepleriyle beraber sorgulanır olmuştur. Modern liberalizm bu eleştirilerle şekillenmiş, klasik liberalizmden farklı olarak eşitlik, adalet, topluluk, kültürel ve sosyal haklar meselelerinde yeni perspektifler geliştirilmiştir (Kuyurtar, 2004: 12).

Modern liberalizmin önemli isimlerinden John Rawls, klasik liberalizmin bireysel haklar açısından eşitliği yeterli gören ve adaleti doğal düzen içerisinde oluşmuş koşullara müdahalesizlik olarak gören anlayışını eleştirmiştir. Adaletin ilkelerini araştıran kuramında ekonomik açıdan eşitsiz bireylerin yararına bir dağıtımı gerekli görmüştür. Diğer yandan tüm statülerin herkese açık olması gerektiğini ortaya koymuştur. Böylelikle liberal teoriye, farkındalığın tanımında da yer verdiğimiz kendi kültürü (veya sosyal konumu) dışındaki bireylerin ve grupların farklılıklarını ve varlıklarını dışlamama anlamında farkındalığı yüksek ilkeler kazandırmıştır. Bir diğer modern liberal düşünür olan Will Kymlicka, kültürel azınlıkların haklarını ortaya koymaya çalışmış ve klasik liberalizmde olumsuz yaklaşılan kolektif hakları liberal teoriye dahil etmeyi başarmıştır.

Bu çerçevede modern liberalizmin kültürel farkındalık açısından katkılarını Rawls ve Kymlicka üzerinden araştırdığımız bu çalışmada, sosyal ve kültürel haklar açısından klasik liberalizmin yetersizliğinin yine liberal teori içerisinde aşılmaya çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır. Zira hak mücadelelerinde en önemli adımın farkındalık oluşturmak olduğu göz önüne alındığında gerek Rawls gerekse de Kymlicka liberalizm içerisinde yeni yorumlar oluşturarak gerekli tartışmaların ve dönüşümün önünü açmışlardır. Rawls ve Kymlicka, klasik liberallerin gündeminde olmayan sosyal ve kültürel hakları teoriye dahil ederek liberalizmi farkındalığı daha yüksek bir forma dönüştürmüşlerdir.

KAYNAKÇA

- BAL, H., 2012, Demokrasinin Performans İmkânı Olarak Çoğulculuk (1), *Liberal Düşünce*, 17 (67), 137-171.
- BARRY, B., 2002, How not to Defend Liberal Institutions, G. W. Smith (Ed.), *Liberalism: Critical Concepts in Political Theory, Volume III Justice and Reason*, Routledge, London and New York.
- BARRY, N., 1987, *On Classical Liberalism and Libertarianism*, Palgrave Macmillan, New York.
- BERLIN, I., 2007, İki Özgürlük Kavramı, *Liberal Düşünce*, 12 (45) Kış-Bahar, 59-72.
- BRENNAN, J., TOMASI J., 2012, Classical Liberalism, D. Estlund (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Philosophy*, Oxford University Press, Oxford, 115-133.
- CAN, A., 2019, Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CONNOR, W., 1972, Nation-Building or Nation-Destroying?, *World Politics*, 24 (3), 319-355.
- CONNOR, W., 1994, *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, Princeton University Press, Princeton.
- CONWAY, D., 1995, *Classical Liberalism: The Unvanquished Ideal*, Macmillan Press, London.
- ERDAĞ, R., 2013, John Rawls'un Mükemmel Toplum Düşüncesi: Eleştirel Bir Bakış, Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi, 2 (2), 35-41.
- ERDOĞAN, M., 2009, Liberalizmin Tarihi ve Felsefi Temelleri, *Eskiyeni*, 15 (Sonbahar), 5-17.
- HAKLI, S. Z., 2017, *Özgür Toplumda Birey ve Cemaat*, Liberte Yayınları, Ankara.
- KARAGÖZ, Y., 2002, Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük, C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 26 (Aralık), 267-295.
- KOCAOĞLU, M. ve ALTUNDAL, U., 2017, Siyasal Liberalizmde Birey İmgesi: Eleştirel Bir Bakış, *Birey ve Toplum*, 7 (13), 59-78.
- KOCAOĞLU, M., 2015, *John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- KUKATHAS, C., 1992, Are There Any Cultural Rights?, *Political Theory*, 20 (1), 105-139.
- KUKATHAS, C., 2003, *The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom*, Oxford University Press, New York.
- KUYURTAR, E., 2004, *Haklar*, Liberal Düşünce, Bahar.
- KYMLICKA, W., 1989, Liberal Individualism and Liberal Neutrality, *Ethics*, 99 (4), 883-905.
- KYMLICKA, W., 1991, *Liberalism, Community, and Culture*, Clarendon Press, Oxford.
- KYMLICKA, W., 1998, *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KYMLICKA, W., 2012, Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek, F. Öztürk (çev.), *İÜHFİM*, LXX (2), 297-332.
- LOMASKY, L., 2007, İki Liberalizm Anlayışı, *Liberal Düşünce*, 12 (45) Kış-Bahar, 27-58.

- MARSHALL, T. H., 2006, Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- NICHOLSON, J. D. et al., 1994, Survey of Selected Research on Values, Work Beliefs, and Socioeconomic Attitudes, Dan Voich, Jr. and Lee P. Stepina (Eds.), Cross-Cultural Analysis of Values and Political Economy Issues, Greenwood Publishing Group, Westport, 19-39.
- O'CONNOR, J. S., ROBINSON G., 2008, Liberalism, Citizenship and the Welfare State, Van Oorschot et al. (Eds.), Culture and Welfare State Values and Social Policy in Comparative Perspective, Edward Elgar Publishing, Northampton, 29-50.
- RAWLS, J., 2009, A Theory of Justice: Original Edition, Belknap Press, London.
- SANDEL, M. J., 2013, Adalet Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?, BigBang Yayınları, Ankara.
- SANDEL, M. J., 2014, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- SİĞRİ, Ü. ve TIĞLI M., 2006, Hofstede'nin "Belirsizlikten Kaçınma" Kültürel Boyutunun Yönetimsel-Örgütsel Süreçlere ve Pazarlama Açısından Tüketici Davranışlarına Etkisi, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, XXI (1), 327-342.
- TOMASI, J., 2001, Liberalism Beyond Justice: Citizens, Society, and the Boundaries of Political Theory, Princeton University Press, Princeton.
- TÜZEN, A., 2017, Liberal Öğretinin Komüniteryan Eleştirisi, Mavi Atlas, 5 (2), 517-529.
- USLU, C., 2012, Liberal Farklılık Teorisinin İki Örneği Kymlicka ve Kukathas, Çolak, Y. (Ed.), Muhafazakar Düşünce Dergisi: Birey, 8 (32), Nisan-Mayıs-Haziran, 75-105.
- YAYLA, A., 1999, Adalet Teorilerine Bir Bakış, Yayla, A. (Ed.), Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar, Siyasal Kitabevi, Ankara, 331-349.

ECONOMIC ASPECTS OF THE CITY OF PRIZREN XIII – XV CENTURY

Bedri MUHADRI*

** Dr. Sc., Professor Associate, Institution of History “Ali Hadri”,
Head of Department of the Medieval History, Prishtina, KOSOVO
e-mail: bmuhadri@hotmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7583-653X>

Received: 29 March 2020; Accepted: 4 May 2020

ABSTRACT

Prizren during the c. XIII-XV was a developed economic center. This development was made possible thanks to several factors: Prizren was an important center of medieval roads for the region; In Prizren, the Ragusan consulate (1332) was opened as a requirement for the development of more successful business activities. Thus Prizren in the 13th-15th century was a city of traders and trade exchanges. Traders in defense of their own interests created their own associations, such as shoemakers in Prizren. Commercial products came from the most developed countries, such as Venice, Naples, Ragusa, Constantinople etc. Traders operating in Prizren, besides importing economic products, they also exported numerous products such as cereals, barley, fern, silk, honey, etc; As well as mining products such as: lead, zinc, and gold-plated silver, known as silver (galam). The sources speak for a large number of traders, as well as for large monetary circulation through the form of lending and debiting. Among many foreign merchants, there were also distinguished prizrenas merchants, who either come as debtors or creditors, where Bogdan Chirisma.

In the 13th-15th centuries, besides trade developments, in Prizren and the surrounding area, agricultural and livestock activities have also been successfully developed. This development is evidenced by numerous sources such as: The Monastery of St Archangel 1348, which included 93 villages; Deçan Monastery Charter 1335. From the development of agriculture, the sources speak of successful aspects of viticulture, grain, barley, flax. The sources also speak for beekeeping, silkworm, etc.

Keywords: *Prizren, “Via de Zenta”, Monastery of Saints Mihail and Gabriel in Prizren, Hilandar Monastery, States Archives of Dubrovnik, Honey, Wax, Silk, Mining, Nicho de Baraba, Marthol de Sorgo, Bogdan Chirisma de Prisreno, Grand Council of Ragusa, Nemanjid Uroshin V, Marin de Bona, Giovani de Gondola and Giue de Cerva Ottomans, Pristina, Diplom of Saints Micheal and Gabriel (1348), Trepca, Novoberdo, Manastery of Decani, Paulus de Martinusso, Assembly of Raguziana.*

---

1. ECONOMIC ACTIVITIES IN THE CITY OF PRIZREN AND ITS SURROUNDING, DURING THE XIII – XV CENTURY.

Researches in the economic fields of many scholars show that Prizren during the XIII – XV century was among the most developed economic and trading areas in the Balkans. The development of economic relations influenced many factors. Prizren was an important center of the medieval streets, especially the road of Zetës “Via de Zente” that connected Prizren with Adriatic and that had its branches in the region that connected the places around.¹

For this period (shek XIII-XV) of change, from the early Middle Ages there are sources in which a picture can be formed of the level of development of economic activities in Prizren.

The monastery card in the holy archangel brings important records to Prizren and the surrounding economy. In the complex of the Archangel Monastery are included 93 villages. The main one's were the villages of Prizren region that were in the province (Zhupa qualified , according to Slavic documents) of Opojës , Gorës, Patkovës (the province between Prizren and Gjakova). In these family households were developed all the professions ranging from livestock, farming, craftsmanship, etc.²

Agriculture entered the ranks of the most developed medieval branches in Kosovo. The Archbishop of Skopje in 1330 writes that in *Rashkë (and in Kosov because it entered its territorial framework), dominated legal happiness, the country was rich in grain, wine, fat, meats, fertile ground, where gravitating rich water resources with all kinds of animals...*³ Anonymous Venetian (1359), traveling from Prizren in the direction of Skopje passes through rich fields and completely sown.⁴ Gjakomo Soranco (1575) states in his own terms that “*Kosovo has fields and fertile land, as well as a great interest of farmers to produce.*”⁵

Vineyard as an economic branch was widespread in the district of Prizren,⁶ even in villages around Deçan and Peja.⁷

The progress of this economic branch seemed to have begun by the end of the XIII century, also seen from the donation of Dragutin to the Hilandar Monastery, among which were donated villages with vineyards around Prizren, such as the village of Bilush, and the church of St. Demetrius along with vineyards.⁸

Even Ottoman sources of the XV. Century provide information that vineyards were highly developed. Vineyards in most cases were considered as a base, meaning they brought large incomes.⁹ According to the sources of that time, especially by the monies' statues, we learn that grain, wheat, barley, rye, oats and mill are cultivated in the territory of Kosovo. Important facts include the Raguzan sources of the Historical Archives of Dubrovnik such as: *Testamenta Notaria; Diversa Notariae, Diversa Cancellariae etc.*, where are presented reports of economic activities of export and import of agricultural products.

Ragusan sources testify to the export of grain from Kosovo to Ragusa in the 20th century XIV. The Ragusa merchant Sune Orse de Bodaça (1322-1363), whom we met in 1332 in Prizren, in 1345, carried in Ragusa, grain of about 282 starias.¹⁰

Another agriculture product that was mentioned in Prizren and the surrounding area was flax. The villagers of the district of Prizren were obliged to hand over to the Monastery of Saints Mihail and Gabriel 30 meters toed flax, as well as a considerable amount of silk.¹¹

Orchard as an economic branch was developed in the villages of the district of Prizren at the beginning of the XII century. It was developed throughout Kosovo. In the documents there are mentioned the sweet, red and small apple's, while for pears the information they described as early pears, while for cherries as idle.¹²

Among the widespread occupations of Prizren's population with the surroundings in the medieval period was beekeeping. From this activity honey and wax were very much produced in the Middle Age. In 1331, beekeeping of King Stefan Deçanski was mentioned in Zhur near Prizren, later transmitted to a meadow near Dobrushë. Beekeeping in question belonged to the Bishop of Prizren who was donated by the King to him and the wax house in Prizren (which had been raised by the Kotorrasit),¹³ together with the right to monopoly for wax melting.¹⁴

In Prizren there was the main halibutage for sale with an income of 3333 acres per year, whereas in the territory of this nahije there are also honey-related taxes.¹⁵ Although there is not much information that directly refers to the import of wax, from information given by researcher Jahja Drançolli, we learn that in the first half of the 20th century XIV, Ragusan merchant Gui de Georgie from Prizren imported, among other things, wax and honey.¹⁶ Important information regarding the beekeeping we encounter Ottoman defters, such as that of 1455, and that of Vuçitërna and Prizren. Honey production in the area of Kosovo at the time of Ottoman power was under the supervision of the government. Interestingly, due to the importance of honey, the Ottomans prohibit its export abroad, such as gold and silver. It was used for candles and cakes, replacing sugar, as well as for other industrial needs.¹⁷

Since the first half of the XIV century cultivation of silkworm was a particular feature of some villages in the suburbs of Prizren. The lower families of the Lower Pult cultivated the silkworm and most likely they produced silk fabrics for their own needs and were obliged to give the monasteries every year a certain amount of maize.¹⁸ For this purpose, Deçans 1335 warrant is issued. According to its provision, King Stefan Deçanski assigned the two monks of Deçan: "Zaharia and Mihail in Pult, in Nikiti and let them give it to the church every year, Zaharia 4 thousand, while Mihail 2 thousand."¹⁹ Also in the Charter of Emperor Dusan for the Monastery of Saints Mihail and Gabriel is spoken of some "Downhill" people who were assigned to give the silk the church a hundred thousand worms or 100 perpetutes.²⁰ At the same time, it is mentioned in a neighborhood village Ivan the Shepherd of Prizren.²¹

The abovementioned sources clearly say that in the area of Prizren and beyond in the Dukagjini plain, was cultivated silkworm and silk and silk fabrics were also produced.

Secure announcements for the production of Silk fabrics provide the documents of the Dubrovnik Archives, which indicate that Prizren in the 19th century XIV was the center of production of fine Silk fabrics.²² It is also known with certainty that during the 19th century XIV Ragusans traded with Prizren silk. This is evidenced first of all by the testament of Andrea Poborich, who probably lived in Prizren for some time.²³ When mentioning one of the goods that he leaves in his home, except the skins, waxes and various Italian fabrics, he also mentions silk.²⁴ Therefore, it can be assumed, writes Jahja Drançolli, that Andrew exported the Albanian fabrics to Prizren, while from Prizren he exported raw silk to Venice.

The silk of the Prizren region was the required item and still represented goods of significant value. For this is shown a document that shows that King Dusan restored in 1334 his debts to traders, two Venetians and a Florentine, except in cash and silver, and with silk blazer.²⁵

In the first half of the 20th century XIV a major role in the fabric trade was Giue M. de Georgio, who once lived in Prizren.²⁶ This merchant in Prizren sold various Italian fabrics, while from Prizren imported and sold raw silk to Venice. Trading and exporting silk was very actively taken (1348-1352) by Venetian merchants Nicoletto Contarini, then Ragusan merchants Petrus de Mence and brothers Micheal and Marinus de Bona.²⁷

For the export of silk from Prizren through Ragusan merchants in Venice, a document is fully addressed on 26 September 1366. The document in question states that Andrea de Sörgo

had received silk from Bzicho Bogdsaeovich of Prizren “*libri 28 onc. 9 sirici extrati*”.²⁸ For lack of resources, the issue of silk price can not be fully illuminated, but according to the account, the price of a silk thread of royalty amounted to three or four perpetuals, while the price of a silk blazer, based on the information of the Emperor Dushan’s charter of the Monastery of Saints Mihail and Gabriel in Prizren was a perpetual in production.²⁹

In addition to the developed economic activity in the field of agriculture, Prizren with its surrounding during XI-XV century was also a center of developed handicrafts. Numerous sources of scientific evidence proves the high level of handicrafts development in Kosovo since ancient times.³⁰

The first notes on the development of handicrafts during the medieval period are found in the Emperor Dusan’s *crisobula*, with which he established the monastery of Saints Mihail and Gabriel in Prizren. According to this document, a person known as Rojko as master and along with six regular shoemakers is presented in Prizren.³¹

In the chaplains of the Saint Mihail and Gabriel are also mentioned the names of some craftsmen who worked in the maintenance of the church of St. Spase and operating in the city as well as Divsho Rado Kovaçi, Llesh Poçaris son’s, Leshko jeweler of Dobrosilas jeweler and the son’s of the jeweler Zavediç.³² According to the Ragusan information, in the XIV century and beyond, even to this day, various types of households and personal fabrics have been made of silk, as well as other handicrafts for everyday necessities, such as tablecloths, curtains, bags and so on.³³ Prizren’s goldsmiths also produced various beautiful objects such as earrings, bracelets, rings, necklaces and other items of gold, silver and bridal.³⁴

The presence of the Ragusan craftsmen in Kosovo influenced the development of the craft of cold weapons in this territory, including Knives, swords, and so on. As well as firearms where the most commonly used.

This finding is argued by researcher Jahja Drançolli through the contract of Prince Lazar and Ragusa Milisa Radosavlkevic (13.IX.1386). The last one committed to work for the ballist prince for a one-year term. When this information is taken into account, it concludes the researcher speaking, and we can also advance the view thinking that gunfire was used in the Battle of Kosovo.³⁵

The Prizren monastery’s map shows that in Prizren and around the area were practiced these craftsmen: wreaths, tinwork, leatherworkers, shoemakers etc.

One of the most important economic branches that has had significant development in Kosovo since ancient times, especially during the Middle Ages, is mining.³⁶ According to our well-known scholar Skënder Rizaj, Kosovo’s mining is divided into several regions such as the mining of NovoBërdë province, Kopaonik mining, Prizren and Dukagjini mines. In these minings mainly there are taken out lead, zinc, and silver, mixed with gold (silver galam). Foreign writers and contemporaries praise the Medieval Serbian state for its rich and glorious gems. Byzantine Emperor Kristobul in 1453 he writes that in the “Serbian states (as well as Kosovo) wherever it is excavated, there are rich layers of gold and silver, which are richer than the Indian oaks.”³⁷ Recently, but even earlier, in the history of science there has been controversy about the technique of pure metal profit. The researcher V. Vinaver points out that the Ragusans, brought in Kosovo the noble metal washing machine, cleansing the minerals.³⁸ The opinion of the scholar in question, writes Jahja Drançolli can not stand the scientific truth, since from the information it is possessed, it can be concluded that the purification of silver and gold in Kosovo is a continuation of the past. In recognition of the technique in question, there are also information on the Charter of Establishment of the Monastery of Saints Mihail and Gabriel of Prizren. It mentioned the goldsmiths of Prizren.³⁹ This shows that Bistrica of Prizren brought

gold and the mountains of Bistrica of Prizren does have gold.⁴⁰ Also, some silver cleaning tolls “affinata argenti” are rumored in 1418 in Pristina.⁴¹

The high level of mining development in Kosovo is well known in other centers such as Trepça, Novk Bërda, and Janjeva and so on.⁴² The devoted traveler of the XIV century, Frenchman Broad, in his own writing *Directotium ad Passagium ultra mare* (1332) it also speaks about silver (silver mixed with gold).⁴³

The gold of Kosovo has been sold in Ragusa and other European centers, not only as a mixture of silver but also as pure gold. In 1371 the Ragusa merchant Luca de Bona bought a Prizren's dealer for about 18 gold rings.⁴⁴

2. PRIZREN CITY OF TRADERS IN THE XIII-XV CENTURY

Prizren was one of the most important shopping centres in Kosovo during the 13th-15th century. Because of its position, it has attracted the attention of the Ragusan merchants. The activity of the consulate of Ragusa⁴⁵ and the existence of the great colony of Ragusan merchants in Prizren has resulted in the development of trade relations. Since these relationships imply greater capital participation, mutual credit was indispensable.

An important role in the development of trade has been the trade associations presented in the form of colleges (*collegantia*) or associations (*societas*). Commercial associations were established in order to unite the financial means to reduce the risk of travel, so that it could be gained more easily. These associations counted several people and it seems one of the representatives of the association was in Ragusa, while others operated in colonies in the territory of Kosovo.⁴⁶ Any person authorized in this association had certain obligations. The fundamental principles of commercial associations in Ragusa have been established since 1272, when the Ragusan Statute was drafted.⁴⁷

Representatives of a Ragusan trade association in Kosovo meet for the first time in the first half of the 14th century XVI, exactly in 1330. Nicho de Baraba (1319-1330) mentions in his testament a quantity of goods owned by him in Prizren.⁴⁸ Nicho de Baraba along with Marthol de Sorgo led an associations. These were trading with wax and various textile materials. Meanwhile, according to the note of 1335, one of the representatives of the associations' engaged to carry the skins from Prizren to Ragusa.⁴⁹

The most important Prizren dealers to whom they could borrow were the noble families from Ragusa, who live or worked in Ragusa, often in Prizren.

According to the documents, Kosovar dealers appear from the end of the XIII century: first, in 1298, we encounter Prizren's dealer Drasisclaus Rubini as the debtor (460 perp) of Ragusan Fuscho de Lucari.⁵⁰ A year later on 1299, we again meet a prizewinning merchant as a debtor (400 perp) of Raguzani Laurencio de Savima. It was mentioned for the dealer Bogdan Rodoslav.⁵¹ In 1330, as a debtor we meet Krabeç of Prizren. He took 200 credits from the Ragusan Alegrebo.⁵² Meanwhile, in 1301, the Prizren's dealer Rade Dobrelovic assumed the obligation on the basis of the property owned by Marco Lucari de Fuschs to give 17 perp within two months.⁵³

From these figures it can be concluded that the number of Prizren's traders was considerable.⁵⁴ During the aforementioned years Prizren's traders were credited by many noble families such as Marinus and Paulus (de Vitagna) de Baraba, as well as other Ragusan merchants (creditors), especially by Marinus Junii de Gozze, Luca de Bona, Luca de Dobro, V. Saranouich, Bosse Goranouich, Pruoslao Gorenouich and others.⁵⁵ Out of all these creditors the one family that was the most outstanding or majestic was the family De Barbara (de Vitagna). The two representatives of this family, Marinus and Paulus de Barbara (de Vitagna), during the

fifties and sixties of the nineteenth century. XIV honored 67 prizrenas merchants, while the total amount of the loan was 30,669 ducats.⁵⁶ Marinus de Barbara began honoring prizrenas merchants from 1355 to 1363. During this period, from their bank, they credited them with an amount of 8224 or 16,448 perper.⁵⁷ Even Paulus (de Vitanga) de Barbara during 1364-1369 credits or entrusted 38 prizrenas merchants. During these years he has deposited a total of 22,170.5 ducats, or 44.341 perp.⁵⁸ From the total turnover these two participated in an amount of 30,669 ducats from the total amount of 33,980.5 ducats.⁵⁹ Of the prizrenas merchants who were credited by the most famous Ragusan merchants was Bogdan Chirisma de Prisreno. XIV we find him continuous in Ragusa papers, especially in the Debita Notaria books. The prizrenas dealer Bogdan Chirisma is mentioned for the first time in 1359 when he received credit from the Ragusan merchant Vesco Saranovic in a total of 29 ducats with a three month return.⁶⁰ In the same year at the beginning of September he appeared with a loan in the amount of 110.⁶¹ Next year we meet Chirismus three times in Ragusa.⁶² When it comes to the appearance of Chirisma as a borrower in Ragusa, he borrowed from 1359 to 1369 an amount of 19,832 ducats.⁶³ Marinus and Palus de Barbara are his creditors. At the time when King Vukashin ruled Prizren, Chirisma was elected his protovest.⁶⁴

During the mentioned years prizrenas traders are found in Ragusa not only as debtors, but also as merchants with different goods. This example is found in merchants trading in cloths. Meanwhile, as traders we have “*de Tudisio comoratntibusn in Presreno...debean sdxcere...et...Georgio Marchauich,... Bogodasseuich, cgnato suo, et Nicole fratri Teudori de Presreno, who were known for clothe trade.*”⁶⁵

Numerous commercial reports between Ragusa and Prizren, which we find in the Ragusa documents summarized in Acta Cancellariae Et Notariae Annorum 1278-1301, testify the high level of trade-economic exchange. For example, In 1299 Ragusa Vladimir Grupsı bought for twenty perper the Deana robin from Prizren.⁶⁶ In 1302 in Prizren, we encounter Ragusan generous Georgiu de Spavaldo.⁶⁷ The business relationship with Prizren has had a generous Ragusan with a native origin Thomas Pauli de Thoma, who owned a house in Prizren.⁶⁸

Brothers Marinus and Michael de Bona, according to the document issued in Nerodime on September 10, 1340, Stefan Dusan was granted the right from 1335-1342 to keep the Prizren and Zeta customs (*li merxcadi di At* the end of the document we come across the note written in Latin: “*...li mercadi di uno logo, che a nome Nerodimle Çenta (Zenta) et lo mercato de Preseren septe anni...*”⁶⁹ Meanwhile, from 1342-1348, Prizren's customs were kept by their youngest brother Johannes.⁷⁰ Customers of customs in Prizren and Novobërdë in 1349, according to the statute of Stefan Dushan, are the brothers Marcus and Matheo Basellio.⁷¹

Regarding the importance of Prizren as a shopping mall we have information in the decision of the Little Ragusan Council. By the decision dated 14. V. 348 we learn that Ragusan merchants Climento de Dersie, Syme Stephani, Ractio de Sumagna; mercatoribus ad Narentum, in Drina, in Bresco et in Pristren..., and Maroe de Benessa, except with Bosnia's cities, also traded with Prizren.⁷²

Development of trade relations between Prizren and foreign merchants mainly of the Raguzians we have also after the death of Serbian Emperor Stefan Dushan. For this reason, Ragusan's diplomacy was careful to reaffirm its immediate privileges (for free trade), which were previously guaranteed by the ruling rulers of the Nemanjid dynasty. To this end, the Grand Council of Ragusa appointed the delegation to Prizren where he met with the emperor of Serbia, the Nemanjid Uroshin V. Meanwhile, Urosev V Dragoslav's representative handed over to the missionaries of Ragusa Marin de Bona, Giovanni de Gondola and Giue de Cerva five diplomas signed by Uroshi V in Ribnik (near Prizren) and in Prizren, with which he confirmed the free

trade of Raguzan government free of charge with the city of Prizren and the entire nemanjida empire.⁷³ One of these diplomas issued on April 24, 1357 guarantees free trade in general, while a gold diploma issued on April 25, 1357 reconfirms the privileges guaranteed by Emperor Dushan in 1349.⁷⁴

At the time of the reports of aggravated reports after 1358 between Ragusa and the Nemanjid state and especially the events of 1361, the commercial relations between Ragusa and the city of Prizren were directly struck. In addition to this factor, the other conditions created in Kosovo, in particular after the increasing pressure of the Ottomans during the last thirty years of the 20th century, reduced the trade relations between them. XIV. Another factor that greatly affected the weakening of relations between Ragusa and Prizren was the occupation of the port of Saint Shirgjit (1399) from the Venetian Republic, which now prohibits Raguzan from transporting the Zeta road towards Prizren, which naturally brought about consequences unfavorable for the further advancement of the connections between Ragusa and Prizren.⁷⁵

BIBLIOGRAFI

- ČERŠKOV, E. - *Romans in Kosovo, and the municipium D.D. of Sočanica*, Pristina, 1973.
- ČREMOŠNIK, G. - “Dubrovački konzulati u Srbiji do Dušanovog vremena”, *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, Sarajevo, 1929/VLI-2.
- ČREMOŠNIK, G. – “Kancelarski i notarski spisi, 1278-1301”, (Frontes Rerum slavorum Meridionalium) serija treća, sv. I. *Istorijski Spomenici Dubrovačkog Arhiva*, Beograd, 1932.
- DACI, S. - “Some economic data on Kosovo during the Middle Ages”, *Bulletin of the Faculty of Philosophy XIII/1993*, Pristina, 1993.
- DRANÇOLLI, J., - “Kosovo's roads during the Middle Ages”, *Vjetari, Arhiv of XXIII*, Pristina, 1987.
- Državni Arhiv u Dubrovniku - *Debita Notariae XXXVI*, Box, 4.
- Državni Arhiv u Dubrovniku - *Debita Notariae*, XXXVI, Box 12.
- Državni Arhiv u Dubrovniku - *Diversa Cancellariae XV*, Box 13.
- Državni Arhiv u Dubrovniku - *Diversa Cancellariae XXV*, Box, 14.
- Državni Arhiv u Dubrovniku - *Testamenta de Notaria X*, Box 3.
- Državni Arhiv u Dubrovniku - *Testamenta de Notariae I*, Box, 11
- Državni Arhiv u Dubrovniku Precepta Rectoris I, Box, 2.
- Državni Arhiv u Dubrovniku, Precepta Rectoris I, Box 2.
- GELCICH, J. - *Monumenta Ragusina, (Libri reformationum), tomus. V. (1301-1336), Zagrabiae* 1897.
- GELCICH, J. - *Monumenta Ragusina, II, Zagrabiae*, 1882.
- JERIČEK, K. - *Spomenici srpski*, “Spomenik” SKA, Beograd, 1892/XL.
- JIREČEK, K. - *Istorija Srba I*, Beograd, 1952.
- JIREČEK, K. - *Istorija Srba II*, 173.
- JORJO. T.Ћ. - *Pisma i ypustva Dubrovačke Republike knjiga I (Litterae et Commissiones Ragusiana)*, Zbornik za IKJ treće odeljenje, knj. IV, Beograd 1935.
- MANKEN, I. - “*Dubrovački patricijat u XIV veku*, Posebna izdanja, SANU, Odeljenje društvenih nauka, Beograd, 1960/CCCXL-36.
- MILLUTINOVIČ, B. - “Zaduženja prizrenskih trgovac kod dubrovčana 1355-13269 godine”, *Vjetari / XIV-XV*, Pristina, 1982.
- Muhadri, Bedri - “Economic development of Prizren during XIII- XV Century”, *European Journal of Social Sciences Studies*, Volume 2, Issue 3, 2017.
- MUHAMET, M. - “Relations of Kotor in Albanian lands during the century. XIV – XV”, (unpublished master University of Pristina, 1996).
- RIZAJ, R. - *Kosovo over the centuries XV, XVI dhe XVII*, Rilindja, Pristina, 1982.
- SHKODRA, Z. - *Albanians guilds (cent. XV – XX)*, Tirana, 1973.
- SHUFLLY, M. - *Serbs and Albanians*, Pristina, 1978.

- ŠKRIVANIČ, G. - Mreža puteva prema Cvetostefanskoj (1311-1318), Gračaničkoj (1321), Dečanskoj (1330) i Cvetoarhandelovskoj Povelji (1348-1352)", *Istoriski Časopis knjiga V 1954-1955*, Belgrade, 1955.
Selected sources for the history of Albania, II, cent. VIII-XV, Tirana, 1962.
- STATOVCI, D. - *Historical development of handicrafts and its contemporary relevance to the economic and social structure of the Kosovo SAP*, Pristina, 1982.
- STOJANOVIČ, L. - *Stare srpske povelje i pisma, knj. I*, prvi deo, Zbornik za IJK Srpske Narode, knj. XIX, Belgrad, 1929.
- VINAVER, V. - "Ragusa traders in Kosovo and Metohija", "*Progress*", Pristina, 1961 / 3.

NOTES

-
- ¹Many Albanians and Foreign Scholars have written about the road “Via de Zente” like: Jahja Drançolli, “Kosovo's roads during the Middle Ages”, *Yearbook, XXIII*, Pristina, 1987, 55-65; Gavro, “Skrivanic, Road network to Cvetostefanska (1311-1318), Gračaničkoj (1321), Dečanskoj (1330) i Cvetoarhandelovskoj Povelji (1348-1352)”, *Istoriski Časopis knjiga V 1954-1955*, Belgrade, 1955, 387-397.
- ² *Selected Sources for the History of Albania, II, c. VIII-XV, Tirana, 1962, 143- 155.*
- ³ Selim Daci, “Some economic data on Kosovo during the Middle Ages”, *Bulletin of the Faculty of Philosophy XIII/1993, Pristina, 1993, p. 111.*
- ⁴ Jahja Drançolli, *Raguzans in Kosovo (From the end of XIII century until 1455)*, Pristina, 1986, 169.
- ⁵ Ibid
- ⁶ Ibid.
- ⁷ Daci, “Some economic data on Kosovo”, p. 113.
- ⁸ Ibid., 114.
- ⁹ Ibid.
- ¹⁰ Državni Arhiv u Dubrovniku, (**further DAD**), *Diversa Cancellariae XV*, Box 14, fol. 136; (Documents until 1417 are stored in the fund series: Reformatio including, testamenta Notariae, Precepta Rectoris, Diversa Cancellariae);
- ¹¹ Daci, “Some economic data”, 116.
- ¹² Ibid., 116.
- ¹³ Muhamet mala, “Relations of Kotor in Albanian lands during the century. XIV - XV”, (unpublished master's thesis University of Pristina, 1996), 151
- ¹⁴ Milan Shuffly, *Serbs and albanians*, Pristina, 1978, f. 50; K. Jireček, *Istorija Srba I*, Beograd, 1952, 286.
- ¹⁵ Daci, “Some economic data”, 117
- ¹⁶ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 171
- ¹⁷ Skender Rizaj, *Kosovo over the centuries XV, XVI dhe XVII*, Rilindja, Pristina, 1982, 93.
- ¹⁸ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 116.
- ¹⁹ *Selected sources*, 149; Milan Shufflay, *Serbs and Albanians*, 50
- ²⁰ Ibid., 50
- ²¹ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 167
- ²² Ibid.
- ²³ Ibid.
- ²⁴ Ibid.
- ²⁵ Ibid.
- ²⁶ Ibid., 168.
- ²⁷ Ibid.
- ²⁸ Ibid.
- ²⁹ Ibid.
- ³⁰ Emil Čerškov, *The Romans in Kosovo, and the municipium D.D. of Sočanica*, Pristina, 1973, 52; Drita Statovci, *Historical development of handicrafts and its contemporary relevance to the economic and social structure of the Kosovo SAP*, Pristina, 1982, 55.
- ³¹ Zija Shkodra, *Albanian guilds (cent. XV – XX)*, Tirana, 1973, 60; Shufflay, *Serbs and Albanians*, 51.
- ³² *Selected Sources*, 145.
- ³³ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 196.
- ³⁴ Shkodra, *Albanian guilds*, 60.
- ³⁵ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 203.

- ³⁶ Rizaj, *Kosovo over the centuries*, 115.
- ³⁷ Ibid, 50.
- ³⁸ Vuk Vinaver, "Ragusa traders in Kosovo", "Përparimi", Prishtinë, 1961 / 3, 149.
- ³⁹ Jireček, *Istorija Srba II*, 173.
- ⁴⁰ Selim Daci, "Economic activity of Kosovo cities during XI-XV centuries", (doctoral thesis, unpublished University of Pristina, 1985), 211.
- ⁴¹ Jireček, *Istorija Srba II*, 173, 425.
- ⁴² Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 199-201.
- ⁴³ Ibid., 160.
- ⁴⁴ Ibid., 163.
- ⁴⁵ For the activity of the Ragusa consulate in Prizren more widely J. Drançolli, *Raguzanët në Kosovë (Prej fundit të shek. XIII deri në vitin 1455)*, Prishtinë, 1986, 45-59; G. Čremošnik, "Dubrovački konzulati u Srbiji do Dušanovog vremena", *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, Sarajevo, 1929/VLI-2, f. 82-94; B. Muhadri, "Economic development of Prizren during XIII- XV Century", *European Journal of Social Sciences Studies*, Volume 2, Issue 3, 2017, 132-140.
- ⁴⁶ Daci, "Economic activity of Kosovo cities", 241.
- ⁴⁷ Drançolli, "Raguzans in Kosovo", 186.
- ⁴⁸ Ibid., 86.
- ⁴⁹ Ibid.
- ⁵⁰ Ibid., 189.
- ⁵¹ DAD, Precepta Rectoris I, Box, 2, fol. 100^a. "Die V. exeunte mensis octuburis [1299]. Ego quidem Bogsdanus de Rasdoslao sde Prisreno confiteor, quod super me et super omnia mea bona usque ad primum festum nativitatis Domini debeo dare Laurencio de Sauina yperperos CCCC"; Gregor Čremošnik, "Kancelarski i notarski spisi, 1278-1301", (Frontes Rerum slavorum Meridionalium) serija treća, sv. I. *Istorijski Spomenici Dubrovačkog Arhiva*, Beograd, 1932, 180.
- ⁵² DAD, Precepta Rectoris II, fol. 126^a; "Die V. intr. Mens. iunii [1300]. Ego quidem Crabeç, gener de Crana de Prisreno, confiteor, quod super me et omnia mea bona usque ad quatuor mense proxime veturos debeo dare Alegreto, cugnato Mauresse, yperperos CC"; Čremošnik, "Kancelarski i notarski", 180.
- ⁵³ DAD, Precepta rectoris I, Box, 2, fol. 160^b "Die XXXIII. Intr. Mens. masdii [1301]. Ego quidem Rade Dobreloviç de Prisreno confiteor, quosd super me et super omnia mea bona usque ad duos mense proxime venturos debeo dare Marco Lucari de Fusco yperperos XVII; Čremošnik, "Kancelarski i notarski..." 180.
- ⁵⁴ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 190.
- ⁵⁵ Ibid., 190.
- ⁵⁶ Ibid., 183.
- ⁵⁷ Irmgrad Mancken, "Dubrovački patricijat u XIV veku, Posebna izdanja, SANU, Odeljenje društvenih nauka, Beograd, 1960/CCCXL-36, f. 123, 124.
- ⁵⁸ Branislav. Millutinoviç, "Zaduženja prizrenskih trgovac kod dubrovčana 1355-13269 godine", *Vjetari / XIV-XV*, Pristina, 1982, 50.
- ⁵⁹ Ibid, 50.
- ⁶⁰ DAD, *Debita Notariae XXXVI*, Box, 4, speak 67, (on 25.V. 1359)
- ⁶¹ DAD, *Debita Notariae XXXVI*, Box, 4, speak 81.
- ⁶² DAD, *Debita Notariae XXXVI*, Box, 4, speak. 102, 109, 135^v
- ⁶³ Drançoli, *Raguzans in Kosovo*, 193
- ⁶⁴ Ibid., 189.
- ⁶⁵ DAD, *Testamenta Notariae X*, Box, 11 fol. 144; *Debita Notariae XXXVI*, Box, 12, speak 76^v; XXXI, speak 25; Jorjo. Tadić, *Pisma i ypustva Dubrovačke Republike knjiga I (Litterae et Commissiones Ragusiana)*, Zbornik za IKJ, treće odeljenje, knj. IV, Beograd 1935, 33-34.

- ⁶⁶ DAD, *Precepta Recepta I*, Box, 2, fol. 7^a; Čremošnik, “*Kancelarski i notarski spisi...*, (1278-1301) “*Die ultimo mensis iulli [1299]. Dimitrus Miroseviç Deanam de Prisreno, ancillam presentem et consentientem vendidit diffinite ad mortem. Vladimiro de Grupsa pro yperperis viginti, quos recipit ab eo, ut ipse Vladsdimirus de dicta Deana, ancilla sua, in perpetuum velle suum facita*” (mē 321.VII. 1299).
- ⁶⁷ Josephus Gelcich, *Monumenta Ragusina, (Libri reformationum), tomus. V. (1301-1336)*, Zagrabiae 1897, f. 326.
- ⁶⁸ DAD, *Testamenta de Notariae X*, Box, 3, 40-41; Drançolli, *Raguzanët në Kosovë*, 110
- ⁶⁹ Konstandin Jeriçek, *Spomenici srpski, “Spomenik” SKA*, Beograd, 1892/XL, 100.
- ⁷⁰ Ibid.
- ⁷¹ DAD, *Diversa Cancellariae XXV*, Box 13, fol. 46; Jeriçek, *Spomenici srpski*, 100; Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 123
- ⁷² Josephus, Gelcich, *Monumenta Ragusina, II*, Zagrabiae, 1882, 24.
- ⁷³ Drançolli, *Raguzans in Kosovo*, 116
- ⁷⁴ Ljube Stojanovič, *Stare srpske povelje i pisma, knj. I, prvi deo*, Zbornik za IJK Srpske Narode, knj. XIX, Belgrad, 1929, 94-97.
- ⁷⁵ Ibid, 119.

EXAMINING THE IMPACT OF INDUSTRY 4.0 ON EDUCATION

Hanife AKGÜL* & Zeynep AYER**

* Assist. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University,
TURKEY, e-mail: hanifeakgul38@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3574-394X>

** Research Assistant, Çanakkale Onsekiz Mart University, Communication Faculty,
TURKEY, e-mail: ayerzeynep@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4107-0171>

Received: 25 April 2020; Accepted: 5 May 2020

ABSTRACT

Industry 4.0 is the concept that has been on the agenda for nearly a decade; but other than those closely involved in the issue, it is a little-known concept yet. Industry 4.0, which expresses the Fourth Industrial Revolution, promises to make production with smart factories and digital Technologies with almost no need for labor. Nowadays, when the technology develops quite fast, people's daily life styles change. In occupational groups where technology use is intense, there are differentiations in the way people express their feelings not only in business or academic life but also in private life.

In order to capture Industry 4.0, it is necessary to design, develop and produce technology in every field. However, in addition to production, it is important to train qualified labor force who can use this new technology. Taking into account that daily ordinary work will be undertaken by artificial intelligence initially, it is better to understand that education is not limited to school for individuals who want to continue to play a role in economic life, and the importance of continuing to learn in different fields for individuals who continue to study. Exactly at this point, the education sector appears as an area that needs to be studied in detail under Industry 4.0. Within the scope of Industry 4.0, which is also very important besides the knowledge, an education policy which gives importance to creative thought and which is based on lifelong learning should be designed. In this study, it is aimed to discuss the effects and consequences of Industry 4.0 in the education sector. Fictional analysis and case study were used as the method of study.

Key Words: Industry 4.0, The Fourth Industrial Revolution, Education, Lifelong Learning.

1. INTRODUCTION

A rapid integration process has been experienced in the world for the last forty years. This situation, which is called globalization, brings along economic, political and social changes. With the development of information technologies and the Internet, many borders between states disappear. This makes it compulsory for countries to cooperate with other countries with common interests.

Industry 4.0, which Germany has put forward, is based on the application of modern systems based on computer technology to traditional industrial infrastructure. Thus, it is aimed to change the existing industrial processes from top to bottom. In technology-intensive new generation factories, businesses can develop the technology they need with internal R&D studies as well as transfer them from outside the organization (EKOIQ, 2014: 1-2). However, there are some studies that need to be completed during the transition to modern factories based on new generation technology. Interpretation of the legal legislation, establishment of an infrastructure suitable for the use of modern technology, and provision of the job division by defining the duties are among the most important of these studies. Therefore, preparations for Industry 4.0 on an individual, company, industry, university and country basis should be completed without delay.

In today's markets, it is increasingly difficult for companies to protect existing customers. Manufacturers try to respond to increasing expectations and demands as quickly as possible. Increasing the production flexibility, making customized production and shortening the product release time are the most preferred ways for the companies to hold the consumers. The key to having a say in market conditions, where competition increases more and more every day, is to increase productivity in production. Thanks to Industry 4.0, it will be very easy to realize them.

Industry 4.0, which was first discussed at the Hannover Fair held in Germany, became an interesting topic on a global scale. The reason for the emergence of Industry 4.0 is that the competitive advantage with the advantage of cheap labor has passed from one of the most powerful countries of the last fifty years to the developing countries such as Brazil, China and India, such as the USA, Japan and Germany. The Industry 4.0 Working Group created in Germany has prepared an Industry 4.0 Strategy Document and determined the steps to be taken within Germany (EKOIQ, 2014: 2-3). Industry 4.0 offers new opportunities not only for developed countries but also for emerging economies. Therefore, countries that want to catch Industry 4.0 and are in the developing economy category should create road maps as soon as possible. Combining the existing industrial infrastructures, technological development levels and human capital with information technologies should be a primary goal for countries that want to maintain their competitive edge in this road map, in the environment that the new industrial revolution will bring.

2. METHOD

In this study, Industry 4.0 and Turkish education system, also known as the Fourth Industrial Revolution, were examined in detail, and forecasts and recommendations for the change and transformation of the education sector within the scope of Industry 4.0 were included. In this study, it is aimed to discuss the effects and consequences of Industry 4.0 in the education sector. Descriptive analysis based on secondary and tertiary data and constructing methods based on quaternary data were used together.

3. FINDINGS

The "Industrial Revolution" is the gradual transformation of small workshops into industrial workshops, which extend from the late 18th to the mid-19th century, gradually producing larger scale production. It is the technological change that drives the revolution and enables the discovery of machines that can produce faster and more efficiently than small craftsmen working in small workshops (Frederick, 2016: 9). Parallel to the development of technology, the stages of industrial revolutions that have continued with the development of industry from past to present can be summarized as follows.

The First Industrial Revolution was experienced by the replacement of human power, called labor in economics, by mechanical weaving looms powered by steam power. In the 1.0 period of industry, the use of metal increased due to mechanization in production, and there were also developments in the field of transportation. The Second Industrial Revolution covers the period in which the mass production was made on the assembly line where electricity was used and the division of labor developed, beginning in the early 20th century (Kagermann, Helbig and Wahlster, 2013: 14). Railways were built during this period. Current developments have made the use of steel mandatory and steel production has increased. Due to the increase in industrial activities, the demand for energy resources has also increased and electricity and oil-based energy resources have started to be preferred instead of steam power. In this period, also referred to as Industry 2.0, the increase in production and transportation and the change of energy sources have created an environment for the emergence of the concept of electrical communication. The Third Industrial Revolution has evolved with innovations in information technologies and electronics. Telecommunication technologies became stronger and more modern in Industry 3.0 era. Industry 3.0, which gains importance especially by using the internet, can be evaluated in a different position compared to other industrial revolutions during the transition to the Fourth Industrial Revolution, which we now call Industry 4.0. During the Third Industrial Revolution, modern machines based on digital technology began to replace machines based on electricity and mechanics. The rapid development of digital technology, internet and computer has enabled the use of Industry 3.0 and micro-electronic methods to become widespread. In this period, developments based on micro-electronics technology such as atomic energy, computer, fiber-optic and chip have been experienced and experienced (Kagermann, Wahlster and Helbig, 2013: 13-14).

Nowadays, it is the Industry 4.0, also called the Fourth Industrial Revolution, which was first discussed at the Hannover Fair in 2011, which was prepared by the Working Group formed by the German Government in 2012 and presented in 2013. There is a transition phase. According to the report, in order for Industry 4.0 to be successful, eight stages must be completed. These stages are:

- (1) Determination of reference hardware architecture and standardization,
- (2) To be able to manage complex systems,
- (3) Providing a comprehensive and high-speed communication infrastructure to the industry,
- (4) Safety and security,
- (5) Work organization and design,
- (6) Continuity of education and professional development,
- (7) Adaptation of existing legislation,
- (8) Efficient use of resources (Kagermann, Wahlster and Helbig, 2013: 49-50)

With Industry 4.0, it is aimed to enable a more flexible, faster and more efficient production with less cost through smart factories using modern and communicative

technologies. Real-time information sharing will be provided through Industry 4.0, also called the Internet of Things, and design, production and distribution systems will enable mass customization. This is a process that concerns and encompasses not only the factories but the entire society. In this context, the development process in the education sector based on the Turkish education system of Industry 4.0 is examined in detail in the section below.

Globalization, mentioned at the beginning of the study, is one of the most used concepts in the last 30-40 years regarding political and economic developments. In the education sector, globalization can be explained in several different ways. Firstly, it may be to raise individuals who can work, travel and continue their lives comfortably between countries that are in constant and close relations. The basic vision of education should be to train people who can adapt and succeed in life styles between communities from different geographies and different cultures. Because, with globalization, an individual who starts in a country will be able to continue his education in different countries or countries. Therefore, in terms of preparing for the future, the method and content of the education received today is important. With Industry 4.0, communication is expected to gain a digital dimension and the borders of communication in the world will be almost completely removed. From this point of view, it will be very important for individuals to be able to communicate and communicate with different cultures. In this part of the study, firstly, the current structure of the Turkish education system has been analyzed. Then, forecasts about the areas where Industry 4.0 will be effective in the education sector are included.

Analysis of Current Education System in Turkey

The Turkish Education System is based on the "National Education Basic Law" dated 14.06.1973 and numbered 1739 (RG, 1973-14574). Within the framework of the said law, it is aimed to raise young people for certain purposes on a national and international scale. It is aimed that young people have an international consciousness that is shaped by cultural and spiritual values and supports national and free and scientific thought. However, this approach, which has a very wide place in industrial societies, has been standing with difficulty in the face of globalization and has been re-evaluated on a global scale in recent years.

Globalization in the field of education can be defined as the creation of a system that enables the promotion and sharing of cultures specific to different identities. The most important issue in this regard is to provide a national language and culture education, which every society can proudly bear its own identity. A community of individuals who can use their mother tongue properly and own cultural values will gain awareness and respect for different languages and cultures. Therefore, a multicultural and multilingual education program has gained an important role.

Made at regular intervals between the OECD PISA (Program for International Student assesment-Program for International Student Assessment) when the test 2015 results were evaluated, Turkey reading proficiency, respectively, in math and science tests 50, located 50 and # 54 (OECD, 2016). Turkey for many years when we look at the global economic system in place economy among the first twenty-spangled test results, it is understood that Turkey is important in the current education policy issues. Second, a country and a technical level between the Third Industrial Revolution infrastructure in Turkey, industrial society has been implementing a system for the needs of education. In order to establish the qualified workforce and technical infrastructure required by Industry 4.0, the information society education model should be adopted. The main feature of the information society is knowledge and especially scientific knowledge. According to Özkan, "People of this age are also using information as an effective element of their life should have the knowledge and skills "(Özkan, 2009: 114).

Training concept in Turkey, is often understood only in the education of school age. This understanding has taken place in the society as the dominant view for many years. However, it is known that in the 20th century, which is a period where rapid developments occur in many different areas, human development has developed throughout life. While this reveals that learning should not be limited to a certain age period, the concept of lifelong learning has been brought to the agenda. However, nowadays, when the change is very fast, it is unlikely that people will continue the same profession throughout their lives. The rapid development of technology provides distance education opportunities, which paves the way for individuals to specialize in different fields. It can be said that the situation will improve similarly in the near future. The fact that education is possible without time and space constraints may refute the general opinion that knowledge is a concept that can only be given by educational institutions and teachers. This raises questions about what function educational institutions will serve in the future. In developing countries such as Turkey, one of the most important steps to be taken towards the realization of development goals, is the adoption of the education system to provide lifelong learning. The concept of lifelong education should not be considered as an alternative to education in schools, but rather as a reinforcement in areas where the student is missing or feels inadequate after the education at school.

Starting in the 1970s, especially in the 1990s, information and communication technologies have progressed very rapidly. Rapid advances in technology have now led to the fact that situations that people have found impossible are now considered ordinary. The opportunities offered by information technologies to people have greatly facilitated access to information. Facilitating access to information allowed many different opinions on the same subject at the same time. This situation also caused the system in educational institutions to be shaken. The availability of information through different channels has led to the emergence of ideas that the information may differ from what the teacher tells or what is written in the book. The only source of information is not only a teacher or a book today. Turkey, far from the first days of its establishment, based on rote-saving information, often criticizing knowledge "invented" Ejecting has adopted an approach far as to review the terms and critical approach. Info producing, questioning, thinking and an educational system that supports creative ideas, unfortunately, has not yet been fully implemented in Turkey.

Another issue in the Turkish education system is that there is a quality difference in education in terms of regions and gender. The inconvenience of physical conditions in schools, lack of teachers, families in some regions still do not attach the necessary importance to the education of girls, are among the important reasons that cause this quality difference. However, the solution of this issue is not as difficult as expected. The rapid development of technology and the demise of the knowledge that information can only be obtained in school and accompanied by teachers is a critical step in this way. Using technology, it will be possible to provide quality education in different regions of the country. The important point here is not to completely abandon face-to-face education, but to increase the quality of education with the help of technology.

In Turkey, it is accepted as unchangeable knowledge, the teacher's knowledge that the transfer of people and education policies are still based on the presence of certain programs. The prevalence of widespread belief that scientific knowledge is capable of explaining all kinds of events restrains what students can do on scientific knowledge. In the program and teacher-centered approach, the student has little responsibility. The teacher, the family and the state emerge as the most responsible actors. However, in order for the individual to become an adult, he / she should be able to assume his own responsibility. The first step to be taken at this point is to assume responsibilities appropriate for their age to children and young people. The task of parents, teachers and institutions is to provide environments and provide guidance for

individuals to be aware of their responsibilities. At this point, distance education opportunities draw attention. Distance education, various cultural and vocational programs, and distance master's programs such as the most well-known e-MBA allow individuals to receive diplomas from any country in the world, not limited to the country of residence.

Factors That May Affect the Education Sector in Industry 4.0 Process

Education is one of the institutions that encourages the developments that have led to the birth of modern societies. Within the framework of the results of the industrial revolutions, the concept of education is changing and it helps to establish institutionalism which is a part of the transformation in the industry (Özdemir, 2011). The fact that information is central in new industrial societies brings educational institutions to a very important position in the field of industry development and development. While a new social network and production technology based on knowledge is developing, educational institutions should also be separated from the classical industrial society infrastructure in order to ensure transformation. A process of change for the new needs of the society should be initiated in educational institutions. According to Balay, the education policies that should be designed for the initiation of this transformation process should have the following characteristics:

- I. Education policies should develop educational programs suitable for the change of information technologies,
- II. Taking into account the speed in technological developments, education processes should not be limited to a specific education period and adults should be ensured to be subject to a continuous education process,
- III. Instead of giving basic information based on memorization and without perceiving transformation, it should be based on understanding and researching subjects and events in depth,
- IV. As the information provided in educational institutions explains that there is not enough level to solve all the problems encountered, it should try to increase the number of individuals learning to learn.
- V. Necessary educational environment should be prepared for individuals to evaluate, think freely, discuss and investigate the problems they face,
- VI. Instead of developing only verbal and numerical intelligence in education, multi-dimensional mind development, which includes visual, kinesthetic, rhythmic and self development, should be targeted (Balay, 2004: 67).

Education policies should be revised within the framework of the criteria required by Industry 4.0. The information society education model should be adopted and the industrial society education model should be left behind. At this point, besides managers, teachers and students, success criteria, learning styles, education programs and learning / teaching methods should change. While developing education policies compatible with Industry 4.0, approaches to standard and mass education applied in industrial societies are increasingly questioned (Toffler, 2008). Within the framework of an understanding of education that develops over time and becomes institutionalized, it is important to establish educational policies that prioritize the needs and demands of the student, taking into account his / her abilities.

4. DISCUSSION, CONCLUSION AND SUGGESTIONS

Turkey is currently the 2nd and 3rd is working with a level of technical infrastructure in the Industrial Revolution. Fourth Industrial Revolution when considering Turkey's shortcomings in existing infrastructure and qualified labor issues in the industry to capture, identification and resolving urgent problems in the education policy is critical.

Education, which is one of the main tools leading the development of industrial revolutions, continued its transformation and transformation in parallel with the industrial revolutions. The main reason for the change is to train people who will reveal the information needed by new production methods. Educational institutions that have completed their transformation to meet these needs have facilitated information sharing and paved the way for globalization.

Depending on the development of the industry, the concept of information society emerges. The information society helps to adopt new approaches in educational policies. Those who will work under Industry 4.0 conditions should be able to master information and communication technologies, manage smart machines, interpret data that are products of production technologies, and produce original things in areas such as sales-marketing-automation.

In the near future, it can be said that the number of blue-collar employees will decrease and a new white-collar class with creative leadership and leadership qualities will emerge. The level of command in information and communication technologies will be decisive for who will direct the information society. In Industry 4.0, software experts who will design the systems, interfaces and sensors will come to the fore. Education models designed to raise individuals with a quality compatible with Industry 4.0 should ensure the precondition of being dynamic (Atalay et al., 2015).

The fact that blue collar workers will leave the business life with Industry 4.0 will cause a change in social relations. In this context, the new educational model should be taken into consideration as well as improving the technical infrastructure of the workforce. In the new period, education policies will take its place as a cultural tool for the spread of the infrastructure of Industry 4.0. The ERASMUS exchange programs between the Farabi at home and Exchange and the European Union countries abroad facilitate the establishment of the education infrastructure on a global basis.

The close relationship of Industry 4.0 with information-communication technologies and technical infrastructure systems increases the importance of technical and vocational education. Considering the development rate of technology, the concept of learning is not limited to a certain period, the concept of lifelong learning is adopted. In this context, individuals should be encouraged to participate in training programs and develop programs in line with their interests and needs.

In order to train the workforce that will adapt to Industry 4.0, studies should be carried out to rearrange the content of undergraduate and graduate programs, and to strengthen entrepreneurship, innovation and information and communication technologies (EBSO, 2015). In addition, universities and all other educational institutions should be actively involved in R&D activities by specifying a specialization area. Therefore, the main goal in education policies should be distance education, which teaches learning and promotes lifelong learning and enables education without time-space constraints.

All these proposals, the information society to provide education model changes and transformations that are required to put into practice in Turkey will not be sufficient alone. Turkey's adaptation to the fourth wave of industrial production model is expected to be

dominant in the coming years, employment will contribute positively to growth and development. With Industry 4.0, it is expected that there will be an extra 2-3% growth in economic growth on an annual basis, resulting in a 5% net increase in employment again on an annual basis (BCG and TÜSİAD, 2016). Employment growth is a reflection of that will be needed to train the skilled workforce, the existing education system in Turkey Industry 4.0, must be restructured in a suitable frame.

Looking at the development of the industry, it is seen that the time between revolutions is getting shorter. The rapid development of technology shows that the objects, devices and systems we use today will change shape in the near future or will be replaced by another object based on a completely new technology. The development of technology is changing not only objects, but also social relations and values. People strive not to lose their jobs, to keep up with innovations and to get involved in the process. At this point, important responsibilities are always imposed on the education sector. Raising individuals who are researching, questioning, producing and embracing democratic values is among the basic goals of the education sector. These targets are also among the indispensable features for individuals who will create international awareness. Today, the values offered by education are accepted on a universal scale. One of the most important reasons for this situation is that education increases the economic, cultural and social impact area. As a result, it is seen that the limits of technology, information, trade and communication have been lifted. In fact, developments are now effective not only within the borders of the country where they occur, but also on a global scale. The acceleration of change and the dissemination of information without any restrictions or evaluations cause a number of positive and negative results. With the increasing speed in the 21st century, it is possible to minimize the negative effects of the change on life, even to turn it into an opportunity, thanks to updates in accordance with the needs in educational policies. changes in Turkey's industry and to respond to the changing needs of a modern parallel conversion pass into the education system would be useful.

REFERENCES

- ATALAY, Y., Çeliktaş, M.S., Özgel, S. and Sonlu, G. (2015). Endüstriyel Devrimin Son Sürümünde Mühendisliğin Yol Haritası. TMMOB Makine Mühendisleri Odası Mühendis ve Makine Dergisi. (TMMOB Chamber of Mechanical Engineers Journal of Engineers and Machinery). 56(662). pp. 24-24.
- BALAY, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. (Ankara University Journal of the Faculty of Educational Sciences) 37(2). pp. 61-82.
- BCG and TÜSİAD, (2016). Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklik Olarak Sanayi 4.0: Gelişmekte Olan Ekonomi Perspektifi. İstanbul: TÜSİAD.
- Ege Bölgesi Sanayi Odası, (2015). Sanayi 4.0: Uyum Sağlamayan Kaybedecek! İzmir: Ege Bölgesi Sanayi Odası.
- EKOIQ, (2014). "Akıllı Yeni Dünya Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0: Bilişimin Endüstriyle Buluştuğu Yer Türkiye "Akıllı" Üretime Hazır mı? EKOIQ Dergisi Özel Eki. (EKOIQ Journal Special Issue) D. December, pp. 1-17.
- FREDERICK, D. E., (2016). Libraries, Data and the Fourth Industrial Revolution (Data Deluge Column). Library Hi Tech News. 33(5). ss. 9-12.
- KAGERMANN, H.; HELBIG, J. ve WAHLSTER, W. (2013). "Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0", Final report for the Industrie 4.0 Working Group, Ed: Ariane Hellinger ve Veronika Stumpf, acatech-National Academy of Science and Engineering. April. Ss. 13-78.
- OECD, (2016). International Student Evaluation Program PISA 2015 National Report. http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf Date of Access: 18.12.2018
- ÖZDEMİR, S.M. (2011). Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme. Ahi Evran Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. (Ahi Evran University Journal of the Faculty of Communication).12(1). pp. 85-110.
- ÖZKAN, H., (2009). Bilgi Toplumu Eğitim Programları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (Suleyman Demirel University Journal of the Institute of Social Sciences). 2(10). pp. 113-132.
- Resmi Gazete, (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. 1739/14574.
- TOFFLER, A. (2008). Üçüncü Dalga (translator: Selim Yeniçeri). 1. Baskı. İstanbul: Koridor Publishing.

KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞI VE AHİLİK KURUMU ¹

CORPORATE RESPONSIBILITY AWARENESS AND AHI ORGANIZATION

Öykü GÜL*

* Dr. Öğr. Gör. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler
TÜRKİYE, e-mail: oyku.gul@bilgi.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2128-962X>

Geliş Tarihi: 17 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 4 Mayıs 2020

Received: 17 January 2020; Accepted: 4 May 2020

ÖZET

Sosyal sorumluluk anlayışı batı geleneğinden köklenerek toplumsal yaşantımıza girmiş bir anlayıştır. Özellikle 1960'lı yıllar ve takip eden dönem sivil hareketlerin daha yüksek tondan seslerinin duyulduğu yıllar olmuştur. Sivil toplumun hükümetler ve işletmeler üzerinde baskı unsuru olmaya başlaması tüm aktörler nezdinde sosyal sorumluluk farkındalığının artması sonucunu doğurmuştur. Kurumsal sorumluluk, sosyal sorumluluk kavramını da içine alarak şirketlerin iş yapma pratiklerine ve yönetim anlayışlarına etik ekseninde yaklaşımını içerir.

Ahilik kurumu ise Anadolu topraklarından köklenen, toplumsal/askeri/ekonomik işlevleri olan bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nde askeri işlevlerini yitirmiş dahi olsa Ahilik kurumu yüzyıllar boyunca toplumsal birliğin devamlılığı konusunda sorumluluk üstlenmiş, bu topraklarda iş etiğinin temellerini atmış ve toplumsal ihtiyaç alanlarında varlık göstermiş tarihsel bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışmada kurumsal sorumluluk farkındalığını derinleştirirken tarihsel kültürel mirasımızın bir parçası olan Ahilik Kurumunun bu çerçevede yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, sosyal sorumluluk, kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal sorumluluk

ABSTRACT

The concept of social responsibility is rooted in the Western tradition and became part of our agenda. Especially the 1960s and the following period were the years when the voices of the civilian movements were heard in higher tones. The pressure that was put by civil society on governments and business was resulted increased social responsibility awareness among all actors. Corporate responsibility, including social responsibility, is about integrating ethical, social, and environmental concerns to business operations.

¹ Bu çalışma 5-7 Aralık 2019 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE' de gerçekleşen III. Uluslararası Farkındalık Konferansı'nda sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir

Ahilik emerged from Anatolia with social/military/economic functions. Even though it lost its military functions as the Ottoman Empire arose, Ahilik assumed responsibility for the continuity of social unity for centuries, implemented a foundation for business ethics, and played role in meeting the needs of society. In this study, the advantages of revising Ahilik as part of our historical culture and heritage is discussed for raising awareness of corporate responsibility.

Keywords: Ahilik, social responsibility, corporate social responsibility, corporate responsibility.

1.KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞI VE AHİLİK KURUMU

Son yıllarda oldukça fazla duyduğumuz kavramlar olan sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluk toplumların gündemini hatırı sayılır ölçüde meşgul etmektedir. Kesin sınırlarını çizmemizin mümkün olmadığı bu kavramlar Birleşmiş Milletler'in başını çektiği sürdürülebilirlik odaklı toplantıların kurumlara biçtiği roller ve genel olarak kurumların toplumdaki işlevlerinin dönüşmesiyle birlikte 'kurumsal sorumluluk' başlığı altında toplanarak yeniden haritalandırılmaktadır. Değişen toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörlerle birlikte şirketlerin sorumluluk alanları ve paydaş ilişkileri de yeniden şekillenmektedir. Şirketlerin toplumun sosyo-kültürel bağlamından kopuk faaliyet göstermesinin olanaksız olduğu gerçeğinden hareketle kurumsal sorumluluğa ilişkin temel perspektifin ana akım literatürün yanı sıra faaliyet gösterilen coğrafyanın özelliklerinden de beslenmesi gerekmektedir.

1.1.Kurumsal Sorumluluk

Kurumsal sorumluluğu ele almanın başlangıç noktası öncelikle kavramın temelini oluşturan *sorumluluk* üzerine odaklanmaktır. Kurumların faaliyet gösterdikleri çevreye olan sorumluluğu her iki tarafında belirli değerler dizgesi üzerinden iletişime girmeleri gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla bu durum, kavramı temel çıkış noktası olarak etik eksende incelemeyi gerektirmektedir.

Sorumluluk kavramı özetle; kişinin ya da ahlaki öznenin, kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenebilmesi durumudur (Cevizci, 1999:786). Ahlaki özgürlük, sorumluluk kavramının temelinde yatan ön koşul olarak tanımlanabilir. Özgürce seçimler yapabilenin özerk olduğundan, dolayısıyla istemin özerkliğinden bahsedilebilir. Bu koşullar gerçekleştiğinde sorumluluk ortaya çıkar. Ahlaki özne, toplum içerisinde bir birey olduğu gibi kurumsal bir yapı olarak da karşımıza çıkabilir. Kurumsal yapılar da tıpkı bireyler gibi eylemlerinden sorumludurlar ve faaliyet gösterdikleri toplumun sürekliliğini sağlamakla yükümlüdürler.

Sorumluluk ilkçağlardan beri etik ve felsefi antropolojinin başat konularından biri olagelmıştır. Aristoteles'in açıkça bir ahlaki sorumluluk teorisi inşa eden ilk düşünür olduğu görülmektedir. Nikomakhos'a Etik'te insan erdemlerini ve onlara ilişkin olguları temellendirirken günümüz ahlaki sorumluluk anlayışına ışık tutar. Aristoteles'in "...mutluluk, tam erdeme uygun tam bir yaşama etkinliğidir..." (Babür, 1999: 45) ifadesinden anlaşılacağı gibi düşünür, en yüksek iyi olan mutluluğu erdemli eylemle tanımlar. Aristoteles'e göre erdemli / ahlaka uygun eylemin övülmesi ya da ahlaka aykırı eylemin yerilmesi ancak eylem gönüllü olarak yapıldıysa mümkün olabilir (Chester, 2007). *Ahlaki sorumluluktan* bahsedebilmemiz için eylemin gönüllülük esasına dayanması gerektiği sonucuna vardığımız yaklaşımda Aristoteles, gönüllülüğü iki temele dayandırır. İlki; davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme seçiminin ya da gücünün ajanın kendi içinden kaynaklanmasıdır. Bu durumda dışarıdan etki olamaz, ajanın kontrolü ön koşuldur. İkincisi ise; ajanın bilgi sahibi olma –farkındalık- durumudur. Ajanın ne yaptığından ve yaptığıının ne gibi olaylara sebep

olacağından haberdar olması gerekir. Gönüllü olmama durumu Aristoteles'te temelde farkında olmamaktır (Chester, 2007: 110a-110b, 37-38). Bu durumda sorumluluk söz konusu olmaz. Ahlaksal sorumluluk imkanının ön koşulu özgür iradenin kullanılmasıdır. Ajanın eylemde bulunurken iyi ve kötü arasında seçim yapabilme şansına sahip olması gerekir (Bumin, 2002: 138).

Bu çerçevede özgür özne, özgür istemi ile olasılıklar arasından özgürce seçim yapabiliyorsa bunun sonucunda çıkan davranış sorumlu bir davranıştır ve etik değerlemenin konusu olabilir. Kurumsal sorumluluğun özü de aslında etik davranışa dayanmaktadır.

1.1.1. Kurumsal Etik ve Sorumluluk

Etik çalışmaların tarihine bakıldığında genel olarak araştırdıkları iki sorun olduğu tespit edilebilir. İlk sorun ahlakın kaynağının ne olduğuna ilişkindir. Ahlakı tanımlamaya ve ahlaki kavramların kökenlerini bulmaya çalışır. İkinci sorun ise ahlakın temel ilkelerini belirleyip ideal bir ahlak öğretisi ortaya çıkartmaktır. Sanayi devriminden günümüze kadar olan dönemde yaşadığımız teknolojik gelişmeler ve tüm bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olan küreselleşme dünyanın güç dengelerini hızla değiştirmeye devam etmektedir. Son yüzyılda toplumsal ve ahlaki açıdan bir değişime girilmiştir. Bauman (2001) 'a göre modern proje, ahlaki belirsizliğin olmadığı bir dünyayı amaçlıyordu. Bu belirsizlik ahlaki durumun doğal bir özelliği olduğundan, insani seçimleri bu seçimlerin ahlaki boyutlarından koparmayı hedeflemiştir. Böylece insandan dışsallaştırılmış, bağlayıcı, normatif kurallar koyma yoluna gidilmiştir. Bu kurallar günümüzde sıkça konu edilen özel etik çalışmaları kapsamında karşılaşılan etik kodlardır. Yaşadığımız dönemde evrensel anlamda bir etik kodun geçerliliği mümkün olmadığını savunan Bauman (2001), postmodern dönemin ahlaki bunalımını toplumsal hayatın parçalanmasına, insanın bütüncüllüğünü kaybetmiş olmasına bağlarken bu durumun umut verici yanını insanın iyi ve kötü arasında bireysel tercihler yapmak durumunda kalması yönünden özgürleştirici ve sorumluluk yüklenmeye zorlayıcı olması şeklinde belirler (Bauman, 2001: 16-...-19). Bugünkü toplumların kurumsallaşmış ve güdümlenmeye açık hale gelmiş yapısında başarıya yönlendirilmiş insanlar için toplumsal ilişkiler araçsallaşmış, bu durum insanın diğer insanlara ve kendisine yabancılaşmasına yol açmıştır. Meslek etiği ile gösterilen bu başarıya odaklanan insan, yaşamını anlamlı kılan pratiklerden uzaklaşarak yabancılaşma yaşamaktadır (Oskey, 2000: 168-169). Bu pratikler insanın doğasına uygun olarak çalışma ve dinlenme zamanını birbirinden kopuk ve ayrı değil bütüncül olarak yaşamasını gerektirir.

Evrensel etik kodların günümüzde uygulanabilir olmaktan uzak olmalarının sebebi toplumsal gerçeklikten ve tarihsel bağintılardan soyutlanmış olmalarıdır. Kodlar, bireyin üzerinden ahlaki özne olmanın koşulu olarak ötekine karşı sorumlu olma yükünü kaldırmadan üzerinde düşünülerek bir okuryazarlık kimliğiyle ele alınmalıdır. Aksi halde içeriksiz yol haritaları olmaktan öteye gidemezler. Bilen, düşünen, yorumlayan, toplumsal değerleriyle beslenip yaşamı bir bütünlük içerisinde kavrayabilen, sosyal bir bütünlük içerisinde var olabilen özerk insan olabilmek için etik kodları sorumluluk yükünü alan kurallar bütünü olarak görmekten kaçınılmalıdır.

İş etiğinin değerler yönünden beslendiği dört ana alan vardır. Bu alanlar din, felsefi sistemler, kültürel deneyim ve hukuki sistemdir (Steiner ve diğ., 1997:184-192). Din ve felsefi sistemler iş etiğinin uygulama sahasına önemli bir açılım sağlar. Literatürde sosyal sorumluluk anlayışının dayandığı iki temel ilkedен söz edilir (Post ve diğ.:2002:61). Hayırseverlik ilkesi ve vekillik ilkesi. Bu ilkeleri incelediğimizde Hristiyanlık inancının önemli referanslar sağladığını görüyoruz.

Hayırseverlik ilkesi, toplumda dezavantajlı durumda olan kişi ya da gruplara, servet sahiplerinin varlıklarının bir bölümü ile yardım etmesi fikri eski çağlardan beri var olan bir anlayıştır (Post ve diğ.:2002:61). I. Endüstri Devrimi'nin başlangıç aşamalarında, sosyal

güvenlik yasalarının, yoksul ve işsizleri koruyacak düzenlemelerin olmadığı dönemlerde varlıklı kişilerin gönüllü olarak toplumdaki ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleri ile hayırseverlik ilkesi işlemekteydi. Bu yardımların özelliği hayır yapan kişinin dinsel inançlarına ve kültürel özelliklere göre şekillenmesiydi. Hayırseverlik ilkesine öncülük eden iki isim çelik üreticisi Andrew Carnegie ve ünlü 1913 Colorado Kömür Grevi sırasında Standart Oil Company'nin sahibi olan John D. Rockefeller idi. J. D. Rockefeller'in şirketinin çalışanlarının da bulunduğu grev sırasında, işçilerin aileleri ile birlikte kaldıkları çadırlarda grevin sonlanmasını isteyen bazı tarafların temsilcilerince çıkartıldığı belirtilen yangında, kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere pek çok kişi ölmüştür. Bu olaylardan sonra kamuoyunun nefretini kazanan J. D. Rockefeller'in sarsılan imajını halkla ilişkiler açısından destekleyen ilk halkla ilişkiler uygulayıcılarından Ivy Ledbetter Lee olmuştur. Uyguladığı strateji ile kamuoyunun olumsuz düşüncelerini olumluya çevirmeye başarmıştır. J.D. Rockefeller yardım kuruluşlarına milyonlarca dolar harcamış ancak bu bilgiyi kamuoyu ile paylaşmamıştır. I. L. Lee'nin tavsiyesi ile hem bu bilgileri halkla paylaşmaya başlamış hem de Rockefeller Vakfını kurarak ileriki dönemlerde benzerlerinin kurulmasına öncülük etmiştir. Rockefeller Ailesi o dönemde sessiz kalma ve uzak durma politikası yerine I. L. Lee'nin açıklık politikasını benimsemiştir. Açıklık politikası, aileye günümüze kadar uzanan bir itibar kazandırmıştır (Grunig ve diğ., 1984:33-34) Yaşamı boyunca hayır işlerine 540 milyon Amerikan Doları harcamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri son derece dindar olan ailesinin, onu hem finansal hedefler edinerek çok çalışması hem de kilise odaklı yardım kuruluşlarına destek olması yönünde yetiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Her dindar insanın yardım kuruluşlarına destek olması gerektiğine inanır. 1913 yılında tüm dünyada insanlığın refahını artırmak amacıyla kurduğu Rockefeller Vakfı hem uluslararası hem de ulusal sağlık konularında araştırmaları ve kampanyaları desteklemiştir. Sanat ve eğitim alanında tüm dünyada çeşitli kuruluşlara bağışlar yapmış, burslar vermiştir (URL-1: The Rockefeller Archive Center). Hayır kuruluşlarına yüksek miktarlarda bağışta bulunan bir iş insanının, şirket faaliyetlerinde ölümlerle sonuçlanan bir grev olayına karışmış olması son derece ironiktir. Görülüyor ki, o dönemin iş insanları finansal hedeflere ulaşırken yaptıkları ile hayır işlerini birbirinden ayırıyor ve sosyal sorumluluğun hayır işleriyle gerçekleştirilebileceğine inanıyorlardı. Böylece bir taraftan maddi kazanç elde ederken diğer taraftan dini inançları gereği vicdanlarını rahatlatıyorlardı. Ancak ahlaki sorumluluğun yalnızca elde edilen karın bir kısmının toplumla paylaşılmasından ibaret olmadığı 21. yy'ın sonlarında ayırt edilmeye başlanmıştır. Hayırseverlik günümüz uygulamalarında dini kimliğinden sıyrılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal yardımseverlik olarak tanımlanabilecek bu çalışmalar kurumsal sosyal sorumluluk stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını tarihsel olarak biçimlendiren diğer bir ilke vekillik ilkesidir. Thomas F. McMahon (2003), Amerikan iş ahlakının gelişimini tarihsel olarak bölümlendirerek inceler. 1700 ile 1776 yıllarını kapsayan ilk evre, ideolojilerin kaynağı ve kökenlerinin biçimlendiği evredir. Bir İngiliz kolonisi olarak kurulan Amerika'nın iş etiğine ilişkin ilk görünümüleri, İngiliz yasalarının ve iş pratiklerinin uygulanması şeklinde olmuştur. 1700'lü yıllarda komisyonculuk ve toptancılıkla geçinen Amerikalı iş adamı, sanayi devriminin el tezgahlarını makineleştirmesi ve ev içi üretimi fabrikalaştırmasıyla, kitlelere mal üretip satan, hammadde tedarik eden bir kimliğe büründü. İş hayatının dinsel bağıntılarının çok önemli olduğu bu dönemde iki temel görüş gelişmiştir. İlki, Cotton Mather ve B. Franklin'in de savunduğu bir görüş olan zenginliğin insanlara verilen ilahi bir lütuf olduğu düşüncesi, diğeri ise John Woolman tarafından öne sürülen tüccarların toplumun iyiliği için çalışan vekiller olduğu inancıdır. İşadamları kendilerini maddi olarak kendilerinden daha az şanslı olanlara hamilik ya da vekillik yapan kimseler olarak görüyorlardı. Bu hakkı da Hristiyan inancına göre Tanrı'dan alıyorlardı. Bu iki dini tabanlı gelenek bu evrede ve 19. yy.'da da etkisini sürdürerek iş yaşamının ahlaki boyutunu inşa etmiştir (McMahon, 2003:342). Günümüzde vekillik anlayışı 1700'li yıllarda iş ahlakının karakteristiğini oluşturan iş adamının Tanrı'dan aldığı vekillik

görevi anlayışından stratejik olarak ayrılır. Buna göre, kurumsal yöneticiler kendilerini kamu yararını gözetken vekiller olarak konumlandırırlar. Toplumu pek çok yönden etkileyebilecek geniş kaynakları kontrol ederler. Kaynakların kullanımının etkileri yaşamsal olduğundan yöneticilerin üstlendikleri sorumluluk yalnızca hissedarlar lehine gerçekleşmemelidir. Kaynak kullanımından etkilenecek diğer grupların çıkarları da gözetilmelidir. Yöneticilerin kararlarında üstlendikleri bu sorumluluk onları toplumun vekillerine dönüştürür. Bu anlayış, işletme faaliyetlerinden etkilenen grupların çıkarlarının gözetilmesini amaçlayan paydaş kuramının temellerini oluşturmuştur (Post ve diğ., 2002:63).

Fraser P. Seitel, sosyal sorumluluğun bir sosyal norm olduğundan bahseder. Toplumun en küçük biriminden en büyük birimine kadar tüm kurumların, toplumu etkileyecek tüm davranışlarında ahlaki ya da ahlak dışı davranışlarından sorumlu olduğunu savunur (Seitel, 2004:138). İşletmeler de tıpkı insanlar gibi içinde buldukları toplumun birer üyesidirler. Dolayısıyla birer ahlaki özne olarak değerlendirilebilecek işletmelerin de topluma karşı sorumlulukları vardır. Genel olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde tüm uluslar taşıdıkları tarihsel ve kültürel farklılıklara rağmen sosyal sorumluluk alanında bir uyanış yaşamıştır. 1960'lı yıllarda özel sektörün salt kar amaçlı, çevresel ve toplumsal duyarlılıktan uzak faaliyetlerinin yarattığı zarar karşısında bilinçlenmeye başlayan sivil toplum, kurumların sosyal sorumluluğu gündem maddeleri arasına sokmasını sağlamıştır. Kurumsal sosyal sorumluluğun bugünkü şeklini alması ise küreselleşen dev işletmelerin çoğalması ve kamuoyu beklentilerinin şekillenmesi ile 1990'lı yıllardan sonra olmuştur.

1.2.Ahilik

Tasavvufi yaşayışta bir merteye ve güzel yaşayış olarak anlaşılan fütüvvet Ahilik geleneğinin temelini oluşturur. Fütüvvet ahlaklı olmaya ilişkin tüm güzel huyları barındıran Arapça kökenli bir terimdir. İyi huyluluk, nefis'e hakim olma, Tanrı'nın buyruklarına uyma, herkese iyilikte bulunma, cömertlik, konukseverlik, din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanlara sevgi besleme ve yardım etme, tevazu, vefalı olma, doğruluk, güvenilir olma gibi iyi huyları olan kişi fütüvvet sahibidir (Anadol, 2001:2).

Ahilik teşkilatının 13. yy. ortalarında Anadolu'da Ahi Evran Şeyh Nasrüddin Ebu'l-Hakayık b. Ahmet el-Hoyi (1172-1262) tarafından kurulduğu kabul edilir (Anadol, 2001:47). Bazı kaynaklarda adı Ahi Evren ve yaşadığı yıllar 1175-1268 olarak da belirtilen Ahi Evran, tam adındaki Hoyi kelimesinden anlaşılacağı gibi Azerbaycan'ın Hoy kasabasıdır (Lonca'dan Oda'ya: 52).

Anadolu'da ahiliği ortaya çıkaran sebepler sosyo-ekonomiktir. Türklerin Anadolu'ya ayak basışı Bizans ordusunu 1071 yılında Malazgirt Ovası'nda bozguna uğratmasıyla olmuştur. Anadolu'nun verimli topraklarına yayılarak yerleşen Selçuklu Türkleri, ilk olarak göçebe atlılardan oluşuyordu; ancak; sonra Moğol Hükümdarı Cengiz Han (1155-1227) idaresindeki ordu Harezmi, Buhara, Semerkant, Taşkent, Belh ve Merv gibi Türk şehirlerini ele geçirerek yerle bir etti. Bunun üzerine can güvenliğinden endişe eden ve çoğu esnaf ve sanatkar olan Türk aileleri Asya'dan Anadolu'ya gelerek yerleştiler. Bu ikinci göç dalgasının ardından Türk esnaf ve sanatkarların Bizanslı meslektaşlarıyla rekabet edebilmesi, Türk halkının yeni yurdunda güvenli ve huzurlu yaşaması, dış dünyadan gelebilecek saldırılardan korunabilmesi, ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmesi açısından temeli fütüvvete dayanan bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. (Anadol, 2001:47-48-49). Ahilik teşkilatının esnaf ve sanatkarlardan oluşan mensupları, belirlenmiş standartlarla ticari yaşamı sürdürmelerinin yanı sıra, yurdun savunulması gerektiğinde düzenli bir ordu, iç güvenliğin sağlanması için ise yüksek bir sosyal bilinç sahibi, adaletli ve ahlaklı kimseler olarak toplumun önemli ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Ahi adayları bu amaçlar için, usta çırak ilişkisi çerçevesinde sıkı eğitimden geçiriliyordu.

Ahi, Arapça'da ihvan, kardeşim, ahilik teşkilatı ise kardeşlik teşkilatı anlamına gelmektedir. (Ortaylı, 2006:95). Türklerin Anadolu'daki yaşam tarzlarını gerek Beylikler gerekse Osmanlı Devleti dönemlerinde yüzyıllar boyu etkilemiş olan Ahilerin temel düşüncesi insan sevgisine dayanıyordu. Adalet, ahlak ve akıl üstünlükleri gibi özellikleri sayesinde toplum içerisinde ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımcılığının yapılmadığı, iç ve dış güvenliğin sağlandığı, toplum üyelerinin mutlu ve huzurlu yaşadığı bir dönem yaratmışlardır. Toplumda en temel olarak adaletin, hakseverliğin, iç ve dış güvenliğin sağlanmasının ardından gelen en önemli ilkelerden biri ise konukseverlik, konuğa ve yabancıya yardım etme konusudur (Anadol, 2001:49-...-91). Sadece bu özellikleriyle bile Ahiler batılı çağdaşlarının son derece ilerisinde yaşam görüşüne sahip kimselerdi. Toplumda bir anlamda kanaat önderi olarak da görev yaptıklarından kendi özelliklerini yaşadıkları çevreye nüfuz ettirmişler, örnek olmuşlardır. Diğer bir dikkate değer nokta toplumda ayrımcılığa karşı takındıkları tavidir. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu'daki din, dil, ırk mezhep çeşitliliğinin zenginliği Ahilerin yaşadığı dönem için de geçerlidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1964 yılında kabul edilen Sivil Haklar Kanunu ile önlenmeye çalışılan, toplumu kargaşaya sürükleyen ayrımcılık sorunu üzerine bugün bile tam olarak sona erip ermediği konusunda tartışmalar yapılmaktadır. Oysa insan sevgisini merkeze alan Anadolu insanı farklılıkların bir sorun olduğunu dahi düşünmemiştir.

Ahi olmak çok fazla özelliği bir arada bulundurmaya gerektiriyordu; iyi huylu ve güzel ahlaklı olmak, işinde ve hayatında doğru güvenilir olmak, yalan söylememek, gözü-gönlü-kalbi tok olmak, cömert olmak, küçüklere sevgi göstermek, büyüklere saygılı olmak, alçak gönüllü olmak, güvenilir olmak, herkese iyilik yapmak, yanında çalışanları korumak ve gözetmek, dürüst olmak, örf ve adetlere uymak, azla yetinebilmek, ihtiyaçtan fazlasını diğerlerine dağıtmak, işinin ehli olmak, çalışkan olmak (Çalışkan ve diğ., 2001:34-35).

Ahilik, teşkilatlanma şekli ve sıkı eğitim-öğretim sistemiyle Anadolu'da geleneği yüzyıllar süren bir kurum yaratmıştır. Her şehirde, şehrin ihtiyacına göre bulunan esnaf ve zanaat birlikleri Kırşehir'de bulunan Ahi Evran zaviyesine bağlıydılar. Esnaf ve zanaatçıların arasında en çok hürmet edilen derneğe başkan seçilir ve ahi olarak adlandırılırdı. Başkan, diğer üyeler arasında kesin bir otoriteye sahiptir ve derneğin birlik ve dirliğini sağlayan yiğitbaşı (server) adı verilen bir de yardımcısı vardır. Ayrıca her şehirde bulunan birliğe de aynı yöntemle bir başkan seçilirdi. Şehirdeki her esnaf zümresi o zümreyi temsil eden bir şeyh, şeyh olmadığı zaman zümreyi temsil eden bir nakib, esnaf arasındaki anlaşmazlığı iş mahkemeye varmadan çözmeye çalışan bir yiğitbaşı, toplantı ve törenlerde dua eden, sanatın ustalarını anan, diğer zamanlarda esnafa töre ile ilgili bilgiler veren duacıdan oluşurdu. Birliğe kayıtlı olan şehirdeki dükkan sayısı kadar ahi bulunurdu. Zümrenin en kıdemli mensubu kethüda idi. Kethüda olabilmek için çok temiz, dürüst olmanın yanı sıra yine ahiliğin tüm özelliklerini taşıyan en az üç meşhur usta yetiştirmiş olma şartı aranırdı. Tüm meslek zümrelerinin kethüdaları birleşerek lonca adı verilen bir kethüdalar meclisi oluşturuyordu. Meclisin başına yine kethüdaların kendi aralarından seçtiği görevi ömür boyu süren bir başkan seçilirdi. Lonca, esnaf ve zanaatkarların karşılaştıkları sorunları değerlendirmek, çıkan anlaşmazlıkları mahkemeye gerek kalmadan çözümlenmek, şikayetleri değerlendirmek, teşkilat mensupları arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamak için gezi gibi sosyal aktiviteler organize etmek gibi görevleri yerine getiriyordu. Ahi olarak yetiştirilmek üzere alınacak çıraklar çok temiz ve iyi aile çocukları arasından özenle seçilirdi. Bir disiplin ve uzmanlaşma yolu olan ahilik yolunda yükselme kişisel hırsların yardımıyla değil bir meslekte mükemmel uzmanlaşma ve ruhsal terbiye sonucunda diğer ustaların ikna olup o kişiyi demokratik yöntemlerle seçmesi ile mümkün olurdu (Çalışkan ve diğ.,2001:32-33). Teşkilatın yapılanması sürekli olarak ustaların ve ortaya çıkan ürünlerin kontrol edilmesine olanak veriyordu. Kontrol sisteminin gücü aslında Ahinin benliğinde var olan özelliklerden kaynaklanıyordu. Bu özellikler çok güçlü bir oto-kontrol sistemi yaratmıştır.

Kendi mesleğine olan saygısı, itibarının zedelenecek kurum dışına itilme korkusu Ahi üzerinde baskı oluşturuyordu. Bir usta, meslektaşının, meslek itibarını zedeleyecek bir davranışına asla seyirci kalmaz durumun düzeltilmesi yolunda emek verirdi. Tüm meslek grubu adına sorumluluk hisseder, meslek itibarının zarar görmemesi için çeşitli önlemler alırdı.

Yardımlaşma ve sosyal dayanışmanın en güzel örneklerinden biri lonca heyeti tarafından yönetilen orta sandığıdır. Orta sandığının sermayesi esnaftan belirli zamanlarda toplanan aidatlar, malların satışından alınan yüzdeler gibi teşkilat bünyesindeki kaynaklardan temin edilirdi. Toplumda maddi anlamda sıkıntıya düşmüş herkese bu sandıktan yardım sağlanırdı. Sermayesi olmayan; ancak dükkan açacak olan usta, mal varlığına zarar gelmiş, mağdur duruma düşmüş ahiler, vefat eden bir ahinin çocuklarına ve eşine, savaş zamanı mesleki ustalığına ihtiyaç olduğu için görevlendirilen ve belki aylarca geri dönemeyen ahinin ailesine, şehitlerin ailelerine, bayram zamanı ihtiyaç içerisinde olanlara ve daha pek çok ihtiyaç sahibine bu sandık aracılığıyla yardım edilirdi. Bu sistem yardımı yapan ve yardımı görenlere herhangi bir yük getirmeden rahat bir şekilde yürütülmüştür (Çalışkan ve diğ.,2001:34-35).

Türklerin Anadolu'ya gelişiyle başlayan Ahilik anlayışı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine, kapitülasyonların verilmesine kadar lonca olarak varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla bu döneme kadar geçerli olan sosyal ve ekonomik anlayış Batı'nın bu alanda hem sanayi hem de düşünsel açıdan değişimlerden uzaktı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Batı, kapitalizm sonrası dönemin içerisinde sendikalaşma ve devletin yetki alanının sınırlandırılması ile meşguldü. Osmanlı Devleti'nin kendi içerisinde bir dinamiği vardı. Geleneğe dayalı sosyal görüşün geçerli olması ve Osmanlı hükümdarının ülkenin tek hakimi olması, Batı'da geliştiği şekilde sosyal sorumluluk yüklenebilecek büyük işletmelerin kurulmasını engellemiştir. İslam hukukunun geçerli olduğu Osmanlı toplumunun devamlılığını sağlayan sosyal sorumluluk işlevi, devlet hazinesini yöneten ve büyük kişisel servetlere sahip olan hükümdar ve ailesi tarafından yüklenilmiştir. Hayırseverlik ilkesi ile açıklanabilecek bu sorumluluk anlayışında hükümdar ve ailesinin toplumda ihtiyaç sahibi kimseler için inşa ettirdikleri yapılara ya da bağışlara rastlamaktayız.

2. SONUÇ: KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞINI GELİŞTİRİRKEN AHİLİK ÜZERİNE DÜŞÜNMEK

Kurumsal sorumluluk şirketlerin liderlik anlayışından politika ve prosedürlerine, paydaşlarına olan yaklaşımlarından toplum ve çevre ile ilişkilerine kadar her karar ve aksiyon alanını etkiler. Şirketlerin temel yönetim prensiplerinin ve kimliklerinin içinde var olan sorumluluk anlayışı özünde kurumsal değerlerin üzerinde temellenir. Her ne kadar kapalı bir ekonomik sistemde ve kendi zamanının koşulları içerisinde var olsa da Ahilik, önemseydiği değerler ve benimsediği prensipler açısından esin kaynağı olabilir. Günümüzde sürdürülebilirlik ve kurumsal sorumluluk temaları çerçevesinde ele alınan konular ile Ahilik özellikleri arasında bağlantılar kurmak mümkündür. Yerel ve kurumsal politikalar oluşturulurken dikkate alınan sosyo-kültürel bağıntılar aksiyonların gücünü artıracaktır. Bu çalışmada geçmiş ve güncel arasındaki bazı öne çıkan bağlantılar ele alınmaya çalışılmıştır.

Fütüvvet: Ahilerin tüm eylemlerini dayandırdığı temel değerler bütünü ifade eden kavram insan sevgisi'ni de içerir. İnsan sevgisi anlamına gelen Yunanca kökenli filantropi sözcüğü günümüzde hayırseverlik çabalarını tanımlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Kurumsal kimlik ve kurumun toplum içinde kendine biçtiği rol temel değerlerin netleştirilmesiyle yaşam bulmaktadır. Tarih boyunca tüm etik kuramlar iyi ve doğrunun ne olduğunu tanımlamaya çalışmıştır. Kurumlar kendi yol haritalarını çizirken kendi ilkelerini belirlemeli ve tutarlı bir şekilde tüm karar alanlarına yansıtılabilmelidirler. Kurumların belirlediği etik kodlar bir anlamda fütüvvet geleneğinin bir benzeri olarak tanımlanabilir. Etik kodların tutarlı bir şekilde aktive edilmesi kurumların paydaşlarıyla güven ilişkisi kurabilmeleri

için son derece önemli bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Güven ise paydaş desteğinin devamlılığını sağlayan en değerli kurum varlıklarından biri olan 'itibar'ın kazanılmasında en temel unsurdur.

Ahilerin Toplumdaki Rolü: Teşkilatın dönemsel olarak üç temel ihtiyacı karşıladığını görüyoruz: Ekonomik, sosyal ve askeri (Osmanlı Devleti'nde düzenli ordunun kurulmasıyla askeri işlevi sona ermiştir). Günümüzde sürdürülebilir iş pratiklerinin benzer şekilde ekonomik, toplumsal ve çevresel alanlarda ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Çağının dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda (kapitalizmin çevrenin üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin gözlemlenip tartışılmaya başlanması 1960'lı yılları bulmuştur) Ahi teşkilatının işlevlerinin modern kurumlarda günümüzde beklenen rollerle örtüştüğünü gözlemlemekteyiz. 2012 yılında Rio de Jenerio'da yapılan Birleşmiş Milletler önderliğindeki toplantıyla tüm toplumsal aktörlerin gündemine sürdürülebilirliğin başarılması yönünde belirlenen 17 hedef girmiştir (URL-2: UNDP). Kurumlar, devletler ve sivil toplum kendi kaynakları ve değerleri çerçevesinde bu hedefleri kurumsal sorumlulukları altında değerlendirip aksiyon planları yapmaktadırlar. 17 hedefin Ahi Teşkilatı döneminde gelecek nesiller için varlığını henüz tehdit etmeyen unsurlarla ilgili maddeleri (çevre ile ilgili olanlar gibi) ve gündelik yaşamı düzenleyen dönemin ana akım unsurları (dinin kaynaklık ettiği hak, adalet anlayışı gibi) dışarıda bıraktığımızda hedeflerin görece olarak başarıldığı bir topluluk kurguladıklarını gözlemleyebiliriz. Söz konusu edilebilecek hedefler: 1.Yoksulluğa Son ve 2. Açlığa Son (Ahi topluluğunda mutlaka ihtiyacı olana yardım yapılır- orta sandığı buna örnek olarak verilebilir-, toplumsal devamlılık esastır), 4. Nitelikli Eğitim (Ahi adayının uzun yıllar boyunca hem zanaatında hem de ahlaki gelişiminde en iyiye ulaşması için verilen çaba, topluluğa özgü denetleme sisteminin varlığı), 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar ve12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (kapalı ekonomik system içerisinde arz -talep dengesi, yalnızca ihtiyaçlar ölçüsünde üretim ve tüketim, belirgin bir standardizasyona göre üretim, sıkı bir denetleme sisteminin varlığı)

Son söz olarak tekrar vurgulamak gerekirse kurumsal sorumluluk politikaları oluşturulurken ana akım akademik ve pratik birikimlerin yanısıra sosyo-kültürel mirasın unsurlarını gözden geçirmek, kurumlara sürdürülebilirliğin başarılması ve paydaş ilişkilerinde önemli katkılar sunabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- ANADOL, C., 2001, Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, 2.bs., T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BABÜR, S. (Çev.),1999, Eudemos'a Etik, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- BAUMAN, Z., 2001, Parçalanmış Hayat, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BUMIN, T. (Ed.), 2002, Felsefe, yayın no. TÜSİAD-T/2002/12-338, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, İstanbul.
- CHESTER, P., 2000, Aristotle-Nicomachean Ethics, NY, USA: Cambridge University Press, s.xix, (Çevrimiçi), <http://site.ebrary.com/>, 7 Şubat 2007.
- ÇALIŞKAN, Y. ve IKIZ, M. L., 2001, Kültür San'at ve Medeniyetimizde Ahilik, 2. bs., T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GRUNIG, J. E., HUNT, T., 1984, Managing Public Relations, Holt, Rinehart and Winston, Inc., USA.
- MCMAHON, T. F., 2003, A Brief History of American Business Ethics, A Companion To Business Ethics, Ed. by Robert E. Frederick, Blackwell Publishing, UK.
- ORTAYLI, İ., 2006, Son İmparatorluk Osmanlı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- OSKAY, Ü., 2000, Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, 3. bs., Der Yayınları, İstanbul.
- POST J. E., LAWRENCE A. T., WEBER J., 2002, Business and Society-Corporate Strategy, Public Policy, Ethics, 10. bs., McGraw-Hill, NewYork.
- STEINER, G. A. and STEINER, J. F., 1997, Business, Government, and Society: A Managerial Perspective, Text and Cases,8. bs., McGraw-Hill, Singapore.
- SEITEL, F. P., 2004, The Practice of Public Relations, 9. bs., Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Lonca'dan Oda'ya, İstanbul Ticaret Odası'nın 125. Yıl Anısına, Genel Danışman: İlber Ortaylı, İstanbul Ticaret Odası.

Sözlükler:

- CEVIZCI, AHMET, 1999, *Sorumluluk, Felsefe Sözlüğü*, 3. bs., Paradigma Yayınları, İstanbul.

Tezler:

- GÜL, Ö., 2009, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulaması Olarak Kurumsal Gönüllülüğün Türk Özel Sektöründe Yapılanması ve Kurum İçi İletişim Bağlantısı, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Web Sayfaları:

URL-1: The Rockefeller Archive Center – JDR Sr. Biographical Sketch, (Çevrimiçi)
<http://archive.rockefeller.edu/bio/jdrsr.php> , 26 Mart 2008.

URL-2: UNDP Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri,
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html> , 1 Aralık 2019.

İDEOLOJİK KÖRLÜĞÜN SİYASİ PARTİ ÜYELERİ ÜZERİNDE YANSIMASI ¹

THE REFLECTION OF THE IDEOLOGICAL BLINDNESS IN THE POLITICAL PARTY MEMBERS

Yusuf ACAR* & Assiye AKA**

* Dr, Çanakkale, TÜRKİYE

e-mail: bilgi@yusufacar.com.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1847-7643>

** Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

TÜRKİYE e-mail: akaasiye@comu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7185-0000>

Geliş Tarihi: 27 Mart 2020; Kabul Tarihi: 30 Nisan 2020

Received: 27 March 2020; Accepted: 30 April 2020

ÖZET

Siyasetin öznesi ve aynı zamanda bir sosyal varlık olan insan, dünyayı olduğu gibi saf bir şekilde algılamaz. Hem sosyal çevrenin bir ürünü hem de sahip olduğu yetenek ve kapasite ölçüsünde sosyal fenomenlere yapılandırılmış ön kabuller çerçevesinden bakma eğilimindedir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada, siyasetin öznelere sahip oldukları öznel gerçekliği, neden nesnel gerçeklik gibi (simülasyon) algılamaktadır sorunsalı incelenmiştir. Çalışmada farklı siyasi ideolojilerin siyasal öznelerde (dört farklı siyasi partide) nasıl bir karşılık bulduğu ve ideolojik körleşmenin rasyonel bir fonksiyonu yerine getirip getirmediği analiz edilmiştir.

Bu çerçevede, çalışma 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde T.B.M.M.'de grubu bulunan dört siyasi öznenin (CHP, MHP, AK PARTİ, HDP) temelinde yapılmıştır. Bu dört öznenin yürürlükte olan parti programları MAXQDA Nitel Analiz Programından faydalanılarak içerik analizi yapılmıştır. Buna ek olarak iki ayrı soru formuyla toplam 48 kişiyle uygulanan mülakatlar, aynı program kullanılarak içerik analizi ile veriler çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İdeolojik Körlük, Politik Körlük, Romantik Körlük, Cinsiyet Körlüğü, Irk Etnik ve İnanç Körlüğü.

¹ Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı "Siyasi Öznelerde İdeolojik Körlüğün Etkisi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

ABSTRACT

The political subject and also the social identity of human kind can not recognise the world as all in purity. They tend to look at social phenomena within the framework of structured presuppositions, both as a product of the social environment and to the extent of their ability and capacity. In other words, most people, perceive reality distorted behind a fog screen. Based on this assumption, the problematic of the subjective reality of the subjects of politics is perceived as objective reality. In this study, it is asserted that how different political ideologies are found in political subjects (four political parties) and that ideological blindness fulfills a rational function.

The study found June 7, 2015 in the Grand National Assembly of Turkey group (T.B.M.M) in the general elections were held with members of four political subjects (CHP,MHP, AK PARTI, HDP) . Content analysis was carried out by using MAXQDA Qualitative Analysis program which is in effect the party programs of these four subjects. In addition, interviews conducted with 48 people in two separate questionnaires, data were analysed with content analysis of using the same program.

Keywords: *Ideological blindness, Political Blindness, Romantic Blindness, Gender Bilindness, Race Ethnicity and Religion Blindness.*

1. GİRİŞ

İlk çağlardan beri insanlığın en büyük merak konularından biri olan gerçeği arayış üzerine, aynı dünyada ve zaman diliminde aynı olayları yaşayan ama bunları farklı farklı yorumlayan bireylerin nedenlerine kafa yorulmuştur. Yaşamın her alanında gerçeğin bükülmesine, perdelenmesine ve filtrelenmesine rastlanırken, özellikle bireylerin bizzat içinde yer almadığı, kendi deneyimlemediği ve çok taraflı karmaşık bir süreçte üretilen toplumsal olaylarda herkesin aynı gerçeğe ulaşması mümkün gözükmemektedir. Partiler, siyasetçiler, ideolojiler, seçmenler ve diğerlerinin oluşturduğu siyasal yaşam bu durumun en yoğun gerçekleştiği alanlardan biridir. Partiler iktidar için mücadele ederlerken, siyasetçiler politik hayatta daha iyi yerlerde var olabilmek, sempatanlar ise sosyal kabul ve psikolojik tatmin için rekabet ederler.

Dünya tarihi boyunca nüfusun küçük bir parçasının uğraş alanı olan siyasal hayat iletişim olanaklarının artmasına paralel olarak her geçen gün daha fazla insanın az ya da çok dahil olduğu bir alan haline gelmektedir. İki yüzyıl önce matbaa ve basılı yayınların gelişmesi ile kitleselleşen siyaset 21. yüzyılın yazılı, sözlü, görsel iletişim olanakları ile birlikte neredeyse dünyadaki her insanın içinde kendini bulduğu bir alan haline dönüşmektedir. Doğumdan itibaren genetik, psikolojik, sosyal, kültürel ve politik olarak bir çok faktörün yapılandığı bireyler artık dünyada olan biten her olaydan bir şekilde haberdar olmakta ve çoğu kontrolsüz binlerce verinin etkisi altında kendi gerçekliklerini oluşturmaktadırlar. Herkesin kendi gördüğünü ve anladığını gerçek zannetmesine ve diğerlerini körlükle suçlamasına neden olan bir ortamda hepimiz körleşmekteyiz. Bu çalışmayı tetikleyen işte bu bilinçsiz ya da bilinçli körleşme sürecine meraklıdır.

İnsanların genel olarak dünyayı özel olarak ise siyasal olguları algılamalarında kırılma yaratan nedenler üzerine lütaratürde yapılan incelemede konunun farklı açılardan tekil olarak ele alındığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde seçmen davranışını etkileyen unsurlar, ideolojilerin siyasal davranışlar üzerindeki etkileri, kimlik ve önyargıların bireylerin algılarında yarattığı değişiklikler hakkında ya da beyinin psikolojik mekanizmalarının satın alma ve ekonomik-finansal tercihleri etkileme konusunda çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Ancak bunların tümünün siyasal olayları algılama ve kavrama konusunda yapılan herhangi bir

çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile ideolojilerin sadece politik olgularda değil, her olaya ilişkin sundukları hazır cevaplar ve şablonlar üzerinden “ideolojik körlük” kavramı tanımlanarak, yarattığı politik etkilerle birlikte türleri ayrıntılandırılacaktır. Çalışma boyunca ideolojilerin yeniden üretilmesinde en önemli özne olan siyasi partilerin yerine siyasi özne kavramı kullanılacaktır.

2. İDEOLOJİK KÖRLÜĞÜN ÜRETİM ALANLARI

16. yüzyıla gelene kadar çoklu ve bölünmüş iktidar yapılarını (kilise, iç ve dış politik birimler) işaret eden devlet kavramı, pazarın gelişmeye başlamasıyla işlerliği için gerekli olan iç barış ve kurallar birliği monarşilerin güçlenmesine yol açmış ve siyasi örgütlenmenin en başarılı şekli olan bugünkü anlamda modern devletin doğmasına neden olmuştur. 18. yüzyılın sonunda orduyu finanse edecek vergi toplama tekeli ele geçirmesiyle merkezi iktidardan aşağıya doğru en küçük birime kadar yönetim ve denetim mekanizmasının oluşturulmasıyla devlet kısmını yasal ve politik baskı ile inşa eden ulus-devlet, standartlaşma ile ulusal eğitim, dil ve kültürü dayatarak kültürel denetimi de ele geçirmiştir (Şen, 2004:32-37). Devletler bir taraftan güvenlik ve baskı aygıtları (ordu, polis, mahkeme ve hapisane vb.) yolu ile zor gücü kullanırken; diğer taraftan da manipülasyon ve ideolojik teknikleri kullanarak (kilise, siyasal partiler, sendika, aile ve eğitim kurumları vb.) rızaya/onaya dayalı olarak egemen ideolojiyi benimsetmeye çalışmaktadırlar(Althusser, 2003:169-72).

2.1. Aile

Bireyler siyasallaşarak toplumsallaşır ve bu sürecin ilk basamağının da en küçük siyasi örgütlenme birimi olan ailenin kendisidir. Tercihlere ve taraf olmaya dayanan bir durum olduğu için siyasal toplumsallaşmanın her aşamasında, doğumdan itibaren aile içinde oluşmaya başlayan değerler, inançlar ve normların ilk öğrenildiği başta anne ve baba olmak üzere aile bireylerinin öznel yargılar ile şekillenir(Akın, 2009:178). Bireylerin siyasal toplumsallaşmasında önemli bir üretim alanı olan siyasal partilerin tercih edilmesinde ailelerin etkisi olduğu farklı bilimsel çalışmalarla saptanan bir gerçekliktir. Ayrıca siyasal bilgi alışverişinin ilk önce anne, baba ve çocuk arasında gerçekleşmesi siyasal kimliğin oluşmasında ve siyasi parti tercihlerinde etkili bir neden oluşturmaktadır (Aydın, Özbek, 2004, 148). Çocuklarda değerlerin oluşmasında oluşurken etkilendikleri anne ve babanın değerleri sorgulanma ihtiyacı en az olan aktarım kanalları olduğundan dolayı her türlü toplumsal olayı değerlendirmede, nesnel gerçekliğe ulaşmayı engelleyen filtrelerin ilk olduğu ve çoğu zaman ömür boyu taşıdığı ideolojik körlük nedenleridir.

2.2. Eğitim

Siyasal düzenle ilgili kavramları dersler, öğretmenler, arkadaşlık grupları aracılığı ile ileten bilgi ve inançları veren eğitim kurumları bireylerin siyasal toplumsallaşmasında önemli rol oynamaktadırlar (Alkan, 1979, 85). Okullar, müfredat, sınıfın havası ve öğretmen aracılığıyla politik eğitimin ajanı olarak hizmet ederlerken var olan siyasal rejimi sürdürmeyi ve haklı çıkarmayı amaçlayan resmi ideolojiyi öğretmeyi hedeflemektedirler(Dawson ve diğ., 1977:141,157). Siyasal ve toplumsal sisteme ilişkin bilgilerin ilk edinildiği aileden sonra bireylerin aileden bağımsızlaşma sürecinin başlangıcı sayılan okullar ve eğitim yoluyla aktarılan bilgiler olguları değerlendirmede ilk başvurulan referans noktaları olmaktadır. Bundan dolayı toplumsal ve siyasal olguları değerlendirmede körlük yaratan etmenlerin içinde önemli bir yer tutmaktadır.

2.3. Siyasal Partiler

Toplumdaki birbirinden farklı çıkar ve görüşleri birleştirerek temsil eden siyasal partiler hem üyeleri hem de seçmen davranışlarının görüşleri üzerinde önemli etkiye sahiptir (Altıntaş, 2003, 3). Partiye üye olmakla ilişki ağlarına dahil olma süreci bir yandan parti ve ideolojisi

hakkında bilgi veren bir okul işlevi görürken diğer yandan sosyal bir denetim aygıtı gibi çalışıp bireylerin neleri yapıp yapamayacaklarını ortaya koyarak onları şekillendirmektedir (Kömürçü, 2014, 292). Siyasal toplumsallaşma, düşünsel ve ideolojik aidiyetin biçimlenmesinde, yeniden üretilmesi ve aktarılmasında çok önemli bir işlev görürken bireylerin tüm hayata bakışlarını şekillendiren ideolojik bakışlarını etkileyerek nesnel yaklaşımlarını etkileyecek körlük alanlarını oluştururlar.

Siyasal olayların değerlendirilmesinde bireylerin düşünceleri üzerinde bir pusula görevi gören siyasal partiler ideolojik körleşmeyi yaratan önemli kurumlardır. Gündemde her ölçüde karmaşık olayları kendi siyasal bakışlarına gören sadeleştiren siyasal partiler bu yolla her türlü bilgiye kendi başına ulaşma şansına sahip olamayan bireylerin bakışlarına ve tutumlarına standartlar getirmektedir.

2.4. Ekonomi

Daha çok 19. yüzyılda dillendirilmeye başlayan sosyal hakların hukuksal olarak tanımlanması ile ortaya çıkan sosyal devlet anlayışı, devletlere vatandaşları için sürekli gelir temini, sağlık, beslenme, eğitim ve konut için asgari yaşam koşullarını garanti etme sorumluluğu yüklemiştir (U. Kara, 2004, 23). Sınıflar arası çatışmaları uzlaştırma amacıyla devletlerin ekonomiye müdahalelerini artırmaları sonucu gelişen sosyal devlet anlayışı, 1960'ların toplumsal hareketleri ve 1970'lerin ekonomik krizleri ile birlikte özellikle neoliberal teorisyenler tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiride klasik sosyal devlet anlayışının aşındığı ve devletin bıraktığı boşluğun piyasa tarafından doldurulması argümanı yer almıştır (Sallan Gül, 2006, 300). Toplumsal hayatın merkezine ekonomi ve piyasayı koyan anlayış bu kavramların teknik ifadesinin ötesine geçerek onlara ideolojik bir anlam kazandırmaya başlamıştır. İnsan topluluklarının anlam atfettiği ve işaret ettiği doğruların bir kısmına ya da tamamına inanılan egemen simgeleri ideoloji olarak tanıyan İnsel'e göre (2012, 7-15), ekonomi bilimi de bir ideolojidir ve yansıtma işlevi ile maddi gerçeğin insanlardan gizlenmesine yol açar. Ekonomi ve kalkınmanın iyi olduğu dönemlerde o iyilikten daha çok pay alanlar toplumsal sorun alanlarının çoğuna ilgisiz kalarak görmezden gelmektedirler. Pasta diliminden daha az pay alanlar ise bu sorun alanlarını abartma eğilimine girerler. Ekonomik kriz dönemleri ise tersine daha önce fazla sorun edilmeyen bir çok olgunun daha çok seslendirilmesi ile sonuçlanır. Ekonomik krizlerin toplumsal krizlere ve sonrasında da siyasi krizlere dönüşerek sarsıcı etki uyandırdığını ifade eden Timur'a göre (2009, 88), böyle dönemlerde hoşgörü ve tolerans azalarak daha otoriter uygulamaları beraberinde getirmektedir.

3. İDEOLOJİK KÖRLÜĞÜN YAPISAL ETMENLERİ

Bireylerin toplum içinde yaşamaya muktedir bir varlığa dönüşmeleri, o toplumun baskı biçimlerini özümseyerek grup içinde yaşamaya ve davranmaya uygun hale getirilerek toplumun izin verdiği biçimde davranmaya başlamaları ile mümkün olmaktadır (Bauman, 2006, 40). Toplum, üyelerinden uymalarını istediği normlarla bireylerin düşünce ve eylemleri üzerinde etkili olsa da onları standart bir kalıba sokup biçimlendiremez. Çünkü bireyler toplumun parçası haline gelirlerken birçok farklı etkenin baskısıyla karşılaşır ve bunlara verdiği tepkilerle kendine özgü davranış biçimleri oluşturur (Akın, 2009, 157). Karmaşık ve anlaşılabilirliği zor olan bu süreçte doğumdan itibaren bireyler kültürel, sosyolojik ve psikolojik birçok etkenle yapılırlar.

3.1. Gerçek, Gerçeklik, Algı

Platon'un mağara benzetmesinde olduğu gibi asıl varlıklar olan idealar duyularla değil akılla kavranabilir. Duyu yoluyla algılanan ve yanıltıcı olan ise gerçekliktir (Güzel, 2003, 113). Fikirlerin, kişilik özelliklerinin ve ideolojilerin insanların gerçeği kendi gerçekliklerine dönüştürürken yanıltıcı etkisi bulunmaktadır. Marx, insanların gerçekleri olduğu gibi salt ve

yalın biçimde değil içine gömülü oldukları toplumun ürettiği fikirlerden yola çıkarak görmeye çalıştıklarını iddia edip “buğulu gözlüklerin ardından dünyayı algıladıklarını” ileri sürer (B. Kara, 2016, 154). Baudrillard ise gerçek diye algılanan her şeyin gerçekle bağının özellikle koparıldığından bahseden simülasyon teorisinde gerçeğin yapaylaştığını iddia etmektedir. Baudrillard’a göre “artık gerçek dünya ile imgeleri arasında ayırım yapma becerisine sahip olmadığımız için tüm gönderen sistemlerin tasfiye edildiği bir simülasyon çağına girmiş bulunmaktayız” (Baudrillard, 2011, 14). Bu açıdan değerlendirildiğinde insanların toplumsal yaşam içinde ulaşmanın riskli ve tehlikeli olduğu gerçeği aramadıkları, bunun yerine kendilerine sunulan sanal gerçeği yaşamayı tercih ettiklerini görmekteyiz (Anar, 2014, 1). Oxford Sözlüğü’nün 2016 yılının sözcüğü olarak seçtiği “post-truth”, dilimize gerçek-ötesi, gerçek-sonrası olarak çevrilmiştir. “Post-truth” bir sıfat olarak, ‘nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu” olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2018, 804). Bir anlamda gerçeğin bükülmesi olarak tanımlanan kavramın 2016 yılından itibaren bu kadar popüler olması, yaşadığımız çağda geleneksel ve sosyal medya başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan bilgi bombardımanı altındaki bireylerin bu bilgilerin doğruluğu ile ilgilenmek yerine gerçeklerin önemini kaybettiği ve herkesin kendi sanal gerçekliğini oluştururken yararlandığı cephaneler haline dönüştüğünü göstermektedir.

3.2. Tutum, Davranış, Önyargı, Yanlılık

Tutum; “yaşantı yoluyla organize olan, bireyin ilişki içerisinde olduğu bütün nesnelere ve durumlara verdiği tepki üzerine yönlendirici ve dinamik bir etki yaratan zihinsel ve sinirsel hazır olma durumudur” (Hogg, Vaughan, 2011, 174). Tutumlar genellikle bireysel olmalarına karşın grupların, milletlerin ortak tutumlarından da söz edilebilir. Kişiler ancak bildikleri ve ilgilendikleri konularla ilgili tutum oluşturabilirler ve tutumları ile uyumsuz şeyleri algılamazlar (Göksu, 2007, 87-89). Neden-sonuç ilişkisi ile birbirine sıkı sıkıya bağlı olan tutumlar ve inançlar, politik inançlar olarak kabul edilen ideolojilerin anlaşılmasında da önemli kavramlardan biri olarak kabul edilmelidir. İnsanların kendi algı dünyalarını ve o algılarla oluşturdukları davranışları etkileyen sürekli duygular ağını anlayabilmek için tutum oluşumuna neden olan faktörleri de incelemek gerekmektedir. Bu konuda ilk incelenecek kavram olarak “önyargı” karşımıza çıkmaktadır. “Önceden varılmış ve desteklenmiş bir yargıyla birlikte bir şeyin lehinde ve aleyhinde olmakla ilgili duyguları” ifade eden önyargının tutum ve inançla bağı bulunmaktadır. Tutum genel olarak bir şeyin lehinde ya da aleyhinde olmayı ifade ederken, inanç bir şeyin nitelikleri ile ilgili düşünceleri, önyargı ise inancı da içine alan bir tutumu ifade etmektedir (Harlak, 2000, 8). Davranışları yönlendiren önyargının bir grup insanda ortak anlamlar ifade etmesi stereotip (kalıpyargı) kavramına işaret etmektedir. Sosyal psikolojinin en eski araştırma konularından biri olan kalıpyargılar, bir toplumsal kategorinin yani grubun çağrıştırdığı özelliklerdir (Hortaçsu, 1998, 229-30). “Temsil ettiği gerçeklere çok az uyan ve önce tanımlayıp sonra gözlemlediklerimizden çıkan sabit bir izlenim anlamındaki inançlar” olarak tanımlanan stereotiplerin değişimi çok yavaş olur ve ancak sosyal, politik ve ekonomik dalgalanmalarla değişebilirler (Katz ve Barly: 1933 ten aktaran Harlak, 2000, 44). Bir sosyal grubu bir arada tutan sosyal bütünlük aynen kalıpyargılar (stereotipik) gibi içinde bulunan grubun boyutlarını tanımlar ve grup üyelerinin değişik olaylar ya da durumlarla ilgili önyargılarını pekiştirmektedir. Ait olunan gruba sadakat, güven, o gruba özdeşim, ortak değer ve algılamalar, olaylar karşısında gösterilen davranış ve tutumların benzerliği, başka gruplarla rekabet ve ayrımcılık grup bağlılığının özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Hogg, 1997, 79-85). İdeolojiler, bireylerin tutarlı birer kimlik oluşturabilmesi için çelişkileri en aza indirilmiş bir şekilde “gerçek” olmak zorundadırlar. Aynı zamanda var olan çelişkiler ve tutarsızlıklar perdelenebilmeli, etkilenen kitlenin kolayca vazgeçemeyeceği kadar gerçek ve kabul edilebilir olmalıdır (Eagleton, 2005, 35). Tüm ideolojiler kendilerini rakip ya da düşman

gördükleri “öteki”ler karşısında konumlandıkları için, bireylerin düşünce ve eylemlerinde “biz ve ötekiler” ayrımı ideolojik körleşmenin ilk adımını oluşturmaktadır. Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde 6-8 yaş grubu çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, “biz”le birlikte verilen anlamsız heceleri olumlu, “onlar”la birlikte verilen heceleri olumsuz değerlendirdikleri, bilinçdışı bile olsa “biz” uyarısının olumlu sıfatlara tepki süresini kısalttığı tespit edilmiştir (Tajfel’den Aktaran Hortaçsu, 1998, 277). İnsanlar çoğunlukla olumlu bir sosyal kimlik ihtiyacı içinde oldukları için kendilerini ve gruplarını diğerlerinden olumlu bir şekilde ayırt edebilecek yolları aramak konusunda taraftar konumundadırlar (Arkonaç, 2001, 342). Böyle olunca, psikolojik bir kitleyi oluşturan bireyler kişilik ve sosyal özellikleri ile birbirlerine ne kadar benzerse benzesin ya da ayrılınsın oluşturdukları kolektif ruh sonucu tek başlarına hissedeceği, düşünceği, ve davranacağından başka türlü davranmaktadırlar. Kitlelerde en aykırı düşünceler yan yana varlığını sürdürebilirken, gerçeğe açıklık hiçbir şekilde hissedilmez. Gerçek olmayana her zaman gerçek olandan önce yer verilen kitleler illüzyondan asla yoksun kalmazlar (Le Bon’dan Aktaran Freud, 2006, 11-12).

3.3. Kimlik ve Bilişsel Önyargılar

Kimlik, bir kişiyi bir şeylerle belirleme ya da benzerlikler ilişkisinde destekleyici bir role hapsedilmeyi ifade eder (Aka, 2010, 9). Diğer bir tanımla kimlik bir bilinçlenme sorunudur. Daha doğrusu kişinin kendisi hakkında bilinçsizce oluşan algılama biçiminin görünür hale gelmesi sürecidir (Aka, 2015, 1321). Aka’ya (2017, 13) göre her disiplin konumlandığı duruma göre kimlik tanımı yapmış olsa bile, kısaca “kim” olduğumuz sorusunun cevabı olarak bu kavramı tanımlamak mümkündür. Diğer bir açıdan kimlik nosyonu bireyler veya nesnelere arasındaki iki kıyaslama kriterini içerir. Bunlar benzerlik ve farklılık kriterleridir. Kimlik sadece burada olma ve buradaki bir şey anlamına gelmez, kimlik daima bir onaylanmadır. Buna iki nokta daha ilave edilebilir. İlk olarak nesnelere veya kişileri sınıflandırma, ikincisi de kendiliği birleştirme veya kendiliğe saldırma, bir şeye veya birilerine saldırma (bir arkadaşına, bir spor takımına veya bir ideolojiye saldırmak gibi) (Aka, 2010, 17). Burke ve Stets (Burke ve Stets 2009’dan aktaran Aka, 2012, 4) kimliğin anlamlar seti olduğunu; anlamların toplumda belli bir rolü işgal etmekle ve belli bir grubun üyesi olmakla onu tanımlayanlar açısından oluştuğunu söylerler.

Doğduğu anda kimliğinin merkezinde sadece yalın insan kimliği yer alan bireye, fiziksel ve genetik özelliklerini kapsayan ırk ve genetik kimliği, sadece inanç yapısını değil tüm sosyo-kültürel yaşamını şekillendirecek olan din ve kültürel kimlik, yapay ve kurgusal kabul edilen ulusal kimlik ve hepsinin üstünde de çıkarlarını korumayı, isteklerini tatmin etmeyi, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamayı sağlayan ekonomik insan kimliği eklenerek zaman zaman birbiri ile çatışan karar mekanizmasına bazen uyumlu bazen de birinin diğerine ağır bastığı kimlik oluşur (Aşkın, 2007, 217). İnsanlar ait oldukları sosyal çevreye göre birçok kimlik üretirler. Meslek grubu kimliği, futbol takımı kimliği, memleket kimliği, siyasi parti kimliği gibi oluşturulan zihinsel kimlikler bilinçaltının etkisiyle bireylerin kendilerini tariflerinde ve tanımlarında egonun bir parçası haline gelerek hep birlikte bir bütün haline gelerek önce “ben”i sonra da “biz”i oluşturur. Bu kimliklerden herhangi biri saldırı, muhalefet ya da tehdit altına girerse kimliğin bireyde ifade ettiği gücü oranında duygusal tramvaya ve karşı tepkiye yol açar. Bu etki-tepki sürecinde bilişsel sistem devreye girerek gerçeği kendine uydurma, kazanmak için kullanma ya da karşı tarafın iddialarını çürütme anlamında nesnel gerçeğin çarpıtılması, perdelenmesi, filtrelenmesi seçenekleri kullanılabilir hale gelir. Bilinçli ya da bilinçsiz körleşme süreci başlar.

Bu bağlamda bireyin politik kararlarını oluştururken yalın gerçeği görmesini engelleyen kavramları kısaca açıklamak gerekmektedir. Bir tanımlama ile “beynin defoları” denen bilişsel önyargılar (Cognitive Biases), düşünme ve karar vermede mantıktan sistematik sapmaları ifade

etmektedir. Siyasal karar verme süreçlerinde etkili olan belli başlı önyargı/yanlılık tanımlamaları şunlardır;

- a. Doğrulama/Teyit Yanlılığı (Conformation bias); bireylerin kendilerini sadece mevcut yargılarını onaylayan ve pekiştiren bilgilere açık olup, bu durumu tehdit eden bilgi ve haberleri görmezden gelme durumu (URL-1, 2019).
- b. Tutuculuk Önyargısı (conservatism bias); yeni gelişmeler karşısında inançların çok yavaş yenilenmesi (Küçüksille, Usul, 2012, 28) durumu. Bireyler, var olan ruhsal dengelerini sürdürürebilmek için düşünce yapısını sarsma ihtimali bulunan bilgilere kapalı, mesafeli ya da temkinli olmaktadır.
- c. Kendine Yontma Yanlılığı (Self-servis bias); bireylerin kendileri hakkında olumsuz geri bildirimleri reddederek başarılı yanlarına odaklanma, hata ve başarısızlıkları gözden kaçırma durumu. Güzel olaylarda kendine pay çıkarma, kötü olaylarda dış faktörleri suçlama (Darity, 2008, 429)
- d. Otorite Önyargısı (Authority Bias); otorite figürlerin görüşlerine ve söylediklerine gereğinden fazla değer verme eğilimi (Ellis, 2015, 457).
- e. Sürü psikolojisi (Bandwagon Effect); ait olduğunu düşündüğümüz grupla uyumlu hareket etme ve düşünme etkisi olarak ifade edilen sürü psikolojisi bireylerin siyasi tercihlerinde mevcut ya da beklenen çoğunluk olarak algıladıkları düşünceye veya harekete katılma durumu (Schmitt-Beck, 2015, 1-2).
- f. Liking/disliking tendency; sevilen ve takdir edilen insanların, grupların kusurlarını, hatalarını, suçlarını (liking tendency) seilmeyen kişi ve grupların iyi yanlarını görmezden gelme (disliking tendency) eğilimi (URL-2, 2019).
- g. Geri Tepme Etkisi (Backfire Effect); İnsanların bağlı oldukları düşünceleri ve inançları en sağlam kanıtlarla bile olsa tutarsızlığını açığa çıkararak sarsacak durumlarda kendi düşünce ve inançlarına sıkı sıkıya sarılma durumu (Nyhan, Reifler, 2010, 319).

İster biyolojik isterse sonradan sosyal olarak edinilmiş olsun bireylerin kimlikleri onların yaşamla bağlarını sağlayan en temel yapı taşlarıdır. Kimlikler bireylerin her türlü yaşam ilişkisinde davranış tarzını kontrol edip yönlendirdiklerinden dolayı her türlü manipülasyona açıktırlar. Bundan dolayı gerçek ve gerçeklik ilişkisinde bilinçli yada bilinçsiz körlüğü doğuran en önemli unsurlardan biridir.

3.4. İdeoloji - Dil - Söylem Arasındaki İlişki

İletişim ve aktarımın bir aracı olarak dil, aynı zamanda ideolojinin ifade edilmesinde, aktarılmasında ve kitlelerin yönlendirilmesinde de kullanılan önemli bir uyarandır. Dil, ideolojinin yer aldığı bir kap olarak düşünce ile sıkı bir bağlantı içindedir. Düşünce dil yoluyla kavramsallaşır. Bundan dolayı bireyleri toplumsal bir varlık olarak inşa eden dil, sadece iletişim ve bilgi aracı değil aynı zamanda iktidar aracıdır (Uras, 2004, 74-76). İnsanların yaşadıkları olayları algılamasında taraflı bir çağrışımla yönlendiğini ifade eden Mardin, “Kur’an” kelimesi ile sadece bir kitaba değil kutsal ve mukaddes bir kitaba, “vatan” kelimesinin yalnızca bir toprak parçasına değil, ahlaki yük taşıyan bir kelimeye de çağrışım yaptığını vurgular (Mardin, 1995, 90). Bu anlamda dil, olan biteni sadeleştirip basitleştirerek mistifiye etmenin ötesinde, bireylere sunduğu sınıflandırma sistemi aracılığıyla onun dünyasına

da düzen verir. Bu özelliği ile iç ve dış çatışmalardaki kaosa son vererek ürettiği “gerçek” için sağlam bir temel atmış olur (Uras, 2004, 77-78).

3.5. Siyasal Aidiyet ve Rekabet

Bireylerin bir kolektifle özdeşleşerek tanımlanması ya da kendilerini tanımlamaları olan aidiyet duygusu, doğanın yarattığı zorluklar içinde bireylerin başarılı olabilmesi için içgüdüsel olarak bir bütünün parçası olmaya ve toplumsallaşmaya zorlayan dürtülerin dışı vurumudur (Gürses, 1999, 75). Bir siyasal örgüte ya da politik çizgiye karşı psikolojik ve davranışsal aidiyet duygusu, bireyin örgütüne karşı olan hislerinin yüksek seviyede olması ve örgütte sürekli bulunma isteği ile kendisini göstermektedir (Uygur, Koç, 2010, 80). Bireylerin siyasi kimlikleri kendileri için önem taşıdığı ölçüde aidiyet duygusu ile birleşince bu kimliklerine yönelik eleştiri, saldırı ve tehdit durumu politik tartışmalarda gerçeğin bükülmesi ihtiyacı ile birleşmektedir. Bireysel kimliğin önemli bir bileşeni olan siyasal kimlik, üyesi olunan partinin başarısı/başarıları ile kişide “biz kazanıyoruz” duygusu oluşturmaktadır. Bireylerin kendilerini psikolojik olarak iyi hissetmelerine neden olan, iyi insanlar olarak akılcı, dürüst ve adil olduklarını düşündüren siyasal kimlikleri, kendilerini ait hissettikleri politik çizginin iktidara gelmesi ile vaat ettikleri mutluluk, huzur ve bolluk iddiasını yerine getireceklerine ve bu sürecin parçası olarak kendilerine de başarıdan pay çıkaracaklarına olan inançlarına dayanmaktadır. Bu kadar güçlü bir uyarıcı ile korunan siyasal aidiyet “biz” duygusu yaratmakta ve doğal olarak bunun dışında kalanlar için “öteki” tanımlamasını da beraberinde getirmektedir. “İyi, güzel, doğru” olan tüm özellikleri “biz”in içinde, “kötü, yanlış, çirkin” olan tüm özellikleri “öteki”yle özdeşleştirme duygusu tüm politik ortamı gerçekler üzerinden tartışma ihtiyacını yok ederek, kazanma duygusu ile olgulara körleşmeyi beraberinde getirmektedir.

İnsanlar partileri ile bağlarını duyguları ile değil mantık ya da akılları ile kursalar vaat ettiklerini gerçekleştiremeyen partilerine bakışlarını gözden geçirmeleri gerekmektedir. Normal şartlarda o partiyi bırakıp bağımsız kalmaları ya da başka bir partiye destek vermeleri beklenen bireylerin, politik kimlikleri bireysel kimliklerinin güçlü bir parçası ise bu tür bir tutum değişikliğini gerçekleştirdiklerini çok nadir gözlemlemekteyiz. Çeşitli gruplara ait olarak yaşamlarını sürdüren insanlar, o gruplardan dışlanma korkusu ile çoğu zaman tutum değişikliği yerine grubun düşüncelerini tercih etme eğiliminde olurlar. Kolektif ruh hali içinde kendini güvende hissetmeye yönelik çabalar, stres altındaki insan doğasının dışavurumları ile kaynaşarak ve belli alanlarda gerçeklik ile hayal arasındaki sınırlar bulanıklaşmaktadır (Volkan, 2005, 16). Siyasi partiler de siyasi ideolojiler gibi kişilerin ve kamuoyunun değerlendirmesinde ortak standart sunarlar. Bu standartları benimseyen bireyler siyasi olayları değerlendirirken kendi düşünceleri ile değil, partilerin belirledikleri normları kullanarak gerçekle bağlarını koparırlar. Dünyada son zamanlarda parti bağına sağlayan ana unsur o partiye sevgiden çok rakip partilere olan nefret üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Siyasi eğilimi oluşturan dürtünün kendi partisine bağlılık ya da sevgiden çok rakip partilere olan nefret üzerinden kurulması olarak tanımlanan “Negatif Partizanlık” (Abramowitz, Webster, 2016, 14-15) bireylerin takipçisi oldukları ideolojik ve siyasal beklentilerin azalmasına neden olmaktadır. Ötekileri yenmek kişilerin oy verdikleri partilerin vaat ettikleri politik, sosyal ve ekonomik programların yerine getirilip getirilmediğinin önüne geçerken, partilerin başarısızlıklarını kabul etmede körleşme yaratmaya başlamaktadır. Bu tür durumlarda oy verilen partiye karşı duyulan hoşnutsuzluk tamamen rakip partilere yöneltilerek “ötekilerin” kötü, beceriksiz, hain vb. etiketlemelerle tanımlanmasını da beraberinde getirerek verilen oy/oylar vicdanlarda meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Siyasi kutuplaşmanın son tepe noktasına geldiği ülkelerde tüm siyasal alan “biz ve onlar” olarak bölündüğünde kazanma ve üstün olma dürtüleri gerçeği bilmeye olan ihtiyacı tamamen ortadan kaldırmaktadır. Onun yerini hakikat almaktadır. Böyle durumlarda ise Horkheimer’in ifade ettiği gibi akıl kavramı ne kadar güçten düşerse, ideolojik

manipülasyona, hatta en kaba yalanların yayılmasına o kadar elverişli hale gelmektedir (Horkheimer, 2010, 70).

4. İDEOLOJİK KÖRLÜK

Bu çalışmada gözden geçirdiğimiz literatür ışığında ve elde ettiğimiz verilerle şu ana kadar net bir tanımı yapılmamış olan ideolojik körlük kavramını tanımlamak gerekirse; “bireylerin, kişi, kurum, olay ve dünyayı değerlendirirken nesnel gerçekliği aramak yerine kimliklerinin, önyargılarının, duygularının, psikolojik ve sosyal benliklerinin etkisi ile doğruluğu kanıtlanmamış verilerle ve ait oldukları sosyal, siyasal, kültürel ve ideolojik grupların, öğretilerin, inançların etkisi ile hareket etmelerine ideolojik körlük” denir. Bu tanımı oluştururken ideoloji kelimesini kullanmamızın nedeni içerdiği siyasi tondan çok, dünyayı anlamlandırmada bireylere sunduğu hazır harita ve şablon fonksiyonudur. Her olaya uygulanabilen ve dışına çıkılmasının hoş karşılanmadığı kalıplaşmış harita, şablon ve önceden oluşturulmuş yollar, düşünce biçimi ve algılamamanın dışına çıkılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda var olan hazır şablonun dışındaki tüm verilere kendini kapatan bireyler doğal olarak körleşme yaşamaktadırlar. Kişilerin sadece kendi kanaatlerini destekleyecek haber ve verilere açık olmaları, bu kanaatleri çürüten bilgilere mesafeleri var olan körlük durumunu güçlendirmeye hizmet etmektedir. İdeolojik körlük diğer kişilerin, grupların, cinsiyetlerin, ırkların, inançların, politik ve sosyal düşüncelerin değerlendirilmesinde sanal bir gerçekliğin etkisi ile nesnel gerçeğin ortadan kaybolmasına ya da kaybedilmesine yol açmaktadır. İdeolojik körlük gruplandırıldığında belli başlı dört şekilde sınıflandırılabilir. Bunlar;

1. Irk, Etnik ve İnanç Körlüğü
2. Cinsiyet Körlüğü
3. Romantik Körlük
4. Politik Körlük

4.1. Irk, Etnik ve İnanç Körlüğü

Olguları değerlendirmede nesnel gerçeklik yerine ait olunan ırk, etnik köken ya da inancın etkisi ile diğer ırk, etnik köken ya da inançların aleyhine doğruluğu kanıtlanmamış verilerle hareket etmeye “ırk, etnik ve inanç körlüğü” denir. Literatürde colorblindness (renk körlüğü) olarak geçen, “ırk, kültür ve etnisiteye bakılmaksızın olayları olabildiğince eşit değerlendirerek ayrımcılığa son vermek” (Rodriquez, 2006, 645) şeklinde olumlu bir anlamda körleşme üzerinden kullanılan tanım yerine olumsuz anlam yüklenerek bir tanım oluşturmanın nedeni, tüm bu çalışmada nesnel gerçekliğe ulaşmaya engel olan bariyer ya da filtrele odaklanmamızdır. Bireysel kimliğin en güçlü parçaları olan ulusal ve dinsel kimlikler (Aşkın, 2007, 216-17) olguların nesnel değerlendirilmesinde bireylerin akıllarına vurulmuş en sağlam prangalardır. Faşizm, milliyetçilik, fundamentalizm, etnik ayrımcılık vb. siyasal akımların doğmasında ve gelişmesinde en önemli uyarıcı olan ırk, etnisite ve dinler, ideolojinin en esnemez tanımlarını oluşturan duygulara hitap etme, mutlak bağlılığı ve sorgulamamayı beraberinde getirdiği için körlük olgusu doğal kabul edilmektedir.

Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde etnik grubun ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden birinin farklılık bilinci olduğunu ileri süren Usta, bir toplumdaki etnik gruplardan birinin kendini diğer gruplardan soyutlayarak onlara karşı toplumsal şiddet hareketlerine yönelebileceğini iddia etmektedir. Bu şiddet hareketlerini destekleyen fanatikleri harekete geçiren nedenin ise ideolojik sabit fikirlilik ve fanatizmle izah edilebileceğini öne sürmektedir (Usta, 2009, 89,94). Bizden olmayana önyargı, hayatın her alanında ayrımcılığın doğmasına ve yaşamın bu duygu üzerinden şekillenmesine neden olmaktadır. İş hayatında etnik ayrımcılık konusunda çalışma yapan Lordoğlu ve Aslan, ayrımcılık çeşitlerini işe almamak, terfi ve kadro unvanı vermemek, işten çıkarmak, iş ortamında taciz edip işten uzaklaşmasını sağlamak, iş

vermeyerek terk etmesini sağlamak, işyeri ortamını değiştirmek veya sürgün etmek ile işyerinde uzun süreli çalışmaya zorlamak veya sosyal güvencesiz çalıştırmak olarak sıralamaktadırlar (Lordoğlu, Aslan, 2012, 134). Sadece iş hayatında değil yaşamın her alanında özellikle ırksal, etnik ve inanca dayalı önyargılar ötekiler için değişmez kalıp yargılar üretmektedirler. Roman yurttaşlar üzerine araştırma yapan Uğurlu, Türkiye’de kentsel dönüşümde öncelikli olarak romanların (çingenelerin) yaşadığı mahallelerin seçilmesinin temelinde onların istenmeyen unsurlar olarak görülmesinin ve kentsel mekanların onlardan arındırılması isteğinin yattığını öne sürmektedir. Uğurlu’ya göre bu dışlama önyargısının temelinde onları tanımak ya da toplumsal bir ilişkiyi deneyimlemekten çok toplum tarafından çeşitli şekillerde oluşturulmuş bir imgenin gerçeklik kabul edilmesi ve bu imgenin basın, edebiyat ve sanatla pekiştirilerek yeniden üretilmesi yatmaktadır (Uğurlu, 2013, 70-71).

4.2. Cinsiyet Körlüğü

En kısa haliyle cinsiyet temelinde ya da cinsiyetler arasında ayırım yapmamak olarak tanımlanabilecek cinsiyet körlüğünü (gender blindness), Avrupa Birliği’nin bir kuruluşu olan Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü “kadın-erkek rol ve sorumluluğunun kendisine özgü sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamlarda verildiğini ya da empoze edildiğini kabul etmede başarısızlık” olarak tanımlamaktadır (URL-3, 2019). Toplumsal cinsiyet körlüğü olan program, proje, politika ve tutumlar bu farklı rolleri ve ihtiyaçları dikkate almazsa, var olan durumu korur ve cinsiyet ilişkilerinin eşitsiz yapısını dönüştürmeye yardımcı olmaz. Toplum içinde bireylerin düşünme, hissetme ve davranış şekillerini cinsiyetlerine bağlayan kalıp yargılar bulunmaktadır. Bireylerin kadın ya da erkek olmalarından dolayı onlara politik, ekonomik, sosyal ve kültürel verili rol ve sorumlulukların yüklendiğini görememe ve bu durumun yarattığı eşitsizliği ortadan kaldıracak yaklaşımı göstermeme durumuna cinsiyet körlüğü denir. Cinsiyet körlüğü daha çok kadınların kamusal, sosyal, politik, kültürel hayatta ve iş dünyasında dışlanmalarına ya da eşit şanslara sahip olamamasına neden olmaktadır.

Kadınları kamusal alandan dışlamak sadece toplumsal cinsiyet körlüğünün bir sonucu değildir; aynı zamanda sınıf mücadelesinin de bir sonucudur. Bunun bir sonucu olarak, alt sınıfların kadınları kendilerini merdiven basamaklarında sadece erkeklerin değil kendilerinden daha iyi durumdaki kadınların da altında bulmaktadırlar (Kalev, 2003, 129). Kendi içinde çelişki gibi görünen bu durum kraliçe arı sendromu olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram kadınların kariyer hikayelerinde cinsiyetleri dolayısıyla yaşadığı haksızlıklar ve sıkıntılar olmasına rağmen, erkek egemen ortamlarda başarılı olan ya da statü ve pozisyon elde etmiş kadınların kendi hemcinslerine mesafe koyduklarını ve bilinçli olarak hayatı onlar için zorlaştırdıklarını ifade etmektedir (Baykal, 2018, 162). Daha çok çalışma hayatında kadınların kariyer yapmalarının ya da kariyerlerinde üst kademelere çıkmanın önündeki yapay engellemelere ise cam tavan sendromu denmektedir. Resmi olmayan ve görünmez bu engeller kadınların kendilerini çaresiz hissetmelerine ve mücadele etmekten vazgeçmelerine neden olmaktadır (Karakuş, 2014, 335).

Cinsiyet körlüğü içerisinde incelenen bir diğer alan LGBT’li bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılıktır. Eşcinsellik, biseksüellik ve transseksüellik gibi farklı cinsel yönelimleri veya kimlikleri bulunan insanlara yönelik olumsuz duygular, tutumlar ve/veya davranışları kültürel bir ideoloji bağlamında açıklayan görüşe göre (Şah, 2012, 24) bu tür bir algılama yaşamın her alanında ayrımcılığa neden olmaktadır.

4.3. Romantik Körlük

Keskin “Taş Parçaları” isimli şiirinde “sözde kalır sevgilim, sözde kalır bütün sözler. Aşk çünkü, aşk çünkü kendine bir yol, bir ideoloji ister” (URL-4, 2019) derken ideoloji ile aşk arasında bir bağ kurmuştur. Aşk bir ideoloji olabilir mi? İki kişi arasında yaşansa da aşk da aynı ideoloji gibi karşısındaki kişiyi tanımlamak için kendiliğinden oluşmuş bir harita sunmakta

mıdır? Kesin, kapalı, itaat isteyen, gerçeği gönüllü çarpıtmaya hazır geçici bir körlük mü? Aşk bir ideoloji olabilir ya da olmaz değil. Ancak ondan etkilenen taraftarları üzerinde yarattığı körleşmeye bakılacak olursa birçok açıdan benzer bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Sadece aşk değil nefret de hoşgörü ve esnekliği azaltarak, aşk ile bağlı olduğuna toz kondurmayan, nefretse tümünden reddetme ile isminin geçmesine tahammülü ortadan kaldıran aklın ve mantığın devre dışı kaldığı bir durum yaratmaktadır. Aşk; itaat, kabullenme ve teslim olmanın, nefret; reddetme, inkar ve tahammülsüzlüğün hakim olduğu bir akıl körlüğü ortaya çıkarmaktadır (URL-5, 2019). Bu bilgiler ışığında “bir olayın, durumun ve ya sürecin değerlendirilmesinde irrasyonel davranma biçimine ‘Romantik Körlük’ denir. Diğer bir anlatımla, bir duruma nesnel gözlükle değil tamamen öznel duygulanımlarla bakma ve anlama biçimidir. Romantik körlük bir nesneyi, bir kişiyi, bir inancı ya da ideolojiyi değerlendirirken bilgi, veri, akıl ya da mantığın bilinçli veya bilinçsiz dışlanarak sadece duyguların rehberliğine başvurulmasının yarattığı nesnel gerçeklik çarpıtmalarını ortaya çıkarmaktadır.

Öztürk, insanın korkularını yöneten beyindeki “amigdala bölgesinin” aşık olduğunda aktivitesinin azaldığını ve kişinin korkusuzlaşıp, gözünün hiç bir şeyi görmediğini ifade ederek, “aşkın gözü kördür” sözünün bilimsel olarak da doğru olduğunu iddia etmektedir (URL-6, 2019). Aşık olduğunda salgılanan oksitosin hormonu bağlanmayı artırarak aynı zamanda stresle tetiklenen kortizol salınımını baskılayarak anksiyeteyi azaltması ve güven duygusu meydana getirmesi ile (Say, Müjdeci, 2016, 104) aşık olunan kişiyi değerlendirmede çarpıtma ve körlük yaratmaktadır. Siyasi fanatizm ile lidere, partiye ya da ideolojiye aşk benzeri bir tutkuyla bağlı olan insanların bazen bu uğurda ölmek ya da öldürmek dahil her şeyi göze almasını tıp bilimi açısından değerlendiren çalışmalar yapılsa körleşmenin sadece fikir sistemleri ile meydana gelmediğini belki de bunun belli ölçülerde fizyolojik ve biyolojik nedenlerle ortaya çıktığını öğrenme şansımız olacaktır.

Aşk ve ideolojinin, duygusal yoğunluk, heyecan, bağlılık ve sembolizm gibi özelliklerinden dolayı haz ve korku kaynaklı aşırı duygu içeriğiyle ortak bir sebebe dayanabileceğini iddia eden Şeker (2017, 196-97), psikanaliz bağlamında değerlendirdiği konuyu Freud’un ortaya koyduğu insanın iki temel dürtüsü, yaşam ve ölüm dürtüleri ile incelemiştir. Ayrıştırıcı, yıkıcı, ötekileştirici, saldırgan adeta düşmanına ölüm arzulayan ideoloji ile merhamet, muhabbet, sevgi gibi birleşmeye ve bir araya gelme arzusuna dayanan aşkın söylemsel, zihinsel ve duygusal benzerlikleri olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda yazar aşkı bastırılmış yasaklı sevinin geri dönüşü olarak değerlendirirken, ideolojiyi bastırılmış yasaklı yıkım içgüdüsünün geri dönüşü olarak tanımlamaktadır. Aşk iki kişi arasında yaşanan bir olgu olsa da taraflarının rollerini kişilerin dünyaya bakışları yönlendirdiği için politiktir. Erkek egemen düzene karşı çıkan bir feminist kadın ile, otoriter, baskıcı patriyarkayı savunan bir erkek hormonal olarak bir süre için diğerinde kendilerini rahatsız eden özelliklerini görmese bile sürdürülebilirliğinin önünde en büyük engel ideolojik farklılık olacaktır.

4.4. Politik Körlük

İnsan beyninin milyonlarca yıl süren evrimi sırasında doğada var olabilmek için geliştirdiği otomatik refleksler olarak tanımlanabilecek önyargıların sadece sosyal hayatta değil siyasi kararlarında da etkili olmaması mümkün gözükmemektedir. En geniş açıyla bakıldığında siyasi önyargılar, insanların kendi siyasi grupları lehine veya kendi ideolojik temelli inançlarını olumlu bir şekilde dile getirecek şekilde düşünme veya hareket etme eğilimi anlamına gelmektedir. Ancak insanların önemli bir kısmı siyasi/ideolojik yakınlıklarının yargılarını veya davranışlarını etkilediğinden habersizdirler. Farkında olmadan bireyler kendi siyasi grubunu veya görüşlerini destekleyen bilgileri seçici olarak hatırlayıp, siyasi rakip olarak gördüğü parti, lider ve kişilerin yargılarını ve davranışlarını kendisi gibi düşünenlere göre daha olumsuz biçimde karşılarlar (Ditto, vd., 2019, 93). İdeoloji, bilinçaltının bilinçli davranışlarla birleştiği bir ortak alan olarak özellikle politik anlamda gerçeğin kendisi olarak algılanan düşünce ve

inançlarda tabi olunan grubun zaaflarını ortadan kaldırmaya yarayan bilinçaltının yarattığı illüzyonlar toplamıdır (Ülgener, 1976'dan aktaran Uras, 2004, 82). İnsanlar özellikle siyasi argüman ve kanıtları değerlendirirken mevcut siyasi görüşlerini pekiştirenleri desteklemek ve görüşlerine aykırı olanları küçümsemek konusunda önyargılı olma eğilimindedirler. Çünkü “İdeolojiler kanıt gerektirmez, kuşkuyla kabul etmez, neyin iyi, neyin kötü, neyin doğru, neyin yanlış, neyin güzel, neyin çirkin olduğunu açık ve seçik bir biçimde belirtir. Belirttiği an bir değerler sıralaması, kültürel-sosyal-siyasal tercihler ‘merdiveni’ sunar. O ideolojiye inananlarca bunun dışına çıkılmaz. Çıkıldığı an ‘onlar’dan biri olunur” (Ergil, 1983, 19). İnsanlar, ideolojiler aracılığıyla yaşamda kendilerini koydukları yeri ve gerçek ilişkilerini değil onları kendi görüş açısıyla tarif ederler. İnsanların kendi dünyaları ile olan ilişkiyi simgeleyen ideoloji günlük ilişkileri belirleyen imgesel bir durumdur (Uras, 2004, 27). İdeolojilerin yaygın yaşam alanı bulduğu politik ortam partilerin üyeleri ve destekçilerinin kimlikleri ile birleşince olguları algılamada bilinçli ya da bilinçsiz körleşme yaratmaktadır. Partici kimlik (grup kimliği) bireysel kimliğin güçlü bir parçası haline geldiğinde bireylerin günlük yaşamında her türlü olayı değerlendirmede baskın bir rol üstlenmektedir. Desteklediği partinin seçim kazanması bireyde “biz kazanıyoruz” duygusu yaratarak hem zaferin bir parçası olarak haz hissettirmekte hem de iyi bir vatandaş olarak kenti ya da ülkesinin iyiliğini ait olduğu görüş sistemi ile artıracığına olan inancı pekiştirmektedir. Normal şartlarda desteklediği parti iktidara gelir ve vaatlerini yerine getiremezse bireylerin partileri ile aralarındaki destek bağı yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak partici kimliği ağır basan bireyler yanlış politikaları eleştirmek yerine o politikaları haklı gösterecek nedenler üzerinden olaylara yaklaşma eğilimi gösterirler. Çünkü grupların güvenli konforu ile yaşamaya alışkın insanoğlu aksi fikir ya da söylemlerle grubundan dışlanmak yerine grubun genel tavrını kabul etmeyi tercih etmektedir. Dünyaya insan beyninin ürünü bir düzen verme eğilimindeki ideoloji, insanların iç ve dış dünyalarındaki kargaşadan kaçma eğilimine seslenerek istikrar ve düzen isteği ile rahatlatıcı ve yatıştırıcı bir işlev görmektedir (Uras, 2004, 45). Ergil’e göre insanlar önceki inançları sürdürme arzusu ve doğru bir sonuca varma arzusu ile sürekli gerginlik içindedir. Olağanüstü gerçekdışı beklentileri olmadığı sürece insanlar ideolojiler yoluyla, içinde buldukları koşulların olumsuz ve korkutucu yanlarına katlanmak ya da aşmak ve daha iyi koşullara varmak isteklerini tatmin edebilirler (Ergil, 1983, 38). Bu durum olgulara taraftarlık duygusuyla yaklaşımı artırmaktadır. Bu taraftarlık çoğu zaman partisini ve destekçilerini her yönü ile beğendiği ve kabul ettiği için değil hiç beklenmedik şekilde rakip partileri destekleyen grupları sevmediği hatta nefret ettiği için de gerçekleşebilir. Dünyada ötekileştirici politik dili kavramada her geçen gün daha çok kullanılan “negatif partizanlık” (Abramowitz, Webster, 2016, 14-15) kavramı politik dürtünün desteklediği ya da sevdiği parti ya da liderden çok sevmediği gruplar, partiler ve liderler üzerinden harekete geçmesini açıklamaktadır (Caruana, McGregor, Stephenson, 2015, 772). Politik hayatın ekonomik ve sosyal sorunlar üzerinden tartışılmasından çok ırk, din ya da değerler üzerinden bölünmeler yaşaması partilerin ve seçmenlerin birbirlerini sadece siyasi rakipler olarak değil ülkeye ve millete zarar vermek isteyen düşmanlar olarak tarif edilmesine yol açmaktadır. Partilerle destekçileri arasındaki bağ beğeni ve sevgi yerine rakip gruplara olan nefret üzerinden şekillenince siyasi partilerden ideolojik ve politik beklentiler azalarak düşmanı yenmek partinin daha iyiye ulaşmak için vaatlerinden önemli hale gelmektedir. Partiye duyulan aşırı sevgi ya da diğer partilere duyulan nefret üzerinden sosyal ve politik olguları değerlendirmede nesnelliğin yitirilmesi ile oluşan çarpıtma ve filtrelemelere “politik körlük” denir. Politik körlük, partici kimliğin (grup kimliği) bireysel kimlik üzerinde normalden fazla güç kazanmasına neden olduğu için gerçeği arama ve tüm toplumu ilgilendiren (gerek iç gerekse dış politika) konularda genel faydayı sağlayacak politika üretiminde yetersiz kalınarak, sadece bireysel haz duygusu doyurulmasına odaklanıldığında her türlü yanlışın doğrulanma ve haklılaştırma çabası siyasanın tümüne olumsuz etki yapacaktır.

4.5. Araştırmanı Amacı

Çalışmanın birbirini tamamlayacak şekilde üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; siyasi öznelerin (siyasal partilerin) sahip oldukları ideolojik bakış açılarının parti üyelerinin kendi ideolojileri üzerinde ideolojik körlük yaratıp yaratmadığını analiz etmektir. İkincisi, parti üyelerinin sahip oldukları kendi ideolojik bakış açılarının ait hissettikleri siyasi partilerin ideolojileri üzerinde etkisinin olup olmadığını incelemektir. Son olarak da parti üyelerinin iç ve dış politik gündemlerin belirlenmesinde ideolojik körlüğün etkisini analiz etmektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Soru 1: Siyasi parti üyelerinin kendilerini ve partilerini tanımlamalarında ideolojik körlüğün etkisi var mıdır?

Soru 2: Siyasi öznelere üye olanların ekonomik, sosyal ve siyasi gerçekliği algılamasında ideolojik körlük ne ölçüde etkilidir?

Soru 3: Siyasi öznelere üye olanların kendilerinin ve ait hissettikleri siyasi öznelerin ideolojilerinin, ideolojik körleşmede etkisi var mıdır?

Soru 4: Siyasi öznelerin en çok hangisinde (iktidar-muhalefet) ideolojik körlüğün etkisi görülmektedir?

Soru 5: Dört siyasi öznenin sosyal devlet algısında ideolojik körlüğün etkisi var mıdır?

5. YÖNTEM

5.1. Çalışma Grubu

Çalışma 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde T.B.M.M.'de grubu bulunan dört siyasi partinin (CHP, MHP, AK PARTİ, HDP) üyeleri ile yapılmıştır. Birinci soru formu, her siyasi partiden on üye olmak üzere toplam 40 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Bu üyelere ulaşmak için siyasi partilerin Ankara İl Başkanlıklarına ve Genel Merkezlerine başvurulmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi Çankaya İlçe Başkanlığından, Adalet ve Kalkınma Partisi Pursaklar İlçe Başkanlığından, Halkların Demokratik Partisi Ankara İl Başkanlığından randevu alınmış, Milliyetçi Hareket Partisi ile yapılan görüşmelerde ise teşkilatlarında olumlu bir sonuca varılamadığı için Milliyetçi Hareket Partisi eski milletvekillerinin kurduğu Parlamenterler Birliği Derneği üyeleri ve çalışanları ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın devamında görülen lüzum nedeniyle ikinci soru formu 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde oy verdikleri siyasi partiye göre CHP, MHP, AK PARTİ VE HDP'den ikişer kişi olmak üzere toplam 8 kişi ile yapılmıştır.

5.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya konu olan partilerin yürürlükte olan siyasi parti programları ile önce 40 kişi ile ve sonra da 8 kişi ile ayrı iki soru formuyla veriler toplanmıştır. Birinci mülakatlar Temmuz 2019 tarihinde 14 iş gününde yapılmıştır. İkinci soru formu ise Kasım 2019 tarihinde 3 iş gününde tamamlanmıştır.

5.3. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde, siyasi parti programlarının içerik analizini yapmak için MAXQDA Nitel Analiz Programından faydalanılmıştır. Dört siyasi parti programında en sık geçen kelimelerin frekans analizi yapılmış ve ortaya çıkan kelimelerden esinlenerek ideolojik yönelimi ortaya koyacak kavramlarla kodlar oluşturulmuştur. Daha sonra her parti için elde edilen kodlarla MAXQDA programının Tek Vaka Modeli ile en yoğun kullanılan on kavram ve bu kavramların siyasi parti programlarındaki ağırlıkları incelenmiştir.

Dört partinin her biri ile on iki kişiden oluşan toplam kırk sekiz kişi ile gerçekleştirilen mülakat formlarının çözümlemeleri MAXQDA programı yardımı ile Kelime Bulutu ve Tek Vaka Modeli analizi ile yapılmıştır. Mülakat yapılan kişilerin verdikleri cevaplar üzerinden ideolojik körlüğe işaret eden kodlar oluşturulmuştur. Elde edilen kodlar yardımıyla içerik analizi yapılmıştır.

6. BULGULAR

Araştırmanın **ilk sorusuna** şu şekilde cevap vermek olanak dahilindedir: Bütün siyasi parti üyelerinin kendilerini ve partilerini tanımlamalarında ideolojik körleşmenin etkisi altında oldukları söylenebilir. Örneğin kendi dünya görüşlerini daha çok üyesi oldukları siyasi partilerin ve liderlerinin bakış açılarıyla özdeşleştiren üyeler, romantik körlüğün (siyasi aşkınlıkla liderine ve partisine tapınması) ve politik körlüğün (üyesi olduğu partinin siyasi olayları değerlendirme biçimlerini olduğu gibi kabul etmesi) çerçevesinden kendi bakış açılarını tanımlamaktadırlar. “*Biz atalarımızdan dedelerimden Atatürkçüyüz CHP’liyiz ve ölene kadar da öyle kalacağız*” (C05 numaralı CHP’li katılımcı), “*Türk milliyetçisi, ülkücü ve MHP’li olduğumu söyleyebilirim*” (M04 numaralı MHP’li katılımcı), “*koyu bir AK Partiliyim. Recep Tayyip Erdoğan hayranı ve onun askeriyim diyebilirim*” (A05 numaralı AK PARTİ’li katılımcı) örneklerinin de gösterdiği gibi CHP, MHP ve AK PARTİ’liler genel olarak partilerinin sembolik anlamlarına ve liderlerine özel bir anlam atfetmektedirler. HDP’liler ise “*yurtsever devrimci sosyalist*” (H10 numaralı HDP’li katılımcı) örneğinde olduğu partilerinin liderinden ziyade ideolojilerine gönderme yapmaktadırlar.

Ayrıca üyesi olunan siyasi parti tanımlamalarında iki nokta dikkat çekmektedir. İlki her siyasi parti üyesi, üyesi olduğu parti ve partilileri olumlu bir anlam yüklemektedir. Örneğin “*Türkiye’nin alternatifsiz parti seçmeni*” (C09 numaralı CHP’li katılımcı), “*benim partim olduğu için vatanını milletini seven milliyetçi muhafazakar bir geleneğe sahip olan insan topluluğudur*” (M09 numaralı MHP’li katılımcı), “*milletini seven insanlar, hizmetkar insanlardır*” (A10 numaralı AK PARTİ’li katılımcı), “*bütün kesimleri kapsayan ezilenlerin sömürülenlerin bütün kesimleri kucaklayan bir partidir*” (H02 numaralı HDP’li katılımcı) ifadelerin kullanılması partilerinin ideolojilerine kutsal bir anlam yüklemektedirler. Başka bir ifadeyle parti ideolojilerin, ideolojinin yüce nesnesi olarak algılanmaktadırlar.

Diğer bir nokta ise her bir parti üyesinin ait oldukları siyasi partinin dışındaki parti ya da partilerin onlara yüklediği olumsuz ifadeleri kabul etmemektedirler. Örneğin, CHP’lilere yüklenen “*inanç karşıtlığı*”, MHP’lilerle özdeşleştirilen “*ırkçı ve faşizanlığı*”, AK PARTİ’lilerin ontolojisi olarak görülen “*dini sömürücülüğü*” ve HDP’lilere yüklenen “*teröristlik*” damgalamalarını reddetmektedirler.

Araştırmanın ikinci sorusuna şu şekilde cevap vermek olanaklıdır; Siyasi özne üyeleri ekonomik, sosyal ve siyasi gerçekliği değerlendirirken genel olarak kendilerini ait hissettikleri siyasi partilerin, kanaatleri ve tutumları standartlaştırıcı etkisi ile hareket ederek benzer olaylara parti bazında benzer cevaplar vermektedirler. Siyasi (yerel seçim), sosyal (göç sorunu) ve ekonomik (kriz) örnek olaylarında kendilerini ait hissettikleri grupla uyumlu hareket ederek (Bandwagon Effect) düşüncelerini ifade etmektedirler.

Siyasi gerçeklik için seçilen örnek olan yerel seçimi yorumlama biçimlerini incelediğimizde; “*Çok çalıştık. Halkla birebir göz temasında bulunarak her iki seçim öncesi de çalıştık*” (C01 numaralı CHP’li katılımcı), “*Cumhur ittifakının her manada başarısı olduğunu değerlendiriyorum*” (M01 numaralı MHP’li katılımcı), “*Cumhur ittifakının %50’nin üzerinde oy alarak bu seçimi tamamlaması önemli. 17 yıldır iktidarda olan bir partinin bu kadar çalkantılı ekonominin içerisinde seçime girilmesi bile bu oy oranının korunması Cumhurbaşkanına olan güveni tazelemiştir*” (A08 numaralı AK PARTİ’li katılımcı), “*Hem 31*

Mart'ta hem de 23 Haziran'da metropollerde HDP'nin stratejisi çok başarılı bir şekilde sonuçlandı" (H10 numaralı HDP'li katılımcı) cümleleri katılımcılarının destek verdikleri siyasi partilerin söylemleri ile aynı olduğunu göstermektedir.

Sosyal gerçeklik için seçilen göç konusunda ise üyelerin üzerinde siyasi parti söylemlerinin etkisinin zayıflamaya başladığı görülmektedir. Katılımcıların verdiği cevapları incelediğimizde; *"Türkiye için ciddi olarak bir tehlike olarak görüyorum"* (C02 numaralı CHP'li katılımcı), *"Suriyeliler konusu, Türkiye'de bugün ve gelecekte sorun olmaya devam edecektir"* (M03 numaralı MHP'li katılımcı), *"Suriyelilere gösterdiğimiz tepkiyi keşke PKK'lulara da gösterseydik bu hale gelmezdik"* (A05 numaralı AK PARTİ'li katılımcı), *"Bu durum Türkiye'nin uyguladığı savaş politikalarının sonucudur"* (H01 numaralı HDP'li katılımcı) cümleleri ile muhalefet partilerine destek verenler partilerin söylemlerinden daha sert biçimde göçmenlere karşı olduklarını ifade ederken, iktidar partileri destek veren katılımcılar partilerinin söylemleri ile farklı görüş bildirmekten çekinmemektedirler.

Ekonomik gerçekliği kriz üzerinden sorgulayan sorulara verilen cevapları incelediğimizde; *"Ülkede büyük kriz var tencere kaynamaz oldu böyle giderse 5 sene içinde esnaf sayısı yarıdan fazla azalır"* (C07 numaralı CHP'li katılımcı), *"Battık, yenildik... Ekonomik savaşı kaybettik"* (M08 numaralı MHP'li katılımcı), *"Kriz var gibi. Amerikan yaptırımlarından dolayı olduğunu düşünüyorum"* (A07 numaralı AK PARTİ'li katılımcı), *"Ülke ekonomisi çok zor durumda her şeye zam gelmiş durumda, ekonomi çöküntüye uğradı"* (H08 numaralı HDP'li katılımcı) cümleleri ile bireyleri doğrudan etkileyen ekonomik gelişmelerde bile ait oldukları grubu önceleyen ve koruyan bir tutum takındıkları görülmektedir.

Birinci mülakat sonuçlarını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, Türkiye'deki politik ortamın giderek değerler ve kimlikler üzerinden kutuplaşmasının "öteki" parti ve destekçileri değerlendirmede körlük yarattığını görmekteyiz. Bacon'un idoller doktrininde de bahsettiği gibi bir kısmı genetik olarak var olan, bir kısmı ait olduğumuz sosyal grupların kabullerinden bir kısmı ise kuşaklarla aktarılan önyargıların olayları değerlendirmede körlük yarattığı gözlenmektedir. Negatif partizanlık baskısı altında yaşanan politik körlük olaylara taraftarlık duygusu ile yaklaşımı getirip nesnel gerçeği çoğu zaman gönüllü ve otomatik olarak çarpıtmaktadır.

"Siyasi öznelere üye olanların kendilerinin ve ait hissettikleri siyasi öznelerin ideolojilerinin, ideolojik körleşmede etkisi var mıdır" şeklindeki üçüncü araştırma sorusuna cevap arandığında; *"CHP'lileri samimi iyi niyetli yapıcı, zarar da görse kötülükle cevap vermeyen insanlar olarak görüyorum. CHP'yi çok seviyorum onun dışında da yapıcı bir parti görmüyorum"* (C05 numaralı CHP'li katılımcı), cümlesi ile kendisinin ya da ait olduğu grubun tamamen iyi yönlerini gören katılımcı örneğinde olduğu gibi güzel olaylarda kendine pay çıkarma, kötü olaylarda dış faktörleri suçlama (Kendine Yontma Yanlılığı - Self-servis bias) durumu körleşmenin en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Göçmenler konusunda M09 numaralı MHP'li katılımcının ifade ettiği *"Böyle giderse ülkede azınlık olma tehlikesi ile karşı karşıya kalırız"* cümlesi ve H05 numaralı HDP'li katılımcının ifade ettiği *"Onlar bilinçsiz geldiler ama Büyük Ortadoğu programını kuranlar bilinçli olarak gönderdiler"* cümlesi partilerinin ideolojileri ile uyumlu olduğundan ideolojik körleşmede üyelerin siyasi öznelerin ideolojilerinden etkilendiklerine örnek olarak verilebilir. Ekonominin durumu hakkında A05 numaralı AK PARTİ'li katılımcının ifade ettiği *"Ben kriz olduğuna katılmıyorum. Her arabada bir kişi işe gidiyor. Biz müsrif bir toplum olduk"* cümlesi mülakatlardaki gözlemlerde hem kendi partisinin katılımcılarından hem de diğer katılımcılardan ekonomik olarak daha iyi durumda olan katılımcının nesnel gerçeği kendisi üzerinden değerlendirerek genelleme yaptığına dolayısı ile körleşmeye etkisine örnek olarak gösterilebilir.

Araştırmanın dördüncü sorusu şu şekilde cevap vermek mümkündür; tüm mülakatların cevaplarına ve gözlemlere dayalı olarak katılımcılar siyasi olayları yorumlamada iktidar ya da muhalefet destekçisi olmaları fark etmeden tamamen kendilerini ait hissettikleri grubun tutum ve söylemi ile hareket etmektedirler. Kendilerini ya da diğer parti destekçilerini tanımlarken veya yerel seçim gibi güncel bir siyasi olayı yorumlarken kendi ideolojileri, siyasi duruşları ya da destekledikleri partilerin gözlüklerini kullanarak her bir grup farklı bir gerçeklik oluşturmaktadır. Geleceğe ilişkin kaygı alanları yaratan göç gibi sosyal bir olayı yorumlama da ise ideolojilerin ve partilerin etkisinin azalarak göçmenleri öteki olarak nitelendirerek düşüncelerde benzerlik meydana gelmektedir. Katılımcılar az ya da çok temas ettikleri ya da aşına oldukları göç olgusu gibi sosyal olaylarda kendilerini öne alarak parti görüşlerinin dışına çıkmaktadırlar. Ancak muhalefeti destekleyen katılımcılar düşüncelerini çok daha sert ifade ederken, iktidarı destekleyen katılımcıların da gözlemlerle genel olarak karşı olduğu göç konusunda yine de partilerinin durumunu yumuşatan ifadeler kullandıkları tespit edilmiştir. Birinci derecede katılımcıları etkileyen

Kadına yönelik şiddetin arttığı bir dönemde gerçekleştirilen mülakatta tüm katılımcılar bu konudaki çabaların yetersiz ve samimiyezsiz olduğunu ifade etmektedirler. Partilere göre değerlendirildiğinde gündemde ağırlıklı olarak yer alan konularda katılımcıların genel yaklaşımı aynı olsa bile değerlendirme şekillerinde partilerini öne çıkarma ya da koruma etkisi gözlenmektedir.

İdeal yönetimin ağırlığının merkezi-yerel yönetim ekseninde nerede olması gerektiğini sorduğumuz katılımcılardan CHP'liler idealize sistemi tarif etmeye çalışırken, MHP'liler siyasi sistem eleştirisi üzerinden değerlendirme yapmayı tercih etmişlerdir. AK PARTİ'liler merkezi yönetim ağırlıklı fikir beyan ederken HDP'liler ise yerel yönetimleri tercih etmişlerdir. Farklılıklar ve toplumsal uzlaşma ile liyakat ve ötekileştirme konusunda parti ve ideoloji etkisinden çok bireysel fikirlerin öne çıktığı görülmektedir. Siyasi partilerin söylemleri içinde ağırlıklı yer tutmayan konularda katılımcılar politik körlüğün etkisinden uzaklaşmaktadırlar.

“Dört siyasi öznenin sosyal devlet algısında ideolojik körlüğün etkisi var mıdır” şeklindeki araştırmanın beşinci sorusunu genel olarak değerlendirdiğimizde çok geniş bir alanda çağrışımlar yapan sosyal devlet kavramına ilişkin katılımcılarda ideoloji etkisini az gördüğümüzü söylemek yanlış olmayacaktır. Kavramın içeriğini oluşturan alt başlıklarda ise kadın şiddeti, gençler ve çocuklar, bilimsel araştırmalar gibi katılımcıların günlük hayatlarında temas ettikleri konularda daha ilgili oldukları gözlenmektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğanın bir parçası olarak insanın, ona baktığında gerçekliği algılayıp algılamadığı konusu hala merak edilen bir konudur. İnsanlık tarihi boyunca birçok düşünür, doğanın biricik, benzersiz, nesnel gerçeğini algılayarak insanların farklı faktörlerin etkisiyle onu çarpıttığını ortaya koymuşlardır. Bu çarpıtma durumu kendi karnını doyuracak yiyecekte fazlasını edinen insanlığın bunu koruma güdüsüyle muhafızlara ve onları kontrol edecek yöneticilere ihtiyaç duyması ile birlikte yöneten ve yönetilen ayrımı insanlık gündeminin önemli bir konusu olmuştur.

Yöneten ve yönetilen ayrımı başlangıçta basit kurallara dayanırken; tarihsel süreçte sadece yönetim işine değil, toplumsal yaşamın her alanından insanın beden her hücrelerine kadar etkileyen sistematik iktidar tekniklerine ve mekanizmalarına dönüşmüştür. ve ideoloji olarak adlandırılan fikir sistemleri tarihsel sahnede yerini almıştır. Öyle ki ideolojiler sadece devlet yönetimi ile ilgili düşünce sistemlerinin ötesine geçerek insanın geçmişini, bugünü ve geleceğini şekillendiren, her konuda doğru-yanlış, iyi-kötü ve güzel-çirkin ayrımları olan

doğaya, topluma, toprağa, tarihe, kadına, erkeğe, çocuğa, kendine benzemeyen diğerlerine ve hatta kadınla erkek arasındaki en mahrem ilişkilere bile hazır haritalar sunarak gerçekliğin önüne hakikat olarak kavramsallaştırılmıştır.

1800'li yıllarda insanlar arasındaki fiziki mesafenin kısılması, bir arada yaşayan nüfusun artması ve bu artışın sonucu meydana gelen ortak sorunların çözüm anahtarı olarak anlaşılan siyasal ideolojiler, birbirlerine rakip olarak siyasal sahnede görünür oldular. Toplumsal değişime ve var olan kurulu düzene tepki olarak şekillenen ve entelektüel altyapısını bu durumlara kafa yoran düşünürlerin oluşturduğu ideolojiler, ortaya çıktığından beri yaklaşık yüz elli yıldır siyasi partiler ve siyasi liderler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İdeolojiler, söylem becerilerinin düşünsel yeteneklerinden daha yüksek siyasiler tarafından (kitleleri coşturacak, sıkıcı hayatlarını renklendirecek, onlara sistemin parçası olduklarını hissettirerek ve koşulsuz izleyicileri haline getirecek yanılsamalar yaratarak) pür gerçekliğin kendisinden kopararak söylem olarak sahte bir hakikat haline getirilmişlerdir. İdeolojilerin nesnel gerçekliğin yerine öznel gerçekliği ikame eden fonksiyonu çok başarılı olmuş ve onun izleyicilerini tartışmasız bir şekilde ideolojik körlüğe sevk etmiştir.

Bireylerin nesnel gerçekliği algılamasında körlük yaratan nedenleri araştıran bu çalışma çerçevesinde öncelikle insanların düşünce biçimlerini çok fazla etkileyen ideolojiler mercek altına almıştır. Her konuda hazır cevapları olan ideolojilerin topluma, devlete, insana, ve ilişki biçimlerine bakış biçimleri incelenmiş ve körlüğe neden olan yapısal üretim etmenleri (aile, eğitim, siyasal partiler, ekonomi vb.) altı kalın çizgilerle çizilmiştir. Bireylerin ait olduğu sosyal sınıflar/sosyal yapılar kendi öznel gerçekliklerini nesnel gerçeklik gibi sunarak genel geçer bir standart üretirler. Bu standart herhangi bir ideolojinin kendisidir. İdeoloji çeşitli düşünce biçimlerini farklı kalıplara dönüştürerek aynı olguların farklı algılanmasını sağlayacak bir görme biçimi oluşturur. Kendi ruhu ve bedensel hazzının peşinde koşan birey, bu görme biçimini, sorgusuz sualsiz kabul ederek farklı kutupsal alanların aktif bir takipçisi haline gelir.

İnsanların duygu ve düşün dünyasına hitap eden ve kendi taraftarlarından kayıtsız şartsız bağlılık isteyen ideolojilerin en önemli yaşam alanı kuşkusuz siyasi alandır. Bu alan, egemen ekonomi-politik tarafından gittikçe muhafazakar bir hal alarak ve içe kapanarak yeniden bir mağara idolüne dönüşmektedir. Bu idolün en somut görünür alanı kuşkusuz ki siyasal özneler/siyasi partilerdir. Çalışmanın en temel sorunsalı olan dört siyasi partide ideolojik körleşmenin var olan düzeni yeniden üretme anlamında tartışmasız çok başarılı olduğu saptanmıştır. Üyesi olunan siyasal partiler ve sorgusuz sualsiz izlenen ideolojiler vasıtasıyla parti üyelerinin kendilerini, diğer siyasal parti ve üyelerini, gündemdeki konuları yorumlama biçimlerinin ait olunan siyasi parti tarafından etkilediği görülmüştür. Diğer bir deyişle, üyelerin düşünce biçimleri, kanaatleri ve davranış kodları üye olunan siyasi parti tarafından oldukça fazla belirlendiği gözlemlenmiştir.

İdeolojik körlüğün yaratılmasında başlıca etmenler; cinsiyet, eğitim durumu ve yerleşim yeri gibi demografik faktörlerdir. Araştırmaya konu olan siyasi partilerin seçmen profillerinin dindarlık açısından incelenmesinde diğer partilere göre kendilerini dindar ve koyu dindar olarak tanımlayan seçmen oranı daha fazla olan AK PARTİ'de bulunmaktadır. Buna rağmen, AK PARTİ'nin kendi parti programında din olgusuna vurgu yapılmamış olması oldukça manidardır. Özellikle göçmenler konusunu; ensar-muhacir ilişki biçimlerini dini motifler üzerinden okumaları ideolojik körleşme boyutunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye'de yaşanan reel ekonomik kriz meselesinde muhalefet parti konumunda olan CHP ve HDP'li katılımcılarda ideolojik körlüğün negatif yönde etki ettiği söylenebilir. Fakat muhalefet parti konumunda olmasalardı aynı netlikte bir cevap verebilirler miydi sorunsalı da tartışılmalı hale gelmektedir. Araştırmanın diğer bulgusu ise grup kimliğini oluşturan politik kimliğin mensup olunan parti dışında diğer parti/partiler konusunda son derece olumsuz bir ötekilik yarattığı saptanmıştır.

Çalışmada cevabı aranan “siyasi özneler üye olanların ekonomik, sosyal ve siyasi gerçekliği algılamasında ideolojik körlük ne ölçüde etkilidir” sorusunun cevabı şu şekilde verilebilir: Suriyeli Göçmenler (siyasi realite/sosyal realite) ve ekonomik kriz (ekonomik realite) konularında CHP ve HDP’nin parti bazında güçlü bir argüman olarak kullandıkları eleştirel tezlerini üyelerinin de savundukları görülmüştür. Bu konuda (Suriyeli Göçmenler ve ekonomik kriz) AK PARTİ ve MHP’li katılımcılarında partilerinden farklı görüş bildirdikleri ve her iki realite konusunda endişelerini daha ılımlı bir şekilde dile getirmişlerdir. Özellikle iktidar partisi konumunda bulunan AK PARTİ üyelerinin ılımlı da olsa partilerinden bağımsız görüş bildirmeleri ideolojik körlüğün etkisinden kısmen ayrıldıkları şeklinde yorumlanabilir. Fakat on yedi yıllık kesintisiz bir şekilde iktidar olan bir partinin üyelerinin yeniden bir ideolojik körlüğün etkisine girdikleri şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü partilerinin artık ülke sorunlarının çözümü konusunda başarılı olmadığının da farkındalığı ile kendi çıkarlarını maksimize edecek bilinçli bir ideolojik körlüğü tercih edebildikleri de söylenebilir.

Siyasi öznelerin en çok hangisinde (iktidar-muhalefet) ideolojik körlüğün etkisi görülmektedir şeklindeki diğer bir soruya da şu şekilde cevap verilebilir: İktidar partisi olan AK PARTİ ile muhalefet parti üyelerinin mülakat sorularına verdikleri tüm cevaplar göz önüne alındığında; iktidar partisi katılımcılarının iktidarın uygulamalarını koşulsuz bir şekilde savundukları, muhalefet parti katılımcılarının ise aksi yönde bütün uygulamaları eleştirdikleri saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle, ideolojik körlüğün hem iktidar hem de muhalefet parti katılımcılarında bilinçli bir şekilde ideolojik körleşmeyi sürdürdükleri saptanmıştır.

Genel olarak; birbirlerinden hem ideolojik hem de temsil ettikleri kimlik/kimlikler açısından farklı dört partinin katılımcılarının birbirlerine son derece olumsuz bakış açısına sahip oldukları; kendi parti kimliklerine bağlılığı diğer parti ve parti üyelerine yönlendirdikleri kin, nefret, ölçsüz ve sert eleştirileri üzerinden kendi parti kimliklerinin yeniden üretilmesinde ideolojik körlüğü bilinçli bir şekilde tercih ettikleri iddia edilebilir.

Türkiye’de son yıllarda CHP’nin sekülerliği, MHP’nin Türk Milliyetçiliği, AK PARTİ’nin liberal-muhafazakarlığı ve HDP’nin Kürt Siyasetini temsil ettiği realitede kabul görmektedir. Bununla birlikte, tüm parti/partiler ve üyeleri, iktidar partisi olmasından dolayı AK PARTİ’yi ülkede yaşanan sorunların temel nedeni olarak görmektedirler. HDP’yi terörün kaynağı olarak algılamaktadırlar. Yerel seçimlerin değerlendirilmesinde, partilerin ittifak ve karşı ittifaklar çerçevesinden algıladıkları söylenebilir.

Son olarak, Cumhuriyetten günümüze kadar çeşitli kırılmalarla, iniş ve çıkışlarla siyasi sahnede konumlanan Türk siyasal yaşamı zor bir dönemden daha geçmektedir. Son dönemlerde, farklı kimliklerin aynı zaman ve mekanda birbirlerini görmeye katlanamadıkları, birbirlerine sevgi, saygı ve hoşgörü hissetmedikleri, aynı çalışma ortamında birbirlerine zarar verir hale geldikleri gözlemlenmektedir. Sadece olguları yorumlama biçimi ile değil giderek mekânsal olarak da ayrışan Türkiye’de farklılıklar ile bir arada yaşama kültürü her geçen gün daha çok zarar görmektedir. Hiç bir şekilde temas etmek istemediği “öteki”leri, politik çizgisi ve kimliği dolayısı ile uzaktan kalıp yargılarla değerlendiren toplumlarda bu kutuplaşmayı ondan fayda sağlayan siyaset kurumunun azaltması çok mümkün gözükmemektedir. Gittikçe kendi gibi düşünenlerin seslerini duyduğu yankı odalarına hapsolan Türkiye’deki seçmenlerde her toplumsal olaya kendi dünya görüşünün gözlüğü ile bakmak ve olumsuzlukları karşı olduğu görüşlere yükleme refleksi ile normal şartlarda savunduğu ya da savunacağı görüşleri sadece karşı oldukları seslendirdiği için algılama ve yorumlama da körlük yaratmaktadır. İnsanlığın kendi ortak çıkarları için doğru yolu bulabilmesinin unsurları kendine güvenen, sorgulayan, karşılaştırma yapabilen bireyler ise bunu sağlayacak ortam ise kaygı ve korku duymadan bir arada yaşayabilen toplumlardır.

KAYNAKÇA

- ABRAMOWITZ Alan I., Steven WEBSTER, 2016, “The Rise of Negative Partisanship and the Nationalization of U.S. Elections in the 21st Century”, *Electoral Studies*, C. 41, Mart, ss. 12-22, doi:10.1016/j.electstud.2015.11.001.
- AKA Assiye, 2010, “Kiimliğe Teorik Yaklaşımlar”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 34.
- , 2012, “Kimliği Farklı Boyutlar Üzerinden Okuma: Çanakkale İli Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 29, S. 1.
- , 2015, “Öteki Kimliklerle Birlikte Yaşayabilme Olanakları Üzerine: Çanakkale İli Örneği”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, C. 1.
- , 2017, “Liseli Ergenlerin Yaratıcı Drama Yöntemiyle Kimlik Algısının Analizi: Ankara Eryaman Lisesi Özelinde”, *Resscongress Uluslararası Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Balıkesir, 2017, s. .
- AKIN Mahmut Hakkı, 2009, “Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik -Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22 (Aralık), ss. 153-83.
- ALKAN Türker, 1979, *Siyasal Toplumsallaşma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ALTHUSSER Louis, 2003, *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- ALTINTAŞ Hakan, 2003, “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 5.
- ANAR Erol, 2014, “Gerçek nedir? Ya da gerçek gerçek midir?”, Mart 20, <http://t24.com.tr/yazarlar/erol-anar/gercek-nedir-ya-da-gercek-gercek-midir,8803>.
- ARKONAÇ Sibel A, 2001, *Sosyal psikoloji*, İstanbul: ALFA.
- AŞKIN Muhittin, 2007, “Kimlik Ve Giydirilmiş Kimlikler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020000431>.
- AYDIN Kenan, Volkan ÖZBEK, 2004, “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8 (Aralık), ss. 144-67.
- BAUDRILLARD Jean, 2011, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- BAUMAN Zygmunt, 2006, *Sosyolojik düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAYKAL Elif, 2018, “Sosyal Kimlik Teorisi Perspektifiyle Kraliçe Arı Sendromu”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 16.
- CARUANA Nicholas J., R. Michael MCGREGOR, Laura B. STEPHENSON, 2015, “The Power of the Dark Side: Negative Partisanship and Political Behaviour in Canada”, *Canadian Journal of Political Science*, C. 48, S. 4, ss. 771-89, doi:10.1017/S0008423914000882.
- ÇELİK Fikriye, 2018, “Post-Truth’un Gücü Adına: ‘Güç Bende Artık’”, *TRTakademi*, C. 3, S. 6.
- DARITY William A. (ed.), 2008, *International Encyclopedia of the Social Sciences*. 2. ed, Detroit, Mich.: Macmillan Reference USA, an imprint of Thomson Gale.

- DAWSON Richard E., Kenneth PREWITT, Karen S. DAWSON, 1977, *Political Socialization*, Boston, Toronto: Little, Brown And Company.
- DIKMEN Ahmet Alpay, N. İter ERTUĞRUL, 2009, *Kriz Ve... Toplum, İnsan, İdeoloji, Ekonomi*, Kızılay, Ankara: Tan.
- DITTO Peter H. vd., 2019, “At Least Bias Is Bipartisan: A Meta-Analytic Comparison of Partisan Bias in Liberals and Conservatives”, *Perspectives on Psychological Science*, C. 14, S. 2, ss. 273-91, doi:10.1177/1745691617746796.
- EAGLETON Terry, 2005, *İdeoloji*, İstanbul: Ayrıntı.
- ELLIS Robert M, 2015, *Middle Way Philosophy*, Carolina: Lulu,.
- ERGİL Doğu, 1983, *İdeoloji ve Milliyetçilik*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- FREUD Sigmund, 2006, *Kitle Psikolojisi*, çev. Kâmuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- GÖKSU Turgut, 2007, *Sosyal psikoloji*, Ankara: Seçkin.
- GÜRSES Hakan, 1999, “Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Birikim Dergisi*, S. 121.
- GÜZEL Cemal, 2003, “Platon’un Bilgi Görüşü”, *Haccettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 2.
- HARLAK Hacer, 2000, *Önyargılar: psikososyal bir inceleme.*, İstanbul: Sistem.
- HOGG Michael A, 1997, *Sosyal psikolojik açıdan grupta bütünleşme*, çev. Aliye Mavili Aktaş, İstanbul: Sistem.
- HOGG Michael A, Graham M VAUGHAN, 2011, *Sosyal psikoloji*, çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- HORKHEIMER Max, 2010, *Akl tutulması*, İstanbul: Metis Yayınları.
- HORTAÇSU Nuran, 1998, *Grup içi ve gruplar arası süreçler*, Ankara: İmge Kitabevi.
- İNSEL Ahmet, 2012, *İktisat ideolojisinin eleştirisi*, İstanbul: Birikim.
- KALEV Henriette Dahan, 2003, “The Gender Blindness of Good Theorists: An Israeli Case Study”, *Journal of International Women’s Studies*, S. January 2003.
- KARA Bülent, 2016, “Globalleşme Sonucu Söylemler ve Medya Bağlamında İdeoloji”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 5, S. 14.
- KARA Uğur, 2004, *Sosyal devletin yükselişi ve düşüşü*, Ankara: Maki Basın Yayın.
- KARAKUŞ Hatice, 2014, “Kraliçe Arı Sendromu - Pembe Taciz”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 1.
- KÖMÜRCÜ Derya, 2014, “Partili Olmak: Cumhuriyet Halk Partisi’nde Genç Üyelerin Siyasal Toplumsallaşma Süreçleri”, *Alternatif Politika*, C. 6, S. 2.
- KÜÇÜKSİLLE Engin, Hayrettin USUL, 2012, “Bilişsel Önyargılar Ve Yatırımcı Kararlarına Etkileri”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4.
- LORDOĞLU Kuvvet, Mustafa ASLAN, 2012, “Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayırmıcılık Var Mıdır?”, *Çalışma ve Toplum*, S. 2.
- MARDİN Şerif, 1995, *Bütün eserleri dizisi. 3: İdeoloji*. 3. baskı, Çağaloğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

- NYHAN Brendan, Jason REIFLER, 2010, “When corrections fail: The persistence of political misperceptions”, *Political Behavior*, C. 32, S. 2, ss. 303–330, doi:10.1007/s11109-010-9112-2.
- RODRIGUEZ Jason, 2006, “Color-Blind Ideology and the Cultural Appropriation of Hip-Hop”, *Journal of Contemporary Ethnography*, C. 35, S. 6, ss. 645-68, doi:10.1177/0891241606286997.
- SALLAN GÜL Songül, 2006, *Sosyal devlet bitti, yaşasın piyasa! yeni liberalizm ve muhafazakarlık kısılcığında refah devleti*. 2. baskı, Ankara: Ebabil Yayınları.
- SAY Gökçe Nur, Mahmut MÜJDECI, 2016, “Oksitosin ve Psikiyatrik Bozukluklar”, *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry*, C. 8, S. 2, s. 102, doi:10.18863/pgy.17749.
- SCHMITT-BECK Rüdiger, 2015, “Bandwagon Effect”, *The International Encyclopedia of Political Communication*, ed. Gianpietro Mazzoleni, Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc., ss. 1-5, doi:10.1002/9781118541555.wbiepc015.
- ŞAH Umut, 2012, “Eşcinselliğe, Biseksüelliğe ve Transseksüelliğe İlişkin Tanımlamaların Homofobi ve LGBT Bireylerle Tanışıklık Düzeyi ile İlişkisi”, *Psikoloji Çalışmaları*, C. 32, S. 2, ss. 23-48.
- ŞEKER Emrullah, 2017, “Aşk ve İdeoloji Bağlamında Psikanalitik Söylem Çözümlemesi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 194-222.
- ŞEN Y. Furkan, 2004, *Globalleşme sürecinde milliyetçilik trendleri ve ulus devlet.*, Ankara: Yargı Basım Yayım.
- UĞURLU Örgen, 2013, “Dönüşen Kentlerde Çingene Olmak: İzmit Örneği/Being A Gipsy in Transforming Cities: The İzmit Case”, *Mülkiye Dergisi*, C. 37, S. 1, ss. 71-104.
- URAS Ufuk, 2004, *İdeolojilerin sonu mu?: söylem ve eylem üzerine eleştirel bir yaklaşım*, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- USTA Aydın, 2009, “Etnik Siddet Olgusu Üzerine sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 11, S. 2.
- UYGUR Akyay, Hasan KOÇ, 2010, “Örgütsel Sadakat ve Örgütsel Bağlılık: Siyasi Partiler Açısından Bir Analiz”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 4.
- VOLKAN Vamik D, 2005, *Körü körüne inanç: kriz ve terör dönemlerinde geniş gruplar ve liderleri*, ed. Özgür Karaçam, İstanbul: Okuyan Us.
- URL-1 Encyclopaedia Britannica. “Confirmation Bias”
<https://www.britannica.com/Science/Confirmation-Bias> Erişim Tarihi: 01.06.2019
- Url-2 T24 Bağımsız İnternet Gazetesi “Kim Olduğunu Sanıyorsun Sen Arkadaşım”
<https://t24.com.tr/Yazarlar/Cemal-Tuncdemir/Kim-Oldugunu-Saniyorsun-Sen-Arkadasim,16230> Erişim Tarihi:01.06.2019
- URL-3 Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
<https://eige.europa.eu/Thesaurus/Terms/1157> Erişim Tarihi:11.06.2019
- URL-4 Taş Parçaları <https://www.antoloji.com/Tas-Parcalari-Siiri/> Erişim Tarihi:11.06.2019
- URL-5 Nefretin Gözü Kördür, Tıpkı Aşk Gibi <http://www.offcourse.com.tr/Tr/Blog/Nefretin-Gozu-Kordur-Tipki-Ask-Gibi> Erişim Tarihi: 11.06.2019

URL-6 Aşkın Gözü Bilimsel Olarak da Körmüş <http://www.star.com.tr/Yerel-Haberler/Askin-Gozu-Bilimsel-Olarak-da-Kormus-176523/> Erişim Tarihi 11.06.2019

KENTSEL GÜVENLİK İHTİYACININ TOPLUMSAL VE MEKÂNSAL YANSIMASI: KAPILI TOPLULUKLAR ¹

SOCIAL AND SPATIAL REFLECTION OF THE NEED FOR URBAN SECURITY: GATED COMMUNITIES

Demet ONUR*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi,
TÜRKİYE, e-mail: demetonur@klu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4404-4991>

Geliş Tarihi: 9 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 25 Nisan 2020
Received: 9 January 2020; Accepted: 25 April 2020

ÖZET

Kentler, toplumlar için güvenlik ve barınma ihtiyacının karşılandığı mekânlardır. Ancak, kentler günümüzde hızlıca büyümüş, kalabalıklaşmış ve yoğunlaşmışlardır. Bu kentleşme hızı, tüm ana kentlerde güvensizlik, risk, tehlike, yaşam kalitesi kaygısı ve statü kaygısı gibi toplumsal olguların sorun haline gelmesine yol açmıştır. Yoğun kentsel mekânların, kalabalıkların ve kentsel yoksulluğun neden olduğu suçlardan duyulan korku mekânsal farklılaşma ve statü ayrımı gibi durumlarla mekânsal korunma ihtiyacını doğurmuştur. Modern dünyanın yeni orta sınıfı yoksulluktan ve suçtan korkmaktadır. Bu korku, kentlerde kapılı toplulukları oluşturmuştur. Kapılı toplulukları ortaya çıkaran en büyük etken güvenlik ihtiyacıdır. Yaşam kalitesini arttırmak, homojen gruplarla birlikte yaşama isteği, gelir seviyesini tüketim unsurlarıyla mekânda göstermek gibi nedenler de kapılı topluluk oluşturma ihtiyaçlarının arasında sayılmaktadır. Kentsel güvenlik ihtiyacının doğurduğu dışa kapalı toplulukların oluşmasının başka temel nedeni de kentsel suçlardan uzak yaşama isteğidir.

Bu çalışmanın amacı, kentlerde toplumsal ve mekânsal farklılaşma süreciyle ortaya çıkmış kapılı toplulukları, sosyo-ekonomik ve mekânsal boyutlarıyla ele almaktır. Çalışmanın konusu ise, kentsel güvenlik ihtiyacıyla mekânsal eşitsizlik oluşturan kapılı toplulukların, kentlere suçu ortadan kaldırmak yerine sadece örttüğünü ve bu durumun kentlerde sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik yarattığını ortaya koymaktır. Bu çalışma, kentsel güvenliğin tüm kentte eşit yaşanabilmesi için mekânsal ayrışmanın kentsel politikalarla kontrol altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Risk Toplumu, Kentsel Güvenlik, Kentsel Suç, Kapılı Topluluklar.

¹ Bu çalışma 2012 yılında Demet ONUR tarafından hazırlanan "Türkiye'de Kapılı Topluluk Yerleşimleri-Edirne Avrupa Kent Örneği" adlı yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır.

Bu çalışma 5-7 Aralık 2019 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE' de gerçekleşen III. Uluslararası Farkındalık Konferansı'nda sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir

ABSTRACT

Cities are spaces in which security and shelter needs are provided for societies. However cities have grown dramatically, become more crowded and more dense recently. This pace of urbanization has led to social phenomena such as insecurity, danger, anxiety of life quality and status anxiety becoming a problem in all the main cities. Fear of crimes caused by dense urban spaces, overcrowding and urban poverty has led to the need for spatial protection through situations such as spatial differentiation and status discrimination. The new middle class of the modern world fears poverty and crime. This fear has formed gated communities in cities. The biggest factor that brings out gated communities is the need for security. The reasons such as increasing the quality of life, the desire to live together with homogeneous groups and showing the income level in the space with. The consumption elements are also considered among the needs to create a gated community. Another main reason for the formation of isolated communities, which are created by the need for urban security, is the desire to live away from urban crime.

The aim of this study is to handle the gated communities that emerged from the process of social and spatial dimensions. The subject of the study is to demonstrate that gated communities which create spatial inequality with the need for urban security, simply cover up rather than eliminate crime in cities, and that this create social inequality and injustice in cities. This study emphasizes that spatial segregation must be controlled by urban policies in order for urban security to be experienced equally in the entire city.

Keywords: *Cities, Risk Society, Urban Security, Urban Crime, Gated Communities.*

1. GİRİŞ

Küreselleşme sürecinin hızlı bir şekilde dünyayı özellikle mekân üzerinden etkisi altına aldığından bu yana statü, kimlik ve farklılıklar kentsel mekânlarda belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda, kentler toplumların hayat tarzının yansımasıdır. Bireylerin oluşturduğu bu hayat tarzı mekânı toplumsal bir kavrama dönüştürerek, güvenlik hissi ile donatılmış kültürel bir dönüşüm oluşturmuştur. Ayrıca kentlerde kamusal hayatı oluşturan kurallar mekân içerisinde şekillenmektedir. Bu bağlamda, toplumsal farklılaşma, suça maruz kalma korkusu, güvenli bir ortamda yaşama isteği ve böylece kalabalıktan kaçma isteği kapılı topluluklarda yaşam hayallerini güçlendirmiştir. Oluşan homojen topluluklar kendilerini korumak için konutlarda kurallar koymaktadır. Bu kurallar daha çok güvenlik olgusu üzerinde kurulmaktadır. Kentleşme arttıkça ve kentler büyüdükçe modern dünyanın izleri mekân üzerinden kentlerde tekrar üretilmektedir. Üretilen mekân neoliberal politikalarda eşliğinde kentlerde pazarlanmaktadır.

Kentler ilk ortaya çıktıkları zamanlardan bu yana güvenlik ve barınma ihtiyacının giderildiği mekânlar olarak düşünülmüştür. Ancak kentlerin hızla büyümesi, kalabalıklaşması ve yoğunlaşması kentlerin güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Dünya ölçeğinde küreselleşme boyutuyla ele alındığında kentin dışarıya diye bir yerin kalmaması olasılığı daha da artmaktadır. Bu kentleşme hızı, kentleşme kültürünü içselleştiremeyen toplumlarda güvensizlik, risk, tehlike, yaşam kalitesi kaygısı, statü gibi toplumsal olguları kentlerin ortasına bomba gibi koymaktadır. Kalabalık ve yoğun kentsel mekânlar suçun daha kolay işlendiği kontrolü zor alanlar oluşturmaktadır. Suçu oluşturan tek etken kalabalık değildir. Aynı zamanda yoksulluk ve yoksulluktan duyulan korku mekânsal farklılaşma ve statü ayrımı gibi durumlarla mekânsal korunma ihtiyacını doğurmuştur. Modern dünyanın yeni orta sınıfı yoksulluktan ve suçtan korkmaktadır. Bu bağlamda, kentsel mekânlarda korku ile kapılı topluluklarda izole olmak isteyen orta sınıf kent haklarından olan güvenli yaşama hakkını kullanmaktadır. Peki ya

kentin geri kalanı? Güvenli yaşama hakkı tüm kente aittir. Kent haklarının eşit dağılmaması aynı kentsel alanda sosyal ayırım oluşturmaktadır.

Kent güvenliğinin sağlanması yerel yönetimlerin ve devletin kolluk kuvvetlerinin aldığı önlemlerle gerçekleşirken, risk toplumunun ve neo-liberal ekonomilerin oluşturduğu izole mekânsal yapılarla da yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak, bu durum mekân tüketim nesnesi haline getirmektedir. Tüketim nesnesi olan mekân küreselleşmenin etkisiyle sınırsız sunulmakta ve bir emlak ürünü olmaktadır. Orta ve üst gelir grubunun kent kalabalığında elde edemediği güvenlik ve huzur ortamı bu mekânlarda yapay olarak oluşturulmaktadır. Kent ise organik ve dinamik bir yapıdır. Yapay ortam sonucunda kentsel güvenlik daha da sarsılmakta ve kentsel suçları daha da arttırmaktadır. Kentsel güvenlik ihtiyacı konusunda yeni bir sosyal süreç doğmaktadır. Yeni komşular, mahalle tadı, homojen toplumsal yapı ve korkunun olmadığı bir rüya etkisinin piyasaya sürüldüğü sosyal süreç kentlerin gündemindedir. Kentliler, kentlerin yoğun merkezlerinden uzak kapılar ardında risksiz bir hayatı tercih ettikleri için mutlu olmaktadır. Çünkü içeride sakin bir hayat varken güvenliğin dışı tehlikeli olabilmektedir. Kent güvenliği açısından küçük hayat alanlarının huzurlu yaşam ekseninde ele alındığı kentsel mekânlarda kentsel adaletsizlik ve eşitsizlik dışlanma ve ötekileştirmeye neden olmaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımı eşitsizliği mekânda sosyal eşitsizliğe de neden olmaktadır. Bu bağlamda, kamusal alan daralmakta ve herkes aynı şekilde kentlerin kalbi olan kamusal alanlara kolay ulaşamamaktadır. Konut, kentin içerisinde korunaklı kaleler haline gelmektedir. Böylece, kentleşme olgusu mekânın sosyal ve ekonomik olarak ayrıştığı düşüncesi etrafında toplanmıştır. Kapılı topluluklara taşınma isteğinin ilk nedeni güvenlidir. Ancak günümüz neo-liberal konut politikaları bu ihtiyacı bir tüketim unsuru haline getirerek mekânı üretmekte ve pazarlamaktadır. Duvarlar arkasında ev sahibi olmak dışarıda kalanlara her zaman korku ile bakmak ve ötekileştirmek boyutuyla yeni değerler üretmektedir. Bu bağlamda, mekân eşitsizliğinin somutlaştığı alan haline gelmiştir.

Dünya’da 19. yüzyılda özellikle İngiltere’de banliyöleşme ile Türkiye’de ise 1980’li yıllarda başlayan ve kent merkezlerinden kent çeperlerine doğru yayılan bir kentleşme anlayışı ortaya çıkaran anlayış kapılı toplulukları ortaya çıkarmıştır. Bu mekânsal yeni biçim kentsel mekânlarda sosyo-mekânsal bir ayrışmaya neden olmaktadır.

2. YÖNTEM

Küreselleşme olgusunun tüketim ve liberal politikalar üzerindeki etkisi günümüzde mekânsal alışkanlıklara da yansımıştır. Bu durumun kentleşme üzerindeki etkisi araştırılarak, literatür taraması yapılmış ve betimsel bir çalışma ortaya konmuştur.

Çalışmanın Amacı: Bu çalışma, Dünya’da ve Türkiye’de giderek artan kapılı topluluklarda yaşama alışkanlıklarının oluşturduğu toplumsal ve mekânsal ayrışmayı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Önemi: Bu çalışmanın önemi güvenlik ve statü farkı nedeniyle kurulan kapılı toplulukların toplum üzerindeki etkisini incelemektir. Ayrıca, Türkiye’de kentsel mekânlar güvenlik ihtiyacı, liberal ekonomiler ve tüketim olgusunun etkisiyle toplumsal ayrışmaya neden olmaktadır.

3. KENTSEL GÜVENLİK

Kentlerde mekânı kullanırken en önem verilen nokta kalabalıkların etkisiyle güvenlik olmaktadır. Güvenliği mekâna yerleştirirken duvarların ardına gizlenme ve homojen bir yaşam oluşturma isteği vardır. Kent tanımlamalarına küreselleşme sürecinin hızlı değişimine odaklanarak yeni sorunlar, özellikle güvenlik olgusu yerleştirilmektedir. Yaşam kalitesi isteği öncelikle güvenlikle bağdaştırılmaktadır.

Dünya’da ve Türkiye’de büyüyen kentlerde güvenliği sağlamak oldukça zorlaşmıştır. Güvensizlik hissini kentlerde oluşturan olguların en önemlisi kent yoksullarının neden olduğu düşünülen suçlardır. Bu bağlamda, sosyo-ekonomik dağılım kentlerde mekânsal ayrımlar oluşturmaktadır. Yoksulluk ve suç güvensizlik hissini baş aktörü olarak algılanmaktadır. Ancak, kentsel güvenlik sadece suç korkusu üzerinden tanımlanamamaktadır. Kentliler her anlamda (iş, sosyal faaliyetler, tatil) kendilerini güvende hissetmek istemektedirler. Bu istek, 1992 yılında Avrupa Konseyi’nin Avrupa Kentsel Şartı’nda “suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış bir kentte yaşama hakkı” (Arapkirlioğlu ve Yenerler: 1996) olarak somutlaştırılmıştır.

Kamusal yaşam alanı olarak kentte güvenliği sağlamak toplumsal bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda, kentsel güvenlik “kentte yaşayan bireyin, kentsel yaşamına dair ihtiyaçlarını karşılarken ve ilişkilerini gerçekleştirirken bunu güvenlik içinde yapabilmesinin mümkün kılınmasıdır” (Kaypak, 2013:5). Güvenlik ve kentleşme karşılıklı etkileşim içindedir. İnsanlar güvenlik için kentlerde yaşamaktadır. Aynı zamanda kalabalıklaşan kentsel mekânlar güvenliği zorlaştırmaktadır. Bireylerin yaşam kalitesi doğrultusunda kendilerini en rahat hissettikleri mekânsal yapılanma konutlarıdır. Bu konutları kentsel mekâna yerleştirirken kapılar, duvarlar ve güvenlik sistemleri kullanılmaktadır. Ancak bu topluluklarda bir ötekileştirme ve dışlayıcılık bulunmaktadır.

Kent merkezlerinde çalışan yeni orta sınıf yaşam alanı olarak kentin tehlikelerinden uzak yaşamak istemektedir. Mekâna yansıyan suç ve şiddet korkusu özel alan, kamusal alan ayrımı oluşturmaktadır. Özellikle Dünya’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra banliyöleşme ve kentin çeperlerine yerleşme ile ortaya çıkan güvenli siteler kentsel alanlarda bu yapılaşmaya taban oluşturmuştur. Böylece günümüze kadar gelen ve kamusal alandan özel alana kayan yaşam adacıkları oluşmuştur. Kentsel güvenlik hakkını kullanma durumunun oluşturduğu bu yapılar sosyo-mekânsal ayrışmaya neden olmaktadır. Ayrıca, kentlerin merkezini terk eden kentliler kent merkezlerini birer çöküntü alanı olarak alt sınıfa bırakmıştır. Bu durum da çalışmanın temel konusu olan mekân üzerinden sosyal ayrışmaya neden olmaktadır.

4. TOPLUMSAL ve MEKÂNSAL AYRIŞMANIN YENİ BİÇİMİ: KAPILI TOPLULUKLAR

Kamusal hayatı oluşturan kurallar kent mekânı içerisinde birbirlerini şekillendirirler. Bu bağlamda; “toplumsal gruplar homojen adacıklarda yaşamalı, kendilerinden farklı gördükleri ve etkileşimlerinin giderek koptuğu gruplardan uzak durmalıdır. Dolayısıyla yeni mekânsal ayrımlaşma yapısı yeni bir kamusal alan türünün temelini oluşturur” (Calderia; 1999, 87). Ancak bu kamusal alan özerk bir yapıya sahip olmaktadır. Oluşan homojen topluluklar kendilerini korumak için kararlarını kendileri alıp uygulamak istemektedirler. Bu bağlamda, bireyler konutlarında güven içerisinde olmaya çalışmaktadırlar. Konut, insanı koruyan, güven sağlayan mekânlardır. Temelde kendini koruma ve savunma güdülerini korku ile eşleştirilmektedir. Bireylerin kent içerisindeki temel kaygıları güvenli bir yaşamdır. Kentin mekânsal örgüsü, ekonomik ve toplumsal tabakalaşma ile ilgilidir. Bu süreç, kentleşme olgusunu farklı bir boyuta taşıyarak mekânın sosyal ve ekonomik olarak ayrımlaştığını göstermektedir. Metropoliten alanlardaki mekânsal örgütlenmeler kent merkezinin dışında bir yerleşim göstermektedir. Setha Low (2003), Behind The Gates adlı eserinde başlangıç ifadeleri olarak yaşam, güvenlik, Amerikan Kentinde mutluluğun peşinde gibi kelimeler kullanmıştır. Bu ifadeler gelişi güzel savrulan sözcükler değildir. Modern dünyada huzursuz birey, mutlu olmak için bireysel zevklere yönelerek tercihlerini mekâna yansıtmaktadır. Bunun en önemli nedeni, ekonomik düzeyin yükselmesi sayesinde bireyin geçim derdinin yerini bu tarz sınıfsal ayrımlarının almasıdır. Modern dünya karmaşık, huzursuz, güvensiz tiplerin kent sokaklarında cirit attığı, karmaşık, karanlık bir portre çizmektedir. Kapıların ardına saklanılmasının en önemli nedeni ötekilerden korkulmasıdır. Bu toplulukları tercih edenler, iş adamları, doktorlar,

sanatçılar, akademisyenlerdir. Kapılı toplulukların içerisinde birey kendini kaygıdan uzak hissetmektedir. Çünkü yeni orta sınıf yoksulluktan korkmakta ve yoksulluğu görmezden gelmektedir (Low, 2003: 7-8). Burada amaç, çöken kent merkezinde mağdur olmamaktır. Bu yaklaşımlar, kültür bakımından ayrılan dünyada yeni bir yaşam tarzını beraberinde getirmiştir. Kapılı topluluklara taşınmanın ilk nedeni güvenlik olmakla birlikte devamında yaşam düzeyini yükseltmek, homojen gruplarla birlikte olma isteği gibi nedenler de sıralanabilmektedir. İnsanlar bu kapılar ardında mutlu olmaktadır.

Konut hakkındaki değişimlerin yansıması en yaygın olarak “*gated communities*”dir. Dışa kapalı konut yerleşmeleri olarak tanımlanır. “*Edge cities*”; *kenar kentler* (Garreau,1991), “*fortified enclaves*”; *duvarlarla çevrelenmiş yerleşim bölgeleri* (Calderia, 1996), “*enclosed neighbourhood*”; *kapalı mahalleler* (Landman, 2000), “*enclosed housing developments*”; *kapalı konut yerleşmeleri* (Glasze, 2003), “*gated enclaves*”; *kapılar ardındaki yerleşim bölgeleri* (Grant, 2003) *bu adlandırmalardan bazılarıdır*” (Tümer, 2008). Kapılı topluluk yerleşmeleri, refah adacıları, kapalı cemaatler, korunaklı yerleşmeler gibi çeşitli tanımlarla Türkçe’ye çevrilen bu mekânlar eşitsizliğin mekânsal bir ifadesi olarak ön plana çıkmıştır. İçeride sakin ve homojen bir yaşam varken dışarısı karmaşık ve çöküntü içinde olabilmektedir. Birçok tanımı yapılan kent içerisindeki konut yerleşimleri, temelde kentin karmaşa ve kalabalığından daha sakin yerlere yönelen statü gruplarını içine almaktadır. Kullanılan kapılı topluluklar adlandırmasına en yakın yaklaşım Grant’ın “*kapılar ardındaki yerleşim bölgeleri*” adı olmuştur. Kapılı topluluklar; duvarlar, parmaklıklar, tel örgüler, kamuya açık olmayan, güvenlik sistemleriyle korunan, girişlerinin denetimli olduğu, kendi özel yönetimleri tarafından idare edilen yerleşmelerdir.

Dünyanın pek çok bölgesinde görülen kapılı topluluklar Amerika’da ortaya çıkmış, Güney Afrika, Hindistan, gibi ülkelerde devam etmiştir. Küreselleşen dünyada kapılı topluluklar eşitsizliği ve güç kavramını ön plana çıkarmıştır. “*Mekân, her şekilde temel bir öneme sahiptir. Otorite, korku kültürü oluşturmaktadır*” (Akgün; 2009). Bu korku kültürü, insanların devlete güvenmeyip, kendi adalet anlayışını getiren burjuva toplumunun oluşturduğu bir güçtür. Gelişen kapılı topluluklar arasında yol sistemi ve araç sahipliği banliyöleşmeyi hızlandırmıştır. Bu oluşumun ardından kent ve banliyö arasındaki fiziksel uzaklık azalırken sosyal ve ekonomik uzaklıklar artmıştır. Kapılı topluluklar sınıf ayrımı üzerine kurulmuş bir mekânsal yapıdır. Kentten kopuş ve mekânsal yansıma 1950’lerde banliyöleşmenin parçası olan kapılı toplulukları ön plana çıkarmaktadır. Kent içerisindeki sınırlar keskinleşmiş, kutuplaşma artmıştır. Sınıf ayrımının en net örneği, üst sınıfların kapılı topluluklara gerçek ya da sembolik duvarlar inşa edilmiş olmasıdır. Tarihsel çerçevede bakıldığında bu kapalı konutlara eski dönemlerde de rastlanılmıştır. Ancak küreselleşme süreciyle bu tarz konutlar çok daha ön plana çıkmıştır. Böylece kapılı topluluk kavramı evrensel bir olgu olmuştur. Kapılı topluluklar, dünyada 21. yüzyılın en hızlı gelişen konut yerleşmesi haline gelmiştir. Kapılı toplulukların kentleşmede yeni bir eğilim olarak ele alınmasına rağmen tarihsel süreç incelendiğinde, barınma, korunma ve güvenlik kaygılarıyla birlikte insanlığın tarih öncesi dönemden itibaren kendini çeşitli elemanlarla sınırlandırarak bir yaşam oluşturma eğiliminde olduğu ve gelir gruplarına bağlı olarak konut alanlarının farklılaştığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde Sanayi Devrimi öncesinde kent merkezinde bulunan üst gelir grubunun konut alanlarının, sonrasında kent çeperlerinde oluşan banliyölere doğru kaydığı izlenmektedir.

Kapılı toplulukların, M.Ö 300’lere kadar gittiği iddiası vardır. İngiltere’de, Romalı askerlere ordudaki hizmetlerine karşılık kentlerin duvarlarla çevrili kısmında arazi ve mülk verilmesiyle ön plana çıkmıştır. Antik kentlerin çoğunda sur vardır. Bu surların temel sebebi kenti düşman saldırılarından korumaktır. Tarihsel süreçte, ilk oluşum noktası güvenlik içinde yaşam isteği olan kapılı topluluklar, farklı coğrafyalarda sosyal ve mekânsal ayrılaşma, kentin karmaşası, ekonomik refah ve statüleşme ile varlığını güçlendirmiştir. Ancak kapılı

toplulukların varlığındaki en temel sebep güven içerisinde yaşama istediğidir. Kapılı topluluklar bu güven hissiyle oluşturulan kalelerle ortaya çıkmaya başlamıştır. Güvenlik önlemleri içerisinde duvarlar ve çitler bulunmaktadır. İçeride ise gözetleme kameraları ve silahlı korumalar olabilmektedir. Bu kapılı topluluklarda yaşayanlar güvenliği satın almışlardır. Kapılı topluluklar, kent kenarındaki ayrıcalık olarak da ifade edilmektedir. Güvenlik güdüsünü tamamlamak için kalabalık içinde ayrılaşmış olarak bir yerleşim kurulmuştur. 21. yüzyılın sosyo-ekonomik özellikleri bu mekânları dış dünyaya kapatarak yönetimini birkaç otoriteyle sınırlandırmıştır. Kentin bütününden farklılaştırılmış bir topluluk oluşturulmuştur. Küresel kentler, gettoları üst sınıflar için ideal kent alanı olarak inşa etmiştir. Bu bağlamda, insanın ilk yerleşik hayata geçtiği zamandan günümüze barınma işlevindeki amaç sadece biçim değiştirmiştir. Mükemmel olmaya çalışan yerleşimler üst sınıflar için bir ayrıcalık gibi sunulmuştur. Ayrıcalık isteği eşitsizliği ve sosyal tabakalaşmayı beraberinde getirmektedir. Böylece sosyal statü ortaya konulmak istenmektedir. Gürültüden, trafikten, karmaşadan ve korkudan uzak yaşama isteği Batı dışında da talep görmekte, Amerikan tarzı bir hayat oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak doğuda oluşum etnik farklılıklar üzerinde olmuştur. Oluşum nedenleri farklı olsa da sonunda sosyal statüye dayanılarak yerleşimler kurulmuştur. Toplumsal eşitsizliğin beraberinde getirdiği suç eğilimlerinden ve kentin karmaşasından uzaklaşma isteği sosyal statüye dayanarak yeni yapılanmalara yol açmıştır. Daha sonra kapılı topluluklar Kanada ve Meksika’da yaygınlaşmıştır. Kapılı topluluk oluşumlarının nedenleri arasında yatırım yapmak, benzer sosyal bir grup içerisinde yaşamak ve güvenli bir yaşam isteği vardır. *“Amerika’da kapalı yerleşmelerin çoğu Dallas, Houston, Los Angeles, New Orleans, Long Island, New York, Chicago, Atlanta ve Washington’ın banliyölerinde görülmektedir, üst-gelir grubu yanında orta ve alt gelir grupları da tüm kentlerde ve banliyölerde dışa kapalı konut alanlarında yaşamayı tercih etmektedir. Kapalı sitelerde yaşayanlar en çok beyazlar ve ülkenin batısı ile güney batısında nüfus oranı fazla olan İspanyollardır. Los Angeles, Houston ve Dallas metropollerinde bir milyonu aşan ve duvarla çevrilmiş konut yerleşim alanı olduğu iddia edilmektedir”* (Low, 2003) .

Yüksek eğitim ve gelir sahibi yeni orta sınıf arasında hem kendi konutlarından hem de aile konutundan şehir dışına doğru bir eğilim vardır. Sosyal çevre ve çocukların yetiştirileceği iyi bir ortam sağlamak ve konfor arayışının bir sonucu olarak gelişen bir sonuçtur. *“Kamusal alanın özelleştirildiği bir yerleşim formu olarak bilinen kapılı yerleşim topluluklarına ilişkin çeşitli söylemler bulunmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çekici olan; özellikle Sassen’in mega ve global kent söylemidir. Bir diğeri de, Blakey ve Snyder’in söylemidir”* (Akgün; 2009). İlk söylem, günümüz kentini bir evrim sürecinin sonucu olarak görmektedir. Bu bağlamda; olması beklenen yaşanmaktadır. İkinci söylem ise, kültürü temsil etmektedir. Kapılar elit gruba güvenlik sağlamaktadır. Sosyal problemlerden izole hali söz konusudur. Kapılı topluluklar günümüzde olumlu yaklaşımlarla da ilgi çekmektedir. *“Birçok kişi kapalı topluluk içinde bir aile yetiştirmenin faydalı olduğuna inanmaktadır”* (Edward; 2008). Bu tarz yerleşimlerde yaşayan bireyler özellikle çocukları için güvenli olduğunu vurgulamaktadır. Kapılı olmayan bir toplulukta yaşamak korku getirmektedir.

“Birçok kişi kapılı toplulukları olumsuz yönde de ön plana çıkarmaktadır. Heterojen bir topluma sırtımızı dönmekteyiz. Diğer insanlardan kendini soyutlamak yalnızlığa davet çıkarmaktır. Bu duvarlar bizi kalabalık içerisinde yalnız bırakacak ve iletişimi kısıtlayacaktır” (Edward;2008). Bu bağlamda, sınıf farkı ve statüleşme daha da ön plana çıkmaktadır. Kamuya ait sokaklar, korunaklı bir hale getirilerek tel örgülerle çevrenmektedir. Aslında bu yöntem güvenliği daha da azaltmaktadır. Çünkü gizli ve farklı olan çoğunlukla dikkat çeker ve güvenliği azaltır. Bu toplulukların, güvenliği sağlayıp sağlamadığı sorgulanmaktadır. *“Site sakinlerinin korkulu bakışlarla ve hızlı adımlarla geçtikleri yeşil ve boş alanlar, terk edilmiş spor alanları ve loş otoparklar, kısa zamanda toplu konut sitelerinin alametifarikası oldu.*

Somut insanların inisiyatiflerine alan bırakmayan, standart her ihtiyacın önceden düşünüldüğü bu toplu konut siteleri, kentlerde sosyal yaşamın eti kemiği olan, özel yaşam alanlarını neredeyse bütünüyle yok ediyordu” (İnsel; 1999, 24). Yeni oluşan sınıf dışarıdan korktuğu için oturdukları sitelerdeki villalarına sağlam kilitler vurmaktadır. Bu korku, komşusunu tanımamayı, her gün karşılaştığı insanları yabancı gibi görmeyi ve dış dünyanın içeriye girmesini engellediği bir şizofren ruh hali oluşturmaktadır. Metropolitan alanların kendilerine özgü mekânsal yapılanması, işlevlerinden bağımsız olarak gelişmektedir. Dışa kapalılık özelliği ile mekânsal ilişkiler gelişince ötekileşmiş grup kendini soyutlamaktadır. Burada amaç kendi içinde kendine yetmektir. Bu yetebilmek, güvenlik, eğitim, kural koyma anlamında da kullanılabilir. Mekânsal denetim düzeyi de kapılı topluluk için önemlidir. Dışa kapalılık mekân ve zaman denetimini kolaylaştırmaktadır.

Günümüzde Batı ve Güney Amerika'da planlama ve gelişim açısından çok dikkat çekmekle birlikte, sadece bu kıtada değil, Arjantin, Güney Afrika, Hindistan, İspanya, İngiltere, Fransa, Hollanda, Portekiz, Lübnan, Mısır, Çin gibi her kıtadan birçok ülkede görülmektedir. Bu tarz toplulukların buldukları ülkeler için refah düzeyi ön plana çıkmaktadır. Devlet bu ülkelerdeki yaşam alanlarına olumlu bakmaktadır. Bu bağlamda, kapılı topluluklara bazı yetkileri vermiştir. Kapılı topluluklar hem avantaj hem de dezavantaja sahiptir. Yüksek yaşam kalitesi, güvelik sağlama, kontrollü trafik akışı ve çocuklar için uygun yaşam alanları, mahremiyeti daha kolay sağlama, aidiyet, özel bir yönetimin bulunması, sosyal aktiviteler gibi avantajlara sahiptir. Kentten kaçan birey bu avantajlar sayesinde huzurlu ve güvenli bir yaşam sürecektir. Ancak, şehir yaşamında bulunan heterojenliğin bozulmasıyla yalnızlaşma, kutuplaşma, kamusal alanın yok olması, çocukların yalnız büyümesi, acil durumlarda itfaiye gibi araçların siteye girişinde sorun çıkması sonucunda kapılı toplulukların olumsuz özellikleri pek çok yönden bireyi ve kenti etkilemektedir.

Kapılı topluluklar oluşum şekilleri, buldukları yerler, sahip olduğu olanaklar açısından farklılık göstermektedir. Bu bağlamda; kapılı topluluklar, mekânların diğer mekânlarla olan ilişkisi bakımından derecelerine, kamusal özel ayrımlarına, hitap ettiği gruba göre ifadeler geliştirmişlerdir. Bu gelişmiş seçenekleri Blakey ve Synder (1997), Burke (2001), Grant (2003) oluşturmuşlardır. Her araştırmacı bir sınıflandırma oluşturmuştur. “*Blakey ve Synder, sınıflandırmasında yerleşmelerin fiziksel özelliklerinden çok sakinlerin sosyal yapısına ve hangi amaçla o yerleşmeyi seçtiklerine dikkat etmektedir. Burke'in sınıflandırmasında ise, fiziksel yapılar ve bölgeler önem kazanmaktadır. Grant, fiziksel yapıları daha da özelleştirerek dışarıya kapanma şekillerini göz önünde tutarak sınıflandırma yapmıştır*” (Tümer, 56: 2008). Kentin içinde ayrımlaşmayı duvar sağlamaktadır. Fiziksel duvar sosyal ayrımlaştırma oluşturmaktadır. Bu duvarla olan ayırım dışlamayı da beraberinde getirmektedir. Duvarın diğer tarafı merak uyandırdığı için toplumsal bir kutuplaşma meydana gelmekte ve bu kutuplaşma çatışmayı doğurabilmektedir. Kentsel şiddet ve suç korkusu, fiziksel konum, ekonomik ve politik faktörler bireyi daha da çok bu kapılı topluluklara itmiştir. Böylece fiziksel uzaklık farkından çok ön plana sosyal uzaklık çıkmaktadır.

Kapılı toplulukların oluşturduğu sosyal ayrımlaşma Türkiye’de ise 1970’li yılların sonunda kentleşme politikalarıyla başlamıştır. 1980’lerin sonunda da villa siteler ortaya çıkmıştır. İstanbul’un üst ve orta sınıfları küresel tüketim kültürünün etkisiyle, yaşadıkları kenti bir turist gibi bakarak yeniden keşfetmişlerdir. Tarihte olmadıkları kadar arınık mekânlar kurulmuş, kilise ve camiiler etrafındaki yapılardan arındırılmış ve kent çiçeklerle ve geniş parklarla doldurulmuştur. Bu düzenleme, aslında çöküntü alanlarının üzerinin kapatılmasıdır. Yoksul yerleşim alanları görmezden gelinerek bir süsleme yapılmıştır. Bu alanlarda kalan üst ve orta sınıf yeni bir ev ve yaşam alanı bulmak için kentin merkezini terk etmişlerdir. Kentin dışında toplu konut sitelerinde yaşayanlar, hayatlarından oldukça memnundurlar. “*Türkiye, toplu konut siteleri konusunda, ilk kuşağın cicim aylarını mı yaşıyor sorusu hemen akla geliyor.*

Apartmanın standart olmaktan gelen cazibesi, buna denek düşen düzen tutkusu ve kişiliksiz, arınık mekân ve yaşan saplantısı ve yaşanan çevrede homojenlik arayışı, toplu konut sitelerini Türk orta sınıfı için hala cazip kılıyor” (İncel, 1999: 24).

“Kapalı siteler, korunaklı site, güvenli site isimleriyle Türkiye’de ortaya çıkan kapılı topluluklar, güvenli sitelerin orta ve üst sınıfların küresel tüketim kültürüne eklenme isteğiyle şehir merkezinden kaçışı açıklamaktadır” (Öncü, 1997: 94). Bir bakıma Türk ekonomisinin dışı açılımı başlamıştır. Yeni bir zengin tipi olarak üst düzey yöneticiler ön plana çıkmıştır. Orta sınıf rüyası, farklılaşmış yerleşimleri ortaya çıkarmıştır. “90’lı yılların başından itibaren İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerin etrafında boy veren lüks konut sitelerinin birinden içeri adımınızı atmışsanız anımsayacaksınız, sitenin bekçilerle korunan kapısından geçer geçmez alışılmadık bir manzara karşılar ziyaretçiyi: Türlü mimari detayla bezenmiş, pastel renklere boyalı bir örnek villalar; benzerlerine ancak beş yıldızlı otel bahçelerinde rastlanabilecek peyzaj düzenlemeleri; sezon dışı yazlık siteleri hatırlatan insansız sokaklar; dahası arkanızda bıraktığımız şehrin görsel ev mekânsal çeşitliliğiyle taban tabana zıt tekinsiz bir düzen” (Gönlügür, 2008: 73). Bu ifadeye göre, kapılı topluluklar ideal ev düzenini tamamen insan hayatını içe kapayarak, bu hayattan memnun kılınacak şekilde tüketiciye sunulmuş bir meta halinde hayatımızda yer almaktadır.

Kapılı topluluklar, Türkiye’de 1980’lerdeki ekonomik ve toplumsal dönüşümün sonucudur. Bu toplumsal dönüşüm, sosyal ayrışma kavramı ele alındığında eğitim düzeyi ve ekonomik duruma bağlı olarak ortaya çıkan farklılıklar ön plana alınmalıdır. Bu refah kararları piyasa ekonomisine göre alınmıştır. 1980 sonrası ekonomik yapılanma ile gelir dağılımı farklılaşmıştır. Böylece sosyal ayrışma üst sınıf kimliğini oluşturmuştur. Türkiye’de üst sınıf kimliği Batılı ekseninde ilerlemiştir. Böylece, İstanbul uluslararası finans merkezi haline gelmiş, gökdelenlerle ayrılaşma eğilimi başlamıştır. Bu bağlamda, İstanbul’daki kentsel değişimin Batılılaşma eğiliminin ekonomik refahın bir göstergesi olduğu söylenebilmektedir. Üst düzey gelir grubuna dâhil kişilerin kentten kaçması sonucu, kent çeperinde bir yerleşim oluşmuştur. İstanbul’da, üst gelir grupları yaşam tarzı ve güvenlik satın almaya başlamışlardır. İstanbul’daki oluşum kent merkezine yakın ve kent merkezi dışında şekil almaktadır. Kapılı topluluklar, ayrıcalıklı ve ayrılmış (Fridin; 2006, 81) bir hayatı simgelerken alt gelir gruplarını ötekileştirmişlerdir. Ayrıcalık, spor alanları, yeşil alan, güvenlik sistemleri gibi noktalarda ön plana çıkarılmıştır. Bu ayrıcalıklar ne kadar fazlaysa o kadar pahalıdır.

Zenginlik, tüketimin niteliğiyle belirlenmeye başladığı anda mekâna yansımaktadır. Türkiye’de özellikle İstanbul’da kapılı topluluk örnekleri görülmeye başlanmıştır. İstanbul’da da tüm dünyadaki gibi zenginlik yüksek duvarlar arkasındaki farklılıklarla belirlenmektedir. Bu oluşan yeni sınıf, yerel yönetimlerin iktidar dönemini beslemiştir. Yasaları bu inşaatlara uygun hale getirmek için yeni imar politikaları çıkarılmıştır. Belde belediyeleri site inşaatlarında karşılaşılan yasal engelleri kaldırmaktadır. Gerekli inşaat ve düzenleme izinleri kolayca elde edilmektedir. Hatta kapılı toplulukların inşaatı konusunda arazi tercihleri ön plana çıkmıştır. Beykoz, Büyükçekmece gibi orman alanlarına konut inşa etmek isteyen firmalara kolaylık sağlanmıştır. Kamu ve belediye arazilerine usulsüz el koyma, üzerine kaçak yapı yapma sonucunda oluşan bu siteler bir süre sonra yasallaştırılmıştır. Kemer Country, Kemer Koleji ile başlayıp golf sahası ile devam edip, konut yerleşimine dönen ve milli parkın (Belgrad Ormanları) 170 hektarlık bir alanını kapsamaktadır. Bu durumu yasallaştırmak için, kamu arazisi 49 yıllığına kiralanmış, yasalar çıkmıştır. Kemer Country örneğinde *“Toplam daire sayısı ve toplam blok sayısı, yerleşim içindeki yoğunluk konusunda genel bilgi vermektedir. Buna göre, Etiler semtinde bulunan Sarı Konaklar ve Maya Residence yoğun yerleşimler olarak görülmektedir. Daire tipleri genel olarak düz, villa, üç katlı, çatı dubleksi, bahçe dubleksi gibi çeşitli tiplerde görülmektedir. Her bir örneğin kendi içinde özel güvenlik sistemleri mevcuttur ancak hırsızlık oranlarına bakıldığında sürekli girişimler olan veya hırsızlığın yaşandığı*

örnekler de görülebilmektedir” (Candaş, 2007: 43). Bu bağlamda, belirleyicilik diğer ülkelerde olduğu gibi güvenlik olgusu üzerindedir.

Kamunun gözünden uzakta, kararların duvarlar içinde alındığı, mahremiyetin gerektiği zaman gösterişle ön plana çıktığı, ötekilerden korkulan bir psikoloji oluşturulmuş yeni bir sınıf, yeni bir mekân oluşturmuştur: Kapılı topluluklar, güvenli siteler, refah adacıkları, 1980 sonrası politikacılar tarafından da desteklenen duvarlar arkasındaki yerleşimler İstanbul’dan sonra zamanla Türkiye’ye yayılmıştır. “*Calderia’nın Sao-Paulo üzerine yaptığı çalışmada dışa kapalı/korunaklı adacıklar, Davis’in Los Angeles üzerine yaptığı çalışmada kapalı adacıklar diye adlandırılan türden refah adacıkları İstanbul’da 1980’lerin sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır*” (Kurtuluş, 2007: 96). Bu yerleşimler sınıfsal kimliğe göre yapılanmıştır. Doktor, avukat, yöneticiler bu sınıfsal kimliği temsil etmektedirler. Ancak kapılı topluluk yerleşimlerinde kimlik mekânın mimarisi bakımından somutlaşmaktadır.

Kapılı topluluklar, kent yaşamına bir alternatif olarak doğmuştur. Sosyalliğin duvarlar ardında ön plana çıkması beklenmiştir. Bu yaşamı pazarlamak için de reklamlar organize edilmiştir. Bu bağlamda, üst ve orta sınıfın belirlediği kültürel kodlar, ortaya çıkan toplumsal ayrıcalık kalıpları bulunmaktadır. “*Reklamlarda ilk göze çarpan tanıtım, ideal ev sözüdür. Küresel tüketime mekânı dâhil etmek amaçtır. Doğayla iç içe yaşam vaadi, şehrin, elektrik, su kesintisini hissettirmeyecek jeneratör, özel araba sahipliğinin mümkün kıldığı şehirden uzakta bir yaşam*” (Gönlügür, 2008: 74). Reklam kampanyaları şehirden uzak mekânlarda bu hayatın mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Ötekilerden tecrit edilmiş bir yaşam hedeflenmektedir. Aynı zamanda, sitelerin reklam broşürlerinde şehir merkezindeki gürültü, trafikten, mal ve can güvenliğinden dolayı merkez uzak durulması gereken bir alan olarak ön plana çıkartılmıştır. Merkeze karşı, kent çeperindeki mutluluk, huzur ve düzen adacıkları önerilmektedir (Kurtuluş, 2007: 100). Bu bağlamda, kentsel güvenlik isteğinin oluşturduğu kapılı topluluk yerleşimleri günümüze bir tüketim unsuru olarak ulaşmış ve kent merkezlerinden uzaklaşmaya neden olmuştur. Kent çeperlerinde oluşan yaşam adacıkları yan yana yaşayan ancak aralarında sosyal mesafe bulunan yeni kentliler oluşturmuştur. Mekânların mesafeler açtığı sosyo-ekonomik ayrılaşma toplumsal kent yaşamının üzerinde belirgin farklar yaratmıştır. Güvenlik isteği bu sosyal mesafe nedeniyle güvensizlik durumuna dönüşmüştür. Günümüzde insanlar dışa kapalı konutlarda da güvensizlik yaşamaktadırlar. Bu güvensizlik hissini nedeni ötekileştirilen insanların aslında bu konutlarda belli hizmet sektörleri içerisinde çalışıyor olmaları, kentlerde birlikte yaşamaya devam edilmesidir. Ayrıca, günümüzde kentliler kentsel dönüşüm pazarlarının oluşturduğu kent merkezlerinde yaptığı yatırımlarla kent merkezlerine geri dönmeye başlamışlardır.

5. SONSÖZ

Mekân ve insanın birbirlerini şekillendirmesi sonucunda mekânın toplumsal bir olgu olduğu gerçeği kentlerin ilk varlığıyla ortaya çıkmıştır. Antik Yunan kültürünün Polisi, Orta Çağ Avrupa’sının Kale kentleri ve kalelerin yıkılmasıyla genişleyip iktidarı temsil eden kent merkezleri... Hızla yaşanan toplumsal değişimin toplumların psikolojik yapısını da etkilemesiyle hız, bireysellik, yalnızlık ön plana çıkmıştır. Postmodern zamanlarda kentlerde bireysel bir başkaldırış söz konusudur. Bu bağlamda, söz yerine kimlikler, dış görünüş ve statü kentlilerin kendilerinin tanımlamasına neden olmaktadır. Bu bireysellik isteği ve içe kapanış başkalarının sahip olduğu ekonomik farklılığa ötekilerinin sahip olamamasına neden olmuştur. Bu durum ise, kent içerisinde oluşan mekânsal farklılığı kapılı topluluklarla ile göstermektedir. Kentlerin kalabalığından kaçan üst orta sınıfın ilgisini çeken kapılı topluluklar Türkiye’de 1980’li yıllarda ortaya çıkmaktadır. Kentliler o yıllardan sonra tüketim alışkanlıklarıyla kendilerini sınıflandırmışlardır. Bu tüketim alışkanlıklarına hızlı bir şekilde mekân da dâhil olmuştur. Kentin çeperlerinde oluşan kapılı topluluklar üst gelir gruplarına hitap etmektedir. Üst orta sınıf, kent merkezindeki konutlarda güvenliği, lüksü, temizliği ve arınık bir hayatı

satın almaktadır. Kapılı toplulukların tercih edilmesinin en büyük etkeni güvenlik ihtiyacının giderilmesidir. Kalabalıktan korkan birey güvensiz bir yaşam sürmek yerine denetimli bir yere taşınmaktadır. Ayrıca, statü farkı kapılı topluluklara verilen isimlerde de kendini göstermektedir. Yurt dışındaki Türkleri çekmek nedeniyle, küresel tüketime dâhil olmak için kapılı topluluklara, Country, city, home, rezidance gibi yabancı isimler verilmiştir. Bu etkenlerin yanında, postmodernizmin etkisiyle bazı kentlerde yabancı kelimeler kullanılırken bazılarında ise, geleneğe dönüş gerçekleşmektedir. Bazı kapılı topluluklar da eski İstanbul geleneğini Konak isimleriyle canlandırmaktadır.

Kapılı toplulukların, sınıf ayrımını ve ötekileştirmeyi sağlayan bir özelliği de yerleşimlerin etrafında yükselen duvarlardır. Kapılı topluluklarda, güvenlik, sitelerin giriş-çıkışlarında, belli noktalarda kamera sistemleriyle de sağlanmaktadır. Kapılı topluluklar, bir duvar ve tel örgü ile kentten yalıtılmıştır. Ancak, bu kapalılık olumsuz mesaj verebilmektedir. Potansiyel suçlar artmakta, ayrıca içeride de hırsızlıklar yükselmektedir. Kapılı toplulukların kente uzak olmasının sonuçları duruma göre değişmektedir. Eğer kapılı topluluk büyük bir kentin çeperindeyse, işe gidip gelen sınıf için ulaşım yoğun olmaktadır. Ancak, daha az yoğun bir kentin çeperindeyse ulaşım sorun olmamaktadır.

Sonuç olarak, kapılı topluluklar, güvenlik, tasarım, temizlik, kalite, peyzaj sanatı, gösteriş yerleşimleri açısından olumlu bulunmaktadır. Ancak mekân aracılığıyla sınıf ayrımını derinleştirerek sosyo-ekonomik açıdan ötekileştirme yaşatmaktadır. Türkiye açısından özel tüketim alışkanlıkları, özendirilerek devlet eliyle de ön plana çıkarılmıştır. Bu konutların, oluşumundaki temel bakış açısı kaliteli, ferah, güvenli bir hayat sunmaktadır. Türkiye’de, son yirmi yılda kent merkezinde bunalan üst orta sınıf kent çeperlerine kaçarak, kaliteyi, hayat tarzını, güvenliğini satın almaktadır. Fakat kendini izole eden birey gün geçtikçe yalnızlaşmıştır. Yalnızlaştıkça evlerine daha da kilit vurmuşlardır. Kapılı topluluklar, fiziksel duvarlar örerken, sosyal dünyaya da duvarlar örmüştür.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, A, (2009), *La Zona (Yasak Bölge) : İktidarın Gücü Olarak Mekân, Mekân Araştırmaları*, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- ALVER, K, (2010), *Steril Hayatlar*, Ankara: Hece Yayınları.
- ARAPKİRLİOĞLU, K, YENER, Z, (2012), “Avrupa Kentsel Şartı”, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ASLANOĞLU, R, (2000), *Kent Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- AYTAÇ, Ö, (2007), “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2.
- BALİ, R. N. (1999), *Çılgın Kalabalıktan Uzakta*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- BALİ, R. N, (2000), *Tarz-I Hayattan Life Style'a, Yeni Seçkinler, Yeni, Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAUDRILLARD, J, (2004), *Tüketim Toplumu*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- CALDERIA, (1999), “Duvarlar İnşa Etmek”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 123.
- CANDAŞ, E, (2007), “İstanbul’da Dışa Kapalı Konut Sitelerinin Tasarımında Güvenlik Konusunun İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü
- DANIŞ, D, (2005), “Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler”, *Toplum Bilim Dergisi*, Sayı: 104.
- ERDER, S, (2006), *Refah Toplumunda Getto*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- FRIDIN, E, (2006), “Sosyal Ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlanma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği”, *Planlama Dergisi*, Sayı: 4.
- FRIDIN, E, (2006), “Sosyal Ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul-Çekmeköy Örneği, Doktora Tezi, Mgsü Fbe.
- GÖNLÜGÜR, E, (2008), “Kentsel Ayrışmanın Yeni Alemet-İ Farikası Kapalı Cemaatler”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 232-233.
- KAYPAK, Ş, (2013), “Kentsel Güvenlik Açısından Mahallenin Önemi”, *Kaysem 8 Bildiri Kitabı*, Ankara: Pegem Yayınları.
- KURTULUŞ, H, (2005), *İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler, Beykoz Konakları Örneği, İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- KURTULUŞ, H, (2003), “Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul’da Yeni Sınıfsal Kimlikler Ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları”, *Doğu-Batı: Kimlikler- Sayı 23*
- KURTULUŞ, H, (2005), *Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir, İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar İçinde*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- KURTULUŞ, H. (2005), “Refahın Yeni Mekânsal Temsilleri”, *Mostar Dergisi*, Sayı: 55
- LOW, S, (2004), *Behind The Gates, Life, Security Ant Pursuit Of Hapiniess İn Fortress America*, Routledge, Ny
- ÖNCÜ, A. (1999), “İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 123.

- ÖNCÜ, A. (2005), *Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, İstanbul: İletişim Yayınları
- TURNER, B, (2001), *Statü*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- TÜMER, Ö, (2008), “Bursa’da Kapalı Konut Yerleşmelerinin Oluşum Süreci ve Sınıflandırması”, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Dergisi*, Sayı: 2.
- UYSAL, Y, (2003), “Parçalanan Kent-Parçalanan Yaşamlar, Kentin Çeperleri”, *Mimarist Dergisi*, Sayı: 8
- YARDIMCI, S, (2009), “Özel Güvenlik, Kent Yaşamı Ve Yönetimsellik”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 115.

SOSYAL MEDYADA SİYASAL İLETİŞİM: 31 MART 2019 YEREL SEÇİMLERİNDE SİYASİ LİDERLERİN TWİTTER KULLANIMI ÖRNEĞİ

POLITICAL COMMUNICATION ON SOCIAL MEDIA: EXAMPLE OF POLITICAL LEADERS ' TWITTER USE IN LOCAL ELECTIONS MARCH 31, 2019

Gökhan GÖKULU* & Deniz KILIÇ**

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
TÜRKİYE, e-mail: gokhangokulu@hotmail.com denizkilic__@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0374-7487>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
TÜRKİYE, e-mail: denizkilic__@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3955-5997>

Geliş Tarihi: 31 Mart 2020; Kabul Tarihi: 7 Mayıs 2020
Received: 31 March 2020; Accepted: 7 May 2020

ÖZET

İnternet teknolojisinin dünya çapında gelişmesiyle sosyal medya ortamlarından olan Twitter giderek çok sayıda kullanıcıya ulaşmaktadır. Web 1.0 teknolojisini geride bırakan web 2.0 teknolojileri artık bireylerin geleneksel medyadan yararlanma motivasyonlarının azalmasına, dolayısıyla yeni medya alanlarına yönelmesine yol açmaktadır. İnternetin dünya çapında yaygınlaşmasını ve popülerlik kazanmasını fark eden siyasetçiler ve destekçileri yeni medya alanlarına yönelerek, kitleleri etkilemek üzere farklı stratejiler üretmeye başlamışlardır. Araştırma, Türkiye’de gerçekleşen 31 Mart 2019 yerel seçimi kampanyalarının yoğunlaştığı 1-31 Mart arasındaki dönemde, çalışma kapsamında belirlenen liderlerin Twitter hesaplarından gönderdikleri tweetleri inceleyecektir. Çalışma, 1-31 Mart 2019 tarihleri arasında siyasi parti liderlerinin attıkları tweetleri tematik analiz yoluyla inceleyerek sosyal medya üzerinden gerçekleştirdikleri siyasi propaganda faaliyetlerinin hangi stratejileri içerdiğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma bu bağlamda siyasi liderlerin attıkları tweet içeriklerini belirli kategorilere ayırarak analizleri gerçekleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Twitter, Yeni medya, Siyasal iletişim, Siyasi liderler, Yerel seçim.

ABSTRACT

With the worldwide development of internet technology, Twitter, one of the social media environments, is increasingly reaching a large number of users. Web 2.0 technologies, which leave Web 1.0 technology behind, now lead to a decrease in the motivation of individuals to benefit from traditional media and thus to move towards new media areas. Realizing that the Internet is becoming widespread and gaining popularity worldwide, politicians and supporters have started to produce different strategies to influence the masses by turning to new media areas. In March 31, 2019 local election campaigns in Turkey, the study is aimed to evaluate the findings by examining the period between March 1-31 in the context of tweets sent from the Twitter accounts of the political leaders identified in the study. The study aims to examine the tweets posted by political party leaders between 1-31 March 2019 through thematic analysis to reveal what strategies political propaganda activities they carry out on social media involve. In this context, the study analyzes the tweet content of political leaders by dividing them into specific categories.

Keywords: Twitter, New Media, Political Communication, Political leaders, local election.

1. GİRİŞ

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde halk yöneticilerini kendi seçimleri sonucunda belirleme hakkına sahiptir. Seçme hakkı, siyasal partilerin halkın tercihini kendi partilerine çekmek için düzenlediği çalışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmalar dönemsel olarak değişimler geçirmişlerdir. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte siyasal liderler ve siyasal partiler nerede olurlarsa olsunlar saniyeler içerisinde kitlelere ulaşma ve onları etkileme gücüne ulaşmışlardır. İnternet teknolojilerinin gelişimi, bu etki gücünün ve yaygınlığının temel kaynağı ve dayanağıdır.

Geleneksel medyanın tek yönlü iletişimsel süreci internet çağında Web 1.0 ile aslında bir benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte geleneksel medya hakim medya kurumlarının fikirlerini halka aktarması ile gerçekleşen bir platform oluştururken, Web 1.0 da gücün görece olarak tek elde toplanmaması bir takım özgürlükleri beraberinde getirmektedir. Web 1.0 döneminde her birey internet bağlantısı olan bir kitle iletişim aracına ulaştığı sürece kendi fikirlerini bir web sitesi aracılığıyla paylaşabilmektedir. Web 1.0 ve geleneksel medya arasındaki bu temel fark farklı kesimlerin seslerini duyurabilmeleri açısından olumlu bir etki yaratabilme özelliğine sahiptir.

Web 1.0 döneminin gelişmiş bir devamı niteliğini taşıyan web 2.0 süreci ise yine internet ortamına ulaşım sağlayabilen her bireyin birbirlerinin paylaşımlarına yorum, alıntı, eleştiri getirebilme özelliğini içinde barındırır. “Web 2.0 kullanıcı merkezli ve kullanıcıların içeriğine katkıda bulunduğu, onlara hareket özgürlüğü ve kullanım kolaylığı sunduğu yeni nesil internet platformu olarak tanımlanabilir.” (Genç, 2010:237). Web 2.0 ile, geleneksel medya ve Web 1.0 internet ortamının tek yönlü iletişimsel yaklaşımı yerini çok yönlü bir etkileşime bırakmıştır. Bu çok yönlü iletişim, geleneksel medya organlarından farklı olarak halkın her kesimine ulaşabilen ve onlarla etkileşim içerisinde olan bir yapıya sahiptir. Her kesime ulaşabilmesinin yanında Web 2.0, hipermetinsellik özelliğiyle, yani bir bağlantıdan başka birçok bağlantıya ulaşabilmeyi içerisinde barındırmasıyla, paylaşımın konusuyla ilgili farklı bakış açılarına ulaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Geleneksel medya çağında siyasal partilerin yaptığı propaganda çalışmaları, iletişimi tek yönüyle ele alması nedeniyle günümüzde etkisini yitirmektedir. Bununla birlikte geleneksel medya eski popülerliğine sahip olmasa da yeni medya platformlarıyla etkileşim içerisinde

olarak varlığını sürdürmektedir. Benzer biçimde kimi zaman da yeni medya platformları geleneksel medya içeriklerine yer vererek popülerlik kazanmayı amaçlamaktadır. Bu birliktelik genellikle geleneksel medya üzerinden yapılan propagandaların, sosyal medya alanlarında yer bulmasıyla kendisini göstermektedir. Geleneksel medyanın tek yönlü iletişimi yeni medya alanlarında, halkların kendilerine söz hakkı bulduğu sosyal medya mecralarında şekillenmektedir.

Web 2.0 dönemini anlayabilmek için öncelikle internet teknolojisinin ilk dönemlerinden yani Web 1.0 döneminden bahsetmemiz gerekmektedir. Web 1.0, internetin ilk dönemlerindeki henüz daha olgunlaşmamış teknolojiye verilen isimdir. Bu dönemde kullanıcılar internet üzerinde hazır olan bilgiye ulaşabilir ve o bilgiden yararlanabilirler. İnternetin kullanım amacı sadece bilgi alma odaklı bir yaklaşım üzerinden şekillenmektedir. Web 1.0 döneminde internette şu andaki gibi farklı yollarla vakit geçirebilme özgürlüğü yoktur. İnternet kullanıcıları bilgi amaçlı kullanım sergilerken, ulaşılan bilgi hakkında ulaştığı web adresi ile iletişim kuramaz. Bu iletişim kuramamaya örnek verecek olursak, herhangi bir sosyal medya mecrasında size fayda sağlayan bir bilgiye karşı dönüt verememenizi düşünebilirsiniz.

Web 1.0 çağı etkileşimden yoksun, durağan ve pasif bir internet çağını bizlere sunmaktadır. Web 1.0'ın kullanıldığı dönem incelendiğinde, onu teknolojiyi takip eden ve maddi açıdan iyi durumda olan bireylerin kullandığı söylenebilir (Laughey, 2010). Kullanım alanının giderek genişlemesi ve artan talepler doğrultusunda Web 1.0, gelişim ve değişim geçirerek yeni bir oluşum olan Web 2.0 dönemine geçiş sağlamıştır. Web 2.0 talepler doğrultusunda ortaya çıkan ve artık kullanıcıyı pasif durumdan aktif, etkileşime açık, içerikler hakkında görüş bildirebilen, içerik yaratabilen bir konuma getirmiştir. Web 2.0 ile yeni medyanın özelliklerinden biri olan, “İnternet ortamında kullanıcı türevli içerik üretimi olanaklı hale gelmiştir” (Binark 2012:170). Katılımcılığı ve kullanıcı etkileşimini destekleyen, bu sayede kullanıcı türevli içeriklerin kolaylıkla dolaşıma girmesinde payı olan sistemler “Web 2.0” olarak tanımlanmaktadır. Gerçekten de şu anda kullandığımız ve yararlandığımız çoğu web sitesi (Twitter, Facebook, Instagram, Wikipedia vb.) Web 2.0 teknolojisinin içinde barındırdığı dinamikleri taşımaktadır. Kullanıcıların aktif durumda olması birçok konuda alternatifler sağlamış ve kimi düşünürlere göre de bir sanal demokrasi alanı yaratmıştır. Web 2.0 döneminin yarattığı bu düşünce akımları ve dünyayı etkileme düzeyi sosyolojik olarak değerlendirilmesi gereken bir alandır. Web 2.0'ın kullanıcıların daha fazla içerik üretmesine imkan veren bir yapıda olduğunun altını çizen Çomu (2012), bu durumu şu şekilde özetlemektedir;

“Yeni medyanın katılımcı kültürü destekleyen özelliği, İnternet’in ortaya çıkışından sonra katılım (ya da paylaşım) temelli web sitelerinin çoğalmasıyla birlikte “Web 2.0” olarak anılmaya başlanmıştır. “2.0” tanımlaması, yazılımların sürümlerine göndermede bulunmaktadır. Bilindiği gibi, yazılımlar yeni özellikler kazandıkça yeni sürümler ortaya çıkarmakta, bu sürümleri rakamsal olarak artan değerlerle ifade etmektedirler. Böylelikle, temelde hazırlanmış bir içeriğe kullanıcıların İnternet tarayıcılar (browser) üzerinden ulaşması ve bu içeriği görüntülemesine izin veren sistemler “Web 1.0”, daha çok kullanıcıların ürettiği içeriklerin dolaşıma girdiği, kullanıcının tüketicinin yanında üretici olarak da konumlandığı İnternet uygulamaları ise “Web 2.0” olarak, bir gelişmişlik göstergesi olarak sunulmuştur. Belirtmek gerekir ki “Web 2.0” olarak tanımlanan bazı uygulamalar olsa da, Web 2.0 herhangi bir yazılım veya programlama dili değildir.” (Çomu, 2012: 42).

Çalışma Türkiye’de siyasi liderlerin sosyal medyayı siyasal iletişim ve seçim kampanyaları bağlamında nasıl kullandığını Twitter platformu üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan çalışma incelenen zaman dilimi ve seçim kampanyası sürecinde siyasi liderlerin internet üzerinden siyasal iletişimi nasıl gerçekleştirdiğine yönelik sorunsal Twitter platformu üzerinden inceleyecektir. Türkiye’de siyasi liderlerin sosyal medyayı ve

Twitter'ı seçim sürecinde siyasal iletişim aracı olarak nasıl kullandığına yönelik sınırlı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar siyasi liderlerin propoganda ve siyasal iletişim amaçlı twitter kullanımını genellikle seçim dönemi üzerinden incelemiştir (Genel, 2012, Bayraktutan vd, 2014, Keskin ve Sönmez 2015, Ölçer,2016). Çalışma bu bağlamda liderlerin siyasal iletişim aracı olarak twitter platformunu nasıl kullandığını göstermesi bağlamında ilgili literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışma siyasi liderlerin 1-31 Mart 2019 tarihleri arasında paylaştıkları tweetleri veri analizi programı olan MAXQDA 2018 programından yararlanılarak belirlenen temalar üzerinden inceleyecektir.

2. TWİTTER VE YENİ MEDYA BAĞLAMINDA SİYASAL İLETİŞİM

Siyasal iletişim, “belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim” olarak tanımlanabilir (Aziz, 2003:3). Burada iletim tür ve tekniklerinin çeşitli dönemlerde çeşitli stratejiler ürettiğini, belirli ideolojik amaçların aktarılış şekillerinin ve aktarım araçlarının değişiklik gösterdiğini belirtebiliriz. Çalışmamızda, incelediğimiz internet teknolojisinin siyasal iletişim alanında ne gibi alternatiflere yol açtığını inceleyeceğiz.

Twitter kullanıcıların karşılıklı etkileşimlerine dayanan bireylerin kısa ifadeler üzerinden paylaşım yapabildikleri, farklı internet sitelerine referans verebildikleri, bunlar hakkında yorum yapabildikleri sanal sosyal ağ uygulamasıdır. Twitter’da kullanıcılar 280 karakter sınırı üzerinden oluşan gönderiler yapabilmekte, anlık olarak etkileşim içerisine girebilmekte ve herhangi bir konu ile ilgili takipçilerinin fikrini ortaya koyacak anketler düzenleyebilmektedir. Twitter’ın hızlı etkileşime dayalı ve interaktif yapısı onu pek çok kullanıcı açısından cazip bir sosyal medya uygulaması konumuna sokmaktadır.

Twitter sadece kişilerarası iletişim açısından değil politika, eğlence, spor sanat gibi alanlarda bilgi kaynağı olarak da kullanılmaktadır (Weller ve diğerleri, 2014). İletişim hızının çok yüksek olması bazı dedikoduların ve komplo teorilerinin yayılmasını beraberinde getirir de özellikle doğal afetlerde ya da halkta infial yaratacak büyüklükteki olaylarda habere ulaşmada Twitter’ın geleneksel medyanın bir adım önüne geçtiği söylenebilir. Welner ve arkadaşları Twitter’ın geleneksel medya karşısındaki gücünü şu şekilde özetlemektedir:

“Sandy Kasırgası gibi felaketler ve Connecticut’taki Sandy Hook İlköğretim Okulu’ndaki silahlı bir adamın yaşattığı benzeri trajediler göstermektedir ki Twitter’daki kullanıcılar deneyimlerini hızlı bir biçimde kitlelere duyurabiliyor olayın içeriğiyle ilgili neler olduğunu öğrenmemizi hızlıca sağlayabiliyorlar, bu durum Twitter’ı görünüşte geleneksel kitle iletişim araçlarına karşı bir adım öne geçiriyor” (Weller ve diğerleri, 2014:30).

Geleneksel medya, aktarım açısından kısıtlı yapıda olması, aktarımın sermaye sahibi medya kuruluşları yoluyla gerçekleşmesi ve haber çerçevesinin bu sermaye kuruluşunun aktarmak istediği şekilde sunulması, izleyicinin veya kullanıcının tek yönlü iletişim sağlaması noktasında, etkileşime dayalı olmaktan ziyade tek yönlü bir propaganda faaliyetine daha açık bir yapıdadır. Bu yapı siyasal iletişim süreçlerinde yani seçim kampanyalarında veya iktidar sahibi partilerin çalışmalarını geleneksel medya ortamlarında öne çıkarması sonucunu doğurmaktadır. Siyasi liderler twitter gibi sosyal medya platformlarını kullanarak etki gücünü artırabilmektedir. Twitter konu etiketleri aracılığıyla liderlerin hızlı etkili bir biçimde mesaj vermesini sağlamakta aynı zamanda cevap verme özelliği sayesinde seçmenin siyasi liderlere yönelik bakış açısını ortaya koymaya imkan vermektedir (Parmelee ve Shannon, 2012:6).

Geleneksel medyanın piyasa ile yoğun ilişkisi, haberlerin niteliği ve inandırıcılığı konusunda çoğunlukla muhalif kitlelerin sorgulayıcı medya okuryazarlığı fikrini oluşturmasını sağlamıştır. Geleneksel medya yaşadığımız dönemde gelişen yeni medya karşısında gitgide

egemenliğini kaybetse de yayın organları çok büyük kitleleri hala kapsayabilmektedir. Yayın organlarının çok büyük kitlelere hitap edebilme gücü, geleneksel medyanın kullanım maliyetinin yüksekliğini de beraberinde getirmektedir. Etki gücü açısından bakıldığında geleneksel medya, Web 1.0 döneminde sermaye sahiplerinin ve siyasetin en çok önem verdiği medya kolu durumundaydı. Giderek teknolojikleşen dünya karşısında internet de kendisini önemli düzeyde geliştirmeyi ve dönüştürmeyi başardı. Bu başarı etkileşimsel olabilme yönünden bireylere büyük özgürlükler kazandırdı.

Sosyal medya ve internet ortamının siyasal iletişim açısından tabana ulaşma ve tabanın isteklerinin doğrudan aracısız bir biçimde siyasal partilere iletilmesi noktasında avantajları bulunmaktadır. Bu anlamda internet teknolojileri geleneksel medyadan farklı olarak sadece yukarıdan, partilerin yönetim kademelerinden tabana yönelik iletişim biçimlerini kapsamaması noktasında ayrılmaktadır. Parti tabanının ya da seçmenlerin yönetim kademelerine beklentilerini, eleştirilerini iletebilmesi siyasi partilerin gelecek projeksiyonlarını oluşturma noktasında seçmenlerin taleplerini doğrudan aktarabilmesine olanak tanımaktadır.

“... sosyal medyanın siyasal iletişim aracı olarak deneyimlenmesi, her ne kadar yukarıdan aşağıya bir ilişkiyi temsil ediyor gibi görünse dahi, içinde farklı türden dinamikleri barındırmaktadır. Söz konusu dinamiklerin temel belirleyicisi ise, siyasi aktörlerin seçmene, yani yurttışa yakınlaşmasını sağlayan etkileşim unsurudur” (Bayraktutan vd, 2014:62).

Sosyal medya sadece parti tabanı açısından değil siyasi liderler açısından da etkileşime dayalı siyaset yapabilmeyen önünü açması bakımından son yıllarda siyasi partiler tarafından sıklıkla kullanılan bir mecra haline gelmiştir. “Ayrıca kitle iletişim araçlarının tek yönlü ve kitlesel içeriğinin ötesine geçilen sosyal medyada lider ve hedef kitlesi arasında görece yüz yüze sayılabilecek etkileşimli bir bağ kurulmaktadır. Bu anlamıyla siyasal iletişim faaliyetlerinin kolaylıkla sürdürüldüğü bir alan olarak sosyal medyanın, lider imajının inşa edilmesi süreçlerindeki faydaları ön plana çıkmaktadır.”(Keskin ve Sönmez 2015:348). Bu anlamda siyasi liderler sadece kitlelere ulaşma ve siyasi mesajlarını iletme açısından değil aynı zamanda siyasi imajlarını oluşturma ve sağlamlaştırma adına da sosyal medyadan yararlanmaya başladılar. Twitter gibi sosyal medya platformları son yıllarda geleneksel medyanın yararlanacağı haber kaynakları da sunmaktadır. Bu anlamda siyasi parti liderlerinin seçimle ilgili olarak yaptıkları gönderiler gazeteciler tarafından haber yapılmakta ve siyasi gündemi belirleyebilmektedir (Parmelee, 2013, Kreiss, 2014).

İnternet teknolojisinin gelişmesinin siyaset yönünden etkileri olarak incelendiğinde ilk önemli gelişme ilk web tarayıcısı Mosaic 2.0’ın piyasaya çıkması ve bu gelişme doğrultusunda Amerika’da California Senatörü Diane Feinstein ve Massachusetts Senatörü Edward M. Kennedy’nin yer aldığı siyasi figürlerin seçim kampanyalarında kullanılmak üzere internet sayfalarını yayınlamalarıdır. Bu gelişmenin üzerinden iki yıl geçtikten sonra ABD, İngiltere ve diğer birçok ülkede internet aracılığıyla gerçekleştirilen seçim kampanyaları yaygınlık kazanmıştır (Doğan, 2015:306). Özellikle 2000’li yılların başından itibaren internet sitelerinin etkileşimsel bir boyut kazanmasıyla birlikte web siteleri siyasal propaganda amacıyla daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda başta Amerika olmak üzere pek çok gelişmiş ülkede siyasi seçimler aynı zamanda sanal propagandanın yapıldığı seçmen kitlesine ulaşmanın etkili yollarından biri olarak görülmektedir.

Sosyal medya platformlarını en etkili şekilde kullanan liderlerin başında Barack Obama gelmektedir. 2008 Amerika başkanlık seçimlerinde yürütmüş olduğu etkili stratejisiyle sosyal ağlar üzerinden seçmen kitlesine ulaşan Obama’nın özellikle gençlerin desteğini almasında interneti aktif bir biçimde kullanmasının rolü büyüktür. Nitekim 30 yaş altı seçmenin %66’sının bu seçimlerde Obama’yı desteklediği genç seçmenin de interneti oldukça aktif bir biçimde

kullandığı düşünüldüğünde Obama'nın kitlelere sosyal medya aracılığıyla ulaşmada doğru bir strateji yürüttüğü söylenebilir (Bayraktutan vd 2014:65).

Türkiye'de internet teknolojisinin siyaset yönünden kullanımının 2000'li yıllarla birlikte artış gösterdiği söylenebilir. 3 Kasım 2002 genel seçimleri öncesi partiler seçmen kitlesine ulaşabilmek amacıyla internet sitelerini oluşturmuş ve bu doğrultuda faaliyetleriyle ilgili bilgiler sunmuşlardır. "Türkiye'de ise seçim kampanyalarında İnternet'in kullanımının 3 Kasım 2002 seçiminde olduğu görülmektedir. Özellikle ANAP, seçim kampanyasında meydan mitingleri düzenlemek yerine, daha çok gençlere İnternet yoluyla ulaşmayı tercih etmiş bunun için de İnternet'i etkin olarak kullanmıştır" (Karlı ve Değirmencioglu, 2011:154). Benzer bir çalışma 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde siyasi partilerin twitter kullanımı üzerine yapılmıştır. Çalışmada siyasi liderlerin sosyal medyayı demeç verme ve siyasal mesajlarını kitlelere iletme noktasında araç olarak kullandıkları, bununla birlikte ele aldıkları konuların sınırlı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Genel, 2012).

Uluslararası açıdan internet teknolojisinin siyaset alanında kullanımının Türkiye'ye gecikmeli olarak gelmesinin temelinde altyapısal problemler ve ekonomik koşulların bulunduğu söylenebilir. Geç de olsa fark edilip uygulamaya konulan bu seçim stratejilerinin geliştiği ve Web 2.0 dönemine geçişle birlikte bu teknolojilerin kullanımının arttığı görülmektedir. Web 2.0 kullanımının özellikle siyasi partiler açısından önemi, genç kitlelerin hedef alınmasıyla doğrudan alakalıdır. Genç nüfus Web 2.0 teknolojisiyle gelişen sosyal medya mecralarını büyük bir yoğunlukla kullanmakta ve bu mecralara büyük ilgi göstermektedirler. Yeni medya alanlarının da sosyal medya mecralarında etkinlik göstermesiyle beraber siyasi liderler kendileri için bu alanların büyük bir fırsat olduğunu görmeye başlamış, parti bazındaki çalışmalarını kitlelere duyurmak üzere bu alanlara yoğun bir ilgi göstermeye başlamışlardır.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye genelinde düzenlenen 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde siyasi parti liderlerinin Twitter kullanım biçimlerini içerik çözümlemesi yoluyla incelemektedir. İyi Parti lideri Meral Akşener, Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu ve Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli'nin Twitter hesaplarından 1-31 Mart 2019 tarihleri arasında kullanıma sokulan paylaşımları, veri analizi programı olan MAXQDA 2018 programından yararlanılarak depolanmıştır. Depolanan bu verilere bakıldığında, Meral Akşener'in 220, Kemal Kılıçdaroğlu'nun 109, Devlet Bahçeli'nin ise 56 tweet paylaşımı yaptığı gözlemlenmiştir. Toplamda 385 tweet dört ana başlıktan oluşan kod sistemiyle incelemeye alınmıştır. Bu dört ana başlık sırasıyla "Tweetlerin kullanım amaçları, Kullanılan dil biçimi, Tweetlerde kullanılan üslup ve Tweet temaları" olarak oluşturulmuştur. 385 gönderi veri analizi yöntemiyle belirlenen kategorilere uygun olarak toplamda 744 kodlamaya tabi tutulmuştur.

Tweetlerin kullanım amaçları dört alt başlığa ayrılmıştır ve kodlamalar bu alt başlıklar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bunlar sırasıyla: Siyasal etkinliğini görünür kılmak, Özel amaçlı sesleniş, An itibarıyla ne yaptığını paylaşmak ve Gündemi yorumlamak şeklindedir. Çalışmada ele alınan kodlar üzerinden temalar belirlenerek içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ele alınan temaların belirlenmesinde siyasi liderlerin twitter kullanımını inceleyen çalışmalardan yararlanılmış(Genel, 2012 Bayraktutan ve diğerleri 2014, Ölçer, 2016) ayrıca siyasal iletişim alanında çalışılan uzmanlara da danışılmıştır.

Kullanılan dil biçimi olarak görsel dil başlığından yararlanılmıştır. Görsel dil başlığı: Video, Fotoğraf alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu başlığın amacı yazılı tweetlerin yanında görsel paylaşımın sıklığını anlayabilmektir.

Tweetlerde kullanılan üslup üç alt başlığa ayrılmıştır ve kodlamalar yine bu alt başlıklar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bunlar sırasıyla: Vaat etme, Yerme/Eleştiri, Övme/Yüceltme şeklindedir.

Tweet temaları ise son ana başlığımız olarak belirlenmiştir. Tweet temaları da diğerleri gibi dört alt başlıktan oluşmaktadır ve bu alt başlıklar çerçevesinde tweetler incelemeye alınmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir; Kendi partisinden bahsetme, Başka partilerden bahsetme, Özel günler, Kültürel söylem.

4. BULGULAR

4.1 Tweetlerin Kullanım Amaçları

Bu bölümde siyasi liderlerin 2019 yılı 1-30 Mart tarihleri arası yerel seçim sürecinde Twitter üzerinden paylaşım yaptıkları metinlerin analizinin kullanım amaçlarına göre ayrımının tespiti üzerinde çalışılmıştır. Ana başlık olarak gösterdiğimiz “Tweetlerin Kullanım Amaçları” dört alt başlık üzerine araştırmaya tabi tutulmuştur. Metinlerin söylem analizinde sesleniş amaçlarının ne olduğu, ne gibi konular üzerine paylaşım yaptıkları gibi sorunsallar üzerine kurulan bu bölümde alt başlıklar: “Siyasal etkinliğini görünür kılmak, An itibariyle ne yaptığını paylaşmak, Gündemi yorumlamak, Özel amaçlı sesleniş” kod gruplarından oluşmaktadır. Kullanım amaçlarının bu başlıklarda incelenmesi siyasi liderlerin twitter aracılığıyla kamuoyuna sesleniş biçimlerini anlayabilmemizi sağlamaktadır.

4.1.1 Siyasal Etkinliğini Görünür Kılmak

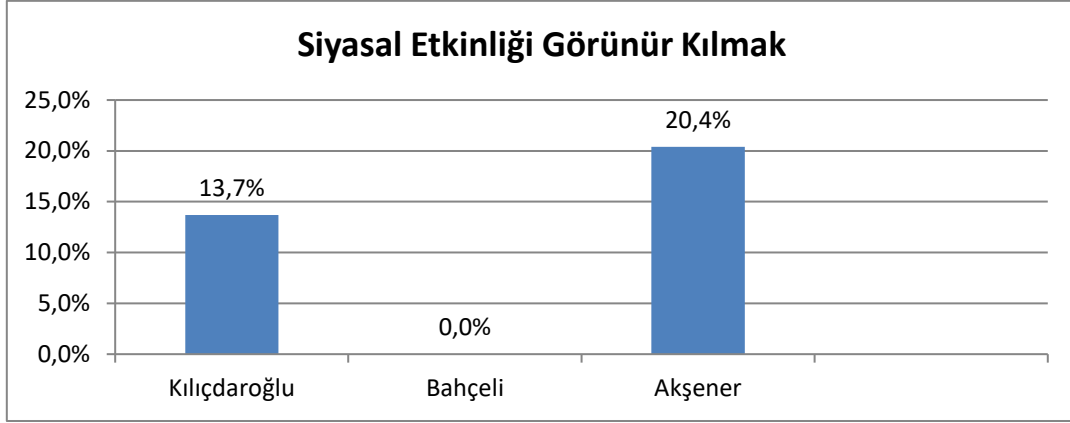
Siyasal etkinliği görünür kılmak olarak adlandırdığımız bölüm siyasi liderlerin ne yaptığı, ne yapacağı, mitinglerin duyurulması gibi anlamlar taşımaktadır. Bu alt başlığın “1.2. An itibariyle ne yaptığını paylaşmak” alt başlığından ayrılan kısmı geniş çaplı bir zaman algısına işaret etmesidir. Siyasi liderlerin Twitter üzerinden kamuoyuna bu alt başlık kapsamında sesleniş düzeylerini incelediğimizde gözümüze ilk olarak çarpan Milliyetçi Hareket Partisi başkanı Devlet Bahçeli'nin hiçbir gönderisinde siyasal etkinliğini görünür kılmamasıdır. İyi Parti lideri Meral Akşener'in 45(%20.4) gönderisinde siyasal etkinliğini görünür kıldığı gözlemlenirken, Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun 15(%13.7) gönderide belirlediğimiz kullanım amacına uygun paylaşım yaptığı gözlemlenmiştir.

Devlet Bahçeli'nin hiçbir şekilde Twitter üzerinden siyasal etkinliğini görünür kılmamasının bir nedeni seçim sürecinde rakiplerinden çok daha az kampanya yürütmesi olabilir. Twitter'da aktif bir paylaşım stratejisi izlemeyen Devlet Bahçeli, kitlesi ile bu yönde bir iletişim kurmayı adeta reddeden bir tavır sergilemiştir. Meral Akşener'in siyasal etkinliğini bu denli görünür kılması da kampanyalarında oldukça aktif bir yol izlemesiyle doğru orantılıdır. Siyasal etkinliği görünür kılmakla ilgili örnek tweetler şunlardır:

Kemal Kılıçdaroğlu: Bu akşam saat 21.00'de TV5'te “Mustafa Yılmaz ile Kulis Ankara Özel” programına konuk olacağım, seçim gündemine ilişkin değerlendirmelerde bulunacağım.

Meral Akşener: 06 Mart Çarşamba günü #Denizli'deyiz. Ziyaretlerimiz 07 Mart Perşembe günü devam edecektir.

Grafik 1: Siyasal Etkinliği Görünür Kılmak

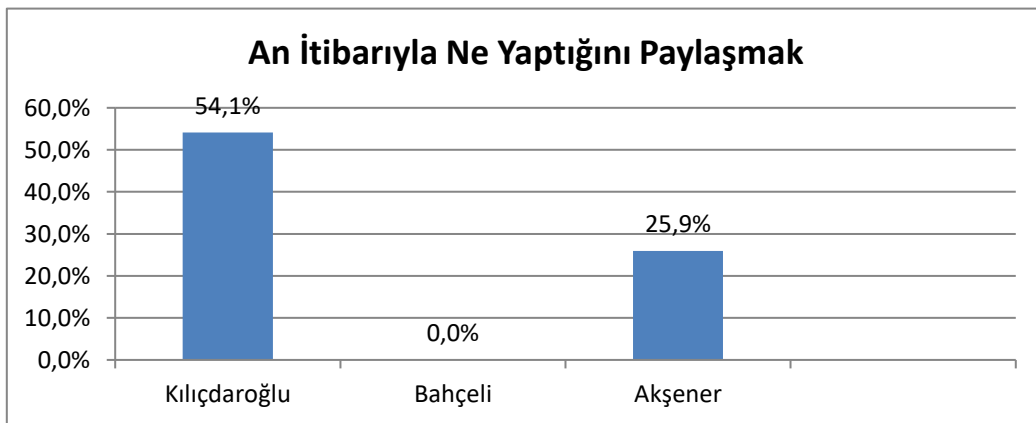
4.1.2 An İtibariyle Ne Yaptığını Paylaşmak

Sosyal medyanın sürekli olarak güncel paylaşımlar içerdiğini düşündüğümüzde siyasi liderlerin kamuoyuna seslenmesinde güncel olmaları oldukça önemlidir. Bu alt başlık siyasi liderlerin tam o anda ne yaptığını duyurup duyurmadığıyla ilgilenmektedir. Bu tarz paylaşımları kullanan siyasi liderler genellikle nerede olduğunu ve nasıl bir eylem gerçekleştirdiğini bir metin aracılığıyla belirtmekle beraber, farklı sosyal medya uzantıları aracılığıyla canlı yayın yapmaktadırlar. Web 2.0 döneminin hipermetinsel uzamlarından en çok yararlanan kullanım amacı bu başlık altında görülmektedir. Ortaya çıkan verileri incelediğimizde Kemal Kılıçdaroğlu 59(%54.1), Meral Akşener ise 57(%25.9) paylaşımda bulunmuşlardır. Sayısal olarak bakıldığında kullanılan tweet sayısı ne kadar yakın gözükse de siyasi liderlerin hesaplarındaki toplam paylaşım sayısına oranla yarı yarıya bir durum karşımıza çıkmaktadır. Bunun tam olarak aksi yönünde bir kullanım sergileyen Devlet Bahçeli ise hiçbir gönderisinde an itibariyle ne yaptığını paylaşmamıştır. Devlet Bahçeli'nin bu tutumu seçim süreci boyunca herhangi bir stratejik sosyal medya kullanımının olmadığını gözler önüne sermektedir. An itibariyle ne yaptığını paylaşmak başlığımıza ilişkin bazı örnekler şunlardır;

Kemal Kılıçdaroğlu: #İstanbul Şişli'de Halk Buluşmasındayız. #MartınSonuBahar

Meral Akşener: Korkusuzca gerçekleri açıklıyoruz. Herkesi sosyal medya hesaplarımda #CanlıYayın'a bekliyorum. #AkşenerTürkiyemTVde

Grafik 2: An İtibariyle Ne Yaptığını Paylaşmak

4.1.3 Gündemi Yorumlamak

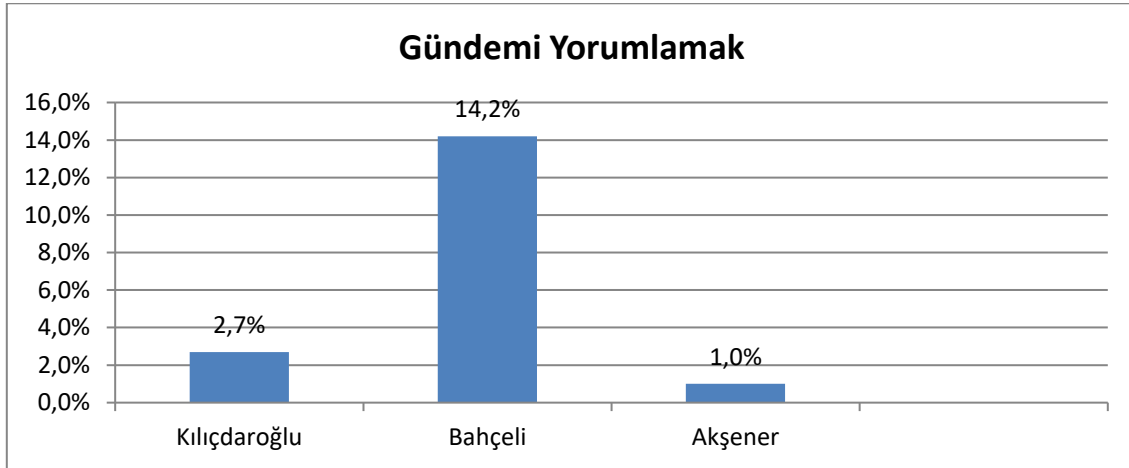
Siyasi liderler birçok konu hakkında her vatandaş gibi görüş belirtebilirler. Fakat burada önemli nokta siyasi lider olma durumudur. Siyasi liderler, herhangi bir konu hakkında gündeme ilişkin yorum belirttiğinde parti üyeleri, sempatanları veya herhangi birisi bu yorumları içselleştirebilme eğilimine girmektedir. Twitter üzerinden değerlendirdiğimizde takipçi sayısının niceliği bu açıdan önemli sayılabilir. Takipçi sayısı ne kadar yüksek ise kamuoyunda paylaşımların yankı bulması o kadar fazla olmaktadır. Gündem yorumlamak seçim dönemi için kitleler üzerinde olumlu veya olumsuz bir etki yaratabilme gücüne sahiptir. Bu gücü siyasi liderlerin ne ölçüde kullandıklarını verilerimiz ışığında incelediğimizde Devlet Bahçeli 8 (%14.2) kez Twitter üzerinden gündemle ilgili paylaşım sergileyerek önceki kullanım amaçlarındaki pasifliğin aksine aktif bir görüntü sergilemektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta Devlet Bahçeli'nin paylaşımlarının genellikle birbirine zincirleme olarak bağlanan metinlerden oluşmasıdır. Kemal Kılıçdaroğlu'nun 3(%2.7), Meral Akşener'in ise 2(%1) kez gündemi Twitter üzerinden yorumladıkları gözükmemektedir. Liderlerin seçim sürecinde Twitter üzerinden metin yoluyla gündeme ilişkin fikir aktarımı sergilemekten kaçındıkları söylenebilir. Liderlerin Twitter üzerinden gündem yorumlarına ilişkin bazı örnekler şu şekildedir;

Devlet Bahçeli: Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde Cuma Namazı esnasında iki camiye düzenlenen terörist saldırıda sayıları elliye ulaşan kişi hayatını kaybetmiş, bir o kadarı da yaralanmıştır. Tablo korkunçtur ve tablo insanlık vicdanını harap etmiş, hüsrana sürüklemiştir.

Kemal Kılıçdaroğlu: İslamofobinin, nefret dilinin büyütülmesi karşısında çaresizliği kabul etmiyoruz. Bu konuda batılı ülkeleri ödevlerini yapmaya, İslam ülkelerini kendi aralarındaki çatışmaları sonlandırıp barış içinde yaşamaya çağırıyoruz. #NewZealand

Meral Akşener: #YeniZelanda'da Nur Camisi'ne yapılan İslam karşıtı bu canice saldırıyı lanetliyorum. Mübarek Cuma günü camide şehit olan kardeşlerimize yüce Allah'tan rahmet, yaralılara acil şifalar diliyorum. #NewZealand

Grafik 3: Gündemi Yorumlamak

4.1.4 Özel Amaçlı Sesleniş

Özel amaçlı seslenişin kullanım alanları siyasi liderler açısından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar dinsel, mezhepsel, kişi ve kuruluşlar, siyaset, ekonomi gibi konular üzerinden şekillenebilmektedirler. Bu alt başlık gündemi yorumlamakla benzerlik gösterse de aralarındaki fark aslında çok nettir. Özel amaçlı seslenişte gündem liderlerin

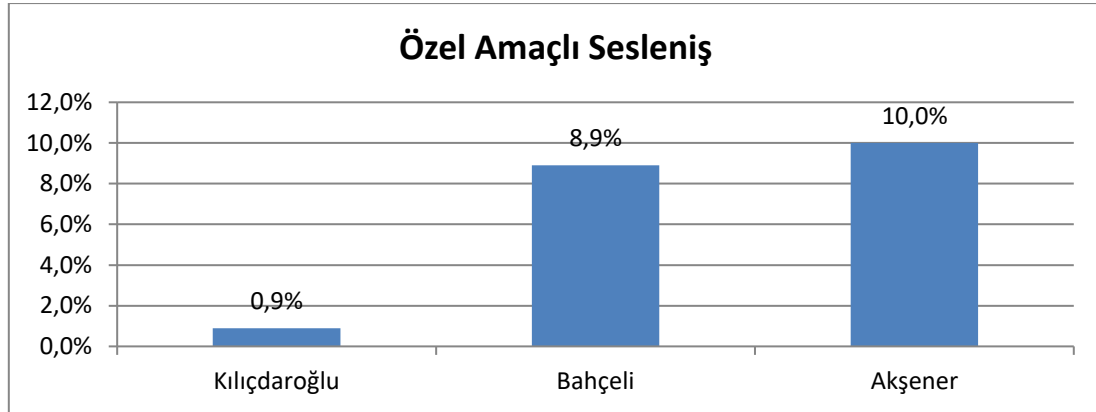
inandığı fikri bağlam üzerinden belirlenirken, diğer alt başlığımızda liderlerden bağımsız olarak belirlenen gündem üzerinden yorumlar yapılmaktadır. Bu yüzden özel amaçlı sesleniş farklı açılardan araştırmaya ipuçları sağlayabilmektedir. Ortaya çıkan verileri incelediğimizde Kemal Kılıçdaroğlu 1(%0.9), Devlet Bahçeli 5(%8.9) kullanım gösterirken Meral Akşener'in 22(%10) kullanımıyla açık ara diğer liderlerden daha fazla özel amaçlı sesleniş kullanıma soktuğu gözlemlenmektedir. Özel amaçlı sesleniş kimi zaman kitleleri ile siyasi liderleri birbirine yakınlaştırma, bağ kurma amacıyla şekillenebilmektedir. Sosyal medyanın büyük kitleler ile iletişim kurabilmeyi sağlayabilmesini bu kullanım amacıyla birleştiren Meral Akşener, birçok konuda bu stratejiyi izlemiştir. Özel amaçlı seslenişin kullanımına ilişkin verilere baktığımızda en çok taziye için kullanıldığını görmekteyiz.

Kemal Kılıçdaroğlu: #MuhsinYazıcıoğlu'nu vefatının 10. yılında rahmetle anıyoruz. Ölümünün üzerindeki sır perdesinin kaldırılamamasının sorumlusu iktidardır. Sorumluluğunun gereğini yerine getirmesini bekliyoruz.

Meral Akşener: "Yakarsa dünyayı, garipler yakar" diyerek ezilenlerin, ötekileştirilenlerin, hor görülenlerin sesi olan, #Müslüm Gürses'i, vefatının 6. yılında saygı ve rahmetle anıyorum.

Devlet Bahçeli: Başta Altunköprü şehitleri olmak üzere, Türk ve İslam'ın yaşaması için varını yoğunu fedakârca ortaya döken; candan, serden ve yardım geçen aziz şehitlerimize Cenab-ı Allah'tan rahmetler diliyorum. Türk milleti dünya durdukça var olacak, bedeli neyse buna da katlanacaktır.

Grafik 4: Özel Amaçlı Sesleniş

4.2 Tweetlerde Kullanılan Üslup

Üslup kelime anlamı olarak anlatma biçimi, deyiş ya da yapış biçimi olarak kabul edilebilir. Bu bağ kurma çabasını çalışmamızda üç alt başlık çerçevesinde incelemeye aldık. Bunlar: Vadetme, Yerme/Eleştiri, Övme/Yüceltme” başlıklarından oluşmaktadır. Siyasi liderler attıkları tweetlerde seçmene seslenirken belirli stratejiler kullanmaktadırlar. Kamuoyunu etkilemek adına kullanılan bu stratejiler kimi durumlarda kendi parti politikalarıyla ilgili icraatleri kapsamaktayken, kimi zaman diğer partileri eleştiren bir yapıdadır.

4.2.1 Vadetme

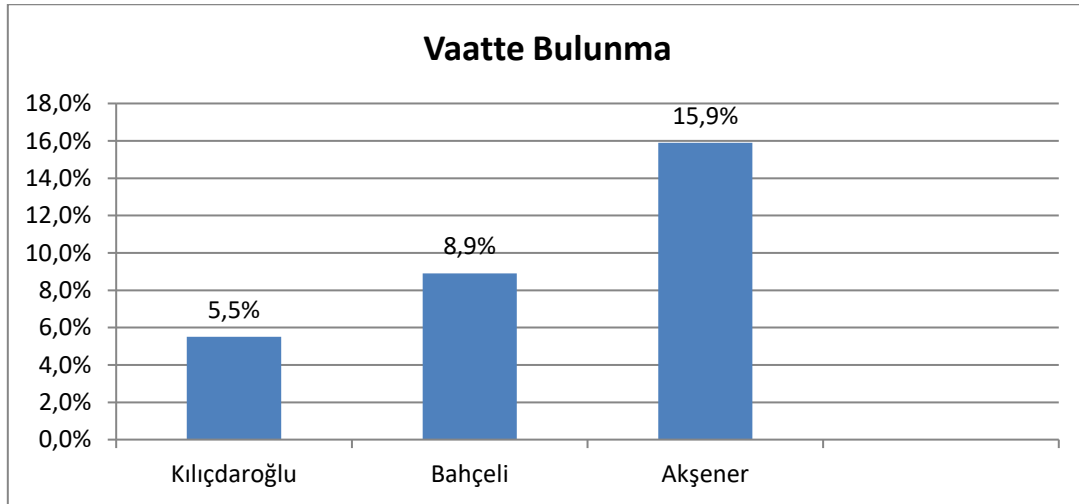
Vadetme sözcük anlamı olarak bir işi yerine getirmek için verilen söz olarak kabul edilebilir. Seçim kampanya süreçlerinde siyasi liderler yoğun bir şekilde yapacakları çalışmalar hakkında sözler vermektedirler. Bu vaatler kitlelerin istek ve arzularına yönelik planlı bir hazırlanma sürecinden geçmektedirler. Siyasi liderler genellikle tek yönlü dar vaatler yerine

çok yönlü kapsayıcı vaatlere yer vermektedirler. Kitleler bu vaatleri dikkate alarak aynı zamanda seçim sonrasındaki süreçte liderlerinin onları yerine getirip getirmediğine ya da ne ölçüde yerine getirdiğine yönelik çıkarımlar yaparak değerlendirme arayışına girişebilirler.

Liderlerin gerçekçi vaatlerde bulunmaları bu açıdan oldukça önemlidir. Verileri incelemeden önce Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener'in Twitter'ın gündem belirleme aracı olan konu etiketi (hashtag) kullanımlarına değinmek gerekmektedir. Kemal Kılıçdaroğlu #DermanBelediyeciliği, Meral Akşener ise #İYİBelediyecilik olmak üzere iki önemli vaat içeren konu etiketi kullanmaktadırlar. Araştırma vadedme kullanım amacını konu etiketlerinden bağımsız olarak, sadece metnin içeriğindeki vaatler açısından incelemektedir. Verileri göz önünde bulundurduğumuzda İyi Parti lideri Meral Akşener açık ara farkla hedef kitleye vadedme/vaatte bulunma konusunda 35(%15.9) tweet ile en fazla gönderi paylaşımı yapmıştır. Kemal Kılıçdaroğlu 6(%5.5), Devlet Bahçeli ise 5(%8.9) tweet ile daha düşük sayıda vadedme stratejisi kullanmış gibi gözükmemekte olsa da burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Kemal Kılıçdaroğlu Twitter üzerinden yaptığı neredeyse her gönderisinin sonunda #DermanBelediyeciliği sloganını kullanıma sokarak vaat verici özelliğini konu etiketi (hashtag) üzerinden gerçekleştirirken, Devlet Bahçeli Twitter'ın konu etiketi özelliğini hiçbir gönderisinde kullanıma sokmamaktadır. Devlet Bahçeli'nin Twitter üzerinden paylaşımlarının bu yanı seçim stratejisinde sosyal medyayı oldukça sınırlı bir şekilde kullandığına işaret etmektedir.

Grafik 6: Vaatte Bulunma

4.2.2 Yerme/Eleştiri

Siyaset yaparken liderler genellikle karşı partilere yönelik eleştirel söylemler içerisine girerek kendi seçmenlerini konsolide etme amacı taşırlar. Bu tür yergi ve eleştiriler kendi partisine yönelik ideolojik, kültürel ve sınıfsal çerçeveyi çizmek adına yapılır. Bu bakımdan karşı partiye yönelik eleştirileri sadece bu partileri kötüleme olarak değerlendirmeyip, liderlerin kendi partisinin durduğu ideolojik, kültürel ve sınıfsal çerçeveleri belirleme çabası olarak görmek gerekir.

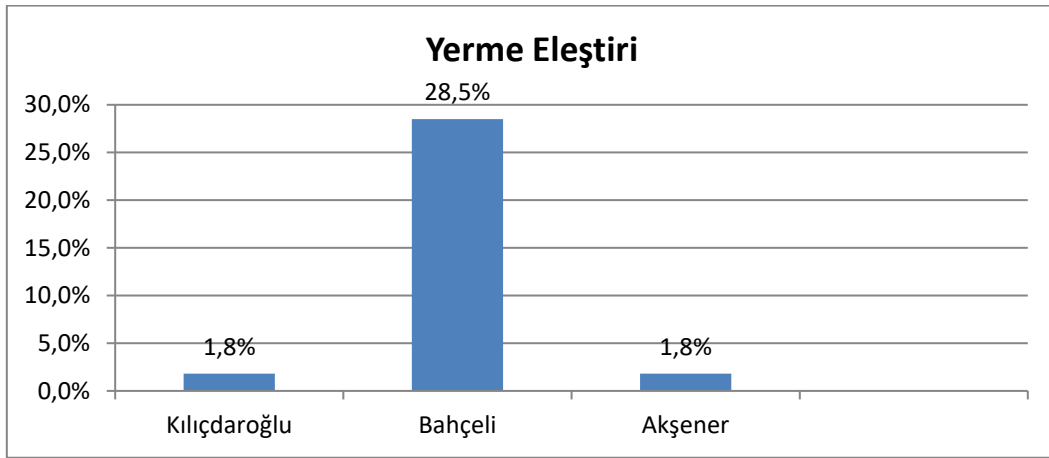
Ortaya çıkan verileri incelediğimizde Twitter gönderilerinde yerme/eleştiri söylemine en çok başvuran kişinin açık fark ile Devlet Bahçeli olduğunu görmekteyiz. Devlet Bahçeli'nin 16(%28.5) gönderisinde eleştiriye başvurması genellikle diğer iki liderin Millet ittifakı olarak adlandırdıkları birliktelikleri üzerinden şekillenmektedir. Yerme/Eleştiri stratejisine başvurulması diğer bölümde bahsedeceğimiz "Başka Partilerden Bahsetme" başlığımızla olumlu bir ilişki sağlamaktadır. Her lider yerme/eleştiri söylemini rakip siyasi parti üzerinden

oluşturma eğilimi göstermektedir. Son olarak değineceğimiz nokta, önceki analizlerimizde bahsettiğimiz gibi, Devlet Bahçeli'nin Twitter paylaşımlarının zincirleme metinselliğinin nicel olarak bazı durumlarda üstün duruma gelmesini sağladığıdır. Çalışmada Kemal Kılıçdaroğlu 2(%1.8), Meral Akşener 4(%1.8) kez bu kategoriye uygun paylaşım göstermiştir.

Devlet Bahçeli: Zillet İttifakı'nın tavrı mezarlıktan geçerken ıslık çalan korkağın haline tıpatıp uyuyor. Ses yok, görüntü yok, kaldı ki buna niyet de yok. Zavallılar, demokrasi diyorlar, HDP-PKK'yla zillet ortaklığı yapıyorlar. Kandil'e selam verip çukur siyasetlerini devam ettiriyorlar.

Devlet Bahçeli: Avusturya Bozkurt'tan rahatsız! CHP ve İP'in zillet ortağı HDP de rahatsız. Bir terörist "Bozkurt işareti yapan kardeşimiz değil" diyor. Be hey ahmak, be hey alçak; seni kardeş sayan kim? Seni kardeş yerine koyan kim? Senin yanın Kandil, Bozkurt'un yanı büyük Türk milleti.

Grafik 7: Yerme Eleştirisi

4.2.3 Övme/Yüceltme

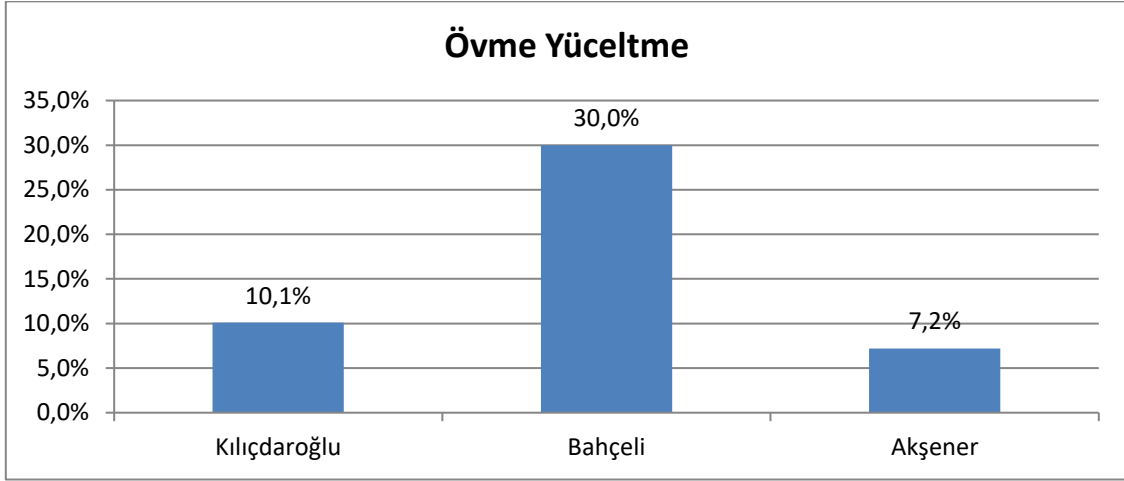
Siyasi liderler özellikle yaptığı işlerden ve parti üyelerinden bahsederken Övme/Yüceltme kullanımını devreye sıklıkla sokmaktadırlar. Övme/Yüceltme olarak belirlediğimiz gönderilerin kullanım amacı, kendi partilerinin ve politikalarının farklı olduğu motivasyonu oluşturarak seçmeni etkileme çabasıdır. Parti liderleri seçim süreçlerinde hem parti üyelerini hem de seslendikleri kitleleri motive etmek durumundadırlar. Motive olmayan bir siyasetçinin veya kitlenin etrafındaki insanları etkileyebilme gücü nitelik açısından oldukça zayıf kalmaktadır. Motivasyon mekanizması olarak düşündüğümüz Övme/Yüceltme kullanımını ortaya çıkan tablodan değerlendirdiğimizde Devlet Bahçeli 17(%30.3) gönderiyle en ön sırada yer almaktadır. Bu durumu Meral Akşener 16(%7.2) gönderiyle takip ederken Kemal Kılıçdaroğlu 11(%10.09) paylaşımında belirlenen kullanım amacına yönelik paylaşımda bulunmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener'in parti üyelerini, il başkan adaylarını ve hedef kitlelerini etkilemeye yönelik Övme/Yüceltme kullanımını devreye sokarken, Devlet Bahçeli'nin parti ideolojisinin birer dışavurumu olarak Türkçülük, Milliyetçilik, İslamiyet ile ilgili konulardan bahsetmesidir. İdeolojik yönünü en çok sergileyen lider bu kullanım amacında Devlet Bahçeli olmuştur. Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener süreç boyunca stratejik olarak parti motivasyonuna ve hedef kitleleri etkileme amacına uygun paylaşımlar sergileyerek farklı bir yol izlemişlerdir.

Kemal Kılıçdaroğlu: Mart'ın sonuna yaklaşırken, İzmir'in dağları çiçeklerle dolu bile... #İzmir'de çözümcü, halkçı belediyecilik anlayışı Tunç Soyer'le hız kesmeden devam edecek. #AşklaİzmirBaşkaİzmir#DermanBelediyeciliği#MartınSonuBahar

Devlet Bahçeli: Biz siyaseti mertçe yaparız, yüreklince yaparız, adam gibi yaparız. Düşsek bile yerden bir tutam toprakla kalkmasını biliriz. Zaman olur da hedeflerimizin gerisine düşersek, unutulmasın ki, yenilgi yenilgi büyümesini de biliriz.

Meral Akşener: İyi yürekli, mert, cesur kadınlarımızla başaracağız! Allah sizlerden bin kere razı olsun. #BodrumİYİolacak #TürkiyeİYİolacak

Grafik 8: Övme Yüceltme

4.3 Tweet Temaları

Tweetlerin temaları olarak belirlediğimiz ana başlığımız dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıkların oluşturulmasında siyasi liderlerin Twitter platformunda paylaştıkları metinlerin tematik yönden incelenmesi amaçlanmaktadır. Tematik incelemeyle ilgili alt başlıklarımız Kendi partisinden bahsetme, Başka Partilerden Bahsetme, Özel Günler, ve Kültürel Söylem başlıklarından oluşmaktadır. Bu alt başlıklar çerçevesinde liderlerin paylaşımda buldukları tweetlere tematik bir bakış sağlanacak ve bu tematik bakış diğer belirlenen kod gruplarıyla ilişkilendirilerek aralarındaki ilişki incelenecektir.

4.3.1 Kendi Partisinden Bahsetme

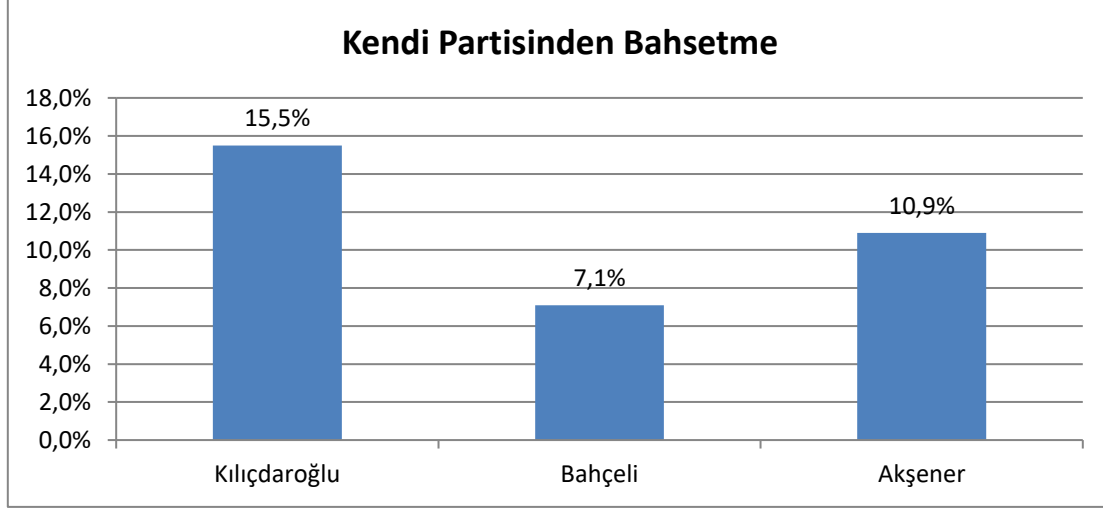
Seçim sürecinde liderler kendi partilerinin vaatlerinden ve yaptıkları çalışmalarından sıklıkla söz etmektedirler. Kendi partilerinden bahseden liderler olumsuz yönde hiçbir paylaşım sergilemezler. Bu anlayış eleştirel siyasetin incelediğimiz siyasi liderler ışığında pek ortaya çıkmadığını göstermektedir. Belirlediğimiz bu ve bir sonraki kullanım amacının tek başına bir anlam ifade etmeyebileceği, bununla birlikte diğer kullanım amaçlarıyla ilişkisel olarak baktığımızda anlamlı olduğu söylenebilir. Kendi partisinden bahsetme ile ilgili analizlere baktığımızda, Meral Akşener 24(%10.9), Kemal Kılıçdaroğlu 17(%15.5), Devlet Bahçeli ise 4 gönderisinde kendi partisinden bahsetmektedir. Devlet Bahçeli'nin 4(%7.1) gönderiyle en düşük düzeyde paylaşım sergilemesi seçim kampanyalarında aktif bir duruş göstermemesiyle ilişkilendirilebilir.

Devlet Bahçeli: Özellikle Milliyetçi Hareket Partisi'nin bütün teşkilat mensuplarından, bütün dava arkadaşlarımdan, milletimin her güzel ve muhterem insanından ricam kalan süre içinde 7/24 çalışmalara hız vermeleri, milli beka ve parlak gelecek için daha fazla inisiyatif üstlenmeleridir.

Meral Akşener: Haksızlığa, yoksulluğa karşı gelmek için, çağdaş bir Konya inşa etmek için, #İYİbelediyecilik için KonyanınMimarı OğuzŞimşek

Kemal Kılıçdaroğlu: Halk için çalışanlar Hak'tan gayri kimsenin önünde eğilmezler. Mansur Yavaş ile #Ankara'mız 25 yılın enkazını üzerinden atacak. Başkentimiz herkesi kucaklayan çağdaş belediyeciliğe kavuşacak.
#HakYeriniBulacak#MartınSonuBahar#DermanBelediyeciliği

Grafik 9: Kendi Partisinden Bahsetme

4.3.2 Başka Partilerden Bahsetme

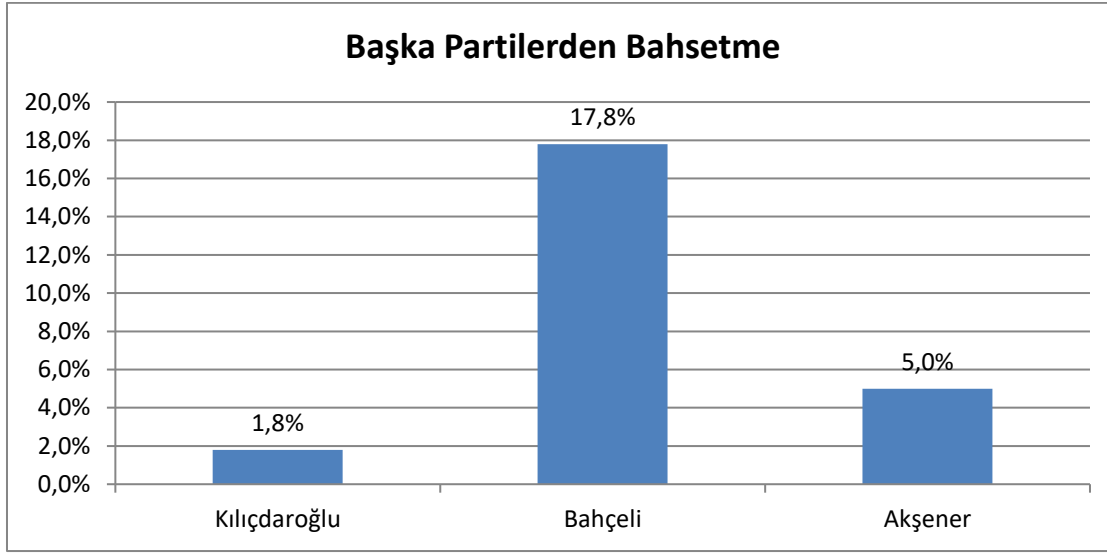
Seçim sürecinde liderler başka partilerden bahsederken genellikle olumsuz söylemler kullanmaktadırlar. Bu olumsuz söylemler belirlediğimiz üslup başlığı altında oluşan alt başlıklardan beslenerek gelişmektedir. Yine de Twitter üzerinden diğer kod gruplarına bakıldığında bu başlığın kullanımının nicelik olarak düşük kaldığını görülmektedir. Kemal Kılıçdaroğlu belirlenen başlığa uygun olarak 2(%1.8) paylaşım gösterirken, Devlet Bahçeli 10(%17.8), Meral Akşener ise 11(%5) paylaşımında başka partilerden bahsetmektedir. Burada dikkat çeken ilk durum, Kemal Kılıçdaroğlu'nun diğer liderlere bakıldığında belirlenen başlık çerçevesinde oldukça az bir paylaşım göstermesidir. Devlet Bahçeli ve Meral Akşener ise nicel olarak birbirine yakın sayıda paylaşımında bulunmalarına rağmen; oransal olarak Devlet Bahçeli'nin başka partilerden daha sık bahsettiği gözlenmektedir.

Devlet Bahçeli: Şayet zillet 31 Mart'ta hedefine ulaşırsa en kesif saldırıyı yeni hükümet sistemine yapacak, bu kapsamda milli güvenlik tehditlerinin yanında ateş topuna dönüşecek bir sistem anlaşmazlığı ve tartışması ülkemizi boğacaktır.

Meral Akşener: Erdoğan'a göre Ak Partiliysen "Kürt kardeşimsin", İYİ Partiliysen Pkk'lısın. Abdullah kardeşim Kürt'tür; Pkk'lı değildir. Abdullah Uçar vatanımı, milletini insan ayırmadan sever. Tayyip Erdoğan gibi olma, Abdullah Uçar gibi ol!

Kemal Kılıçdaroğlu: Bursa beceriksiz, plansız yöneticilerin elinde Türkiye'nin en sorunlu, en pahalı kenti haline geldi. #Bursa'mızın tekrar model şehir olması, huzur ve bereketin artması için çok az kaldı. #MustafaSonunaKadarBursa#DermanBelediyeciliği#MartınSonuBahar

Grafik 10: Başka Partilerden Bahsetme

4.3.3 Özel Günleri Anma

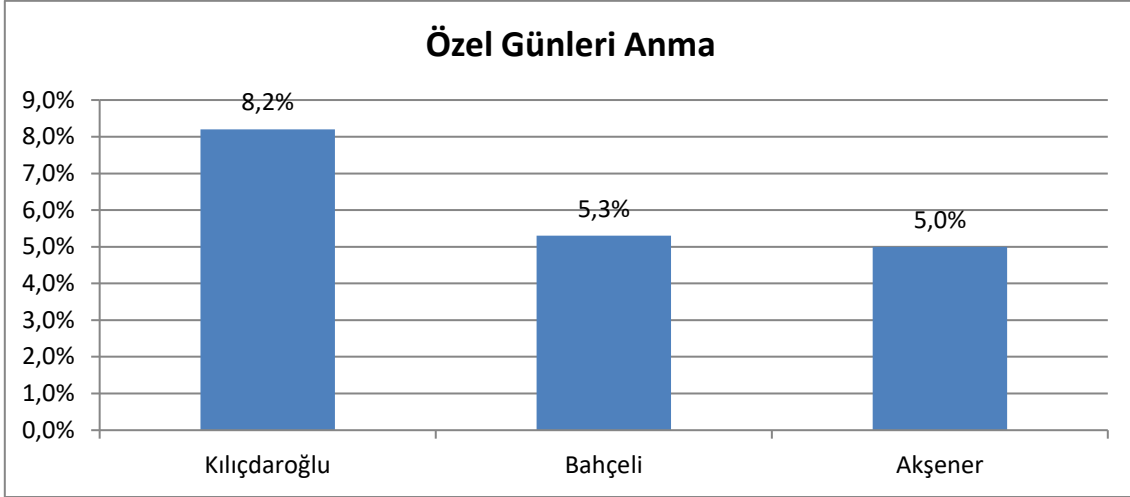
Çalışma belirlediğimiz 2019 Mart ayı çerçevesinde düşünüldüğünde bu ay içerisinde özel günlerin oldukça yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Siyasi liderler özel günleri hatırlatarak kitleleri etkilemek amacıyla sosyal medya üzerinden duyarlılık sergileme eğilimine girişmektedirler. Sosyal medya ortaya çıktığı tarihten itibaren, siyasi liderler kitleler karşısında yazılı olmayan kuralları da oluşturabilme gücüne sahip olmuştur. Sosyal medya üzerinden özel günlere atıfta bulunmanın bir başka amacı da partilerin kitlelerinin içinde barındırdığı karma toplum yapısını dikkate almasıyla ilgilidir. Her bireyin farklı değer yargılarının olabileceği düşünüldüğünde liderlerin bu değerleri kucaklaması ve onlara önem vermesi seçmenlerini etkileyebilmesi açısından gereklilik arz etmektedir. Analize baktığımızda, Meral Akşener 11(%5), Kemal Kılıçdaroğlu 9(%8.2), Devlet Bahçeli ise 3(%5.3) gönderisinde Özel günler başlığımıza uygun olarak paylaşım sergilemişlerdir. Devlet Bahçeli'nin özel günler konusunda seçim sürecinde Twitter üzerinden hedef kitleye seslenişi oldukça zayıf kalmaktadır. Meral Akşener ve Kemal Kılıçdaroğlu Twitter platformunu özel günleri hatırlamak açısından olumlu bir yönde kullanarak hedef kitlelere seslenmeyi belirlediğimiz bu başlığın altında da etkili bir biçimde sergilemişlerdir.

Devlet Bahçeli: Bugün Regaip Kandili'ni idrak ediyoruz. Rabbim'den niyazım odur ki, Türk milletini darda bırakmasın. Türk-İslam âleminin diriliş ve yükselişini nasip ve müyesser eylesin. Bekamızın müessirliğini daimi etsin.

Meral Akşener: Bir değil, bin gün onların olsa, emekleri ödenemeyecek kadınlarımızın #8MartDünyaEmekçiKadınlarGünü kutlu olsun.

Kemal Kılıçdaroğlu: Şiddete uğrayan, şehir hastanelerinde yalnızlaştırılan, adaletsiz performans uygulamalarıyla köşeye sıkıştırılmaya çalışılan, beyin göçüne zorlanan; tüm bunlara rağmen yılmadan, usanmadan insanımıza hizmet etmeye devam eden sağlık emekçilerimizin #14MartTıpBayramı kutlu olsun!

Grafik 11: Özel Günleri Anma

4.3.4 Kültürel Söylem

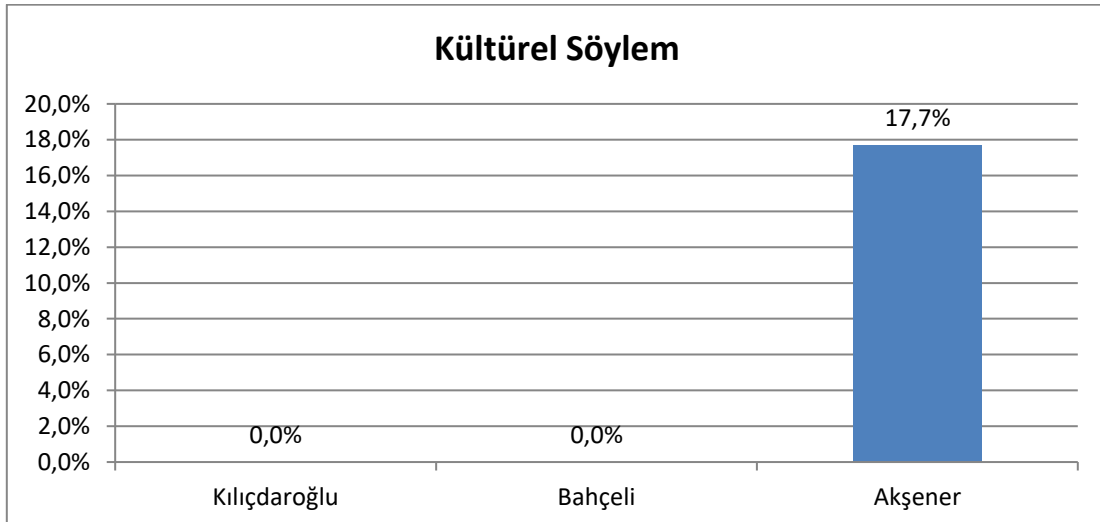
Türkiye'nin coğrafi yapısını ve kültürel farklılıklarını göz önüne aldığımızda seçim süreçlerinde siyasetçilerin bu farklılıklara uygun stratejiler geliştirmeleri gerektiği düşünülebilir. Siyasi liderlerin seçim sürecinde ve yürüttükleri kampanyalarda her şehrin kültürel iklimine uygun şekilde tutum sergilemeleri hedef kitlelerin parti saflarında hareket alanı geliştirmelerini sağlayabilmeleri açısından önemlidir. Ortaya çıkan tabloda verileri incelediğimizde Meral Akşener haricinde iki liderin de Twitter üzerinden metin yoluyla kültürel söylemde bulunmadıklarını görülmektedir. Meral Akşener 39(%17.7) gönderisinde farklı kültürel söylemlere başvurarak hedef kitlesi ile kendisi arasında bir bağ kurmaya çaba göstermiştir. Stratejik anlamda Meral Akşener iki siyasetçiden de farklı bir yolla hedef kitlesine ulaşmaya çabalamış ve bunu yoğun bir şekilde ortaya koymuştur. Bazı örnekler;

Meral Akşener: Mitingimize katılıp, @AyferYilmaztr ve @BKocamaz33 Başkanlarımıza desteklerini esirgemeyen Mersinli hemşehrilerimize şükranlarımı sunuyorum.

Meral Akşener: Ecdad yadigarı #İznic'e geldik.

Meral Akşener: Kayırmacılığa, haksızlığa, yoksulluğa karşı #İYİbelediyeçilik için, Dadaşlar UykusuzDiyor!

Grafik 12: Kültürel Söylem

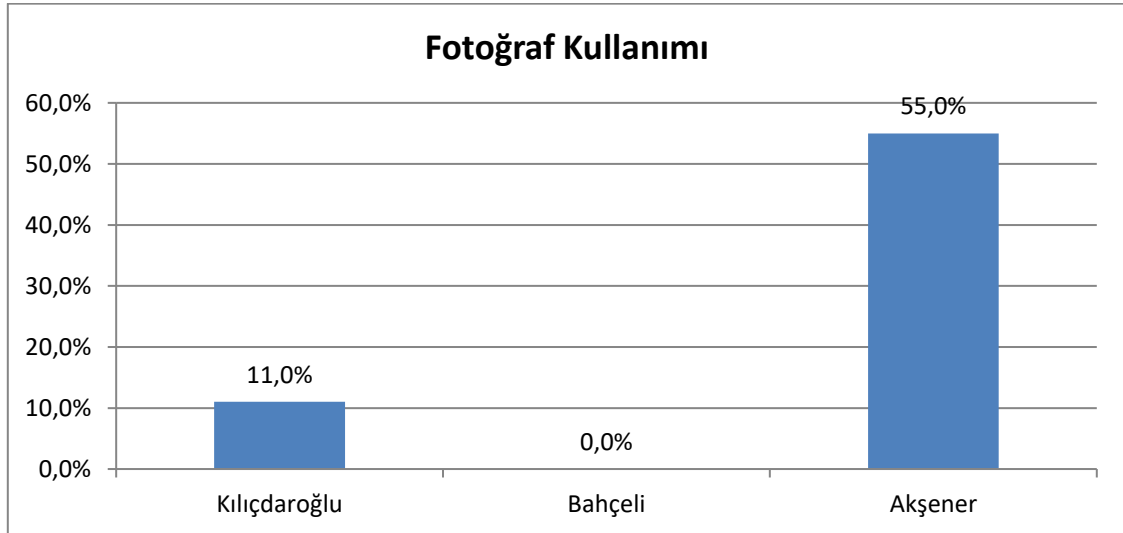
4.4 Tweetlerdeki Görsellik Biçimleri

Tweetlerde kullanılan görsellik biçimlerini fotoğraf ve video olarak alt başlıklara ayırdığımız bu yöntemlerin kitleler üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Twitter platformu kullanım dinamiklerine bakıldığında hipermetinsel bir özellik sergilemektedir. Twitter'ın bu özelliğine dayanarak siyasi liderler farklı stratejiler geliştirebilmektedir. Canlı yayın, seçim kampanyasının düzenlendiği yerin fotoğrafı veya bambaşka amaçlarla yüklenen video ve fotoğraflar bu stratejinin bir parçasını oluşturabilmektedir. Siyasi liderler bu gibi farklı içerikler doğrultusunda kitleleri harekete geçirebilmeyi ve seslerini daha da geniş kitlelere duyurabilmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Web 2.0 teknolojisinden bahsederken değindiğimiz geleneksel medyayı geride bırakan yeni medya, bu oluşumların sergilenmesine büyük olanaklar sağlayarak siyasi anlamda seçim propagandalarının da gidişatını etkilemekte ve dönüştürmektedir.

4.4.1 Fotoğraf Kullanımı

Görsel dil çerçevesinde fotoğraf kullanımını incelediğimizde Milliyetçi Hareket Partisi liderinin hiçbir paylaşımında fotoğraf kullanımına yer vermemesi dikkat çekmektedir. Bu noktada Devlet Bahçeli'nin Twitter kullanımını aktif bir şekilde seçim kampanyalarını duyurmak için kullanıma sokmadığı düşünüldüğünde anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer dikkat çeken nokta ise Twitter'da aktif bir seçim kampanyası ortaya koyan iki lider arasındaki kullanım farkıdır. İyi Parti lideri Meral Akşener tweetlerinde 121(%55) kez fotoğraf kullanımından yararlanırken, Kemal Kılıçdaroğlu sadece 12(%11) kez fotoğraf kullanımından yararlanmıştır. Bu durum Meral Akşener'in paylaşımlarında fotoğraf kullanma ve kitlesini etkileme yönünden olumlu bir tutum sergilediğini gösterse de bir sonraki başlıkta incelenen verilerde Kemal Kılıçdaroğlu'nun daha çok diğer görsel dil kullanımına yer verdiği gözlemlenmektedir.

Grafik 13: Fotoğraf Kullanımı

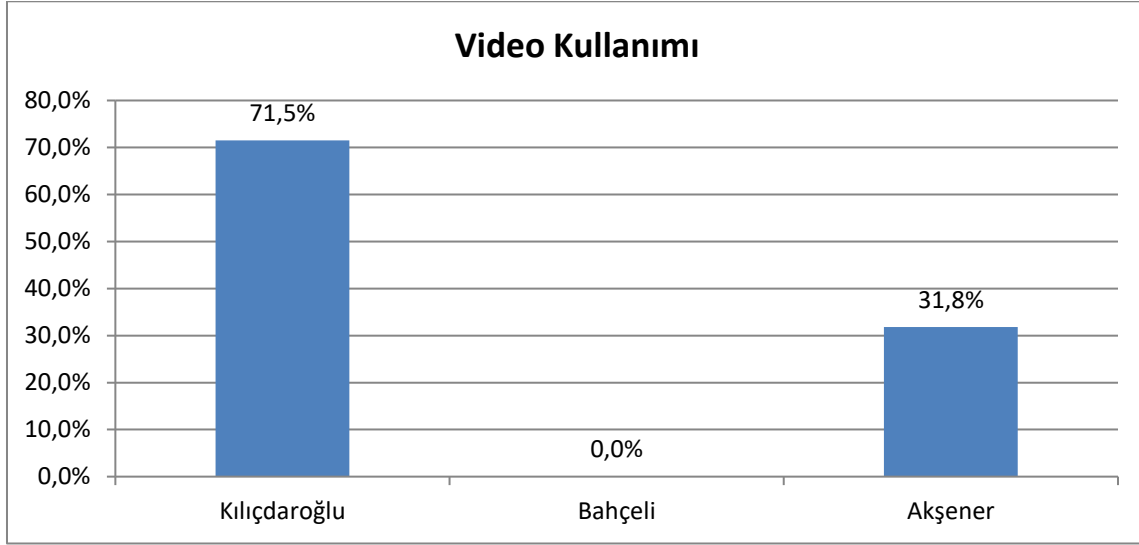
4.4.2 Video Kullanımı

Video kullanımı olarak belirlediğimiz alt başlığımızda verilerin analizinde ortaya çıkan tabloda Devlet Bahçeli bu başlık kapsamında hiçbir paylaşım sergilememiştir. Bu tabloda diğer göze çarpan olgu ise Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener'in video kullanımı sayılarının birbirine olan yakınlığıdır. Kemal Kılıçdaroğlu 78(%71.5), Meral Akşener ise 70(%31.8)

paylaşımında video kullanımına yer vermiştir. Kemal Kılıçdaroğlu fotoğraf kullanımındaki eksikliğini video kullanımı başlığında kapatma tutumu sergilerken, Meral Akşener her iki başlıkta da düşünüldüğünde görsel dil konusunda oldukça aktif bir kullanım sergilemektedir.

Grafik 14: Video Kullanımı

4.5 İlişkisel Varsayımlar

Bu başlık altında çalışmamızda kullandığımız MAXQDA 2018 nitel veri analizi programında analizini yaptığımız Twitter verilerini birbirleriyle ilişkilendirerek araştırma açısından anlamlı veriler ortaya koyulacaktır. Bunun için dört farklı ilişkisel durum belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla şu şekildedir;

An İtibariyle Ne Yaptığını Paylaşmak ve Görsel Dil Kullanımı, Özel Amaçlı Sesleniş ve Kültürel Söylem Kullanımı, Kendi Partisinden Bahsetme ve Övme/Yüceltme Kullanımı, Başka Partilerden Bahsetme ve Yerme/Eleştiri Kullanımı, An İtibariyle Ne Yaptığını Paylaşmak ve Görsel Dil Kullanımı

4.5.1 An İtibariyle Ne Yaptığını Paylaşmak ve Görsel Dil Kullanımı

Belirlenen başlık çerçevesinde incelendiğinde siyasi liderler arasında her iki değişkeni de kullanmayan tek lider Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli olarak göze çarpmaktadır. Bu iki değişkenin Twitter üzerinden seçim kampanyası çalışmalarlarıyla ilgili bilgi vermek ve kitleleri etkileyebilmek açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Facebook Twitter gibi sosyal medya platformları geleneksel medyanın aksine herhangi ciddi bir denetimin olmadan fotoğraf ve video paylaşımına imkan vermekte bu durum propoganda faaliyetleri açısından bir avantaj teşkil etmektedir (Seo ve Ebrahim, 2016, Shim ve Stengel, 2017).

Seçimin yaklaşmasıyla beraber artan propaganda faaliyetleri düşünüldüğünde belirlemiş olduğumuz Twitter platformu, kitleler üzerinde etki gücü sağlayabilen bir mekanizma görevi görmektedir. Bu süreç boyunca belirlenen iki değişken arasında bağlantılı olarak en çok paylaşım yapan lider 58(%98.3) kez kesişen kullanım göstermesiyle Kemal Kılıçdaroğlu, 53(%92.9) kesişen kullanım gösteren Meral Akşener'in önüne geçmiştir. Birbiriyle ilişki kurulan belirlediğimiz kodlara bakıldığında Kemal Kılıçdaroğlu "An itibariyle ne yaptığını paylaşmak" başlığı altında görsel dil kategorisinde sadece video kullanımına yer verirken, Meral Akşener 53 kullanımından 7(%13.2)'sini fotoğraf kullanımı olarak gerçekleştirmiştir. Kemal Kılıçdaroğlu'nun belirlediğimiz tarih aralığında Twitter üzerinden

gerçekleştirmiş olduğu paylaşım sayısı 109 olarak gözükmektedir. 109 paylaşımından 58(%53.2) paylaşımı belirlenen şekilde kesiştiği düşünüldüğünde, Twitter'ın Cumhuriyet Halk Partisi lideri tarafından önemli bir kitlelere seslenme aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Daha önce değinilen Meral Akşener ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun Twitter'ı Devlet Bahçeli'ye göre daha aktif kullandığı bilgisi, belirlenen iki değişkenin kullanım oranlarıyla da desteklenmektedir. Burada değinilmesi gereken bir başka nokta ise belirlenen iki değişkenden "An itibarıyla ne yaptığını paylaşmak" değişkeninin görsel dil kategorisindeki kullanımlardan bağımsız olarak kullanılmamasıdır.

4.5.2 Özel Günler ve Özel Amaçlı Seslenme ile Kültürel Söylem Kullanımı

Belirlenen değişkenler açısından ortaya koyulan verilere bakıldığında, kültürel söylem kullanımını gerçekleştiren tek lider Meral Akşener olarak gözükmektedir. Kültürel söylemin söz konusu seçim kampanyası sürecinde Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu tarafından kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle seçim sürecini kapsayan 2019 Mart ayı boyunca özel günlerin yoğunluğu artış göstermektedir. Siyasi liderler kitlelerini etkilemek amacıyla seçim kampanyaları süreçlerinde özel günlere ve özel olaylarla ilişkili olarak stratejiler belirlemekte ve bu belirlenen stratejiler doğrultusunda kitleler tarafından geri bildirim olarak kampanyalarını olumlu sonuçlara yöneltme gayesindedirler. Özel amaçlı seslenme olarak belirlediğimiz kod bölümüne uygun olarak Kemal Kılıçdaroğlu sadece 1(%0.9) paylaşım sergilerken, Devlet Bahçeli 5(%8.9), Meral Akşener ise 22(%10) paylaşım sergilemiştir. "Özel amaçlı seslenme" nitel veri analizinde görüldüğü üzere çoğunlukla taziye ve ölüm yıl dönümü olarak kullanılmaktadır. Meral Akşener'in sıklıkla bu kategoride paylaşım sergilemesinin -Türk siyasetine bakıldığında liderliğini üstlendiği İyi Parti'nin diğer partilere göre daha yeni bir oluşum sergilemesi dolayısıyla- hedef kitlesinin tam olarak belirli olmamasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. "Özel günler" kategorisinin kullanım sıklığına bakıldığında Meral Akşener 11(%5), Kemal Kılıçdaroğlu 9(%8.2), Devlet Bahçeli ise 3(%5.3) paylaşım sergilemiştir. Kültürel söylem ile ilişkiselliğini inceleyecek olduğumuzda Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu belirlediğimiz değişkene uygun paylaşım göstermemesinden dolayı saf dışı kalmaktadır. "Özel günler" ve "Özel amaçlı seslenme" kategorileri ile "kültürel söylem" kategorisi arasında kesişen 7(%7.7) paylaşım bulunmaktadır. Meral Akşener'in belirlenen kategorilerde sergilediği bu tutum, kitleleri etkilemek ve kitlelerin kendisine yakın hissetmesini sağlama çabası olarak değerlendirilebilir. Bu çabanın oluşmasında yukarıda da belirttiğimiz gibi, liderliğini üstlendiği partinin belirlediğimiz diğer partilere oranla daha yeni bir oluşum göstermesi ve bununla ilgili olarak da hedef kitlesinin belirsizliğinden kaynaklanabilir. Bu durum diğer kategorilerle birlikte değerlendirildiğinde Meral Akşener'in Twitter'ı siyasal iletişim ve seçmenle etkileşim kurma noktasında 31 Mart 2019 yerel seçim kampanyası sürecinde diğer liderlere oranla daha aktif bir biçimde kullandığı ortaya çıkmaktadır.

4.5.3. Kendi Partisinden Bahsetme ve Övme/Yüceltme Kullanımı

Kendi partisinden bahseden siyasi liderlerin genellikle olumlu yönde atıflarda bulunduğu ve bu olumlu atıfların yerel yönetim adaylarına yönelik olduğu çalışmada ortaya konulmaktadır. Bu iki değişkenin değerlendirilmesi de yapılan nitel veri analizlerinde ortaya çıkan ipuçları doğrultusunda belirlenmiştir. Siyasi liderlerin kendi yerel adaylarına yönelik Twitter üzerinden kullanıma sokulan paylaşımlarda Övme/Yüceltme kullanımı sosyal medya mecrasının kitlelere hitap etmesinden ve kitlelerin parti liderlerine olan güveni doğrultusunda yerel seçim adaylarına yönelik olumlu bir kanaat oluşturabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Belirlenen seçim süreci boyunca Övme/Yüceltme kategorisinde Devlet Bahçeli 17(%30.3), Meral Akşener 16(%7.2), Kemal Kılıçdaroğlu 11(%10.09) paylaşım sergilemiştir. Bunun yanında diğer belirlenen değişkene uygun olarak Meral Akşener 24(%10.9), Kemal Kılıçdaroğlu 17(%15.5), Devlet Bahçeli ise 4(%7.1) gönderisinde belirtilen kategoriye uygun

kullanımlar ortaya koymuşlardır. Veriler incelendiğinde belirlenen iki değişkenin tek bir gönderide aynı anda görüldüğü paylaşımlar dikkate alındığında, toplamda 28 tweetin bu kesişime uyduğu gözükmemektedir. Bu doğrultuda Devlet Bahçeli 4(%4.4), Kemal Kılıçdaroğlu 10(%11.2), Meral Akşener ise 14(%15.7) paylaşım sergilemiştir. Bu veriler ilişkisel olarak varsaydığımız “Kendi partisinden bahsetme ve Övme/Yüceltme” değişkenlerinin aynı anda kullanımının yoğun ölçüde olduğunu gözler önüne sermektedir. Devlet Bahçeli’nin seçim kampanyası bağlamında Twitter kullanımının zayıf kaldığı ortaya çıksa da belirlediğimiz değişkenlerde Övme/Yüceltme kullanımını kendi partisi bağlamında kullandığı gözükmemektedir. Bu kategoride Meral Akşener’in belirlenen kodların kesişimi doğrultusunda Kemal Kılıçdaroğlu’na kıyasla daha yüksek bir kullanım sergilediği gözükmemektedir. Bu durum iki liderin kampanya sürecinde Twitter üzerinden paylaştığı tweet sayıları üzerinden değerlendirilmektedir.

4.5.4 Başka Partilerden Bahsetme ve Yerme/Eleştiri Kullanımı

Siyasetin kaçınılmaz yanı karşılıklı söylemler aracılığıyla kendisini var etmesidir. Bu diyalektik süreç içerisinde siyasi liderler birbirlerinin uyguladıkları politikalar, davranışlar, söylemler üzerinden kendi tutumlarını oluştururlar. Siyaset üzerinden oluşturulan bu tutumlar liderler tarafından bakıldığında hitap edilen kitlelere karşı birer sorumluluk duyma durumunu da yansıtmaktadır. Kitlelerin özellikle ülkemiz siyaset camiasında- liderlere, uyguladıkları politikalarından çok, diğer siyasi liderlere karşı gösterdikleri tutum ve davranışları çerçevesinde bağlılık sağlama eğilimi gösterdiği düşünülmektedir. Siyasi partiler, iktidara sahip olabilmek için kendi düşünce sistemine uygun şekilde politikalar üretmekle beraber özellikle seçim kampanya dönemlerinde kitlelerin ilgisini çekebilecek propaganda stratejileri geliştirmektedirler. Bu politikalar ve propagandalar kimi zaman kutuplaşmalar yaratabilmekte ve bu kutuplaşmalar doğrultusunda liderlerin politik söylemleri sertleşmektedir.

Çalışma doğrultusunda, belirlenen siyasi liderlerin Twitter sosyal medya platformundan 2019 Mart ayını kapsayan seçim süreci boyunca yaptıkları paylaşımları incelediğimizde “Başka partilerden bahsetme” kategorisine yönelik Meral Akşener 11(%5), Devlet Bahçeli 10(%17.8), Kemal Kılıçdaroğlu ise 2(%1.8) paylaşımında belirlenen doğrultuda tweet kullanımına sokmuştur. Bu durum liderlerin paylaşım yaptıkları tweet sayıları düşünüldüğünde oldukça düşük bir orana denk gelmektedir. Çıkaracağımız varsayım, liderlerin kendi kampanyaları veya propagandalarının Twitter bağlamında diğer partiler üzerinden söylem oluşturma gayesinde olmadıkları yönünde olabilir. Bununla birlikte yapılan nitel analizde başka partilerden bahsedilen her paylaşımında, paylaşımı yapan siyasi liderin kendi siyasi propagandasına atıfta bulunduğu görülmektedir.

Yerme/Eleştiri kategorisine baktığımızda Devlet Bahçeli’nin 16(%28.5), Meral Akşener’in 4(%1.8), Kemal Kılıçdaroğlu’nun ise 1(%0.9) kez bu kategoriye uygun paylaşım sergilediği gözlemlenmiştir. Burada dikkat çeken nokta, Devlet Bahçeli’nin diğer kategorilere oranla en çok bu başlık altında paylaşım göstermesidir. Önceki analizlerde belirtildiği gibi, seçim kampanyası boyunca Twitter platformunu propaganda bağlamında en az kullanan lider Devlet Bahçeli olarak belirtilirken, bu kategoride en çok kullanım sergileyen lider olarak ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu durum MHP’nin siyaset sahnesinde 2000’li yıllardan itibaren benimsediği eleştiren/kutuplaştıran genel propaganda biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda MHP’nin tarihsel bağlam içerisinde “milliyetçiliğin pozitif ve kuşatıcı yönlerini söylemin dışına atarak negatif ve dışlayıcı bir milliyetçi söylem üzerinden” politika yapmaları göz önüne alındığında (Ete ve diğerleri, 2014:10). Bahçeli’nin neden bu alanda daha fazla paylaşımında bulunduğu anlam kazanacaktır.

İki değişkenin kesişim gösterdiği paylaşımlara bakıldığında Devlet Bahçeli 10(%22.7), Meral Akşener 4(%9.09), Kemal Kılıçdaroğlu ise 1(%2.2) kez aynı paylaşım altında iki

kategoriye birden uyum sağlayan tweetler kullanmıştır. Twitter üzerinden yapılan paylaşımlar değerlendirildiğinde Devlet Bahçeli'nin siyasi söylemlerinde sert bir tutum sergilediği ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Kemal Kılıçdaroğlu'nun belirlediğimiz değişkenler bağlamında oldukça az kullanım göstermesi de dikkat çekmektedir.

5. SONUÇ

31 Mart 2019 yerel seçimlerine yönelik çalışma kapsamında, belirlenen siyasi liderlerin Twitter kullanımını 1-31 Mart 2019 tarihleri aralığında nitel-nicel veri analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada belirlenen kategoriler doğrultusunda hazırlanan kod cetveli üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan analizlerde görüldüğü üzere Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli'nin Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener'e göre Twitter platformunu seçim kampanyası sürecinde bir propaganda mekanizması olarak daha az kullandığı söylenebilir. Bununla birlikte Meral Akşener ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun incelenen zaman dilimi olan seçim sürecinin son bir ayında Twitter'ı siyasal mesaj ve propaganda aracı olarak kullandığı gözlemlenmektedir.

Araştırma bağlamı kapsamında, siyasal iletişimin gelişen teknoloji ile birlikte değişim geçirdiği ve siyasi liderlerin bu değişim çerçevesinde stratejiler geliştirdiği söylenebilir. Özellikle İnternet teknolojisinin gelişimi, akıllı telefonların artışı, insanların internet bağlantısı sağlayan kitle iletişim araçlarına ulaşım kolaylığı siyasi aktörlerin de dikkatini çekmektedir. Twitter platformunun kullanıcı sayısı ciddi bir rakama tekabül etmekle beraber siyasi liderlerin kitlelerin bu yönelimini dikkate alarak Twitter platformunu seçim kampanyalarında kullanmaları etkili bir seçim kampanyası stratejisi olarak görülebilir. Twitter platformunun içerisinde barındırdığı gündem belirleme özelliği siyasi liderler için seçim stratejilerini oluşturma noktasında oldukça önemli bir kullanışlılık sağlamaktadır. Ayrıca diğer sosyal medya platformlarında olduğu gibi Twitter, bireylere konu etiketleri ile belirlenen gündem hakkında yorum yapabilme, içeriği geliştirebilme, eleştirebilme gibi fırsatlar sunması nedeniyle siyaset çalışmalarında araştırma bağlamı olarak kabul edilebilir bir içerik sağlamaktadır.

“İletişim teknolojilerinde yaşanan her yeni gelişme var olan toplumsal iletişim kanallarının dinamiğini değiştirmekte ve farklı iletişim özellikleri kazandırmaktadır.”(Keskin ve Sönmez, 2015:347). Bu bağlamda Twitter platformu da siyasal iletişim biçimlerini dönüştürmekte, sosyal medya kullanımının büyük çoğunluğunu oluşturan gençlere yönelik daha dinamik ve etkili iletişim stratejilerine yönelik paylaşımları ön plana çıkarmaktadır. Twitter yapısı gereği kısa, etkili iletişim biçimlerini ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Kullanıcıların 280 karakter sınırıyla paylaşım yapmasına imkân veren bu yapı etkili sloganların, olayı özetleyen kilit cümlelerin daha çok ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Çalışmamızda siyasi liderlerin bu iletişim biçimlerini çoğunlukla benimseyerek konu etiketleri üzerinden seçmene seslendiği söylenebilir. Bununla birlikte Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener'in konu etiketleri üzerinden paylaşım yaptığı gözlemlense de Devlet Bahçeli'nin bu kategoriye uygun düşen bir paylaşımının olmaması dikkat çekicidir. Benzer biçimde Twitter platformunun görsellik bağlamında kullanma biçimi olan video ve fotoğraf paylaşımında Kemal Kılıçdaroğlu ve Meral Akşener'in paylaşımları bulunmaktayken Devlet Bahçeli'nin bu kategoride de paylaşımında bulunmamıştır.

Bahçeli'nin seçim süreci boyunca Twitter'da konu etiketi ve görsellik kullanımına yer vermemesi 2015 seçim kampanyasındaki Twitter kullanımıyla paralellik göstermektedir. “1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Örneğinde Siyasi Parti Liderlerinin Twitter Kullanım Pratikleri” isimli araştırma da bu seçim süreci kapsamında Bahçeli'nin bu alanda herhangi bir paylaşımında bulunmadığını ortaya koymaktadır(Ölçer 2016:768). Bununla birlikte yerme/eleştiri kategorisine baktığımızda toplamda çok fazla gönderisi bulunmayan Bahçeli'nin daha fazla paylaşımında bulunması çalışmamızın dikkat çeken noktalarından birisidir. Bu durumun sadece

Bahçeli'nin kişisel tercihinden kaynaklanmayıp MHP'nin özellikle 2000'li yıllardan itibaren göstermiş olduğu eleştiren/kutuplaştırıcı siyaset anlayışının bir yansıması olduğu düşünülmektedir (Ete ve diğerleri, 2014).

Çalışmada göze çarpan bir diğer konu, siyasi liderler tarafından Twitter'ın tek yönlü olarak kullanılması ve bu doğrultuda etkileşimsel bir propaganda faaliyeti yerine geleneksel medya araçlarına benzer bir mesaj verme biçiminin benimsenmesidir. Çalışma açısından değerlendirilecek önemli bir nokta ise siyasi liderlerin Twitter kullanımının tek yönlü, etkileşimden uzak ve yetersiz bir biçimde kullanılmasıdır. Bu bağlamda çalışmanın, 2011 ve 2015 seçimlerinde siyasi liderlerin Twitter kullanımlarının incelendiği diğer çalışmalarla benzer sonuçlara ulaştığı söylenebilir (Genel, 2012, Ölçer, 2016). Seçim kampanyalarında Twitter hala adeta siyasi liderlerin geleneksel medya çağında yoğun olarak kullanım gösterdikleri afiş ya da billboardlara asılan pankartlar niteliğinde stratejilerle kullanılmaktadır. Web 2.0 teknolojisinin yaratmış olduğu etkileşimsel çağ, siyaset alanında liderler açısından pragmatist bir anlayış ile kullanılmakta, halkın seslerini veya isteklerini duyurabileceği bir alan olmaktan çok uzak durmaktadır. Görülmektedir ki siyasette aktif rol alan liderler hala; Web 2.0 teknolojisinin yaratmış olduğu etkileşimsel çağın beraberinde getirdiği potansiyellerden yeterince yararlanmamaktadır. Bu da bugün Türkiye'de kullanılan haliyle Twitter'ın taşıdığı tüm potansiyele rağmen siyasi liderlerin toplumun büyük bir kısmının ses ve taleplerini duyabilecekleri etkinlikte kullanılmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AZİZ, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel.
- BAYRAKTUTAN, G., BİNARK, M., ÇOMU, T., DOĞU, B., İSLAMOĞLU, G., ve AYDEMİR, A. T. (2014) “Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı” *Bilig*, Sayı 68, ss.59- 96
- BİNARK, M. (2012). “Yeni Medya ve Yaratıcı Endüstri”. İçinde *Medya Ekonomisi ve İşletmeciliği*. (Edt. E. Dağtaş). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları: 165-192.
- ÇOMU, T. (2012). *Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: Youtube Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- DOĞAN, İ. (2015). Propaganda Aracı Olarak İnternet: “Kayseri İli Merkez Seçmeni Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, c3. s2 296-319.
- ETE, H., TAŞDELEN, H. ve ERSAY, S.O. (2014). *Ülkücülükten tepkisel milliyetçiliğe: MHP’nin ideolojisi ve seçmen eğilimleri*. İstanbul: Seta.
- GENÇ, Z. (2010). Web 2.0 yeniliklerinin eğitimde kullanımı: Bir Facebook eğitim uygulama örneği. Akademik Bilişim’10-XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 10-12 Şubat, 237-242.
- GENEL, M. G. (2012). “Siyasal İletişim Kampanyalarında Sosyal Medyanın Kullanımı: 12 Haziran 2011 Seçimleri Twitter Örneği”, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, TOJDAC October Volume 2, Issue 4, s. 23-31.
- KARLI, İ. DEĞİRMENCİOĞLU, G. (2011). “Siyasal İletişim Açısından Siyasal Partilerin İnternet Mecrasından Yararlanma Biçimleri ve Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Marmara İletişim*. 18: 141-161.
- KESKİN, S. ve M. F. SÖNMEZ. (2015). “Liderler Ve Takipçileri: Siyasi Parti Liderlerinin Twitter Performansları ve Takip İlişkisi. ”*Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 339-362.
- KREISS, D. (2014). Seizing the moment: The presidential campaigns’ use of Twitter during the 2012 electoral cycle. *New Media and Society* 18(8): 1473–1490.
- LAUGHEY, D. (2010). *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*. (A. Toprak, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- ÖLÇER, N. (2016). “1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Örneğinde Siyasi Parti Liderlerinin Twitter Kullanım Pratikleri” *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, c 4. s 2. 748-780.
- PARMELEE , J. H. SHANNON L. B .(2012) . *Politics and the Twitter Revolution: How Tweets Influence the Relationship between Political Leaders and the Public* . Lanham , MD : Lexington Books.
- PARMELEE, J. H. (2013). The agenda-building function of political tweets. *New Media & Society*, 16, 434–450.
- SEO, H. EBRAHİM, H. (2016). “Visual Propaganda on Facebook: A Comparative Analysis of Syrian Conflicts.” *Media, War & Conflict* 9 (3): 227-251

- SHIM, D., and F. STENGEL. (2017). “Social Media, Gender and the Mediatisation of War: Exploring the German Armed Forces’ Visual Representation of the Afghanistan Operation on Facebook.” *Global Discourse* 7 (2–3): 330–347.
- WELLER, K. , BRUNS, A. , BURGESS, J. , MAHRT, M. PUSCHMANN, C. (2014), *Twitter and Society* , Peter Lang, New York, NY.